juni 2017

Slachtoffer en de rechtspraak

Handleiding voor de strafrechtspraktijk

Justus Candido (eindredactie)
Martine Hoendervoogt
Nadine Laatsch
Peter van Dam
Marilou Gest

de Rechtspraak

Slachtoffer en de rechtspraak

Handleiding voor de strafrechtspraktijk

Justus Candido (eindredactie)
Martine Hoendervoogt
Nadine Laatsch
Peter van Dam
Marilou Gest

tweede druk

Colofon

Deze publicatie betreft een uitgave in opdracht van het LOVS en de Raad voor de rechtspraak en is bestemd voor rechtbanken en gerechtshoven.

Redactieadres

Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht (LOVS)
t.a.v. mr. N.C. Laatsch
Postbus 90613
2509 LP Den Haag
E-mail: n.c.laatsch@rechtspraak.nl

Rechten

Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.
De weergegeven teksten met interp retaties, conclusies en aanbevelingen, e.d. zijn op geen enkele wijze bindend. In concrete strafzaken is de rechter dus ook niet gebonden aan de inhoud van deze publicatie.

Toezending

Deze publicatie wordt gratis toegezonden of digitaal beschikbaar gesteld aan hen die tot de doelgroep behoren. Zij die menen voor toezending in aanmerking te komen worden verzocht hun naam, postadres en hun functie kenbaar te maken aan de redactie (zie redactieadres).

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken een ieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten, zich in verbinding te stellen met de redactie.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs en het LOVS. Voor het gebruik van gedeelte(n) van deze uitgave in bloemlezingen, syllabi en andere compilatiewerken dient men zich tot het LOVS te wenden.

Hoewel aan deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteurs/ redacteuren geen aansprakelijkheid voor de aanwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolkomenheden.

Vormgeving

Corps ontwerpers

Drukwerk

Xerox/OBT Den Haag

© 2017 LOVS

Inhoudsopgave

Lijst van gebruikte afkortingen **7**

1 Inleiding **8**

2 Algemene voorschriften **13**
2.1 Inleiding 13
2.2 Definities 17
2.3 Correcte bejegening 20
2.4 Recht op informatie 22
2.5 Kennisneming, afschrift en toevoeging processtukken 28
2.6 Recht op bijstand en vertegenwoordiging; tolk 35
2.7 Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring 37
2.8 Algemene voorschriften schadevergoeding 42
2.8.1 Voegingsgerechtigd 42
2.8.2 Wijze van indiening 44
2.8.3 Herstelrechtvoorzieningen (bemiddeling) 46

3 Het slachtoffer en de rechter **51**
3.1 Bejegening 51
3.2 Voorbereiding en regievoering 54
3.3 Terechtzitting 58
3.3.1 Bezwaar dagvaarding 58
3.3.2 Uitroepen zaak 58
3.3.3 Afwezigheid verdachte 59
3.3.4 Openbaarheid 60
3.3.5 Afwezigheid slachtoffer 62
3.3.6 Introductie 63
3.3.7 Bijstand 64
3.3.8 Behandeling vordering van de benadeelde partij 65
3.3.9 Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring 69
3.3.10 Horen slachtoffer als getuige 74
3.3.11 Wraking 78
3.3.12 Schorsing terechtzitting 78
3.4 Uitspraak 79
3.4.1 Openbaarheid 79
3.4.2 Verstrekken afschrift uitspraak 80

3.5 Hoger beroep 82
3.5.1 Spreekrecht 82
3.5.2 Vordering van de benadeelde partij 83
3.6 Slachtoffer en de rechter-commissaris 84
3.6.1 Horen van slachtoffers als getuige 84
3.6.2 Conservatoir beslag 87

4 Beoordeling vordering benadeelde partij 91
4.1 Toepasselijk recht 91
4.1.1 Bewijsrecht 92
4.1.2 Verstek 94
4.2. Strafvorderlijke beoordeling van de vordering van de benadeelde partij en uitspraakvoorschriften 96
4.2.1 Algemeen 96
4.2.2 Ontvankelijkheid benadeelde partij 97
4.2.2.1 Koppeling aan beslissing in hoofdzaak 97
4.2.2.2 Rechtstreeks gevolg 98
4.2.2.3 Onevenredige belasting 107
4.2.2.4 Overige ontvankelijkheidskwesties 109
4.2.3 Uitspraak 110
4.2.4 Motiveringsverplichting 113
4.3 Inhoudelijke (civiele) beoordeling 118
4.3.1 Onrechtmatige daad 118
4.3.1.1 Onrechtmatige daad 119
4.3.1.2 Toerekening 119
4.3.1.3 Schade 122
4.3.1.4 Causaal verband 123
4.3.1.5 Relativiteitsvereiste (geschonden norm moet strekken tot bescherming tegen schade) 128
4.3.2 Schade 129
4.3.2.1 Vermogensschade (artikel 6:96 BW) 130
4.3.2.2 Ander nadeel dan vermogensschade 135
4.3.2.3 Schadevergoeding bij overlijden 139
4.3.2.4 Verplaatste schade en affectieschade 141
4.3.2.5 Shockschade 143

4.3.2.6 Begroting van schade 146
4.3.2.7 Schadevergoeding anders dan in geld 156
4.3.3 Verrekening voordeel 157
4.3.4 Eigen schuld 163
4.3.5 Schadebeperkingsverplichting 166
4.3.6 Matiging 166
4.3.7 Medeschuld en hoofdelijkheid 168
4.3.8 Wettelijke rente 170
4.3.9 Proceskosten en kosten tenuitvoerlegging 172
4.3.10 Verjaring 176
4.3.11 Verrekening van een tegenvordering en bevrijdende betaling 180

5 Schadevergoedingsmaatregel 183
5.1 Algemeen 183
5.2 Voorwaarden voor oplegging 186
5.3 Vervangende hechtenis 189
5.4 Draagkracht verdachte 190
5.5 Hoofdelijkheid 192
5.6 Termijnbetaling 193
5.7 Voorschotregeling 194
5.8 Proceskosten 195
5.9 Wettelijke rente 195
5.10 Conservatoir beslag 197
5.11 Samenloop ontnemingsmaatregel en speciale preferentie 198
5.12 Komend recht 199

6 Bijzondere voorwaarden en beschermende maatregelen 203
6.1 Algemeen 203
6.2 Bijzondere voorwaarden ten aanzien van de schade 204
6.3 Bijzondere voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde 207
6.4 Vrijheidsbeperkende maatregel 210
6.5 Het Europees beschermingsbevel 211

Bijlagen **214**

Bijlage 1 215
Spelregels voor het omgaan met slachtoffers **215**

Bijlage 2 217
Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers **217**

Bijlage 3 229
Overzicht richtlijnen, wetten en aanwijzingen **229**

Bijlage 4 232
Literatuurlijst **232**

Trefwoordenregister **236**

Lijst van gebruikte afkortingen

A-G	Advocaat-Generaal
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
BOS	Beslissing Ondersteunend Systeem
BTW	Belasting over Toegevoegde Waarde
BW	Burgerlijk Wetboek
CJIB	Centraal Justitieel Incassobureau
ECLI	European Case Law Identifier
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
EU	Europese Unie
HR	Hoge Raad
i.w.t.	Inwerkingtreding
LJN	Landelijk Jurisprudentienummer
LOVS	Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht
NOVA	Nederlandse Orde van Advocaten
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NJB	Nederlands Juristenblad
NVvR	Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak
OM	Openbaar Ministerie
PbEU	Publicatieblad van de Europese Unie
PIJ	Plaatsing in Jeugdinrichting
RC	Rechter-commissaris
RO	Wet op de Rechterlijke Organisatie
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
SFO	Strafrechtelijk Financieel Onderzoek
SHN	Slachtofferhulp Nederland
Sr	Wetboek van Strafrecht
SSR	Studiecentrum Rechtspleging
SSV	Schriftelijke slachtofferverklaring
Stb	Staatsblad
Stcrt	Staatscourant
Sv	Wetboek van Strafvordering
T&C	Tekst en Commentaar
TBS	Terbeschikkingstelling
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
Wsg	Wet schadefonds geweldsmisdrijven

1 Inleiding

In december 2013 verscheen de eerste druk van ‘Slachtoffer en de rechtspraak’. Het doel van dit boek was de stand van het recht ten aanzien van slachtoffers te beschrijven voor de strafrechter en de juridisch medewerker die hier in de dagelijkse praktijk mee te maken hebben en hun daarbij, waar mogelijk, praktische handvatten te bieden. Uit de reacties die de schrijvers de afgelopen jaren hebben ontvangen, bleek het boek in een behoefte te voorzien.

De aanleiding voor het verschijnen van deze tweede druk is tweeledig. De voornaamste reden is dat sinds december 2013 de wetgeving op belangrijke onderdelen is gewijzigd. Zo is het spreekrecht per 1 juli 2016 verruimd en is de wet met ingang van 1 april 2017 gewijzigd naar aanleiding van de EU-richtlijn minimumnormen slachtoffers. Daarnaast heeft de jurisprudentie ten aanzien van de slachtofferrechten zich verder ontwikkeld. De tweede reden is van meer praktische aard. Door roulatie binnen de gerechten en de aanwas van nieuwe medewerkers bleek een steeds groter aantal rechters en juridisch medewerkers niet over een exemplaar te beschikken. Het boek is weliswaar digitaal beschikbaar en ook op rechtspraak.nl gepubliceerd, maar velen prefereren toch een fysiek boek. Al was het maar om dit mee te kunnen nemen naar zitting.

De opbouw van het boek is hetzelfde gebleven. Uiteraard zijn de wetswijzigingen en nieuwe relevante rechtspraak verwerkt.

In hoofdstuk 2 komen de algemene slachtofferrechten aan bod. Daarbij valt te denken aan het recht op informatie, de regeling omtrent de (vertaling van) processtukken, het recht op bijstand en vertegenwoordiging en het recht op correcte bejegening. In ditzelfde hoofdstuk komen ook deels het spreekrecht en de benadeelde partij aan de orde. Hiervoor is gekozen omdat deze onderwerpen ook in de wettelijke regeling (titel IIIA van boek 1 Sv) in het algemene deel zijn opgenomen. Voor zover van belang voor de terechtzitting en de uitspraak worden deze onderwerpen ook verderop in het boek behandeld.

Hoofdstuk 3 ziet op het slachtoffer en de rechter met name tijdens de behandeling ter terechtzitting. Feitelijk start de beschrijving in dit hoofdstuk reeds bij de voorbereiding van een strafzaak door de rechter en probeert het handvatten aan te reiken voor een goede voorbereiding waarbij zo veel mogelijk wordt geanticipeerd op de behandeling van een zaak ter terechtzitting om aanhouding daarvan te voorkomen. Ook komt in dit hoofdstuk de bejegening, het spreekrecht en de behandeling van de vordering van de benadeelde partij aan bod. Voorts worden zo veel mogelijk praktische handreikingen gedaan voor de behandeling ter terechtzitting. Tot slot wordt in dit hoofdstuk nog aandacht besteed aan de terechtzitting in hoger beroep voor zover daarbij afwijkende regels gelden en is een korte paragraaf gewijd aan de rechter-commissaris in relatie tot het slachtoffer.

In hoofdstuk 4 komt de vordering van de benadeelde partij aan de orde. Dit hoofdstuk ziet op de beoordeling van de vordering van de benadeelde partij vanuit zowel strafvorderlijk als materieel civielrechtelijk perspectief. Nu de praktijk leert dat niet alle personen die werkzaam zijn in de strafrechtspraak een civielrechtelijke achtergrond hebben, wordt in dit hoofdstuk relatief veel aandacht besteed aan het civiele recht voor zover van belang voor de beoordeling van de vordering van de benadeelde partij.

In hoofdstuk 5 wordt de schadevergoedingsmaatregel behandeld. Hoofdstuk 6 is gewijd aan de mogelijkheid om bij wijze van bijzondere voorwaarde betaling van schadevergoeding op te leggen. Ook de overige bijzondere voorwaarden die de belangen van het slachtoffer kunnen raken alsmede de beschermende maatregelen, worden in dit hoofdstuk behandeld.

Hoewel op geen enkele wijze bindend voor strafrechters e.a. hopen de schrijvers dat deze uitgave zijn nut (wederom) zal bewijzen in de dagelijkse praktijk van de strafrechtspraak en daarmee een verdere impuls zal geven aan de uitoefening van de rechten van slachtoffers in het strafproces. Overigens zonder

daarbij de rechten van de verdachte uit het oog te verliezen. Een eerlijk strafproces kenmerkt zich immers door het respecteren van de rechten van zowel de verdachte als die van het slachtoffer.

Bij de totstandkoming van dit boek zijn diverse gesprekken gevoerd met ketenpartners en organisaties die zich bezig houden met de behartiging van slachtofferbelangen. Deze gesprekken hebben zeer nuttige informatie verschaft die verwerkt is in dit boek.

De tekst van dit boek is afgesloten op 1 mei 2017.

Justus Candido (eindredactie)
Martine Hoendervoogt
Nadine Laatsch

2
Algemene voorschriften

Inhoudsopgave

2.1	Inleiding	13
2.2	Definities	17
2.3	Correcte bejegening	20
2.4	Recht op informatie	22
2.5	Kennisneming, afschrift en toevoeging processtukken	28
2.6	Recht op bijstand en vertegenwoordiging; tolk	35
2.7	Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring	37
2.8	Algemene voorschriften schadevergoeding	42
2.8.1	Voegingsgerechtigd	42
2.8.2	Wijze van indiening	44
2.8.3	Herstelrechtvoorzieningen (bemiddeling)	46

2
Algemene voorschriften

2.1 Inleiding

Met de inwerkingtreding van de richtlijn tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten[1] in 2012 is er een hernieuwde grondslag tot ondersteuning en bescherming van slachtoffers in de Europese Unie. De richtlijn vervangt het Kaderbesluit 2001/220/JBZ.

Richtlijn minimum-normen slachtoffers

De richtlijn, die uiterlijk 16 november 2015 in de Europese lidstaten geïmplementeerd had moeten zijn, is in Nederland deels via formele wetgeving en deels via lagere regelgeving geïmplementeerd. Deze wet- en regelgeving is per 1 april 2017 in werking getreden. Zo is titel IIIA van boek 1 van het Wetboek van Strafvordering ingrijpend aangepast in het kader van de implementatie van de EU-richtlijn minimumnormen slachtoffers.[2] De uitwerking van een aantal speciale artikelen in de richtlijn met betrekking tot de bejegening van slachtoffers met specifieke beschermingsbehoeften is vormgegeven in aanwijzingen en besluiten. Het betreft dan bijvoorbeeld de individuele beoordeling van alle slachtoffers door de politie met het oog op bijzondere (beschermings)maatregelen. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de persoonlijke kenmerken van het slachtoffer, het soort strafbaar feit of de aard van het strafbare feit, en de omstandigheden waaronder het strafbare feit is gepleegd. Het 'Besluit slachtoffer van strafbare feiten' geeft hiertoe nadere regels voor met name politie en Openbaar Ministerie.[3]

1 Richtlijn 2012/29/EU, PbEU 2012, L 315/57 d.d. 14 november 2012.

2 Wet van 8 maart 2017, houdende implementatie van Richtlijn 2012/29/EU van het Europees parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ (PbEU 2012, L 315), Stb. 2017,90, i.w.tr. 1 april 2017.

3 Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten (Besluit slachtoffers van strafbare feiten), Stb 2016, 310, i.w.tr. 1 april 2017.

Voorts zijn van belang twee ministeriële regelingen ter uitwerking van de artikelen 51ab lid 2 en 51ac lid 7 Sv.[4]

Een aantal van de genoemde bijzondere beschermingsmaatregelen ziet ook op het voorbereidend onderzoek en het onderzoek ter terechtzitting. Voornoemd Besluit slachtoffers van strafbare feiten bevat normen voor onder meer (de wijze van) het verhoor van het slachtoffer, de fysieke positie van het slachtoffer ten opzichte van de verdachte tijdens de behandelingsmomenten in de strafprocedure en de behandeling achter gesloten deuren overeenkomstig artikel 269 Sv.

Specifieke bepalingen rechten minderjarigen

In de richtlijn zijn specifieke bepalingen opgenomen ten aanzien van de rechten van 'kindslachtoffers'. Zij worden per definitie beschouwd als slachtoffers met specifieke beschermingsbehoeften. Bij de (individuele) beoordeling dienen volgens de richtlijn de belangen van het kind op de eerste plaats te komen, waarbij een kindvriendelijke aanpak, die voldoende rekening houdt met de leeftijd, het ontwikkelingsniveau, de meningen, behoeften en zorgen van het kind voorop staat.[5]

Maatregelen tot bescherming van minderjarige slachtoffers tijdens de strafprocedure zijn eveneens vastgelegd in het Besluit slachtoffers van strafbare feiten. Zo bepaalt artikel 14 van het besluit dat audiovisuele opnamen van de verhoren van het minderjarige slachtoffer als bewijs kunnen worden gebruikt en wordt een bijzondere vertegenwoordiger van de minderjarige aangewezen als er sprake is van een belangenconflict tussen de minderjarige en de personen die het ouderlijk gezag of voogdij uitoefenen. In dat geval heeft de minderjarige ook recht op bijstand of vertegenwoordiging door een advocaat in eigen naam. Deze bepalingen gelden in aanvulling op het algemene recht van het slachtoffer op bijstand en vertegenwoordiging als neergelegd in artikel 51c Sv.

4 De Regeling van de Minister van Veiligheid en Justitie van 29 maart 2017, nr. 2045950 houdende regels voor de algemene informatievoorziening aan slachtoffers en de Regeling van de Minister van Veiligheid en Justitie van 29 maart 2017, nr. 2045955 houdende regels voor de verstrekking van zaaksinformatie aan slachtoffers.

5 Richtlijn 2012/29/EU, PbEU 2012 L 315/57 d.d. 14 november 2012, art. 1 onder 2.

Bijzonder ten aanzien van minderjarige slachtoffers is nog het tweede lid van artikel 13 van het Besluit slachtoffers van strafbare feiten, omdat daarin wordt uitgegaan van de presumptie dat het slachtoffer minderjarig is indien er twijfel bestaat over de leeftijd van een slachtoffer en er voldoende reden is om aan te nemen dat het slachtoffer een minderjarige is.

Leeftijdpresumptie

De verplichtingen ten aanzien van slachtoffers die voorvloeien uit voornoemde richtlijn en implementatiewet- en regelgeving bouwen voort en vormen een aanvulling op eerdere EU-wetgeving ten aanzien van specifieke categorieën slachtoffers. Hierbij valt te denken aan de Richtlijn mensenhandel en de Richtlijn bestrijding kindermisbruik.[6] Deze richtlijnen bevatten ook bepalingen met betrekking tot de bejegening en bescherming van en bijstand aan in de betreffende richtlijn aangeduide categorie (minderjarige) slachtoffers tijdens het voorbereidend onderzoek en het onderzoek ter terechtzitting. De wetgever heeft er bij de implementatie van deze richtlijnen voor gekozen een aantal van deze verplichtingen op te nemen in aanwijzingen van het Openbaar Ministerie.[7] Deze beleidsregels zijn deels ondervangen door de implementatie van de Richtlijn minimumnormen slachtoffers die immers van toepassing is op alle slachtoffers. Ook slachtoffers van terrorisme hebben recht op bijzondere bescherming. In de onlangs in werking getreden Richtlijn 2017/541/EU inzake terrorismebestrijding worden lidstaten opgedragen maatregelen te nemen voor de bescherming en ondersteuning van en bijstand aan deze categorie slachtoffers.[8]

EU-wetgeving inzake specifieke slachtoffer

6 Richtlijn 2011/36/EU inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, PbEU 2011, L 101 (geïmplementeerd bij wet van 15 november 2013, Stb. 2013, 444), Richtlijn 2011/92/EU ter bestrijding van seksueel misbruik, seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, PbEU 2011, L 335 (geïmplementeerd bij wet van 1 maart 2014, Stb. 2014, 74).

7 Zie bijvoorbeeld de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, Stcrt. 2012, nr. 26900, de Aanwijzing zeden (Stcrt. 2016, nr. 19414) en de Aanwijzing mensenhandel (Stcrt. 2013, 16816).

8 Richtlijn 2017/541/EU van 15 maart 2017 inzake terrorismebestrijding en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/475/JBZ en tot wijziging van Besluit 2005/671/JBZ, PbEU 2017, L88/6 (implementatiedatum 8 sept. 2018).

Voor zover uit voornoemde richtlijnen nog specifieke aandachtspunten voortvloeien voor de strafrechter zullen deze elders in dit boek aan de orde komen.

Niet onvermeld mag in dit verband verder nog blijven het Europees beschermingsbevel.[9] Deze richtlijn regelt de bescherming van slachtoffers door beschermingsbevelen die zijn opgelegd in de ene EU-lidstaat ook in een andere lidstaat te laten gelden en is in Nederland geïmplementeerd per 1 maart 2015. Bij een beschermingsbevel moet gedacht worden aan een locatieverbod, een contactverbod of een benaderingsverbod. Is een dergelijke beschermingsmaatregel door de rechter of de officier van justitie opgelegd en reist een slachtoffer naar een andere EU-lidstaat dan kan het slachtoffer bij de bevoegde autoriteit een verzoek indienen voor het uitvaardigen van een Europees beschermingsbevel. In Nederland is deze autoriteit de officier van justitie. Erkent het andere EU-land het beschermingsbevel dan neemt het de bescherming van het slachtoffer over (zie verder hoofdstuk 6).

Europees beschermingsbevel

Slachtofferrechten in het Wetboek van Strafvordering

Titel IIIA van boek 1 ('Het slachtoffer') van het Wetboek van Strafvordering (Sv) bevat een aantal algemene rechten die toekomen aan het slachtoffer. Titel IIIA is onderverdeeld in drie afdelingen. In de eerste afdeling ('Definities') komen in artikel 51a Sv de definities aan de orde. In de tweede afdeling ('Rechten van het slachtoffer') komen de algemene rechten van het slachtoffer aan de orde. De derde afdeling ('Schadevergoeding') ziet op de vordering van de benadeelde partij en de herstelrechtvoorzieningen.

Slachtofferrechten in Sv

Diverse facetten van slachtofferrechten zijn uitgewerkt op andere plaatsen in Sv. Zo is bijvoorbeeld het spreekrecht in artikel 51e Sv geregeld, maar wordt deze regeling elders in het wetboek nog nader ingevuld (zie artikel 258 lid 3 Sv, maar ook de artikelen 260, 269, 288a, 302 en 303 Sv). Iets soortgelijks geldt voor de vordering van de benadeelde partij (artikelen 51f Sv en 51g Sv, en verder artikel 332 tot en met artikel 335 Sv alsmede artikel 361 Sv

9 Richtlijn 2011/99/EU betreffende het Europees beschermingsbevel, PbEU 2011 L338 (Stb. 2014, nr. 40).

en artikel 592a Sv). Er is in dit boek voor gekozen de opbouw van de wet te volgen door in onderhavig hoofdstuk de algemene rechten als bedoeld in Titel IIIA boek 1 Sv te bespreken en vervolgens in hoofdstuk 3 in te gaan op de invulling van die rechten ter terechtzitting. Tot slot zij er op gewezen dat in het nieuwe artikel 415 lid 3 Sv de algemene slachtofferrechten van overeenkomstige toepassing zijn verklaard in hoger beroep.

Artikel 12 Sv

Aparte vermelding verdient nog de klachtprocedure van artikel 12 Sv. In deze bepaling is geregeld dat een rechtstreeks belanghebbende beklag kan doen bij het gerechtshof tegen een beslissing van het Openbaar Ministerie om een persoon – van wie de vervolging door de rechtstreeks belanghebbende wordt verlangd – niet (verder) te vervolgen dan wel te vervolgen middels een strafbeschikking. Bij gegrondverklaring van een klaagschrift ex artikel 12 Sv kan het gerechtshof bevelen dat tegen die persoon vervolging zal worden ingesteld of voortgezet. Daarbij kan het gerechtshof bepalen dat die vervolging zal worden ingesteld of voortgezet door het uitvaardigen van een strafbeschikking. Het bevel kan echter tevens de last bevatten dat de persoon wiens vervolging wordt verlangd, ter terechtzitting wordt gedagvaard of dat de officier van justitie een vordering tot het verrichten van onderzoekshandelingen bij de rechter-commissaris indient (artikel 12i Sv). Deze zogenoemde artikel 12 procedure (artikelen 12 tot en met 12l Sv) zal in deze handleiding verder niet worden behandeld. Weliswaar betreft dit een belangrijk recht voor slachtoffers, maar de strafrechters in de eerste lijn zullen met deze procedure niet of nauwelijks te maken krijgen. Nu deze procedure de laatste jaren geen wijziging heeft ondergaan en zich een bestendige praktijk heeft ontwikkeld, hebben schrijvers er voor gekozen deze procedure buiten het bereik van dit boek te laten.[10]

2.2 Definities

Definitie slachtoffer

De definitie van het slachtoffer is wettelijk vastgelegd (artikel 51a lid 1 onder a sub 1 en 2 Sv). Slachtoffer is: *"degene die als*

10 Voor nadere informatie over de artikel 12 Sv procedure, zie onder andere M.J.A. Duker, 'De toetsingsruimte van het hof in beklagzaken ex artikel 12 Sv', DD 2009, 32 en S.J.A.M van Gend en G.J. Visser (red.), 'Artikel 12 Sv' (Prinsengrachtsreeks 2004/2), Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004.

rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden. Met het slachtoffer wordt gelijkgesteld de rechtspersoon die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden."

Nabestaande onder definitie van slachtoffer

Per 1 april 2017 is de groep personen die als slachtoffer kan worden aangemerkt, verruimd. De nabestaande van het slachtoffer wordt zelf ook aangemerkt als slachtoffer. De nabestaande is het familielid van het slachtoffer wiens overlijden rechtstreeks is veroorzaakt door een strafbaar feit.

Als familieleden worden aangemerkt de volgende personen (artikel 51a lid 1 onder b Sv):

"de echtgenoot, de geregistreerde partner dan wel een andere levensgezel van het slachtoffer, de bloedverwanten in rechte lijn, de bloedverwanten in de zijlijn tot en met de vierde graad en de personen die van het slachtoffer afhankelijk zijn."

Personen die van het slachtoffer afhankelijk zijn

De groep "personen die van het slachtoffer afhankelijk zijn" is nieuw. Het gaat hier om personen wier positie vergelijkbaar is met onmiddellijke familieleden en in wier levensonderhoud wordt voorzien door het direct getroffen slachtoffer. Hierbij kan worden gedacht aan een niet erkend kind of een huisgenoot die geen bloedverwant is van het directe slachtoffer, wiens overlijden rechtstreeks veroorzaakt is door een strafbaar feit.[11] Als gevolg van deze wijziging van de definitie van het slachtoffer zijn op de uitgebreide categorie nabestaanden voortaan alle slachtofferrechten direct van toepassing.

Voor de goede orde moet worden opgemerkt dat het doen van aangifte geen voorwaarde is om als slachtoffer te worden aangemerkt. Eenieder die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit schade lijdt, kan aanspraak maken op de rechten die hem of haar als slachtoffer in Sv zijn toegekend.

De personen genoemd in artikel 51f lid 2 Sv kunnen tevens aanspraak maken op de rechten als bedoeld in de artikelen 51a

11 Kamerstukken II 2014/2015, 34236, nr. 3, p. 73.

tot en met 51ca Sv met uitzondering van artikel 51aa lid 3 onder b Sv (de zogenaamde individuele beoordeling). Dit betreft de volgende personen:

Personen genoemd in artikel 51f lid 2 Sv

- de erfgenamen ter zake van hun onder algemene titel verkregen vordering;
- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 1 BW (kort gezegd diegenen die (deels) in hun levensonderhoud werden voorzien door de overledene) en
- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 2 BW, zijnde eenieder die de kosten voor de lijkbezorging heeft gedragen.

Hieronder staat een tabel, ontleend aan www.rijksoverheid.nl, waarin bloedverwanten tot en met de vierde graad zijn weergegeven. De aanverwanten zijn niet weergegeven omdat deze niet onder de strekking van artikel 51a lid 1 onder a sub 2 Sv jo artikel 51a lid 1 onder b Sv vallen.

Bloedverwanten en aanverwanten

Graad (tov overledene)	Bloedverwantschap
1e graad	• (adoptie)ouder(s); • (adoptie)kind(eren).
2e graad	• grootouder(s); • kleinkind(eren); • broer(s) en zus(sen).
3e graad	• overgrootouder(s); • achterkleinkind(eren); • neef en nicht (de kind(eren) van broer(s) en zus(sen)); • oom(s) en tante(s) (de broer(s) en zus(sen) van ouder(s)).
4e graad	• betovergrootouder(s); • achterneef en achternicht (de kleinkind(eren) van broer(s) en zus(sen)); • neef en nicht (de kind(eren) van de broer(s) of zus(sen) van ouder(s)); • oudoom(s) en oudtante(s) (de oom(s) en tante(s) van ouder(s)).

Hiermee is de kring van personen die aanspraak kunnen maken op de rechten als waren zij het slachtoffer nogal ruim opgezet. In de praktijk zal dit zelden tot problemen leiden, maar gelet op de mogelijk verstrekkende gevolgen (denk aan het recht op het toevoegen van stukken aan het dossier of het recht op inzage of

het verkrijgen van afschrift van de processtukken) kan het goed zijn onder omstandigheden te controleren of iemand inderdaad bijvoorbeeld de oudoom van het overleden slachtoffer is. Deze verantwoordelijkheid ligt primair bij de officier van justitie, maar een en ander kan onder omstandigheden ook ter beoordeling van de rechter zijn. Overigens biedt artikel 51a lid 2 Sv de mogelijkheid bij algemene maatregel van bestuur het aantal familieleden te beperken dat gebruik kan maken van de in titel IIIA van boek 1 opgenomen rechten en te bepalen welke nabestaanden voorrang krijgen bij de uitoefening van deze rechten. Op dit moment is van deze mogelijkheid nog geen gebruik gemaakt.

2.3 Correcte bejegening

Het recht op correcte bejegening is per 1 januari 2011 op twee plaatsen in de wet opgenomen. Voor de officier van justitie in (thans) artikel 51aa lid 1 Sv:
"De officier van justitie draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer."

En voor de rechter in artikel 288a lid 2 Sv: *"De voorzitter draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer of diens vertegenwoordiger op grond van artikel 51e, zesde of zevende lid."*

Het betreft hier een instructienorm die door het slachtoffer of diens nabestaanden niet kan worden afgedwongen. Uit de wetsgeschiedenis[12] volgt dat de achterliggende gedachte bij de invoering van het recht op een correcte bejegening is dat de strafrechtelijke procedure het leed en de schade voor slachtoffers niet mag vergroten. Ook de EU-richtlijn minimumnormen slachtoffers benadrukt het belang van voorkoming van secundaire victimisatie. Voorts verplicht de richtlijn in artikel 1 elke lidstaat ervoor te zorgen dat elk slachtoffer op een respectvolle, tactvolle, geïndividualiseerde, professionele en niet-discriminerende wijze wordt erkend en bejegend. Dit geldt niet alleen in de strafprocedure, maar in elk contact dat het slachtoffer met welke autoriteit, overheidsdienst of slachtoffer(hulp)organisatie dan ook voor, tijdens of na de strafprocedure heeft.

Secundaire victimisatie

12 Kamerstukken II 2004/2005, 30143, 3, p. 5 (MvT).

Concreet betekent correcte bejegening dat een slachtoffer in elk contact met elke overheidsfunctionaris correct behandeld dient te worden. Op een meer abstract niveau betekent correcte bejegening dat op de overheid de taak rust om aan alle slachtofferrechten daadwerkelijk inhoud te geven, zodat deze geen loze letter vormen. In die zin beheerst het recht op correcte bejegening de uitwerking van alle overige slachtofferrechten. Dit betekent bijvoorbeeld dat wanneer een slachtoffer recht heeft op informatie, deze informatie tijdig, duidelijk en toegesneden op het slachtoffer moet worden verstrekt.

Inhoud geven aan slachtofferrechten

De Nationale ombudsman heeft op verzoek van diverse slachtofferorganisaties[13] hiertoe "Spelregels voor de omgang met slachtoffers in het strafproces" (bijlage 1) opgesteld. Deze komen in hoofdstuk 3, waar de bejegening van slachtoffers door de rechter ter terechtzitting wordt behandeld, aan de orde. Het is goed hier reeds op te merken dat de wetgever uitgaat van een soort slachtoffer-presumptie.[14] Dit betekent dat eenieder die op redelijke gronden stelt slachtoffer te zijn, gedurende de gehele strafprocedure door alle instanties als zodanig behandeld dient te worden. Onderliggende gedachte is ook hierbij dat secundaire victimisatie voorkomen dient te worden.[15]

Spelregels Nationale ombudsman

Slachtofferpresumptie

De verantwoordelijkheid van de rechter strekt zich overigens verder uit dan de rechtszaal, omdat de rechter ook moet zekerstellen dat de organisatie van het gerecht het noodzakelijke heeft gedaan om het slachtoffer correct te bejegenen tijdens de ontvangst en het bijwonen van de strafzitting. Een en ander is uitgewerkt in de Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers (bijlage 2) (hierna 'Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers') zoals deze door de Raad voor de rechtspraak is gepubliceerd op rechtspraak.nl. De Modelregeling

13 Te weten het Fonds Slachtofferhulp, Slachtofferhulp Nederland, Intervict, Aandacht Doet Spreken, Vereniging Ouders van een Vermoord Kind en de Vereniging voor Veiligheid, Respect en Solidariteit, welke organisaties zich hebben verenigd in het Platform Slachtofferorganisaties om met gebundelde stem aandacht te vragen voor de positie van slachtoffers in het strafrecht.

14 Kamerstukken II 2004/2005 , 30143, 3, p. 6 (MvT).

15 Kamerstukken II 2004/2005 , 30143, 3, p. 5 (MvT).

Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers

verblijfsomgeving slachtoffers komt in hoofdstuk 3, waar het onderzoek ter terechtzitting wordt behandeld, uitgebreid aan de orde. Zoals gezegd komt in dat hoofdstuk ook de bejegening van het slachtoffer door de rechter nader aan bod.

Zoals al opgemerkt betreft het recht op een correcte bejegening als opgenomen in het Wetboek van Strafvordering een instructienorm die door het slachtoffer niet kan worden afgedwongen.[16] Wel kan de burger in het algemeen en dus ook het slachtoffer klagen wanneer de overheid zich in strijd met fatsoensnormen gedraagt: ten aanzien van gedragingen van het Openbaar Ministerie op basis van artikel 1a van de Wet Nationale ombudsman en ten aanzien van rechterlijke ambtenaren op basis van artikel 26 van de Wet op de rechterlijke organisatie.

2.4 Recht op informatie

Slachtoffers blijken in de praktijk een grote behoefte te hebben aan juiste, begrijpelijke en tijdige informatie. Daarbij kan het gaan om informatie over hun rechtspositie, waaronder de mogelijkheid tot het verkrijgen van schadevergoeding. Maar het kan ook gaan om informatie over het verloop van het strafrechtelijk onderzoek, de voorlopige hechtenis van de verdachte, het procesverloop en het afzien van vervolging door de officier van justitie. Ten aanzien van de informatieverstrekking door het Openbaar Ministerie en de politie blijkt uit onderzoek dat slachtoffers hier niet altijd tevreden over zijn en dat dit nog meer aandacht verdient.[17] Overigens blijkt uit hetzelfde onderzoek dat slachtoffers ook lang niet altijd tevreden zijn over de informatieverstrekking vanuit de rechterlijke macht. Dit ziet vooral op informatie over het verloop van de procedure.

Verwijzen naar SHN

Sinds de implementatie van de Richtlijn minimumnormen slachtoffers geldt dat de politie het slachtoffer actief dient te verwijzen naar een instelling voor slachtofferhulp, in de regel Slachtofferhulp Nederland, waar het slachtoffer toegang heeft tot informatie, advies en ondersteuning (artikel 51aa lid 2 Sv).

16 Kamerstukken II 2004/2005, 30143, 3, p. 18 (MvT).

17 Zie voor het OM en de rechtspraak: J. van den Tillaart e.a., Secundaire analyse kwaliteitsmeting slachtofferzorg, 2014, Regioplan in opdracht van het WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie.

De regeling van artikel 51ab Sv en artikel 51ac Sv schrijft aan de politie en de officier van justitie voor op welke wijze zij het slachtoffer van informatie moeten voorzien. Voor de rechter geldt alleen de wettelijke verplichting in bepaalde gevallen een afschrift van een vonnis en proces-verbaal te verstrekken. Dit onderdeel wordt behandeld in hoofdstuk 3. Overigens geldt met invoering van artikel 51ca Sv dat het slachtoffer ook recht heeft op vertaling van bepaalde stukken wanneer hij de Nederlandse taal niet machtig is. Dit verzoek kan ook aan de rechter worden gedaan tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Hierop zal in paragraaf 2.5 worden ingegaan.

Algemene informatie voorziening

In artikel 51ab Sv wordt geregeld dat de politie, de officier van justitie of een andere opsporingsambtenaar er voor zorgen dat het slachtoffer in zijn eerste contact met de betrokken opsporingsambtenaar direct wordt geïnformeerd omtrent zijn rechten als slachtoffer en de wijze waarop hij toegang krijgt tot deze rechten.[18] Het gaat om algemene informatie over de rechten van het slachtoffer en de mogelijkheden tot ondersteuning van het slachtoffer. Aan het slachtoffer wordt tijdens zijn eerste contact met de politie een zogenaamde 'verklaring van rechten' overhandigd. Deze verklaring is ook beschikbaar in het Engels, Frans en Duits. Wanneer het slachtoffer deze talen niet begrijpt wordt hem taalkundige bijstand geboden. De verklaring van rechten is door de minister vastgesteld.[19]

Informatie over de zaak zelf

Het recht op informatie over de zaak zelf wordt geregeld in artikel 51ac Sv. In dit artikel wordt aan de officier van justitie opgedragen om het slachtoffer te informeren over zijn recht informatie te ontvangen over de aanvang en de voortgang van de zaak naar aanleiding van een tegen het slachtoffer begaan strafbaar feit. In het bijzonder gaat het om informatie over de

18 In de Regeling algemene informatievoorziening slachtoffers (Stcrt nr.18951, 31 maart 2017) is de wijze waarop de informatievoorziening gestalte dient te krijgen nader uitgewerkt voor het Openbaar Ministerie en de politie. Voorts is van belang het Besluit slachtoffers van strafbare feiten, Stb. 2016, 310, i.w.tr. 1 april 2017.

19 Zie de Regeling van de Minister van Veiligheid en Justitie van 29 maart 2017, nr. 2045950 houdende regels voor de algemene informatievoorziening aan slachtoffers met als bijlage de verklaring van rechten (Stcrt nr. 18999, 31 maart 2017).

onderwerpen genoemd in artikel 51ac lid 1 onder a t/m h Sv, zijnde:

a) het afzien van een opsporingsonderzoek of het beëindigen daarvan,
b) het niet vervolgen van een strafbaar feit,
c) het inzenden van een proces-verbaal tegen een verdachte,
d) de aanvang en voortzetting van de vervolging, waaronder de uitvaardiging van een strafbeschikking,
e) de aard van het aan de verdachte tenlastegelegde,
f) de plaats, de datum en het tijdstip van de terechtzitting,
g) de einduitspraak in de strafzaak tegen de verdachte en
h) het instellen of uitblijven van hoger beroep.

Regeling verstrekken zaaksinformatie

In de Regeling verstrekken zaaksinformatie aan slachtoffers is voor de opsporingsinstantie en het Openbaar Ministerie uitgewerkt hoe hiermee in de praktijk dient te worden omgegaan.[20] Ten aanzien van de verplichting het slachtoffer van informatie te voorzien, geldt dat het slachtoffer hierom moet hebben verzocht. Voorts regelt artikel 51ac lid 3 Sv dat het slachtoffer voldoende informatie dient te ontvangen om hem in staat te stellen eventueel beklag als bedoeld in artikel 12 Sv te doen.

Mededeling invrijheidstelling of ontsnapping en beschermende maatregelen

Verder dient de officier van justitie het slachtoffer dat daarom verzoekt, onverwijld op de hoogte te stellen van de invrijheidstelling of ontsnapping van de verdachte of veroordeelde. Ook dient het slachtoffer dat daarom verzoekt, door de officier van justitie op de hoogte te worden gesteld van de maatregelen die voor zijn bescherming zijn genomen indien de verdachte of de veroordeelde in vrijheid wordt gesteld of is ontsnapt. De mededeling omtrent invrijheidstelling, ontsnapping en de beschermende maatregelen kan achterwege blijven wanneer de verdachte of de veroordeelde hierdoor schade wordt berokkend (artikel 51ac lid 6 Sv). Blijkens de memorie van toelichting kan dit aan de orde zijn wanneer er concrete aanwijzingen zouden zijn dat het slachtoffer wraak zou willen nemen op de verdachte. In de Aanwijzing slachtofferzorg[21] is voorts geregeld dat de officier

20 Regeling van de Minister van Veiligheid en Justitie van 29 maart 2017, nr. 2045955 houdende regels voor de verstrekking van zaaksinformatie aan slachtoffers (Stcrt nr. 18999, 31 maart 2017).

21 Aanwijzing slachtofferzorg, (Stcrt 2017, nr. 23473).

van justitie het slachtoffer op de hoogte stelt van verlofperiodes alsmede van de schorsing van de voorlopige hechtenis.

Oproepen vordering tul of verlenging TBS

Gelet op de tekst van artikel 51ac lid 2 Sv lijkt deze de officier van justitie niet zonder meer te verplichten tot het oproepen van het slachtoffer voor de behandeling van een vordering tenuitvoerlegging of van die tot de verlenging van de TBS. Beargumenteerd kan evenwel worden dat ook deze behandeling een terechtzitting betreft en voorts dat de informatieverplichting een minimumnorm betreft voor de officier van justitie. Mocht de officier van justitie overgaan tot oproeping van het slachtoffer voor een dergelijke terechtzitting dan doet hij er wel goed aan te verifiëren of de informatiebehoefte van het slachtoffer met het tijdsverloop niet is gewijzigd.

Informatie-verstrekking in hoger beroep en in cassatie

De advocaat-generaal heeft de verplichting om het slachtoffer dat zich in eerste aanleg als benadeelde partij heeft gevoegd mededeling te doen van de plaats, de datum en het tijdstip van de terechtzitting in hoger beroep (artikel 413 lid 2 Sv). Dit geldt ook voor een slachtoffer dat daarom heeft verzocht . Ook wanneer cassatie is ingesteld dient het Openbaar Ministerie de benadeelde partij en het slachtoffer dat daarom verzoekt hiervan op de hoogte te brengen en dient de griffie van de Hoge Raad de benadeelde partij op de hoogte te stellen van de ontvangst van de stukken van het geding (artikelen 433 lid 3 en lid 4 en 435 lid 2 Sv).
Artikel 436 lid 3 Sv bepaalt dat in cassatie aan het slachtoffer dat daarom heeft verzocht mededeling wordt gedaan van de dag, het tijdstip en de plaats van de inhoudelijke behandeling en van de zitting waarop de uitspraak wordt gedaan.

Recht op vertaling schriftelijke informatie

Sinds 1 april 2017 geldt dat het slachtoffer dat de Nederlandse taal niet of onvoldoende begrijpt, kan verzoeken schriftelijke informatie waarop hij overeenkomstig artikel 51ac lid 2 en 3 Sv recht heeft, te laten vertalen in een voor hem begrijpelijke taal (artikel 51ca lid 1 en 2 Sv). Het verzoek dient schriftelijk te worden gedaan en dient zo duidelijk mogelijk te omschrijven de schriftelijke informatie waarop het betrekking heeft. Voorts dient het verzoek met redenen omkleed te zijn. Blijkens de memorie van toelichting zijn deze eisen gesteld zodat de officier van justitie dan wel de rechter kan toetsen in hoeverre de ver

zochte informatie voor het slachtoffer noodzakelijk is voor of ten behoeve van de uitoefening van zijn rechten.

Tijdens het voorbereidend onderzoek en na sluiting van het onderzoek ter terechtzitting, wordt het verzoek gericht aan de officier van justitie, tijdens het onderzoek ter terechtzitting wordt dit gedaan aan de rechter. Wanneer de officier van justitie een dergelijk verzoek weigert, hetgeen schriftelijk dient te geschieden, kan het slachtoffer hiertegen binnen veertien dagen na dagtekening van de mededeling bezwaar maken bij de rechter-commissaris. De rechter-commissaris dient het slachtoffer en de officier van justitie te horen voordat hij beslist (artikel 51ca lid 6 Sv). Ten aanzien van dit horen zal hebben te gelden dat het slachtoffer zich kan laten bijstaan door een tolk (artikel 51c lid 5 Sv).

Wanneer de rechter een verzoek tot vertaling weigert, staat hiertegen geen bezwaar of beroep open. De wetgever heeft overwogen dat het openstellen van apart hoger beroep tegen een weigering tot het verstrekken van een vertaling niet wenselijk is en erop gewezen dat in dat geval de mogelijkheid bestaat zich te wenden tot de (civiele) voorzieningenrechter. Wel dient de rechter, wanneer het slachtoffer daarom verzoekt, hiervan schriftelijk mededeling te doen. De wet regelt niet dat dit in een voor het slachtoffer begrijpelijke taal dient te geschieden. Dit zou betekenen dat het slachtoffer vervolgens moet verzoeken dit stuk te laten vertalen. In beginsel lijkt artikel 51ca lid 3 onder a Sv hiervoor ruimte te bieden, alhoewel het de vraag is of een dergelijk stuk als processtuk in de zin van artikel 149a Sv dient te worden aangemerkt.

Actieve wederkerigheid OM bij dienstverlening slachtoffer

De verplichting tot het verstrekken van zaaksinformatie aan het slachtoffer is uitgewerkt in de Aanwijzing slachtofferzorg [22] en de Regeling verstrekken zaaksinformatie aan slachtoffers.[23] Er wordt uitgegaan van actieve wederkerigheid in de dienstverlening aan het slachtoffer, dat wil zeggen dat van het slachtoffer ook enig initiatief wordt verwacht bij de uitoefening van zijn rechten.

22 Aanwijzing slachtofferzorg (Stcrt 2017 nr. 23473).

23 Regeling van de Minister van Veiligheid en Justitie van 29 maart 2017, nr. 2045955 houdende regels voor de verstrekking van zaaksinformatie aan slachtoffers (Stcrt nr. 18999, 31 maart 2017).

Relevant voor de rechter is natuurlijk dat het slachtoffer tijdig op de hoogte is gesteld van de behandeling ter terechtzitting en de daarbij behorende rechten van het slachtoffer. Het informeren van het slachtoffer over de datum van de inhoudelijke behandeling van de strafzaak is echter niet in alle gevallen vanzelfsprekend. Zodra een strafzaak door de politie is ingestuurd naar het Openbaar Ministerie, wordt het slachtoffer bij antwoordbrief ook door het Openbaar Ministerie gevraagd of deze over het verdere verloop van de strafzaak wil worden geïnformeerd en of deze eventueel geleden schade op de verdachte wenst te verhalen.[24] Voorts wordt gevraagd of het slachtoffer gebruik wil maken van zijn (eventuele) spreekrecht en of hij een gesprek met de officier van justitie wenst. De reactie van het slachtoffer (ja/nee) op deze antwoordbrief wordt door het Openbaar Ministerie in het strafdossier gevoegd. Reageert het slachtoffer niet op deze brief, dan wordt in standaardzaken (dat wil zeggen zaken, waarbij de verdachte niet in voorlopige hechtenis is genomen) door het Openbaar Ministerie de zaak in het systeem 'gesloten'. Sluiting van de zaak betekent dat het slachtoffer niet verder wordt geïnformeerd over het verloop van de strafzaak en er zal in dat geval geen oproeping voor de zitting naar het slachtoffer worden verstuurd. In voorgeleidingszaken wordt het slachtoffer doorgaans proactief door het slachtofferloket benaderd en overigens in ernstige zaken waarbij de verdachte niet voorlopig gehecht zit; reageert het slachtoffer niet op de antwoordbrief, dan neemt het slachtofferloket telefonisch contact op met het slachtoffer en de uitkomst daarvan wordt in een memo vastgelegd dat in het dossier wordt gevoegd.

Slachtofferinformatieportaal

Inmiddels heeft het Openbaar Ministerie ook het Slachtoffer Informatie Portaal geïntroduceerd. Deze service biedt slachtoffers de mogelijkheid de status van hun strafzaak online te volgen. Dit kan door in te loggen met de DigiD-code. Het slachtoffer wordt per brief op het portaal geattendeerd. Bij inloggen is direct zichtbaar voor het slachtoffer in welke fase van het strafproces de zaak zich bevindt. Doordat het portaal gekoppeld is aan de primaire systemen, is de informatie actueel

24 In het kader van de ZSM-werkwijze wordt ook vaak telefonisch contact opgenomen met het slachtoffer.

en kan die informatie worden ontsloten waarop het slachtoffer recht heeft. Vooralsnog beperkt het portaal zich tot het verstrekken van informatie en is interactie (nog) niet mogelijk. Het is de intentie van de Minister uiteindelijk één digitaal informatieportaal te ontwikkelen waarin slachtoffers alle informatie over hun zaak via één ingang kunnen vinden en waarop alle ketenpartners zijn aangesloten.[25]

Slachtoffergesprek

In de Aanwijzing slachtofferzorg komt ook het slachtoffergesprek aan de orde waartoe de officier van justitie en de advocaat-generaal gelegenheid kunnen bieden, maar waarop het slachtoffer in ieder geval recht heeft bij spreekrechtwaardige delicten.[26]

Slachtoffergesprek

In een slachtoffergesprek dat voorafgaand aan de zitting bij de rechtbank of het gerechtshof plaatsvindt, informeert de officier van justitie dan wel de advocaat-generaal het slachtoffer over de gang van zaken ter zitting, de confrontatie met de verdachte, de bewijspositie en zo mogelijk over de strafeis. De officier van justitie is verder verplicht het slachtoffer uit te nodigen voor een gesprek in het geval van een (voorgenomen) sepotbeslissing in een zaak waarin sprake is van een ernstig gewelds-, verkeers- of zedendelict.

2.5 Kennisneming, afschrift en toevoeging processtukken

Kennisneming

Slachtoffers kunnen op basis van artikel 51b lid 1 Sv verzoeken om kennis te kunnen nemen van processtukken die voor hen van belang zijn. Uitgangspunt van de wet is dat de officier van justitie de bevoegde autoriteit is die hierover beslist. Anders is dit tijdens het onderzoek ter terechtzitting; dan beslist de rechter, bij wie de zaak wordt vervolgd, op een dergelijk verzoek. 'Tijdens het onderzoek ter terechtzitting' dient overigens te worden uitgelegd als de fase na aanvang van het onderzoek ter terechtzitting tot de sluiting van het onderzoek, zodat ook na een schorsing van het onderzoek ter terechtzitting het gerecht

Tot aanvang onderzoek ter terechtzitting officier van justitie, daarna de rechter bevoegd

25 Brief aan de Tweede Kamer van 28 oktober 2016 inzake de meerjarenagenda slachtofferbeleid.

26 Aanwijzing slachtofferzorg, (Stcrt 2017 nr. 23473) par. 5.6.

nog steeds de instantie is die beslist over de kennisneming. In de overige gevallen wordt de toestemming tot kennisneming verleend door de officier van justitie.

Doorzendplicht

Het komt voor dat een dergelijk verzoek belandt bij het kabinet van de rechter-commissaris. De rechter-commissaris dient dergelijke verzoeken door te leiden naar de officier van justitie als het onderzoek ter terechtzitting nog niet is aangevangen dan wel naar de rechtbank of het gerechtshof wanneer het onderzoek ter terechtzitting reeds is aangevangen.

Weigeringsgronden

Naast het criterium dat de verzochte processtukken van belang moeten zijn voor het slachtoffer (dus bijv. geen stukken die betrekking hebben op andere feiten) geeft artikel 51b lid 3 Sv een aanvullende weigeringsgrond, te weten: "indien hij (*de officier van justitie, schr.*) van oordeel is dat de stukken niet als processtukken kunnen worden aangemerkt dan wel indien hij dit onverenigbaar acht met een van de in artikel 187d, eerste lid, vermelde belangen".[27] In gedachten moet worden gehouden dat deze weigeringsgronden gelden voor zowel de kennisneming als voor de toevoeging van stukken. De eerste weigeringsgrond (*stukken kunnen niet als processtukken worden aangemerkt*) lijkt ten aanzien van de kennisneming dan ook niet relevant en ziet vooral op het toevoegen van stukken. Ten aanzien van de tweede weigeringsgrond wordt verwezen naar artikel 187d lid 1 Sv. Het gaat daarbij om het risico dat (a) een getuige ernstige overlast zal ondervinden of in de uitoefening van zijn ambt of beroep ernstig zal worden belemmerd, (b) een zwaarwegend opsporingsbelang wordt geschaad, of (c) het belang van de staatsveiligheid wordt geschaad.

De officier van justitie kan de kennisneming van processtukken alleen weigeren nadat hij hiertoe een schriftelijke machtiging heeft verkregen van de rechter-commissaris. De wet bepaalt niet dat de rechter-commissaris alvorens op de vordering te beslissen eerst het slachtoffer, de officier van justitie en/of de verdachte

27 Processtukken zijn alle stukken die voor de ter terechtzitting door de rechter te nemen beslissingen redelijkerwijs van belang kunnen zijn met uitzondering van de stukken die de officier van justitie op grond van art. 187d, eerste lid Sv niet heeft gevoegd aan het procesdossier (art. 149a lid 2 Sv).

Weigeren alleen met schriftelijke machtiging rechter-commissaris

hoort. Tegen een weigering de schriftelijke machtiging te verlenen staat ingevolge artikel 446 Sv voor de officier van justitie hoger beroep bij de raadkamer open. Het slachtoffer kan tegen een weigering door de officier van justitie niet in beroep. Wel kan hij ter terechtzitting een nieuw verzoek doen aan de zittingsrechter. Voor de verdachte staat geen rechtsmiddel open en evenmin is geregeld dat hij op enig moment zijn zienswijze kan geven.[28]

Hoewel de wet daar niet op wijst, zullen de weigeringsgronden bij de beoordeling van het verzoek tot kennisneming van processtukken door het gerecht overeenkomen met de weigeringsgronden van de officier van justitie. Voor het gerecht zal vooral de vraag of de processtukken van belang zijn voor het slachtoffer een rol spelen.

Bescherming persoonlijke levenssfeer geen weigeringsgrond kennisneming

Opmerking verdient tot slot dat per 1 januari 2013 de weigeringsgrond die zag op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van verdachte, is komen te vervallen. Dit leidt ertoe dat verzoeken tot kennisneming van bijvoorbeeld persoonlijkheidsrapportages niet meer op die grond kunnen worden geweigerd. De vraag kan worden gesteld of kennisneming van dergelijke rapporten in het belang is van het slachtoffer. Wanneer dit niet het geval is, zou kennisneming op die basis kunnen worden geweigerd. Tegelijk dient te worden opgemerkt dat de kennisneming van dergelijke rapporten voor het slachtoffer onder bepaalde omstandigheden kan bijdragen aan diens leedverwerking. Overigens zal met het opheffen van de beperking in het spreekrecht (per 1 juli 2016) eerder een belang voor een slachtoffer bestaan om van dergelijke rapporten kennis te nemen. Inmiddels mag het slachtoffer zich immers ook uitlaten over de beantwoording van de vragen van artikel 350 Sv waaronder de vraag of de verdachte strafbaar is en of hem een straf of maatregel dient te worden opgelegd. Overigens gelden voor het verstrekken van afschriften van stukken strengere voorwaarden zoals hieronder zal blijken.

De praktijk van de kennisneming van stukken en de verkrijging van afschriften van stukken door het slachtoffer is geregeld bij

28 Vaak zal de verdachte niet eens weten dat een slachtoffer inzage in de processtukken heeft gehad dan wel een afschrift heeft verkregen. De wet verplicht immers niet de verdachte hiervan op de hoogte te stellen.

algemene maatregel van bestuur. Voor de gerechten, wanneer de dagvaarding is uitgebracht[29], gaat het dan om het Besluit orde van dienst gerechten[30] dat een reglement vereist van gerechten, waarin staat aangegeven wanneer en op welke wijze processtukken ter inzage zullen worden aangeboden. Belangrijk in dat kader is artikel 20 van het Besluit. Dit artikel kan de voorzitter doen besluiten de kennisneming van de processtukken onder toezicht te laten plaatsvinden indien dat noodzakelijk wordt geacht. Dit geldt niet wanneer alleen de raadsman kennis neemt van de stukken.

Besluit orde van dienst gerechten

Afschrift stukken aan het slachtoffer

Het slachtoffer kan, ingevolge artikel 51b lid 6 Sv een afschrift krijgen van de processtukken waarvan hem de kennisneming is toegestaan. De tweede volzin van artikel 51b lid 6 Sv bepaalt dat ten aanzien van het verstrekken van afschriften artikel 32 lid 2 tot en met 4 Sv van overeenkomstige toepassing is. Dit betekent dat aan de verstrekking van afschriften aanvullende voorwaarden zijn gekoppeld. Op basis van artikel 32 lid 2 Sv kan de verstrekking van (een gedeelte van) een afschrift van een bepaald stuk worden geweigerd in het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, het belang van de opsporing en vervolging van strafbare feiten of op zwaarwichtige gronden aan het algemeen belang ontleend. De officier van justitie dient van de weigering schriftelijk mededeling te doen aan het slachtoffer, die daartegen binnen 14 dagen een bezwaarschrift kan indienen bij de rechter-commissaris (artikel 32 lid 3 en 4 Sv).[31]

Voorwaarden verstrekken afschrift

Wanneer een verzoek met betrekking tot de verkrijging van een afschrift van een bepaald stuk bij de griffie komt, zal de griffie dienen na te gaan of toestemming tot kennisneming is verleend door de officier van justitie dan wel de rechtbank (afhankelijk van het moment van indienen). Voorts zal moeten worden geverifieerd of de officier van justitie kan instemmen met het verstrekken van een afschrift (beter gezegd: geen beroep zal

29 Kamerstukken II 2004/2005, 30143, 5, p. 6 (onder nr. 7).

30 Besluit van 10 december 2001, houdende regels voor de orde van dienst binnen de gerechten, Stb. 2001, 619.

31 Na het uitroepen van de strafzaak tot de sluiting van het onderzoek ter terechtzitting is de strafkamer bevoegd te beslissen over de verstrekking van afschriften.

doen op een weigeringsgrond). Voor zover kennisneming van deze stukken is geoorloofd en zij daarbij belang hebben, is kennisneming en verkrijging van stukken kosteloos voor gevoegde en niet in de strafzaak gevoegde benadeelde partijen, hun advocaten of gemachtigden.[32] Hoewel deze regeling zich formeel niet uitstrekt tot slachtoffers mag uit de bewoordingen 'niet in de strafzaak gevoegde benadeelde partij' worden afgeleid dat slachtoffers recht hebben op kosteloze kennisneming en verstrekking van afschriften. Ingevolge artikel 21 a lid 2 jo artikel 21 lid 3 van het Besluit orde van dienst gerechten kan per 1 december 2016 de verstrekking van processtukken aan slachtoffers ook digitaal geschieden.

Kosteloze kennisname en verkrijging van stukken

Digitaal verstrekken processtukken

Een enkele keer wordt aan de griffie het verzoek gedaan stukken te verstrekken (lang) nadat uitspraak is gedaan in de strafzaak. De vraag dient zich aan of in een dergelijk geval nog afschrift dient te worden verstrekt door de griffie. Dit kan voor een slachtoffer van belang zijn aangezien hij bijvoorbeeld nog een civiele procedure wenst te starten. Meestal stuit dit op grote praktische bezwaren bij de griffie en de wet lijkt niet te zijn geschreven voor deze situatie. Beargumenteerd kan worden dat de stukken waarop wordt gedoeld niet langer als 'processtukken' kunnen worden geduid nu hierop immers door de rechter een beslissing is genomen. Processtukken worden in artikel 149a Sv immers omschreven als de stukken die voor de rechter redelijkerwijs van belang kunnen zijn voor de ter terechtzitting te nemen beslissingen.

Verzoek afgifte stukken na de uitspraak

Verstrekking stukken aan anderen dan slachtoffer

Overigens is het goed te beseffen dat ook anderen dan slachtoffers onder omstandigheden recht kunnen hebben op de kennisneming van (stukken uit) het strafdossier. Op basis van de Wet Justitiële en Strafvorderlijke Gegevens is het mogelijk gegevens uit het strafdossier te verkrijgen. Bijvoorbeeld als derde die geen directe betrokkenheid bij de strafzaak heeft, maar wel belang heeft bij het inzien van de processtukken. Denk bijvoorbeeld aan allerlei overheidsinstanties, curatoren, de Ombudsman etc. Volstaan wordt hier met het verwijzen

32 Artikel 12 Besluit tarieven in strafzaken 2003.

naar het Besluit justitiële en strafvorderlijke gegevens[33] en de Aanwijzing verstrekking van strafvorderlijke gegevens voor buiten de strafrechtspleging gelegen doeleinden (Aanwijzing Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens).[34] Het Schadefonds Geweldsmisdrijven heeft een zelfstandige bevoegdheid om het strafdossier op te vragen.[35]

Verstrekking aan derden

Stukken toevoegen

Het slachtoffer kan aan de officier van justitie verzoeken om stukken die hij relevant acht voor de beoordeling van de zaak tegen de verdachte of van zijn vordering op de verdachte aan het dossier toe te voegen (artikel 51b lid 2 Sv). De officier van justitie kan het verzoek tot toevoeging weigeren op dezelfde gronden als de kennisneming van processtukken kan worden geweigerd, maar opnieuw geldt dat hij daarvoor een machtiging van de rechter-commissaris nodig heeft (artikel 51b lid 4 Sv). Wanneer stukken worden aangeboden die geen enkele relevantie voor het geding hebben, kan de officier van justitie (na machtiging) toevoeging weigeren aangezien de stukken (materieel) niet als processtukken zijn aan te merken. Blijkens artikel 149a lid 2 Sv behoren tot de processtukken alle stukken die voor de ter terechtzitting door de rechter te nemen beslissingen redelijkerwijs van belang kunnen zijn, behoudens het bepaalde in artikel 149b Sv. Dit laatste artikel ziet op de mogelijkheid voor de officier van justitie om na machtiging van de rechter-commissaris bepaalde (delen van) stukken te onthouden en niet aan het procesdossier te voegen wanneer hij dit met het oog op de in artikel 187d lid 1 Sv vermelde belangen noodzakelijk acht. De stukken die de officier van justitie op verzoek van het slachtoffer aan het procesdossier toevoegt, behoren daarmee tot de processtukken.

Toevoegen van stukken aan het dossier

Vertaling van stukken

Het slachtoffer dat de Nederlandse taal niet of onvoldoende machtig is, kan verzoeken om een vertaling van aan hem ver

33 Het Besluit justitiële en strafvorderlijke gegevens is op 25 maart 2004 in werking getreden (Stb. 2004, 129) en sindsdien meerdere malen gewijzigd.

34 De Aanwijzing Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens (2013A014) is op 1 september 2013 in werking getreden (Stcrt. 2013, 24126).

35 Artikel 9 Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven.

Recht op vertaling schriftelijke stukken voor zover nodig voor uitoefenen rechten

strekte processtukken in een voor hem begrijpelijke taal indien en voor zover hij deze processtukken nodig acht om zijn rechten te kunnen uitoefenen (artikel 51ca lid 3 onder a Sv). Ook kan het slachtoffer bijstand van een tolk krijgen wanneer hij kennisneemt van processtukken.

Het verzoek tot vertaling van stukken dient schriftelijk te worden gedaan en dient zo duidelijk mogelijk te omschrijven de processtukken of delen daarvan waarop het betrekking heeft. Voorts dient het verzoek met redenen omkleed te zijn. Blijkens de memorie van toelichting zijn deze eisen gesteld zodat de officier van justitie dan wel de rechter kan toetsen in hoeverre de verzochte informatie voor het slachtoffer noodzakelijk is voor of ten behoeve van de uitoefening van zijn rechten. De wetshistorie laat zich niet uit over welke informatie noodzakelijk is voor de uitoefening van de rechten door het slachtoffer. Tijdens het voorbereidend onderzoek en na sluiting van het onderzoek ter terechtzitting wordt het verzoek gericht aan de officier van justitie, tijdens het onderzoek ter terechtzitting wordt dit gedaan aan de rechter.

Bezwaar bij de rechter-commissaris van weigering officier

Wanneer de officier van justitie een verzoek tot vertaling van processtukken weigert, hetgeen schriftelijk dient te geschieden, kan het slachtoffer hiertegen binnen veertien dagen na dagtekening van de mededeling bezwaar maken bij de rechter-commissaris. De rechter-commissaris dient het slachtoffer en de officier van justitie te horen voordat hij beslist (artikel 51ca lid 6 Sv). Ten aanzien van dit horen zal hebben te gelden dat het slachtoffer zich kan laten bijstaan door een tolk (artikel 51c lid 5 Sv).

Tegen beslissing rechter geen bezwaar of beroep mogelijk

Wanneer de rechter een verzoek tot vertaling weigert, staat hiertegen geen bezwaar of beroep open. Wel dient de rechter, wanneer het slachtoffer daarom verzoekt, hem hiervan schriftelijk mededeling te doen. De wet regelt niet dat dit in een voor het slachtoffer begrijpelijke taal dient te geschieden. Dit zou betekenen dat het slachtoffer vervolgens moet verzoeken dit stuk te laten vertalen. In beginsel lijkt artikel 51ca lid 3 onder a Sv hiervoor ruimte te bieden, alhoewel het de vraag is of een dergelijk stuk als processtuk in de zin van artikel 149a Sv dient te worden aangemerkt.

De wetgever heeft overwogen dat het openstellen van apart hoger beroep tegen een weigering tot het verstrekken van een vertaling niet wenselijk is en erop gewezen dat in dat geval de mogelijkheid bestaat zich te wenden tot de (civiele) voorzieningenrechter.

2.6 Recht op bijstand en vertegenwoordiging; tolk

Het slachtoffer kan zich tijdens het voorbereidend onderzoek en op de terechtzitting laten bijstaan (artikel 51c lid 1 Sv). Cumulatief somt de wet die personen op die het slachtoffer kunnen bijstaan: een advocaat, zijn wettelijk vertegenwoordiger en een persoon naar keuze (artikel 51c lid 2 Sv). Voorts kan het slachtoffer zich doen bijstaan door een tolk wanneer hij onvoldoende Nederlands spreekt of begrijpt (artikel 51c lid 5 Sv). Vaak zal het slachtoffer worden bijgestaan door een familielid of een medewerker van slachtofferhulp, maar het komt ook regelmatig voor dat het slachtoffer een advocaat inschakelt. Bijstand zal meestal bestaan uit het simpelweg ondersteunen van het slachtoffer, maar kan ook omvatten het geven van een toelichting op de vordering van de benadeelde partij op de terechtzitting of het beantwoorden van vragen in het kader van de vordering van de benadeelde partij. Bijstand kan zich ook uitstrekken tot bijstand buiten de terechtzitting (bijv. een slachtoffergesprek met de officier van justitie of een verhoor als getuige bij de rechter-commissaris). In de wet is thans expliciet geregeld dat het recht op bijstand het gehele strafproces omvat. Het slachtoffer kan zich dus niet alleen laten bijstaan ter terechtzitting, maar ook wanneer hij wordt gehoord door de politie of de rechter-commissaris. Deze bijstand beperkt zich niet uitsluitend tot een raadsman, maar kan ook worden verleend door bijvoorbeeld een familielid en een medewerker van slachtofferhulp.

Bijstand

Per 1 april 2017 is in artikel 51c lid 4 Sv vastgelegd dat de politie, de officier van justitie, de rechter-commissaris en de rechter de bijstand door de wettelijk vertegenwoordiger dan wel de persoon naar keuze kan weigeren wanneer dit in het belang van het onderzoek of in het belang van het slachtoffer is. Deze weigering moet worden gemotiveerd (artikel 51c lid 4 Sv). Strijd met het belang van het onderzoek kan zich voordoen wanneer degene

Weigeren bijstandverlening

die bijstand verleent later zelf (mogelijk) als getuige gehoord zal worden. Strijd met het belang van het slachtoffer is denkbaar wanneer de wettelijk vertegenwoordiger bijvoorbeeld zelf de verdachte is in een zedenzaak.
De rechter-commissaris dient overigens voor het bijwonen van een getuigen- of deskundigenverhoor nog steeds bijzondere toegang te verlenen, zo bepaalt artikel 187c Sv. Gelet op het bepaalde in artikel 51c lid 1 en 2 Sv lijkt het aangewezen hier ruimhartig mee om te gaan.

(Kosteloze) rechtsbijstand bij ernstig zeden- of geweldsmisdrijf

De Wet op de rechtsbijstand biedt het slachtoffer de mogelijkheid in aanmerking te komen voor kosteloze rechtsbijstand. Daarvoor gelden de gebruikelijke voorwaarden die samenhangen met onder meer draagkracht en noodzaak. Een slachtoffer van een ernstig zeden- of geweldsmisdrijf komt in aanmerking voor kosteloze rechtsbijstand ongeacht zijn draagkracht indien in de desbetreffende zaak vervolging is ingesteld en het slachtoffer overeenkomstig artikel 3 van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven in aanmerking komt voor een uitkering (artikel 44 lid 4 Wet op de rechtsbijstand).

Vertegenwoordiging

Voor wat betreft de vertegenwoordiging tijdens de terechtzitting stelt artikel 51c lid 3 Sv dat het slachtoffer zich op de terechtzitting kan doen vertegenwoordigen door een advocaat indien deze verklaart daartoe uitdrukkelijk gemachtigd te zijn of door een gemachtigde die daartoe een bijzondere en schriftelijke volmacht heeft. Deze regels zijn overeenkomstig de regels van de vertegenwoordiging van een verdachte ter terechtzitting. Voor vertegenwoordiging van het slachtoffer geldt, net als ten aanzien van de bijstand, dat dit geweigerd kan worden wanneer dit in het belang van het onderzoek is of wanneer dit in het belang van het slachtoffer is (artikel 51c lid 4 Sv). Deze weigering dient wel gemotiveerd te worden. Over de wijze waarop geeft de wet geen uitsluitsel.

Overigens impliceert vertegenwoordiging niet automatisch het woord voeren in het kader van het spreekrecht. Voor het spreekrecht gelden aparte regels vanwege het persoonlijk karakter daarvan.

Als een slachtoffer de Nederlandse taal niet of niet voldoende beheerst kan hij zich ook laten bijstaan door een tolk (artikel 51c lid 5 Sv). Daarbij maakt het niet uit of het slachtoffer zich als benadeelde partij heeft gevoegd, wil voegen of gebruik wil maken van het spreekrecht dan wel uitsluitend als toehoorder aanwezig wil zijn. Het ligt voor de hand dat de officier van justitie, die het slachtoffer moet informeren en moet oproepen voor de zitting, toeziet op de behoefte en noodzaak een tolk op te roepen voor het slachtoffer.[36] De Aanwijzing slachtofferzorg[37] geeft hiervoor ook de nodige instructies. Ook kan de rechter bevelen dat de officier van justitie een tolk oproept voor de zitting ten behoeve van het slachtoffer.

Tolk

2.7 Spreekrecht en schriftelijke slachtoffer-verklaring

Artikel 51e Sv geeft een bijzonder ingewikkelde regeling voor het spreekrecht van het slachtoffer. Met de invoering van de Wet versterking positie slachtoffer (per 1 januari 2011) is de regeling opnieuw geredigeerd en geplaatst in de algemene slachtoffer-titel van het Wetboek van Strafvordering. Vervolgens is de regeling per 1 september 2012 ingrijpend herzien waardoor het aantal personen dat het spreekrecht kan uitoefenen is uitgebreid en het spreekrecht ook door een ander, namens het slachtoffer of de nabestaande, kan worden uitgeoefend.[38] Per 1 juli 2016 is de regeling wederom gewijzigd.[39] Kort gezegd is met die laatste wijziging de beperking in de reikwijdte van het spreekrecht komen te vervallen. Voorheen mocht de spreekgerechtigde zich enkel uitlaten over de gevolgen van het strafbare feit voor hem. Per 1 juli 2016 is deze beperking vervallen voor een ieder die vanaf die datum het spreekrecht uitoefent. Aanvankelijk was de

36 Kamerstukken II, 2004/2005, 30143, 3, p. 22 (MvT).

37 Aanwijzing slachtofferzorg, (Stcrt 2017 nr. 23473), par. 10.4.

38 Wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces (Stb. 2012, 345).

39 Wet van 14 april 2016 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden, Stb. 2016, 160.

bedoeling aan het spreekrecht een adviesrecht toe te voegen, maar de staatssecretaris heeft op aandringen van nagenoeg alle adviserende partijen afgezien van invoering hiervan. Daarmee is een regeling ontstaan die over de inhoud van het spreekrecht weinig aanknopingspunten biedt en veel aan de praktijk overlaat.

Gevallen

Het spreekrecht is beperkt tot tenlastegelegde misdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer is gesteld en de misdrijven genoemd in de artikelen 240b, 247, 248a, 248b, 249, 250, 285, 285b, 300, tweede en derde lid, 301 tweede en derde lid, 306, 307, 308 en 318 van het Wetboek van Strafrecht en artikel 6 van de Wegenverkeerswet 1994 (artikel 51e lid 1 Sv).

Gevallen

Het spreekrecht is in artikel 51e Sv gekoppeld aan tenlastegelegde feiten waardoor het spreekrecht niet ontleend kan worden aan ad informandum feiten. In dit opzicht wijkt het spreekrecht af van de rechten van de benadeelde partij, die zich ook uitstrekken tot het strafbare feit waaromtrent in de dagvaarding is meegedeeld dat zij door de verdachte zijn erkend en ter kennis van de rechtbank zijn gebracht om bij de strafoplegging rekening mee te houden (artikel 361 lid 2 onder b Sv).

Ad informandum feiten

Spreekgerechtigden

De kring van personen die gebruik kunnen maken van het spreekrecht wordt in artikel 51e lid 2 Sv e.v. gedefinieerd. Het betreft:

- het slachtoffer (lid 2)[40];
- de vader en moeder van een minderjarig slachtoffer die een nauwe persoonlijke betrekking met dat slachtoffer hebben (lid 3);

en

- personen die dat slachtoffer als behorende tot hun gezin verzorgen en opvoeden en in een nauwe en persoonlijke betrekking tot het kind staan (lid 3).

40 Met invoering van de Wet Minimumnormen slachtoffers vallen ook nabestaanden onder de definitie van 'slachtoffer'.

Nabestaanden ook spreekgerechtigd

Aangezien met de invoering van de Wet Minimumnormen slachtoffers de definitie van het slachtoffer is gewijzigd, vallen onder het 'slachtoffer' automatisch ook de nabestaanden. Dit zijn de echtgenoot of geregistreerde partner dan wel een andere levensgezel, en de bloedverwanten in de rechte lijn en die in de zijlijn tot en met de vierde graad (zie voor een tabel: paragraaf 2.2) en de personen die van het slachtoffer afhankelijk zijn.

Het spreekrecht van bloedverwanten is beperkt tot drie personen. Indien meer dan drie bloedverwanten te kennen hebben gegeven het spreekrecht te willen uitoefenen, beslist de voorzitter welke drie personen van dat recht gebruik mogen maken (artikel 51e lid 4 Sv). Die beperking is ingegeven vanuit de gedachte dat het spreekrecht beheersbaar moet blijven. Overigens laat deze beslissing onverlet dat de echtgenoot, de geregistreerd partner of de levensgezel het woord kunnen voeren. Dit betekent dus dat het spreekrecht in geval van overlijden van het directe slachtoffer gemaximeerd is tot vier personen (de partner en maximaal drie bloedverwanten). Blijkens een opmerking van de staatssecretaris kan de rechter in uitzonderlijke gevallen zelfs personen die niet tot de kring van spreekgerechtigden horen in de gelegenheid stellen een verklaring af te leggen.[41] Dit lijkt in tegenspraak met het arrest van de Hoge Raad waarin hij heeft bepaald dat de wetsgeschiedenis en de wettelijke regeling met betrekking tot het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden meebrengen dat de rechter het verzoek van een persoon die niet tot de wettelijke categorie spreekgerechtigden behoort, zal moeten afwijzen, ook indien betrokkene (abusievelijk) door het Openbaar Ministerie is opgeroepen tot het afleggen van een verklaring.[42] De Hoge Raad houdt daarmee streng de hand aan de genoemde categorieën en gevallen waarin het spreekrecht kan worden uitgeoefend.

Een minderjarige spreekgerechtigde mag het woord voeren, in ieder geval als de minderjarige 12 jaar of ouder is. Wanneer de minderjarige jonger is, kan hij ook het woord voeren wanneer hij in staat kan worden geacht zijn belangen redelijk te kunnen

41 Handelingen II, 2011/12, 33 167, nr. 6, p. 5.

42 Hoge Raad 6 maart 2012, ECLI:NL:HR: 2012:BR1149.

Spreekrecht minderjarige

waarderen. In het geval de spreekgerechtigde jonger is dan twaalf jaar mag ook de wettelijke vertegenwoordiger het spreekrecht uitoefenen zowel voor de minderjarige als voor zichzelf, mits dat dit niet in strijd is met het belang van de minderjarige. De voorzitter ziet hier op toe en kan beslissen dat het spreekrecht niet wordt uitgeoefend door de wettelijke vertegenwoordiger (artikel 51e lid 5 en 6 Sv).

Spreekrecht onmachtige

Voor het slachtoffer dat feitelijk niet bij machte is het spreekrecht uit te oefenen kan een echtgenoot, geregistreerde partner, andere levensgezel en een van de familieleden van het slachtoffer genoemd in artikel 51a lid 1 onder b Sv dat namens hem doen (artikel 51e lid 7 Sv).

Voorts kunnen spreekgerechtigden de voorzitter verzoeken om hun raadsman of een daartoe bijzonder gemachtigde (bijvoorbeeld een medewerker van slachtofferhulp) namens hem of haar het spreekrecht uit te laten oefenen (artikel 258 lid 3 Sv jo artikel 51e lid 7 Sv).

Reikwijdte spreekrecht

Sinds de uitbreiding van het spreekrecht per 1 juli 2016 geldt er geen beperking meer voor de reikwijdte van het spreekrecht. Het is aan de spreekgerechtigde om te bezien of hij zich enkel over de gevolgen van het strafbare feit uitlaat of dat hij ook opmerkingen maakt over bijvoorbeeld het bewijs, de strafmaat of de strafbaarheid van de verdachte. Wanneer de spreekgerechtigde een belastende verklaring aflegt tijdens de uitoefening van zijn spreekrecht of bijvoorbeeld de verklaring van de verdachte ter terechtzitting weerspreekt, kan dit tot gevolg hebben dat het nodig is dat hij als getuige wordt gehoord en daartoe wordt beëdigd. De verdediging kan hiertoe verzoeken, de officier van justitie kan dit vorderen maar de rechter kan hiertoe ook ambtshalve overgaan wanneer de rechter van oordeel is dat dit noodzakelijk is. De regeling van artikel 315 Sv jo 328 Sv is hierop van toepassing. Zie hierover uitgebreider paragraaf 3.3.9.

Doorgaans worden slachtoffers die het spreekrecht wensen uit te oefenen door de officier van justitie (tijdens een slachtoffergesprek) of een medewerker van het slachtofferloket of Slachtofferhulp Nederland ingelicht over de gang van zaken

tijdens het uitoefenen van het spreekrecht. Hierbij zal besproken (moeten) worden dat het uitoefenen van het spreekrecht onder omstandigheden het risico met zich brengt dat het slachtoffer door de rechter als getuige gehoord zal worden. Zeker wanneer hij zich expliciet zal uitlaten over bewijskwesties, zal dit risico groter zijn.

Schriftelijke slachtofferverklaring

Slachtoffers die niet in persoon of via een vertegenwoordiger het spreekrecht willen uitoefenen, kunnen ook kiezen voor een schriftelijke slachtofferverklaring. De schriftelijke slachtofferverklaring is niet wettelijk verankerd. Dit is opmerkelijk gelet op het verhoudingsgewijs veel grotere aantal gevallen waarin gebruik wordt gemaakt van de schriftelijke slachtofferverklaring in plaats van het spreekrecht.

Processtuk

De schriftelijke slachtofferverklaring is een stuk dat op verzoek van het slachtoffer door de officier van justitie aan het procesdossier is toegevoegd en daarmee deel uitmaakt van de processtukken. Strikt genomen betekent het ontbreken van een wettelijke regeling dat het slachtoffer niet gebonden is aan de categorie van strafbare feiten waarvoor het spreekrecht geldt (zie artikel 51e lid 1 Sv) en hij ten aanzien van elk strafbaar feit een schriftelijke slachtofferverklaring kan indienen. De keerzijde hiervan is dat de rechter ook niet gehouden is de schriftelijke slachtofferverklaring voor te lezen, tenzij de officier van justitie (of de verdachte) dit verlangt. Het geldt immers als processtuk waarvoor de regeling van het voorhouden van stukken ex artikel 301 Sv geldt. Wanneer de rechtbank, bijvoorbeeld bij de straftoemeting, in het nadeel van de verdachte acht slaat op de slachtofferverklaring, zal dit stuk wel aan hem moeten zijn voorgehouden.[43] Zie voor het gebruik van de schriftelijke slachtofferverklaring als bewijsmiddel of ten aanzien van de straftoemeting verder paragraaf 3.3.9.

In paragraaf 3.3.9 komt ook de praktische invulling van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring ter terechtzitting aan de orde.

43 Hoge Raad 11 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR2359.

2.8 Algemene voorschriften schadevergoeding

2.8.1 Voegingsgerechtigd

Definitie benadeelde partij

Artikel 51f lid 1 lid Sv regelt wie zich kan voegen in het strafproces:

"Degene die rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit, kan zich terzake van zijn vordering tot schadevergoeding voegen als benadeelde partij in het strafproces."

Onder 'degene' zal ook de rechtspersoon dienen te worden begrepen. Met de aanduiding 'rechtstreeks' wordt zeker gesteld dat de kring van benadeelde partijen die zich kan voegen in het strafproces wordt beperkt tot die personen die zelf zijn getroffen in een belang dat de strafbepaling probeert te beschermen. Daartoe horen in beginsel niet indirect benadeelde partijen zoals gesubrogeerde verzekeringsmaatschappijen of werkgevers van slachtoffers die niet rechtstreeks schade hebben geleden door het strafbare feit.[44]

Rechtstreeks schade als gevolg van strafbaar of bewezenverklaard feit

De persoon die zich wil voegen, dient rechtstreeks schade te hebben geleden door een *strafbaar* feit. Deze formulering is ruimer dan de ontvankelijkheidstoets van artikel 361 lid 2 onder b Sv waar het moet gaan om rechtstreekse schade als gevolg van het *bewezen verklaarde* feit. Nu de voeging ook al kan plaatsvinden voordat door de officier van justitie een dagvaarding met een tenlastelegging is uitgebracht, zullen aan de formulering 'strafbaar feit' niet al te hoge eisen mogen worden gesteld. De benadeelde dient op redelijke gronden te stellen als gevolg van een strafbaar feit rechtstreeks schade te hebben geleden. Of het feit uiteindelijk bewezen zal worden verklaard en als strafbaar feit zal worden gekwalificeerd, is op dat moment nog niet aan de orde. In die zin dient artikel 51f Sv te worden beschouwd als eerste toets of een persoon als benadeelde tot het proces wordt toegelaten en gebruik kan maken van de procedurele rechten die de benadeelde partij toekomen. De ambts

44 Hoge Raad 5 oktober 1965, ECLI:NL:HR:1965:AB3848; Hoge Raad 23 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BG3449.

halve toets van artikel 361 lid 2 onder b Sv dient om te bezien of de vordering ook daadwerkelijk inhoudelijk kan worden beoordeeld. Bij de bespreking van dit artikel in paragraaf 4.2.2.2 wordt uitgebreid stil gestaan bij de uitleg van het begrip rechtstreekse schade.

Indirecte benadeelde partijen

Naast de kring van benadeelden die rechtstreeks schade hebben geleden, biedt de wet ook de mogelijkheid aan bepaalde personen die geen rechtstreekse schade hebben geleden, een vordering in te dienen. Deze kring van indirect belanghebbenden wordt benoemd in artikel 51f lid 2 Sv. Wanneer het slachtoffer als gevolg van het strafbare feit is overleden, kunnen de volgende personen zich voegen als benadeelde partij:

- de erfgenamen ter zake van hun onder algemene titel[45] verkregen vordering;
- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 1 BW ter zake van de daar genoemde vorderingen (kort gezegd: kosten van levensonderhoud waarin de overledene voorzag); en
- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 2 BW ter zake van de daar genoemde vorderingen (kort gezegd: de personen die de kosten van de lijkbezorging hebben gedragen).

Wanneer een slachtoffer niet als gevolg van het strafbare feit is overleden, kunnen de erfgenamen zich niet zelfstandig voegen. Wel is het mogelijk dat de nabestaanden een reeds ingediende vordering voortzetten wanneer het slachtoffer in de tussentijd komt te overlijden[46] en de erfgenamen daarmee de procedure overnemen van het inmiddels overleden slachtoffer.

45 Door erfopvolging worden goederen verkregen onder algemene titel (artikel 3:80 BW). Dit betekent kort gezegd dat de erfopvolger (erfgenaam) treedt in rechtspositie van de voorganger, zijnde de erflater. Overigens is ten aanzien van nadeel dat niet bestaat uit vermogensschade (smartengeld) voor overgang onder algemene titel vereist dat de gerechtigde (bij leven) aan de wederpartij heeft medegedeeld op de vergoeding aanspraak te maken.

46 Hoge Raad 23 juni 1992, ECLI:NL:HR:1992: AD1701.

2.8.2 Wijze van indiening

Er zijn twee mogelijkheden voor het slachtoffer om zich als benadeelde partij te voegen in het strafproces.

Schadeformulier

De eerste mogelijkheid is voeging voorafgaand aan de terechtzitting. Deze voeging kan uitsluitend schriftelijk geschieden door middel van een door de minister vastgesteld formulier, dat de officier van justitie toezendt aan het slachtoffer wanneer de vervolging wordt ingesteld tegen de verdachte (artikel 51g lid 1 Sv). Dit betreft het Verzoek tot Schadevergoeding.[47]
Het formulier vergt anders dan voorheen niet meer van de benadeelde partij dat hij zijn adresgegevens, telefoonnummer en andere privacy-gevoelige informatie verstrekt. De gegevens blijven beperkt tot naam, geboortedatum en woonplaats (of contactplaats). Hiermee wordt voorkomen dat de adresgegevens van de benadeelde partij bekend worden bij de verdachte.

Aangifte onder nummer

Sinds 1 oktober 2012 bestaat ook de mogelijkheid om aangifte onder nummer te doen.[48] Deze mogelijkheid is bedoeld voor het slachtoffer die zijn anonimiteit wenst te bewaren. De regeling kent geen wettelijke basis en zodra het slachtoffer dat onder nummer aangifte heeft gedaan, gehoord wordt door de rechter-commissaris of ter terechtzitting, zal zijn anonimiteit doorbroken worden. Wanneer een slachtoffer dat anoniem wil blijven een vordering van de benadeelde partij wenst in te dienen, zal hij dit niet onder nummer kunnen doen. De rechter moet immers kunnen

47 Vastgesteld bij besluit van 2 december 2015, Stcrt. nr. 44630.

48 Kamerstukken II, 2012/2013, 29628, 404, p. 2, waarin de minister refereert aan de mogelijkheid om aangifte onder nummer te doen. Deze aangifte wordt altijd op het bureau opgenomen en is vooral mogelijk gemaakt voor medewerkers in de publieke taak.

vaststellen wie de vordering indient en of deze persoon zelfstandig bevoegd is een dergelijke vordering in te dienen.[49]

Voegen ter terechtzitting

De tweede mogelijkheid voor het slachtoffer zich als benadeelde partij te voegen in het strafproces is op de terechtzitting door een opgave van de vordering en de gronden waarop deze berust aan de rechter (artikel 51g lid 3 Sv). Het slachtoffer heeft die gelegenheid tot aan het requisitoir; meer precies: tot het moment dat de officier van justitie een aanvang maakt met zijn requisitoir. In de praktijk kan het slachtoffer zich daarvoor melden bij de gerechtsbode, die de rechter attendeert op de aanwezigheid en het voornemen van het slachtoffer. Als het slachtoffer er voor kiest zich te voegen tijdens de zitting, kan hij dit ook mondeling doen (artikel 51g lid 3 tweede volzin Sv). In dat geval is het van belang dat de personalia, de gevorderde schade en de onderbouwing hiervan, worden genoteerd in het proces-verbaal.

Slachtofferloket

Het slachtofferloket kan het slachtoffer begeleiden bij de indiening van de vordering tot schadevergoeding. Deze begeleiding kan bestaan uit het (helpen) invullen van het schadeopgaveformulier en het voegen van eventuele bewijsstukken alsmede het mondeling toelichten van de vordering namens de benadeelde partij op de zitting. De medewerkers van het slachtofferloket zien er ook op toe dat de vorderingen op de voorgeschreven wijze zijn ingediend, of er op het schadeopgaveformulier bedragen bij de schadeposten zijn ingevuld, het formulier is ondertekend door de benadeelde partij en dergelijke. Wanneer het formulier bij het slachtofferloket is gecontroleerd, is dit kenbaar doordat hiervan aantekening wordt gemaakt door het slachtofferloket en deze aantekening wordt gevoegd bij de vordering van de benadeelde partij.

49 Gerechtshof Arnhem 7 november 2005, ECLI:NL:GHARN:2005: BD5241, waarin het Gerechtshof overweegt dat als regel heeft te gelden dat een burger die in het kader van strafvordering gebruik maakt van een rechtsingang of een aan een einduitspraak gerelateerd rechtsmiddel, dat dient te doen onder bekendmaking van zijn persoonsgegevens, op straffe van niet ontvankelijkheid. Dit neemt niet weg dat het slachtoffer ook de mogelijkheid om te kiezen voor een domicilie, waardoor zijn woon- en/of verblijfplaats niet in het dossier of het vonnis behoeven te worden vermeld. Een dergelijke domiciliekeuze zal in het algemeen aan de vaststelling van zijn identiteit niet afdoen. Zie in deze ook Hoge Raad 21 januari 2003, ECLI:NL:HR:2003: AE9669.

Per 1 december 2016 is de Wet digitale processtukken Strafvordering[50] in werking getreden. Hierbij is artikel 51g lid 1 Sv gewijzigd waardoor het ook mogelijk is de vordering langs digitale weg in te dienen via een nog te creëren voorziening door de minister.

Vordering ten aanzien van verdachten onder de 14 jaar

Sinds 1 januari 2011 bestaat de mogelijkheid voor slachtoffers om zich ook als benadeelde partij te voegen ten aanzien van verdachten in de leeftijd van 12 en 13 (ten tijde van het plegen van het feit). Naar burgerlijk recht is de verdachte in deze leeftijd niet aansprakelijk voor de schade (artikel 6:164 BW). De tegen deze verdachte ingediende vordering wordt geacht te zijn gericht tegen de ouders[51] of de voogd[52] van de minderjarige (artikel 51g lid 4 Sv). Let wel: dit betreft de voogd belast met het gezag over de minderjarige en niet de zogenaamde gezinsvoogd die wordt benoemd als de minderjarige onder toezicht wordt gesteld (artikel 1:254 BW e.v.). In dit laatste geval blijven de ouders die het gezag hebben immers het gezag dragen maar zullen zij de aanwijzingen gegeven door de gezinsvoogd dienen op te volgen.

2.8.3 Herstelrechtvoorzieningen (bemiddeling)

Het juridische kader voor herstelrechtvoorzieningen waaronder bemiddeling of mediation in het kader van het strafrecht kan gevonden worden in artikel 51h Sv, dat aan het Openbaar Ministerie een stimulerende rol toedeelt bij de totstandkoming van (schade)bemiddeling. Wanneer zowel het slachtoffer als de verdachte op basis van vrijwilligheid hebben meegewerkt aan bemiddeling en dit tot een overeenkomst heeft geleid, zal de

50 Wet van 17 februari 2016 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de economische delicten in verband met het gebruik van elektronische processtukken (digitale processtukken Strafvordering), Stb. 2016, 90.

51 Zie voor de definitie van ouders art. 131 Sv: Onder ouders van een minderjarige worden verstaan de ouders die het gezag over de minderjarige uitoefenen.

52 De voogd die bij uiterste wilsbeschikking van de ouder is aangewezen dan wel door de rechter is benoemd (aldus na overlijden van de ouders met gezag dan wel de ontheffing uit het ouderlijk gezag).

rechter daarmee rekening moeten houden wanneer hij een straf en/of een maatregel oplegt. Het is uiteraard aan de rechter om te beoordelen in welke mate hij met de overeenkomst rekening houdt (artikel 51h lid 2 Sv).

Rekening houden met bemiddelings-overeenkomsten

De afgelopen jaren zijn er diverse pilots geweest met mediation in (of naast) het strafrecht. De rechtbank Amsterdam heeft in 2011 in samenwerking met het Openbaar Ministerie, de advocatuur en de Raad voor de Rechtsbijstand een pilot uitgevoerd. In de pilot kwamen verdachte en slachtoffer in 70% van de zaken tot een overeenkomst. In een groot deel van deze zaken werd mede op verzoek van het slachtoffer geen straf opgelegd dan wel werd de zaak niet aangebracht bij de strafrechter. Voorts bleken ook de betrokken professionals overwegend positief over het project.[53]

Mede op basis van de positieve ervaringen in de Amsterdamse pilot ging eind 2013 de pilot 'Mediation naast het strafrecht' van start bij zes rechtbanken en parketten (Amsterdam, Den Haag, Noord-Holland, Oost-Brabant, Rotterdam en Zeeland-West-Brabant) in samenwerking met Slachtofferhulp Nederland en Slachtoffer in Beeld. De pilot is door het WODC geëvalueerd in het rapport 'De rol van herstelbemiddeling in het strafrecht' (I. Cleven, K.M.E. Lens en A. Pemberton, WODC / Intervict, 2015). Overigens was deze pilot onderdeel van een bredere pilot waarbij ook bemiddeling in de politiefase en zelfs bemiddeling na het strafvonnis aan de orde kwamen. Uit de pilot bij de rechtbanken en parketten kwam naar voren dat van de verwijzingen naar mediation uiteindelijk ruim de helft resulteerde in een daadwerkelijk mediationtraject. Hiervan eindigde ongeveer driekwart in een vaststellingsovereenkomst.

In zijn algemeenheid geldt voor mediation dat een professionele en onafhankelijke mediator wordt benoemd die met de verdachte en het slachtoffer probeert te komen tot een voor beide partijen bevredigende oplossing. Dit alles op basis van vrijwilligheid en vertrouwelijkheid. Wanneer inderdaad tot een vergelijk

53 S. Verberk, Evaluatierapport Mediation naast Strafrecht, 2011 [http://intro2.rechtspraak.minjus.nl/sites/Amsterdam/Stafdienst_FOenB/Communicatie/Documents/Evaluatierapport%20Mediation%20naast%20Strafrecht.pdf].

wordt gekomen zal de overeenstemming in een vaststellingsovereenkomst worden vastgelegd. Van deze vaststellingsovereenkomst zullen de officier van justitie en de rechter, afhankelijk van de fase waarin de zaak zich bevindt, kennisnemen. Vervolgens zal de officier van justitie een besluit nemen over al dan niet (verdere) vervolging of, als het onderzoek ter terechtzitting reeds is aangevangen, in zijn strafeis rekening houden met de uitkomst van de mediation. De rechter zal bij een eventuele strafoplegging rekening houden met de uitkomst van de mediation als vastgelegd in de vaststellingsovereenkomst. Het staat de rechter vrij om te bepalen op welke wijze hij dit doet. De rechter kan bepalen dat de naleving van de gemaakte afspraken wordt afgedwongen door deze in de vorm van bijzondere voorwaarden op te nemen bij een op te leggen voorwaardelijke straf.

Mochten partijen niet tot overeenstemming komen, dan wordt de zaak in de stand waarin deze zich bevond teruggestuurd aan de officier van justitie dan wel de rechter. Gelet op de vertrouwelijkheid van het mediationtraject zal voor hen dan enkel kenbaar zijn dat het traject niet is geslaagd zonder dat de onderliggende oorzaken hiervan worden toegelicht.

In de opzet van de pilot was bewust afgezien van het selecteren of uitsluiten van bepaalde zaken. Niet alleen zaken waarbij verdachte en slachtoffer elkaar in de toekomst nog zullen treffen lijken geschikt voor mediation, maar ook zaken waarbij een dergelijk band niet bestaat, kunnen dat zijn. Zo is in de Amsterdamse pilot met succes bemiddeld tussen een oude dame die slachtoffer was geworden van straatroof door een aantal jonge jongens. Door in gesprek te gaan werd voor de dame duidelijk dat deze jongens het niet op haar persoonlijk gemunt hadden, maar dat zij meer een toevallige passant was, hetgeen maakte dat zij haar gevoel van veiligheid op straat weer enigszins terugkreeg. Voor de jonge verdachten maakte het gesprek bijzonder veel indruk aangezien voor hen tastbaar werd welke gevolgen hun daad had gehad.

Er moet sprake zijn van realistische motieven van de zijde van de verdachte. Dit maakt dat in beginsel een verdachte de feiten zal moeten bekennen en hiervoor verantwoordelijkheid neemt.

Het is echter mogelijk dat een verdachte op bepaalde deel-aspecten ontkent (zoals de mate van geweld of zijn aandeel in een strafbaar feit dat hij overigens bekent). Van geval van geval zal moeten worden bezien of dit een geslaagde mediation in de weg zal kunnen staan. Wanneer een verdachte een strafbaar feit in alle toonaarden ontkent zal dit een contra-indicatie voor mediation zijn. Alle betrokkenen kunnen aansturen op mediation. Dit betekent dat de verdachte, zijn advocaat, het slachtoffer, maar ook de officier van justitie en de rechter(-commissaris) kunnen voorstellen het traject van mediation in te gaan. Wanneer zowel verdachte als het slachtoffer, nadat zij goed en volledig over het verloop en de consequenties van mediation zijn ingelicht, hiermee instemmen wordt via het mediationbureau een mediator aangesteld.

Naar aanleiding van de pilot en de evaluatie besloot de minister, ondanks de relatief positieve uitkomst, dat hij geen financiering vrij wilde maken voor een structurele inzet van mediation in en naast het strafrecht. Dragende reden was dat de financiële meerwaarde niet onomstotelijk vast was komen te staan. Op aandringen van de Tweede Kamer is uiteindelijk toch geld vrijgemaakt om de komende jaren wel ruimte te bieden voor mediation in en naast het strafrecht. De wijze waarop dit vorm moet gaan krijgen, is op dit moment nog niet duidelijk.

3
Het slachtoffer en de rechter

Inhoudsopgave

3.1	Bejegening	51
3.2	Voorbereiding en regievoering	54
3.3	Terechtzitting	58
3.3.1	Bezwaar dagvaarding	58
3.3.2	Uitroepen zaak	58
3.3.3	Afwezigheid verdachte	59
3.3.4	Openbaarheid	60
3.3.5	Afwezigheid slachtoffer	62
3.3.6	Introductie	63
3.3.7	Bijstand	64
3.3.8	Behandeling vordering van de benadeelde partij	65
3.3.9	Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring	69
3.3.10	Horen slachtoffer als getuige	74
3.3.11	Wraking	78
3.3.12	Schorsing terechtzitting	78
3.4	Uitspraak	79
3.4.1	Openbaarheid	79
3.4.2	Verstrekken afschrift uitspraak	80
3.5	Hoger beroep	82
3.5.1	Spreekrecht	82
3.5.2	Vordering van de benadeelde partij	83
3.6	Slachtoffer en de rechter-commissaris	84
3.6.1	Horen van slachtoffers als getuige	84
3.6.2	Conservatoir beslag	87

3
Het slachtoffer en de rechter

3.1 Bejegening

De voorzitter van de rechtbank wordt in artikel 288a lid 2 Sv opgedragen zorg te dragen voor een correcte bejegening van het slachtoffer of diens vertegenwoordiger. Strikt genomen ziet dit voorschrift alleen op de bejegening ter terechtzitting. Naast de voorzitter hebben echter ook allerlei andere functionarissen binnen het gerecht contact met het slachtoffer. Naast de gang van zaken tijdens de terechtzitting zelf zijn ook die contacten van grote invloed op de waardering die het slachtoffer heeft van het strafproces als geheel. De rechter dient er dan ook op toe te zien dat de bejegening van het slachtoffer door bijvoorbeeld griffiemedewerkers en de bode correct verloopt. Met betrekking tot de ontvangst en het verblijf in de rechtbank is binnen de rechtspraak de Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers tot stand gekomen (bijlage 2). De regeling biedt een uniforme werkwijze ten aanzien van de opvang van slachtoffers bij alle gerechten. De regeling kent een onderverdeling in vijf fasen:

Bejegening door bode en griffiemedewerker (mede) namens de rechter

Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers

1 Het eerste contact met het slachtoffer
2 Het vaststellen van de aanwezigheid slachtoffer door de bode of portier
3 Opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode voorafgaand aan de zitting
4 Uitroepen van de zaak
5 Opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode bij schorsing of na afloop van de zitting

Ten aanzien van al deze fasen worden in de regeling doel, randvoorwaarden voor uitvoering, uitvoering en resultaten beschreven.

Een van de belangrijke randvoorwaarden is dat gerechten dienen te beschikken over een slachtofferkamer waar het slachtoffer zich afgescheiden van de verdachte en het publiek kan ophouden in afwachting van de behandeling ter terechtzitting.

Slachtofferkamer

De slachtofferkamer moet afgesloten kunnen worden met een deur, er moet leesmateriaal beschikbaar zijn (inclusief de slachtofferbrochures van de verschillende organisaties) en er moet een eenvoudige toegang tot een koffie- en theevoorziening zijn.

Begeleiding door de bode

De bodes stellen (discreet) vast of een bezoeker een slachtoffer betreft en prijs stelt op begeleiding en gebruik van de slachtofferkamer. Als dat zo is, begeleidt de bode het slachtoffer naar de slachtofferkamer en vervolgens naar de zittingszaal. Als het slachtoffer geen gebruik wil maken van de slachtofferkamer, wijst de bode het slachtoffer een publieke wachtplaats aan die voorkomt dat het slachtoffer ongewenst in contact komt met de verdachte. Onder omstandigheden kan het noodzakelijk zijn om slachtoffers via een speciale ingang toegang te verlenen tot de zittingszaal.

Afspraken gerecht met Openbaar Ministerie, slachtofferloket en bodedienst

De Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers geeft randvoorwaarden voor een passend verblijf van het slachtoffer binnen het gerecht. Gerechten kunnen aan de hand van deze voorwaarden tot een eigen invulling komen die is toegespitst op het desbetreffende gerecht en gerechtsgebouw. Aldus zullen afspraken gemaakt dienen te worden met de bodedienst, het Openbaar Ministerie, het slachtofferloket en de parketpolitie om daadwerkelijk invulling te kunnen geven aan de regeling en daarmee een passend verblijf voor slachtoffers te creëren. Inmiddels beschikt elk gerecht over een slachtofferwachtruimte.

Uit onderzoek naar de privacy van slachtoffers binnen het strafproces[54] komt naar voren dat de kwaliteit van de geboden faciliteiten niet overal wordt gewaardeerd door slachtoffers. In sommige gerechten zijn slachtofferruimtes ‘weggestopt’ en bevinden zij zich op flinke afstand van de zittingszaal. Voorts hangt de mate waarin rekening wordt gehouden met de belangen van het slachtoffer in grote mate af van de betrokkenheid van de betreffende functionarissen. Het is dan ook zaak actief te blijven benadrukken dat de beveiliging en de bodedienst een belangrijk aandeel hebben in de wijze waarop een slachtoffer zich behandeld voelt binnen een gerecht.

54 Het zichtbare slachtoffer, Privacy van slachtoffers binnen het strafproces, M. Malsch, N. Dijkman en A. Akkermans, Boom criminologie, Den Haag 2015.

SSR-opleiding Bejegening slachtoffers ter zitting

Meer toegespitst op de rechtspraktijk heeft de SSR ook een cursus Bejegening slachtoffers ter zitting ontwikkeld. Het doel van de cursus is het vergroten van inzicht in de wetgeving en procedures rondom slachtoffers; de betekenis van begeleiding van slachtoffers gedurende het proces en daarna alsmede het vergroten van de vaardigheid een slachtoffer in de zittingszaal op een correcte en persoonlijke manier te bejegenen. In de cursus wordt ook het concept van de 'procedurele rechtvaardigheid' behandeld. Dit is het idee dat niet alleen de uitkomst van de procedure maar ook de wijze waarop die uitkomst tot stand komt en de wijze waarop de procedure is ingericht, maatgevend zijn voor de beleving die een procesdeelnemer van de procedure in zijn geheel heeft. Voor heel veel slachtoffers is een strafzaak een 'once in a lifetime' ervaring. Dit geldt ook voor de omgeving van deze slachtoffers. De beleving die een slachtoffer van een procedure heeft, zal dan ook vaak reflecteren op zijn sociale omgeving en daarmee de waardering van het strafproces door een grotere groep mensen als zodanig kleuren.

Procedurele rechtvaardigheid

Inmiddels is er naar de bejegening van slachtoffers en de gevolgen daarvan allerlei wetenschappelijk onderzoek verricht en is een aantal praktische publicaties beschikbaar gekomen. De bekendste daarvan is 'Spelregels voor het omgaan met slachtoffers' van de Nationale ombudsman die in bijlage 1 is opgenomen.

Spelregels voor het omgaan met slachtoffers

De spelregels zijn ook in het kort samengevat.

Hoe gaat de overheid behoorlijk om met slachtoffers in het strafproces?

- Laat zien dat u hart heeft voor de zaak waar het slachtoffer bij betrokken is. Zorg ervoor dat het slachtoffer gebruik kan maken van zijn rechten.
- Besef dat elk slachtoffer uniek is. Vraag het slachtoffer waar het hem om gaat en wat hij nodig heeft. Neem persoonlijk contact op met het slachtoffer en toon begrip bij emoties.
- Behandel verzoeken en vragen van het slachtoffer serieus en geef hem duidelijke informatie. Beperk de administratieve lasten tot een minimum.
- Informeer het slachtoffer op eigen initiatief over zijn rechten, de beperkingen daarvan en over relevante ontwikkelingen.

– Stuur het slachtoffer dat bij u aanklopt niet van het kastje naar de muur. Werk daartoe nauw samen met andere overheidsinstanties in het strafproces.

Een typisch bejegeningsaspect, tot slot, vormt het (in het bijzijn van het slachtoffer) spreken over het slachtoffer als 'het vermeend slachtoffer' in plaats van 'het slachtoffer'. Die praktijk hangt vaak samen met strafzaken, zoals zedenzaken, waar het bewijs sterk afhankelijk is van de verklaring van het slachtoffer. Door te spreken over het vermeende slachtoffer wordt het slachtoffer niet als zodanig erkend in het strafproces. Wanneer de rechter aan het begin van de terechtzitting inzicht geeft in de procesposities van alle procesdeelnemers en duidelijk maakt dat het slachtoffer deelneemt aan het strafproces, zal het aanduiden van het slachtoffer als zodanig niet als blijk van vooringenomenheid worden gezien. Overige aspecten ten aanzien van de bejegening komen in paragraaf 3.2 en 3.3 aan de orde.

'Slachtoffer' in plaats van 'Vermeend slachtoffer'

3.2 Voorbereiding en regievoering

Een voortvarende behandeling van de strafzaak vereist een goede voorbereiding die begint met de appointering van de strafzitting. Op grond van artikel 258 lid 2 Sv bepaalt de voorzitter van de rechtbank de dag van de terechtzitting op verzoek en voordracht van de officier van justitie. Om dat te kunnen doen, moet de voorzitter de volledigheid en evenwichtigheid van het strafdossier kunnen beoordelen en op de hoogte zijn van eventuele verzoeken om getuigen en/of deskundigen te horen. Waar de appointering en regievoering door de voorzitter doorgaans primair in het teken staan van de beantwoording van de vragen van de artikelen 348 en 350 Sv, vereisen het slachtoffer en de benadeelde partij net zo goed aandacht. Zo zal bij de appointering ook tijd dienen te worden ingeruimd voor de behandeling van een of meer vorderingen benadeelde partij, het gebruik maken door het slachtoffer van het spreekrecht of de schriftelijke slachtofferverklaring.

Voldoende tijd voor behandeling vordering van de benadeelde partij

Tijdens de voorbereiding van de zitting is het van belang vast te stellen of het slachtoffer goed is geïnformeerd. Overigens worden doorgaans verhinderdata van de verdediging en het Openbaar Ministerie opgevraagd, maar gebeurt dit niet (altijd) standaard ten aanzien van het slachtoffer. Zeker wanneer het

slachtoffer daadwerkelijk invulling wil geven aan zijn slachtofferrechten, is dit wel aangewezen. In het nieuwe landelijk strafprocesreglement zal worden opgenomen dat bij het plannen van de zitting rekening wordt gehouden met (ook) de verhinderdata van het slachtoffer en zijn raadsman.

Verhinderdata slachtoffer

Wanneer het slachtoffer heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gehouden van het verloop van de strafzaak, zal hij ook in kennis dienen te worden gesteld van de datum en tijd van de terechtzitting. Mocht deze brief ontbreken dan zal de rechter de officier van justitie verzoeken het slachtoffer alsnog op de hoogte te stellen. Ook dient te worden bezien of met betrekking tot de mogelijke komst van het slachtoffer nog bijzondere afspraken moeten worden gemaakt met de officier van justitie, de parketpolitie en/of de bodedienst. Het kan dan gaan om veiligheidsaspecten (bijvoorbeeld familie en kennissen van het slachtoffer en verdachte die gescheiden gehouden moeten worden), maar het kan ook nodig zijn voorafgaand aan de zitting met de bode een afspraak te maken over welke plaatsen in ieder geval vrij gehouden moeten worden voor het slachtoffer, zijn raadsman en eventuele tolk. Ook kan gedacht worden aan de mogelijkheid dat het slachtoffer in een andere ruimte via een communicatieverbinding de terechtzitting kan volgen en eventueel via die weg gebruik kan maken van het spreekrecht of als getuige kan worden gehoord.[55]

Horen via een communicatieverbinding

Als een vordering van de benadeelde partij is ingediend, kan deze worden beoordeeld op volledigheid en begrijpelijkheid. In ieder geval dient te worden nagegaan of duidelijk is wie de vordering indient en of een eventuele machtiging in orde is. Zo zal bij rechtspersonen moeten blijken of de persoon die de vordering heeft ingediend, bevoegd is de rechtspersoon te vertegenwoordigen. Dit kan door overlegging van een uittreksel van de Kamer van Koophandel waaruit deze bevoegdheid blijkt of een daartoe opgestelde schriftelijke machtiging afgegeven door de rechtspersoon waaruit blijkt dat de persoon die de vordering indient,

Verificatie indiener en evt. machtiging vordering van de benadeelde partij

55 Ten aanzien van het horen als getuige via een communicatieverbinding: zie artikel 131a Sv en artikel 12 Besluit slachtoffers van strafbare feiten (Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, Stb. 2016, 310, i.w.tr. op 1 april 2017).

bevoegd is de rechtspersoon te vertegenwoordigen. Verder kunnen de opgegeven schadeposten worden beoordeeld op hun begrijpelijkheid en onderbouwing. In het geval de vordering onvoldoende is onderbouwd, kan onder omstandigheden de benadeelde partij worden verzocht de vordering aan te vullen met een nadere motivering of nadere stukken. Het lijkt praktisch een dergelijke mogelijkheid door tussenkomst van de officier van justitie of het slachtofferloket te bieden. Een wettelijke basis voor het inschakelen van de officier van justitie in deze biedt artikel 258 lid 2 Sv. Inmiddels wordt in een enkele zaak gekozen voor een zogenaamde schriftelijke ronde ten aanzien van de vordering van de benadeelde partij. De wet lijkt zich hiertegen niet te verzetten. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de tussenarresten van het gerechtshof Arnhem- Leeuwarden in de zogenaamde grensrechterzaak.[56] Bij tussenarrest in die zaak werd bepaald dat de verdediging de mogelijkheid kreeg schriftelijk te reageren op de vordering en eventueel vragen aan de benadeelde partij te formuleren. Vervolgens werd de benadeelde een termijn geboden hierop schriftelijk te reageren waarna de advocaat-generaal en de verdediging ter terechtzitting bij repliek en dupliek konden reageren.[57] Het mag duidelijk zijn dat doorgaans enkel grotere zaken die een of meer pro-forma dan wel regiezittingen omvatten zich zullen lenen voor een dergelijke tussenbeslissing. In andere gevallen zal het inlassen van een schriftelijke ronde snel tot vertraging kunnen leiden, wat onder omstandigheden een onevenredige belasting van het strafgeding zou kunnen betekenen. De rechter zal per geval een afweging moeten maken tussen het belang van een voortvarende behandeling van de zaak en het belang van het slachtoffer.

Verzoek nadere onderbouwing

Schriftelijke ronde

Een ander punt van aandacht betreft aanhoudingsverzoeken van of namens de verdachte die kort voor de zitting worden gedaan en worden ingewilligd. In een dergelijk geval, wanneer op voorhand tot aanhouding wordt besloten, dient de rechter er op bedacht te zijn of zich eventueel slachtoffers zullen melden voor

56 Onder andere Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 26 augustus 2013 (tussenarrest), ECLI:NL:GHARL:2013:6261.

57 De benadeelde zal overigens ook elke keer nadat de advocaat-generaal de mogelijkheid heeft gehad zich uit te laten (dus na requisitoir en repliek) de mogelijkheid worden geboden zich uit te laten over de vordering, artikel 334 lid 3 Sv.

deze zitting. Door tussenkomst van de officier van justitie of het slachtofferloket dienen slachtoffers die hebben aangegeven geïnformeerd te willen worden over het verloop van de procedure, ook op de hoogte te worden gesteld van een aanhouding van de behandeling van de zaak zodat zij hiermee niet pas op de dag zelf geconfronteerd worden.

Slachtoffer informeren aanhouding op voorhand

Overigens blijkt dat slachtoffers niet altijd op de hoogte zijn van het feit dat een zitting een zogenaamde pro-forma zitting betreft en dat de zaak op die dag niet inhoudelijk wordt behandeld. De officier van justitie zal er bij de informatievoorziening aan het slachtoffer op moeten toezien dat het op voorhand duidelijk is voor het slachtoffer dat de zitting een pro-forma karakter heeft. Dit betekent overigens niet dat zijn aanwezigheid zinloos is, aangezien op een dergelijke zitting ook aandacht kan worden besteed aan bijvoorbeeld de vordering van de benadeelde partij (indien aanwezig uiteraard).

Pro-forma zitting

Tijdens de voorbereiding van de zitting kan ook een aanhoudingsverzoek van het slachtoffer aan de orde zijn. Het landelijk aanhoudingenprotocol van het LOVS (d.d. 18 november 2011)[58] voorziet in aandachtspunten bij verhindering van een slachtoffer, nabestaande(n) van een slachtoffer of de benadeelde partij. Zo is het bij de beoordeling van het aanhoudingsverzoek van belang te weten of het slachtoffer uitdrukkelijk kenbaar heeft gemaakt prijs te stellen op de uitoefening van het spreekrecht en het toelichten of indienen van de vordering benadeelde partij. In deze gevallen wordt aanbevolen een gemotiveerd aanhoudingsverzoek van het slachtoffer, behoudens zwaarwegende andere belangen, te honoreren.

Aanhoudingsverzoek slachtoffer

Het protocol voorziet niet in de situatie dat het slachtoffer de behandeling van de strafzaak alleen als publiek wil bijwonen, maar op de dag van de terechtzitting verhinderd is en om die reden om aanhouding verzoekt. Voor een dergelijke belangenafweging zijn ook nauwelijks algemene criteria te geven. Relevant is het wel om vast te stellen of het slachtoffer tijdig en goed op de hoogte is gesteld van de zitting. Blijkens het onderzoek van

58 Landelijk aanhoudingenprotocol, LOVS, 18 november 2011, te raadplegen op rechtspraak.nl.

de Nationale ombudsman komt het namelijk nog steeds voor dat slachtoffers niet of te laat op de hoogte worden gesteld van de zitting en de mogelijkheid om zich te voegen.[59]

Regie op uitvoering spreekrecht

Bij de voorbereiding ten aanzien van de uitoefening van het spreekrecht is van belang vast te stellen wie gebruik kan maken van het spreekrecht en in welke volgorde dat het beste kan plaatsvinden. Indien naast de echtgenoot of levensgezel meer dan drie bloedverwanten hebben aangegeven gebruik te willen maken van hun spreekrecht, is het aan de voorzitter om te beslissen welke personen hij zal toelaten hun spreekrecht uit te oefenen (artikel 258 lid 3 Sv). Deze beslissing kan voorafgaand aan de zitting genomen worden en worden meegedeeld aan de desbetreffende nabestaanden.

3.3 Terechtzitting

3.3.1 Bezwaar dagvaarding

Besloten raadkamer

De strekking van het bezwaar tegen de dagvaarding (artikel 262 Sv) is te voorkomen dat een verdachte lichtvaardig wordt gedagvaard en daarmee onnodig in het openbaar terecht dient te staan. De behandeling van een bezwaar tegen de dagvaarding vindt dan ook plaats in een besloten raadkamerzitting voorafgaand aan de (eventuele) terechtzitting. Bij de behandeling van dit bezwaar is het slachtoffer niet aanwezig, tenzij de rechter hem op diens verzoek bijzondere toegang verleent (artikel 22 lid 5 Sv).

3.3.2 Uitroepen zaak

De terechtzitting neemt haar aanvang met het uitroepen van de zaak (artikel 270 Sv). Alvorens de bode dit doet, informeert hij de rechter over de te verwachten aanwezigen. Ook deelt de bode aan de rechter bij voorkeur mee waar het slachtoffer wenst plaats te nemen en of er overige bijzonderheden zijn (een wens tot het uitoefenen van spreekrecht bijvoorbeeld). Vervolgens zal de rechter de bode verzoeken de zaak uit te roepen. Zodra de

59 Spelregels voor het omgaan met slachtoffers, de Nationale ombudsman, december 2012, pag. 10.

zaak is uitgeroepen en de verdachte en het publiek de zittingszaal betreden, zal de bode het slachtoffer, indien hij dat wenst, naar binnen begeleiden en hem (en zijn raadsman of vertrouwenspersoon) de voor hem gereserveerde plaats aanwijzen. Zeker wanneer een raadsman in het kader van een vordering van de benadeelde partij aanwezig is, zal het prettig zijn een plek te krijgen waar hij ook beschikt over een tafel of andere faciliteiten om stukken op te kunnen leggen en te kunnen schrijven. Als het slachtoffer liever ergens anders, tussen het publiek, wil zitten kan dat natuurlijk ook. Als eerder aangegeven beschrijft de Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers vrij uitvoerig deze werkwijze. Binnen elk gerecht zal deze werkwijze met de bodedienst moeten worden kortgesloten en periodiek geëvalueerd.

3.3.3 Afwezigheid verdachte

In beginsel is de verdachte niet verplicht te verschijnen ter terechtzitting. Wanneer de verdachte niet aanwezig is, zal de rechter allereerst de geldigheid van de uitreiking van de dagvaarding controleren en eventueel verstek verlenen dan wel bij een gemachtigd raadsman de behandeling op tegenspraak laten plaatsvinden (artikel 279 en 280 Sv). De rechter kan echter afzien van het verlenen van verstek wanneer hij het wenselijk acht dat de verdachte in persoon verschijnt (artikel 278 lid 2 Sv). In dat geval kan hij de persoonlijke verschijning bevelen en eventueel de verdachte laten meebrengen. Dit houdt echter wel in dat het onderzoek ter terechtzitting wordt geschorst en op een andere dag zal worden voortgezet. Voor een slachtoffer kan zo'n aanhouding zeer bezwaarlijk zijn en dit lijkt een omstandigheid die dient te worden meegewogen in de beslissing de behandeling van de zaak aan te houden. Andersom is ook denkbaar de situatie dat juist het slachtoffer wil dat de verdachte aanwezig is in verband met bijvoorbeeld het uitoefenen van het spreekrecht.

Verstekbehandeling en slachtoffer

Voor dergelijke situaties is geen vuistregel te geven en de rechter zal van geval tot geval moeten bezien welke de meest gepaste oplossing is.

Overigens dient wel te worden opgemerkt dat in geval van behandeling bij verstek, moeilijkheden kunnen ontstaan wanneer een slachtoffer zich ter terechtzitting alsnog wenst te voegen als benadeelde partij. In dat geval was voor de verdachte immers

niet duidelijk dat ook een vordering van de benadeelde partij aan de orde zou zijn en kan afdoening van de zaak buiten aanwezigheid van de verdachte strijd opleveren met de beginselen van een eerlijk proces als neergelegd in artikel 6 EVRM (zie hierover ook paragraaf 4.1.2).

3.3.4 Openbaarheid

In beginsel is de terechtzitting openbaar en kan een ieder die dat wil daarbij aanwezig zijn. Voor minderjarige toehoorders onder de 12 jaar geldt dat zij niet worden toegelaten, tenzij in bijzondere gevallen ter beoordeling van de voorzitter (artikel 269 lid 5 Sv). Een dergelijk bijzonder geval zou kunnen zijn de uitoefening van het spreekrecht wanneer de minderjarige naar het oordeel van de rechtbank in staat is zijn belangen ter zake redelijk te waarderen (artikel 51e lid 5 Sv). Op grond van artikel 269 lid 5 Sv kunnen minderjarigen tussen de 12 en 18 jaar de toegang tot de openbare terechtzitting worden ontzegd, tenzij een minderjarige slachtoffer is van een strafbaar feit als genoemd in artikel 51e lid 1 Sv (spreekgerechtigde strafbare feiten).

Minderjarige

Tijdens de terechtzitting kunnen ook journalisten aanwezig zijn. De Persrichtlijn 2013[60] staat journalisten toe tijdens strafzittingen in ieder geval beeld- en geluidsopnames te maken van de opkomst van de rechtbank, de opening van de zitting door de voorzitter, de voordracht van de tenlastelegging, de behandeling van de feiten,[61] requisitoir, pleidooi, repliek en dupliek en van de uitspraak, behoudens uitzonderlijke omstandigheden. Daarbij mogen geen beeld- en geluidsopnames worden gemaakt van verdachten, getuigen, deskundigen, slachtoffers en publiek.

Journalisten en Persrichtlijn 2013

Ondanks het bestaan van een Persrichtlijn blijft het de voorzitter van de rechtbank die tijdens de terechtzitting beslist over het al dan niet toestaan van het maken van beeld- en geluidsopnames.

De openbare behandeling kan het slachtoffer diep raken wanneer bijvoorbeeld in zedenzaken de persoonlijke levenssfeer

60 Persrichtlijn 2013, Raad voor de rechtspraak, te raadplegen op rechtspraak.nl.

61 Doch geen beeldopnames van de verdachte. Journalisten en Persrichtlijn 2013.

van verdachte of bepaalde intieme details van het slachtoffer aan de orde komen. Dat is soms niet te voorkomen en het slachtoffer zal daarop doorgaans zijn voorbereid door slachtofferhulp en het Openbaar Ministerie.[62] De rechter doet er desondanks goed aan het slachtoffer ter terechtzitting tijdens de introductie te wijzen op dit risico. Vaak zal in dergelijke zaken van tevoren aan het slachtoffer worden aangeboden dat een medewerker van Slachtofferhulp Nederland hem of haar zal bijstaan tijdens de terechtzitting. In voorkomende gevallen kan de rechter besluiten de deuren (tijdelijk) te sluiten en het slachtoffer kan hier als procesdeelnemer ook om verzoeken.

Tijdelijk sluiten van deuren

Als tijdens een zitting, al dan niet ambtshalve, wordt overwogen de behandeling voort te zetten achter gesloten deuren (artikel 269 Sv) geeft de rechtbank het bevel niet dan nadat het Openbaar Ministerie, de verdachte en andere procesdeelnemers zoals het slachtoffer, zo nodig met gesloten deuren, hieromtrent zijn gehoord.

Het uitgangspunt van een openbare behandeling geldt niet bij de behandeling van strafzaken tegen jeugdigen. Bij personen die ten tijde van het strafbare feit waarvan zij verdacht worden de leeftijd van achttien jaar nog niet hadden bereikt, wordt het onderzoek ter terechtzitting achter gesloten deuren behandeld (artikel 495b Sv). Anders dan aan het publiek wordt aan het slachtoffer of de nabestaanden van het slachtoffer wel toegang verleend tot een besloten jeugdzitting (artikel 495b lid 1 Sv), tenzij de voorzitter wegens bijzondere redenen anders beslist.[63] Doorgaans zal ook degene die het slachtoffer bijstand verleent, bijzondere toegang worden verleend.

Toegang besloten jeugdzitting

Overigens geldt het recht van een slachtoffer om aanwezig te zijn bij een jeugdzitting ook wanneer de verlenging van een

62 De Aanwijzing slachtofferzorg (Stcrt 2017, nr. 23473) biedt de mogelijkheid en in spreekwaardige delicten ook verplichting aan de officier van justitie en de advocaat-generaal om een gesprek aan te bieden waarin o.m. de gang van zaken tijdens de zitting wordt toegelicht.

63 De aanduiding slachtoffer omvat ook de benadeelde partij die daardoor ook gebruik kan maken van de rechten die hem op basis van het Wetboek van Strafvordering toekomen (art. 334 Sv).

Slachtoffer bij verlenging PIJ-maatregel

PIJ-maatregel aan de orde is. Over het algemeen zal het slachtoffer van een dergelijke zitting in kennis worden gesteld door de officier van justitie wanneer hij heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gesteld.

3.3.5 Afwezigheid slachtoffer

Wanneer het slachtoffer heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gehouden van het verloop van de procedure en hij desondanks geen oproep voor de terechtzitting heeft ontvangen, zal dit doorgaans reden zijn de terechtzitting aan te houden en het slachtoffer tegen een nieuwe datum en tijd op te laten roepen.[64] Het is dan ook van groot belang in de voorbereiding na te gaan of het slachtoffer is opgeroepen wanneer hij heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gehouden. Hierbij moet worden aangetekend dat in lichte strafzaken waarbij de verdachte op vrije voeten is, het slachtoffer alleen zal worden opgeroepen voor de terechtzitting, indien het slachtoffer middels het terugzenden van een antwoordbrief bij het slachtofferloket te kennen heeft gegeven over het verloop van de strafzaak geïnformeerd te willen worden. Zie verder paragraaf 2.4.

Indien het slachtoffer wel is opgeroepen, is hij uiteraard niet verplicht aanwezig te zijn bij de behandeling van de strafzaak. Ook niet wanneer hij een vordering van de benadeelde partij heeft ingediend. Nadeel voor de benadeelde partij is dan wel dat zij geen nadere toelichting kan geven op haar vordering en dat vragen van de rechter of andere procesdeelnemers niet beantwoord kunnen worden, tenzij een advocaat of een bijzonder gemachtigde namens de benadeelde partij is verschenen. Wanneer het slachtoffer is opgeroepen maar zonder bericht niet verschijnt, zal dit doorgaans geen reden zijn de behandeling van de zaak ter terechtzitting te schorsen.

64 De informatieverplichting geldt enkel wanneer het slachtoffer heeft aangegeven op de hoogte te willen worden gehouden. Artikel 51ac lid 2 Sv gaat uit van een verzoek van het slachtoffer. Doet hij een dergelijk verzoek niet, dan hoeft de officier van justitie het slachtoffer niet te informeren aangezien er dan vanuit mag worden gegaan dat het slachtoffer hier kennelijk geen prijs op stelt.

Wanneer de rechter daartoe aanleiding ziet, kan hij de zaak schorsen en de oproeping van de benadeelde partij bevelen (artikel 332 Sv). Hiertoe zal de rechter echter niet snel overgaan. Allereerst verzet het belang van een voortvarende behandeling zich hier vaak tegen. Voorts is de benadeelde ook na oproeping niet verplicht te verschijnen.

Wanneer een slachtoffer heeft aangegeven gebruik te willen maken van zijn spreekrecht, dient dit begrepen te worden als wens van het slachtoffer om aanwezig te zijn bij de terechtzitting. Zie over de afwezigheid van spreekgerechtigden meer onder paragraaf 3.3.9.

3.3.6 Introductie

Nadat de personalia van de verdachte zijn doorgenomen, hem de cautie en aanmaning is gegeven en hij is geïnformeerd over het verloop van de zitting, is het nuttig het slachtoffer op de hoogte te stellen van zijn (mogelijke) rol tijdens de zitting. Voor het slachtoffer is vooral van belang te weten op welk moment voor hem de mogelijkheid bestaat de vordering toe te lichten en zijn spreekrecht uit te oefenen.

Introductie slachtoffer

Voor een slachtoffer is het doorgaans de eerste (en de enige) keer dat hij een strafzitting bijwoont. Gelet op het feit dat een dergelijke zitting een stressvolle situatie kan zijn, is het goed hem vooraf de gang van zaken duidelijk te schetsen. Ook is het van belang de ontvangst van bijvoorbeeld de vordering te bevestigen of te verifiëren of het slachtoffer een vordering heeft ingediend of wil indienen. Het komt immers nog steeds voor dat een slachtoffer in de veronderstelling verkeert een vordering te hebben ingediend, terwijl deze bij de rechter niet bekend is, of dat er verschillende versies in omloop zijn.

Identiteit slachtoffer behoeft geen verificatie

De identiteit van een slachtoffer behoeft vanuit het perspectief van strafvordering niet te worden geverifieerd, tenzij het slachtoffer als getuige wordt verhoord. Wanneer iemand zich heeft gemeld als slachtoffer en zijn personalia heeft doorgegeven aan de bode, zal van de juistheid hiervan uitgegaan worden, tenzij er redenen zijn hieraan te twijfelen. Vaak wordt tijdens de behandeling van de strafzaak de naam van het slachtoffer en soms ook de adresgegevens genoemd. Dit laatste kan functioneel zijn,

bijvoorbeeld wanneer het gaat om een woninginbraak. De rechter dient wel te beseffen dat het voor een slachtoffer confronterend en ongewenst kan zijn dat zijn naam en andere gegevens genoemd worden. De rechter zal zich aldus moeten afvragen of het noemen van dergelijke gegevens noodzakelijk is.

Noemen gegevens slachtoffer zo mogelijk vermijden

Het slachtoffer kan ondanks alle voorbereiding emotioneel geraakt worden door de inhoudelijke behandeling. Ook kan het zijn dat er kritisch wordt gesproken over de rol van het slachtoffer zelf. Bij de introductie tijdens de zitting kan het slachtoffer hier al voor worden gewaarschuwd. Het slachtoffer kan er op gewezen worden dat het hem vrij staat om de zaal, al dan niet tijdelijk, te verlaten.

3.3.7 Bijstand

Het slachtoffer kan zich ter terechtzitting laten bijstaan. Cumulatief somt de wet de personen op die het slachtoffer kunnen bijstaan: een advocaat, zijn wettelijk vertegenwoordiger en een persoon naar keuze (artikel 51c lid 2 Sv). Voorts kan het slachtoffer zich doen bijstaan door een tolk wanneer hij onvoldoende Nederlands spreekt of begrijpt (artikel 51c lid 5 Sv) (zie voorts paragraaf 2.6). Bijstand bestaat doorgaans uit het bieden van morele ondersteuning, maar kan zich ook uitstrekken tot het beantwoorden van vragen omtrent de vordering van de benadeelde partij. Als de benadeelde partij aanwezig is, stelt de wet geen bijzondere eisen aan de persoon die dergelijke bijstand verleent. Is de benadeelde partij afwezig, dan kan enkel een gemachtigde raadsman of een bijzonder gemachtigde namens de benadeelde partij spreken. Voor wat betreft de bijstand ten aanzien van het spreekrecht zij verwezen naar paragraaf 3.3.9 waarin het spreekrecht wordt behandeld.

Spreken namens het slachtoffer/ benadeelde partij

Wanneer het slachtoffer het Nederlands onvoldoende machtig is, kan hij zich ook laten bijstaan door een tolk. In de meeste gevallen zal de tolk voor het slachtoffer zijn opgeroepen door de officier van justitie. De rechtbank en het gerechtshof kunnen, zo nodig, de oproeping (en zelfs medebrenging!) van een tolk bevelen (artikel 276 lid 1 Sv), die, voordat hij zijn werkzaamheden aanvangt, door de voorzitter moet worden beëdigd. Die beëdiging is niet nodig als het gaat om een beëdigd tolk in de zin van de Wet beëdigde tolken (artikel 276 lid 3 Sv).

Tolk

Op grond van artikel 51c lid 4 Sv kan de rechter de bijstand of vertegenwoordiging door een bepaald persoon weigeren in het belang van het onderzoek of in het belang van het slachtoffer. De rechter dient deze weigering te motiveren. Een voorbeeld voor de weigering in het belang van het onderzoek zou kunnen zijn dat degene die bijstand verleent aan het slachtoffer dat als getuige wordt gehoord, zelf later nog als getuige gehoord zal worden. Strijd met het belang van het slachtoffer is moeilijker voorstelbaar, maar zou zich kunnen voordoen in het geval de wettelijk vertegenwoordiger zelf de verdachte is.

Weigeren bijstand of vertegenwoordiging

3.3.8 Behandeling vordering van de benadeelde partij

De wijze van voegen is reeds besproken in paragraaf 2.8.2. Doorgaans geschiedt dit voorafgaand aan de terechtzitting, maar de voeging kan ook schriftelijk of mondeling ter terechtzitting worden gedaan(artikel 51g lid 1 en 3 Sv). Wanneer de voeging ter terechtzitting geschiedt (of wanneer de vordering dan pas beschikbaar komt), dient er voor te worden gewaakt dat de verdediging voldoende in de gelegenheid is zich tegen de vordering te kunnen verweren. Wanneer een korte onderbreking van het onderzoek ter terechtzitting hiertoe niet volstaat, kan om die reden de terechtzitting worden aanhouden. De rechter zal daarbij een belangenafweging dienen te maken aan de hand van alle relevante omstandigheden van het betreffende geval. Indien de belangen van de verdachte zich verzetten tegen aanhouding van de zaak en de reden van de late kennisname van de vordering voor rekening van de benadeelde partij komt, kan de rechter beslissen de behandeling ter terechtzitting voort te zetten. Als de rechter op basis van de behandeling ter terechtzitting vervolgens tot het oordeel komt dat verdachte onvoldoende in de gelegenheid is geweest verweer te voeren tegen de vordering, ligt een niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij in de rede.[65] De benadeelde partij kan de vordering vervolgens nog wel voorleggen aan de civiele rechter.

Schriftelijk en mondeling voegen ter terechtzitting

Wanneer direct duidelijk is dat de benadeelde partij niet-ontvankelijk zal moeten worden verklaard in haar vordering,

65 Hoge Raad 15 september 2006, NJ 2007, 484.

Kennelijk niet ontvankelijk

kan de rechter dit zonder nader onderzoek doen. De wet spreekt over de situatie waarin de benadeelde partij 'kennelijk' niet ontvankelijk is (artikel 333 Sv). Een dergelijk geval kan zich voordoen bij een vordering die ziet op een feitencomplex dat niet ten laste is gelegd en ook niet ad informandum is gevoegd of een vordering die ziet op schade die evident niet door het ten laste gelegde feit kan zijn veroorzaakt. De niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij op deze grond geschiedt bij tussenbeslissing. De wet (artikel 361 lid 5 jo. 592a Sv) schrijft voor dat de verwijzing in de proceskosten vervolgens in de einduitspraak wordt gedaan.

Toelichting op de vordering voor het requisitoir

Als een dergelijk uitzonderlijk geval (kennelijk niet-ontvankelijk) zich niet voordoet, zal de benadeelde partij in de gelegenheid worden gesteld haar vordering toe te lichten. Een goed moment hiervoor is na de behandeling van de feiten. Op deze wijze kunnen immers de officier van justitie en de verdediging zich een beter beeld vormen van de vordering en zich hierover tijdens hun eerste termijn uitlaten. Ook zal aan de verdediging en de officier van justitie de mogelijkheid moeten worden geboden ten aanzien van de ingediende vordering, al dan niet door tussenkomst van de voorzitter, vragen aan de benadeelde te stellen. Het kan in de praktijk voorkomen dat het schriftelijke voegingsformulier van de ter zitting afwezige benadeelde partij – welk voegingsformulier blijkens de datum van ontvangst stempel voorafgaand aan de terechtzitting bij de officier van justitie is ingediend – pas na het requisitoir door de officier van justitie wordt overgelegd. In dat geval is de vordering weliswaar tijdig ingediend, maar nog niet op de zitting behandeld. Doet zich deze situatie voor, dan dient de rechter de vordering alsnog te behandelen en de verdediging in de gelegenheid te stellen de benadeelde partij daarover te bevragen. Vervolgens wordt de officier van justitie in de gelegenheid gesteld bij wijze van aanvulling op het requisitoir zijn conclusie over de vordering van de benadeelde partij te nemen, waarna de verdediging de gelegenheid krijgt daarop te reageren bij pleidooi.

Vordering ingediend na het requisitoir

Artikel 334 lid 3 Sv schrijft voor dat de benadeelde zich na het requisitoir van de officier van justitie mag uitlaten over de vordering. Er is door de wetgever gekozen voor dit moment omdat de benadeelde zich dan in volle omvang, ook ten aanzien van het standpunt dat de officier van justitie heeft ingenomen,

kan uitlaten over zijn vordering. Het is echter weinig praktisch om de benadeelde eerst op dat moment aan het woord te laten en pas op dat moment aan de verdachte en de officier van justitie de mogelijkheid te bieden vragen te stellen over de vordering. Wanneer de benadeelde zich reeds op een eerder moment mag uitlaten over haar vordering, is de verdachte daardoor niet in enig rechtens te beschermen belang geschaad.[66] Nu het bepaalde in artikel 334 lid 3 Sv voorschrijft dat de benadeelde partij na het requisitoir van de officier van justitie de gelegenheid krijgt de vordering toe te lichten, zal deze mogelijkheid haar wel alsnog geboden moeten worden. Op deze wijze kan de benadeelde partij immers reageren op de zienswijze van de officier van justitie op de ingediende vordering. Overigens is het niet relevant of de officier van justitie aandacht heeft besteed aan de vordering. Doorgaans zal hij dit wel doen, maar hij is daartoe, gelet op artikel 311 Sv, niet gehouden. De benadeelde partij zal telkens in de gelegenheid moeten worden gesteld het woord te voeren nadat de officier van justitie die gelegenheid heeft gekregen (artikel 334 lid 3 Sv), dus ook na repliek (of de mogelijkheid daartoe). Het nalaten gelegenheid te bieden tot het geven van een toelichting leidt niet zonder meer tot cassatie. Zeker niet wanneer eerder wel de gelegenheid tot het geven van een toelichting is geboden en de benadeelde wordt bijgestaan door een raadsman.[67]

Reactie benadeelde partij na requisitoir en repliek

De toelichting op de vordering kan de benadeelde partij ook overlaten aan haar raadsman of een andere persoon die haar bijstand verleent. In geval van afwezigheid van de benadeelde partij kan een advocaat die stelt daartoe gemachtigd te zijn dan wel een persoon met een bijzondere schriftelijke volmacht, de benadeelde partij vertegenwoordigen en namens haar het woord voeren.

Naast het recht om een toelichting te geven, bepaalt artikel 334 lid 1 Sv dat de benadeelde partij ter terechtzitting stukken ter onderbouwing van haar vordering mag overleggen. Meestal zijn deze stukken al bij de vordering gevoegd en zullen deze via de officier van justitie samen met de vordering in het dossier zijn

Overleggen stukken door benadeelde partij

66 Hoge Raad 30 november 1999, NJ 2000, 93.

67 Hoge Raad, 7 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9915.

gevoegd. Mocht de benadeelde echter nog aanvullende stukken hebben, dan kan zij deze ook nog ter terechtzitting overleggen.

Geen recht om getuigen of deskundigen aan te brengen

In de wet is uitdrukkelijk bepaald dat de benadeelde geen recht heeft getuigen of deskundigen aan te brengen. Volgens de Hoge Raad brengt deze beperking met zich dat de eisen van een eerlijk proces er uit het oogpunt van equality of arms aan in de weg staan dat de verdachte wel getuigen of deskundigen zou kunnen aanbrengen om te worden gehoord omtrent de vordering van de benadeelde partij.[68]

Wel (ingekaderd) recht vragen te stellen aan getuigen en deskundigen

De benadeelde heeft wel het recht om de getuigen en deskundigen die ter terechtzitting worden gehoord, vragen te stellen, zij het alleen met betrekking tot de vordering (artikel 334 lid 2 Sv). Dit recht komt ook degene toe die de benadeelde partij bijstaat (raadsman, maar ook familie, vriend of kennis).[69] Let wel: dit betreft getuigen die ter terechtzitting reeds worden gehoord in de strafzaak. De benadeelde partij en de verdachte hebben immers geen recht tot het aanbrengen van getuigen of deskundigen enkel met het oog op de vordering van de benadeelde partij.

Anders dan ter terechtzitting komt de benadeelde partij geen recht toe tijdens een verhoor door de rechter-commissaris vragen te stellen aan een getuige of deskundige. De wet voorziet hier simpelweg niet in en de benadeelde heeft ook geen recht deze verhoren bij te wonen (tenzij bijzondere toegang ex artikel 187c Sv wordt verleend). In veel gevallen zal de benadeelde partij ook geen vragen betreffende de vordering voor een getuige of deskundige hebben, maar het is wel zaak hierbij stil te staan wanneer wordt overwogen de behandeling van een zaak aan te houden en te verwijzen naar de rechter-commissaris voor het horen van getuigen of deskundigen.

68 Hoge Raad 13 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ0834; Hoge Raad 17 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1448; Hoge Raad 7 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:902.

69 Hoge Raad 15 juni 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM2449, waarin het de echtgenote van het slachtoffer, tevens benadeelde partij, werd toegestaan om het woord te voeren over de vordering.

Intrekken of wijzigen vordering

De wet regelt niets over een mogelijkheid tot het wijzigen of intrekken van de vordering. De Hoge Raad heeft bepaald dat een redelijke wetsuitleg met zich brengt dat wanneer iemand zich reeds voorafgaand aan de zitting heeft gevoegd, er niets aan in de weg staat dat deze persoon zich opnieuw voegt om gebreken in de eerdere voeging te herstellen.[70] Dit betekent dat een benadeelde partij tot het moment waarop de officier van justitie begint met zijn requisitoir, haar vordering kan aanpassen. Voorts lijkt niets er aan in de weg te staan de benadeelde de mogelijkheid te geven in elke stand van het geding haar vordering in te trekken dan wel te verminderen. De belangen van de verdediging worden hierdoor ook niet geschaad. Een vermeerdering van eis dient wel uiterlijk vóór de officier van justitie het woord voert, te worden gedaan (artikel 51g lid 3 Sv). Voorts dient er te allen tijde voor te worden gewaakt dat de verdediging voldoende gelegenheid heeft zich tegen de vordering en een eventuele vermeerdering daarvan te verdedigen.

Ouders minderjarige verdachten onder de 14 jaar

Ten aanzien van de ouders van minderjarige verdachten in de leeftijd van 12 en 13 (ten tijde van het tenlastegelegde feit) regelt artikel 496 Sv dat zij in de gelegenheid moeten worden gesteld verweer te voeren tegen de ingediende vordering.

3.3.9 Spreekrecht en schriftelijke slachtoffer-verklaring

Onbeperkt spreek-recht

Per 1 juli 2016 geldt geen beperking meer ten aanzien van de inhoud van het spreekrecht. Voorheen mocht enkel over de gevolgen van het strafbare feit voor het slachtoffer worden verklaard. Deze beperking is weggevallen. De wetgever heeft aan de praktijk gelaten een en ander in goede banen te leiden. Meestal gaat dit vanzelf en blijken slachtoffers goed voorbereid hun spreekrecht uit te oefenen. Wanneer een spreekgerechtigde in een uitzonderlijk geval de perken te buiten gaat door zich bijvoorbeeld (herhaaldelijk) beledigend of anderszins onfatsoenlijk uit te laten, dan kan de voorzitter op grond van artikel 272 lid 1 Sv

70 Hoge Raad 16 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1486.

de nodige bevelen geven om de orde ter terechtzitting te handhaven. Hierbij kan gedacht worden aan het ontnemen van de verdere mogelijkheid te spreken of het laten verwijderen van de spreekgerechtigde. Het spreekt vanzelf dat dit vergaande bevelen zijn die slechts in uitzonderlijke gevallen zullen dienen te worden ingezet.

Als een spreekgerechtigde schriftelijk heeft verzocht om opgeroepen te worden voor de uitoefening van zijn spreekrecht, dient de officier van justitie hieraan gehoor te geven (artikel 260 lid 2 Sv). Uiteraard staat het de spreekgerechtigde vrij uiteindelijk geen gebruik te maken van het spreekrecht.

Als het spreekgerechtigde slachtoffer of de nabestaande ondanks oproeping niet verschijnt op de terechtzitting, kan de rechtbank bevelen dat deze persoon opnieuw zal worden opgeroepen om ter terechtzitting te worden gehoord. Als het slachtoffer of de nabestaande vervolgens opnieuw niet verschijnt, kan de rechtbank afzien van het horen van het slachtoffer (artikel 303 lid 3 Sv). Dit lijkt te impliceren dat de rechtbank alleen kan afzien van het horen wanneer de spreekgerechtigde ondanks oproeping ook de tweede keer niet is verschenen. Dit is echter niet het geval. Uit de wetsgeschiedenis volgt dat de rechter ook na de eerste keer niet verschijnen, kan beslissen de spreekgerechtigde niet te horen.[71] Anderzijds kan de rechter ook beslissen na een tweede keer niet verschijnen de zitting nogmaals aan te houden.

Aanhouding ten behoeve van het spreekrecht

Bij de afweging om de zitting wel of niet aan te houden teneinde het slachtoffer alsnog de gelegenheid te bieden het spreekrecht uit te oefenen is relevant wat de reden is voor het niet verschijnen van het slachtoffer. In de parlementaire geschiedenis wordt daarover opgemerkt dat indien geen informatie over de reden van niet verschijning bekend is, veelal tot aanhouding zal worden overgegaan door de rechter.[72]

Spreekgerechtigde meldt zich pas op zitting

Als slachtoffers of nabestaanden zich pas ter terechtzitting melden en verzoeken het spreekrecht uit te oefenen, is het aan

71 Kamerstukken I 2003/2004, 27 632, 104b, p. 6-7.

72 Kamerstukken II, 2011/2012, 33176, 3 (MvT).

de voorzitter om te beslissen of zij daarvoor de gelegenheid krijgen. In beginsel zal dit het geval zijn wanneer deze personen spreekgerechtigd zijn in de zin van de wet. Wel is het zaak in een dergelijk geval het slachtoffer goed in te lichten over de gang van zaken. Met name dat vragen kunnen worden gesteld naar aanleiding van het spreekrecht en dat hij in een uiterst geval, wanneer de spreekgerechtigde blijk geeft over relevante (aanvullende) informatie te beschikken, kan worden beëdigd als getuige en als zodanig kan worden gehoord.

De spreekgerechtigden staan genoemd in artikel 51e Sv (zie verder paragraaf 2.7). Minderjarigen mogen ook gebruik maken van hun spreekrecht. In ieder geval wanneer de minderjarige twaalf jaar of ouder is; als hij jonger is indien hij in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen. In het geval van een slachtoffer jonger dan 12 jaar kan het spreekrecht ook worden uitgeoefend door zijn wettelijke vertegenwoordiger voor zover dit niet in strijd is met het belang van de minderjarige. De voorzitter moet hier op toezien en kan in dat kader ook het spreekrecht onthouden aan een wettelijke vertegenwoordiger.

Minderjarige spreekgerechtigde

Wanneer een spreekgerechtigde feitelijk onmachtig is het spreekrecht uit te oefenen (bijv. vanwege fysieke of geestelijke beperkingen), mag het spreekrecht ook worden uitgeoefend door een echtgenoot, geregistreerde partner, een levensgezel en een van de bloedverwanten in de rechte lijn en in de zijlijn tot de vierde graad (artikel 51e lid 6 Sv). In lid 6 wordt nog steeds verwezen naar het spreekrecht *over de gevolgen van het strafbare feit*. Nu elders in artikel 51e Sv deze beperking ten aanzien van het spreekrecht is vervallen en de wetsgeschiedenis geen reden geeft voor het handhaven van deze beperking in deze specifieke situatie, lijkt hier sprake te zijn van een omissie en zal dit artikel gelezen moeten worden alsof deze beperking niet geldt.

Onmachtige spreekgerechtigde

Wanneer een spreekgerechtigde zijn spreekrecht wil laten uitoefenen door zijn raadsman of daartoe bijzonder gemachtigde kan hij daartoe voorafgaand (artikel 258 lid 3 Sv) of tijdens de zitting (artikel 303 lid 1 Sv) een verzoek doen. De rechter beslist of hij dit verzoek honoreert.

Meer dan 3 spreekgerechtigden

Indien meer dan drie bloedverwanten hebben aangegeven van hun spreekrecht gebruik te willen maken dan wel dat dit ter terechtzitting blijkt, en zij het onderling niet eens kunnen worden over wie van hen het woord zal voeren, beslist de voorzitter welke drie personen van het spreekrecht gebruik kunnen maken (artikel 51e lid 4 en 258 lid 3 Sv).

Moment van uitoefenen spreekrecht

Er is niet voorgeschreven op welk moment tijdens de terechtzitting gelegenheid moet worden geboden voor de uitoefening van het spreekrecht. Meestal zal dit gebeuren na de behandeling van de feiten door de rechter. Nu sinds 1 juli 2016 de spreekgerechtigde zich onbeperkt mag uitlaten en dus ook bijvoorbeeld over de hoogte van de straf, lijkt dit het meest aangewezen moment. Op die manier kan immers de officier van justitie de wensen van het slachtoffer eventueel meenemen in zijn requisitoir, hoewel hij hier strikt genomen niet toe verplicht is.

Voor de uitoefening van het spreekrecht hoeft het slachtoffer niet te worden beëdigd. Het slachtoffer wordt verder ook niet ondervraagd, maar de rechter kan, zo nodig, nog wel om een toelichting vragen naar aanleiding van de afgelegde verklaring. Ook de verdediging en de officier van justitie kunnen vragen stellen naar aanleiding van de verklaring van de spreekgerechtigde. De vragen worden door tussenkomst van de voorzitter gesteld. Wanneer de spreekgerechtigde echter blijk geeft wetenschap te hebben van feiten of omstandigheden die van belang zijn voor het bewijs in de zaak, kan de rechter, al dan niet op verzoek van de verdediging of op vordering van de officier van justitie overgaan tot beëdiging van de spreekgerechtigde als getuige. Zie hierover de volgende paragraaf.

Verklaring spreekgerechtigde geen bewijsmiddel, wel enige rol bij straftoemeting

De verklaring van een spreekgerechtigde, die niet tevens als getuige heeft verklaard, mag niet voor het bewijs van het tenlastegelegde worden gebezigd.[73] De inhoud kan wel enige betekenis hebben voor de straftoemeting, zij het dat het moet gaan om een accentuering van het beeld dat reeds uit het (overigens) verhandelde ter terechtzitting is verkregen.[74]

73 Hoge Raad 11 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR2359.

74 Hoge Raad 6 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR1149; Hoge Raad 8 juli 2014, ECLI:NL:HR:2014:1695.

Dit in tegenstelling tot de schriftelijke slachtofferverklaring (SSV) die als schriftelijk bescheid (artikel 344 lid 1 onder 5 Sv) aan het procesdossier wordt toegevoegd en als bewijsmiddel kan worden gebruikt wanneer deze ter terechtzitting is behandeld.[75] Dit zelfde geldt overigens voor het voegingsformulier en de daarbij gevoegde bescheiden blijkens een uitspraak van de Hoge Raad van 26 januari 2016.[76]

SSV en voegingsformulier wel bewijsmiddel

Van hetgeen door de spreekgerechtigde ter terechtzitting is verklaard, maakt de griffier aantekening in het proces-verbaal. De Hoge Raad heeft bepaald dat het aanbeveling verdient om de (zakelijke) inhoud van hetgeen is verklaard op te nemen, maar geeft tegelijk aan dat volstaan kan worden met de opmerking dat het slachtoffer of de nabestaande zich heeft uitgelaten over de gevolgen die het strafbare feit bij hem teweeg heeft gebracht dan wel de gevolgen die het overlijden van het slachtoffer bij hem teweeg heeft gebracht.[77]

Ook als in eerste aanleg geen gebruik is gemaakt van het spreekrecht kan het slachtoffer of de nabestaande dat alsnog doen in het kader van de behandeling van het hoger beroep. Het slachtoffer dient dit in dat geval kenbaar te maken bij het Openbaar Ministerie.

Voor de schriftelijke slachtofferverklaring, die veel vaker aan de orde is, bestaat geen wettelijke regeling. Strikt genomen kan elk slachtoffer een schriftelijke slachtofferverklaring indienen, ook bij delicten waarvoor geen spreekrecht bestaat. Nu de bedoeling van de slachtofferverklaring is gelegen in het faciliteren van slachtoffers om op enigerlei wijze hun verhaal kenbaar te maken, wanneer zij zelf niet willen, kunnen of durven spreken, lijkt het voor de hand te liggen ter terechtzitting slechts slachtofferverklaringen te behandelen voor spreekwaardige delicten.

SSV kent geen wettelijke regeling

Binnen rechtbanken wordt verschillend gedacht over de vraag wie de schriftelijke slachtofferverklaring dient voor te lezen. Nu het strikt genomen een processtuk betreft dat wordt voor

75 Hoge Raad 11 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR2359.

76 Hoge Raad 26 januari 2016, ECLI:NL:HR:2016:106.

77 Hoge Raad 17 april 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ5671.

gehouden, zal uitgangspunt zijn dat de rechter het stuk voorleest. Meestal wordt dit ook expliciet gevraagd in de schriftelijke slachtofferverklaring. Er kunnen omstandigheden zijn die maken dat de rechter zich niet geheel vrij voelt de slachtofferverklaring met de benodigde empathie voor te dragen nu hij daarmee de schijn van vooringenomenheid op zich zou kunnen laden. Ditzelfde bezwaar kan overigens gelden voor de officier van justitie, bijvoorbeeld wanneer hij voornemens is vrijspraak te vorderen. In de meeste gevallen zal dit bezwaar worden weggenomen wanneer de rechter van tevoren duidelijk maakt dat het voor te lezen stuk de verklaring van het slachtoffer betreft over de gevolgen die het misdrijf bij hem teweeg heeft gebracht.

Spreekrecht via videoverbinding

Tot slot dient te worden gewezen op de mogelijkheid het slachtoffer via een videoverbinding zijn spreekrecht uit te laten oefenen. Een mooi voorbeeld hiervan is te vinden in ECLI:NL:RBNHO:2016:7906. Artikel 12 van het Besluit slachtoffers[78] en artikel 131a Sv bieden een basis om aan de mogelijkheid invulling te geven.

3.3.10 Horen slachtoffer als getuige

Vaak is het slachtoffer een van de belangrijkste getuigen in een strafproces. Bij de beoordeling van de vraag of een slachtoffer als getuige ter terechtzitting dient te worden gehoord kunnen de belangen van het slachtoffer een rol spelen.[79] Op basis van de Richtlijn minimumnormen slachtoffers dient het aantal ondervragingen van een slachtoffer zoveel mogelijk te worden beperkt. Deze verplichting heeft zijn weerslag gevonden in het Besluit slachtoffers van strafbare feiten. Hierin is tevens, zoals door de richtlijn ook wordt geëist, neergelegd op welke wijze dient te worden omgegaan met kwetsbare slachtoffers. In zijn algemeenheid wordt in artikel 9 van genoemd besluit geregeld

78 Besluit slachtoffers van strafbare feiten (Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, Stb. 2016, 310, i.w.tr. op 1 april 2017).

79 Zie ook G. Kistemaker, De belangen van getuigen in het strafproces, Trema 2007, nummer 5, p. 163 e.v. en N.J.M. Kwakman, Europa en slachtoffers van delicten, Strafblad 2012, aflevering 4, p. 265 e.v.

dat de ondervraging van het slachtoffer geen onnodige vertraging oploopt en dat het aantal ondervragingen tot een minimum wordt beperkt. Ondervraging vindt alleen plaats wanneer dit strikt noodzakelijk is met het oog op het strafrechtelijk onderzoek. Voorts worden, nog steeds blijkens artikel 9 van genoemd besluit, over het privéleven van het slachtoffer enkel vragen gesteld voor zover die nodig zijn en verband houden met het strafbare feit. De minister plaatst al deze verplichtingen uit artikel 9 van het Besluit slachtoffers in de sleutel van de correcte bejegening van het slachtoffer. Deze instructienorm geldt voor zowel de officier van justitie (artikel 51aa lid 1 Sv) als voor de rechter (artikel 288a lid 2 Sv).

Beperken ondervragingsrecht

Het EHRM heeft bepaald dat het recht van een verdachte om getuigen te horen geen absoluut recht betreft en dat dit recht kan worden ingeperkt wanneer dit noodzakelijk is met het oog op bepaalde legitieme doelen.[80] Het EHRM rekent bepaalde slachtofferbelangen tot maatschappelijke belangen die door de overheid beschermd dienen te worden. Het gaat dan om het recht op leven (artikel 2 EVRM) en het recht op privacy (artikel 8 EVRM) van slachtoffers.[81] Zeker wanneer het slachtoffer een minderjarige betreft mag van de overheid verwacht worden dat zij maatregelen neemt om de veiligheid van deze kwetsbare persoon te beschermen.[82] Het beperken van het ondervragingsrecht zal minder snel aan de orde zijn wanneer de verklaring van de desbetreffende getuige van doorslaggevend belang is voor het oordeel omtrent de zaak.[83] Voorts eist het EHRM dat de inperking van de rechten van de verdachte zoveel mogelijk wordt gecompenseerd.[84]

Compenserende maatregelen kunnen eruit bestaan dat de verdachte op andere wijze de mogelijkheid heeft om vragen aan de getuige te stellen (bijvoorbeeld door diens verhoor bij

80 EHRM 2 juli 2002, NJ 2003, 671 (S.N. tegen Zweden).

81 EHRM 26 maart 1996, NJ 1996, 741 (Doorson).

82 EHRM 2 juli 2002, NJ 2003, 671 (S.N. tegen Zweden).

83 EHRM 15 december 2011, NJ 2012, 283 (Al-Khawaja en Tahery tegen VK). Zie ook B. de Wilde, 'Stille getuigen. Het recht belastende getuigen in strafzaken te ondervragen (artikel 6 lid 3 sub d EVRM)' diss. Amsterdam, VU 2015.

84 Onder meer EHRM 23 april 1997, NJ 1997, 635 (Van Mechelen).

de rechter-commissaris) of de mogelijkheid de betrouwbaarheid van de getuigenverklaring te toetsen door middel van de audiovisuele opnamen van een verhoor. Of deze maatregelen voldoende zijn dient te worden bezien in het licht van de eerlijkheid van de procedure als geheel. Uiteindelijk dient te worden bezien of de strafvervolging in zijn totaliteit kan worden beschouwd als een eerlijk proces.[85]

Compenserende maatregelen

De wettelijke basis voor het inperken van het ondervragingsrecht is te vinden in de artikelen 264 lid 1 onder b en 288 lid 1 onder b Sv. Het moet gaan om het gegronde vermoeden dat de gezondheid of het welzijn van de getuige door het afleggen van een verklaring ter terechtzitting in gevaar wordt gebracht en het voorkomen van dit gevaar zwaarder weegt dan het belang om de getuige ter terechtzitting te kunnen ondervragen. Overigens verplicht ook de Richtlijn minimumnormen slachtoffers tot het zoveel mogelijk beperken van het aantal ondervragingen van het slachtoffer (zie artikel 20 sub b). De wetgever heeft gemeend ter implementatie te kunnen volstaan met het Besluit slachtoffer van strafbare feiten.[86] Zoals hiervoor reeds vermeld, dient bijvoorbeeld op grond van artikel 9 van het Besluit het aantal ondervragingen beperkt te worden en dienen over het privéleven van het slachtoffer enkel vragen te worden gesteld indien die nodig zijn en verband houden met het strafbare feit.

Ten aanzien van de procedure van het horen van een getuige, tevens zijnde slachtoffer, gelden geen afwijkende regels in het strafproces. Wel zal de voorzitter moeten toezien op een correcte bejegening van het slachtoffer (artikel 288a lid 2 Sv). In dat kader kan de voorzitter beslissen dat de communicatie via hem verloopt (artikel 272 lid 2 Sv) en vragen aldus door zijn tussenkomst aan de getuige worden gesteld. Voorts komt de voorzitter de bevoegdheid toe de beantwoording van een vraag te beletten (artikel 293 lid 1 Sv). Hierbij kan gedacht worden aan vragen waarbij de beantwoording nadeel aan de getuige kan

85 O.a. EHRM 20 november 1989, NJ 1990, 245 (Kostovski).

86 EK 2015-2016, 34 236, D, p. 9 en 10 alsmede Besluit slachtoffers van strafbare feiten (Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, Stb. 2016, 310, i.w.tr. op 1 april 2017).

berokkenen of diens goede naam kan aantasten. Evenwel mag het antwoord op een vraag niet belet worden wanneer daarmee de betrouwbaarheid van de verklaring van de getuige wordt getoetst.[87] Aan de officier van justitie en de verdachte dient eerst de gelegenheid te worden geboden opmerkingen te maken met betrekking tot een bepaalde vraag, voordat deze wordt beantwoord (of belet), zo bepaalt artikel 293 lid 2 Sv. Tot slot kan de rechter maatregelen nemen om het verhoor voor de getuige tevens zijnde slachtoffer minder belastend te maken. Zo kan hij er voor zorg dragen dat de getuige en de verdachte geen oogcontact kunnen hebben. Dit kan door plaatsing van een scherm maar ook door de verdachte zodanig te plaatsen dat oogcontact onmogelijk wordt. Een en ander is ook geregeld in artikel 12 van het Besluit slachtoffers van strafbare feiten. Voorts biedt de wet (artikel 131a Sv) de mogelijkheid om een persoon te horen zonder dat hij lijfelijk aanwezig is in de zittingszaal. Uiteraard is dit ook mogelijk wanneer deze persoon het slachtoffer als getuige betreft.[88] Tot slot bestaat de mogelijkheid om op grond van artikel 269 Sv de behandeling (tijdelijk) achter gesloten deuren plaats te laten vinden.

Zie voor een voorbeeld waarbij het EHRM een schending van artikel 8 EVRM aannam de zaak Y. tegen Slovenië (*no. 41107/10, 28 mei 2015*). Het EHRM stelde voorop dat aan de verdachte de mogelijkheid dient te worden geboden een getuige te ondervragen, zeker wanneer de getuigenis bijkans het enige bewijs voor het strafbare feit oplevert. Evenwel dient daarbij een goede balans te worden gevonden tussen de rechten van de verdediging en de persoonlijke integriteit van het slachtoffer. Naast het feit dat de ondervraging zonder goede reden was verspreid over meerdere zittingen in een lange periode, had het hof ook opmerkingen over de wijze van ondervraging zelf: deze mag door de verdediging niet worden gebruikt voor intimidatie en vernedering van de getuige, hetgeen wel was gebeurd. Naast deze vaststelling werden er ook vraagtekens geplaats bij de wijze waarop een klacht van het slachtoffer over de advocaat van verdachte was afgedaan en de manier waarop een deskundige onderzoek had uitgevoerd. Dit alles tezamen bracht het hof tot

87 HR 9 maart 2004, NJ 2004, 263.

88 Zie hierover ook het Besluit Videoconferentie , Stb 2006, 610.

het oordeel dat er sprake was van een schending van artikel 8 EVRM, ondanks de maatregelen die de Sloveense rechter had genomen ter voorkoming van secundaire victimisatie van het slachtoffer, zoals het houden van de verhoren achter gesloten deuren en buiten aanwezigheid van de verdachte.
Uit bovenstaand arrest kan niet worden afgeleid dat een te vergaande ondervraging van het slachtoffer een schending van artikel 8 EVRM oplevert. Wel komt duidelijk naar voren de belangenafweging die dient te worden gemaakt tussen enerzijds het recht van de verdachte op een eerlijk proces en anderzijds de persoonlijke integriteit van het slachtoffer.

3.3.11 Wraking

Op grond van artikel 6 EVRM heeft eenieder recht op een onpartijdige rechter. Wraking is een middel voor procespartijen om dit recht af te dwingen.[89] Op grond van artikel 512 Sv kan enkel de verdachte of het Openbaar Ministerie om wraking verzoeken. Het slachtoffer wordt niet genoemd. In beginsel kan het slachtoffer dan ook geen verzoek tot wraking van de rechter of de tolk indienen. De wet voorziet daarin niet.

Geen wraking tolk of rechter

Voor zover het slachtoffer zich als benadeelde partij heeft gevoegd, zou kunnen worden betoogd dat de benadeelde partij voor zover het de behandeling van de vordering betreft als procespartij dient te worden aangemerkt en dat hij daarmee het recht zou moeten hebben de rechter te wraken, al dan niet ontleend aan het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.[90] [91]

3.3.12 Schorsing terechtzitting

Wanneer het onderzoek ter terechtzitting voor bepaalde tijd wordt geschorst, zal de rechter behalve aan de verdachte (en zijn raadsman) tevens de datum en tijd van de nieuwe zitting

89 Hoge Raad 30 november 1990, NJ 1992, 94.

90 Zie Rechtbank Rotterdam 1 oktober 2009, ECLI:NL:RBROT:2009:BJ9070 en Rechtbank Oost-Brabant, ECLI:NL:RBOBR:2016:5799.

91 Zie ook de 'Aanbeveling wrakingsprotocol gerechtshoven en rechtbanken' onder 4.2: 'Als de wet voor een betrokkene in de procedure niet expliciet voorziet in de mogelijkheid een wrakingsverzoek in te dienen, staat dit protocol niet in de weg aan een ruime uitleg van de wet.'

meedelen aan het slachtoffer of diens vertegenwoordiger dan wel de nabestaanden. Hij zal hun oproeping bevelen wanneer zij niet zijn verschenen of de zaak voor onbepaalde tijd wordt aangehouden. Ditzelfde geldt voor de benadeelde partij, indien de rechtbank daartoe termen aanwezig acht (zie de artikelen 319 en 320 Sv).

3.4 Uitspraak

3.4.1 Openbaarheid

De uitspraak in een strafzaak geschiedt altijd in het openbaar, ook als de behandeling ter terechtzitting achter gesloten deuren, zoals bij jeugdzaken standaard het geval is, heeft plaatsgevonden. Zo zullen in een jeugdzaak als direct na sluiting van de behandeling van het onderzoek mondeling uitspraak wordt gedaan, de deuren geopend dienen te worden voor het geval er belangstelling is voor de uitspraak (bijvoorbeeld pers). Het slachtoffer kan altijd aanwezig zijn bij de uitspraak. Voor de datum van de uitspraak ontvangt het slachtoffer doorgaans geen aparte oproeping. Dit levert meestal geen probleem op wanneer twee weken na sluiting van het onderzoek uitspraak wordt gedaan. Wanneer vervroegd uitspraak wordt gedaan zal het slachtoffer hiervan op de hoogte dienen te worden gesteld.

Het is goed gebruik dat de bode de rechter voorafgaand aan de uitspraak informeert of er belangstellenden voor de uitspraak zijn en wie dit zijn. Vaak heeft de rechter die uitspraak doet immers geen deel uitgemaakt van de behandelende kamer. Bij gevoelige zaken verdient dit uiteraard wel de voorkeur. De rechter dient zich goed te realiseren dat het slachtoffer niet standaard een kopie van de uitspraak krijgt (zie hierna). De rechter zal wanneer het slachtoffer aanwezig is (en de verdachte en zijn raadsman niet) zich niet moeten beperken tot het weergeven van de hoofdlijnen van het vonnis. Desgevraagd zou de rechter direct na de uitspraak kunnen overgaan tot het verstrekken van een afschrift van de uitspraak aan het slachtoffer, tenzij de belangen van de verdachte of anderen die in het vonnis genoemd worden zich tegen verstrekking verzetten (artikel 365 lid 4 Sv, zie ook hierna).

Uitspraak niet beperken tot hoofdlijnen als slachtoffer aanwezig is

3.4.2 Verstrekken afschrift uitspraak

Wanneer het slachtoffer heeft aangegeven dat hij geïnformeerd wil worden over het verloop van de strafzaak, zal de officier van justitie het slachtoffer in kennis stellen van de inhoud van het vonnis. Dit betekent niet noodzakelijkerwijs dat de officier van justitie ook een afschrift van het vonnis aan het slachtoffer toezendt.

Recht op kennisname vonnis en pv benadeelde partij. Desgevraagd kosteloos afschrift

Artikel 365 lid 3 Sv bepaalt dat ook de benadeelde partij (naast de verdachte en zijn raadsman), recht heeft op kennisname van het vonnis en het proces-verbaal van de terechtzitting. Op diens verzoek wordt hem kosteloos een afschrift van deze stukken verstrekt. De ratio is dat de benadeelde partij een belang heeft bij de spoedige kennisname van het proces-verbaal van de terechtzitting en het vonnis in verband met de mogelijkheden om op grond van artikel 421 lid 3 en lid 5 Sv op te komen tegen de afwijzing van haar vordering, ook in de gevallen waarin het Openbaar Ministerie en de verdachte geen aanleiding zien voor het instellen van een rechtsmiddel (artikel 421 lid 4 Sv). Een soortgelijke regeling geldt voor het proces-verbaal van de terechtzitting en het daarin aangetekende mondeling vonnis van de politierechter (artikel 378 lid 3 Sv) en dat van de kantonrechter (artikel 395 lid 3 Sv).

Verstrekking grosse

Artikel 365 lid 3 Sv vormt een aanvulling op artikel 554 lid 1 Sv. Op grond van laatstgenoemd artikel wordt de benadeelde partij door de griffie van het gerecht ambtshalve (en kosteloos) een afschrift van het vonnis dat voor tenuitvoerlegging vatbaar is (een grosse) verstrekt met het oog op de executie van haar civiele vordering. Dit afschrift ontvangt de benadeelde partij naar de letter van de wet echter pas nadat het vonnis voor tenuitvoerlegging vatbaar is en niet meteen na de einduitspraak.

Bij schadevergoedingsmaatregel geen grosse zolang geen vervangende hechtenis is toegepast

Het tweede lid van artikel 554 Sv bepaalt voorts dat als de rechter een schadevergoedingsmaatregel ex artikel 36f Sr heeft opgelegd, de grosse ambtshalve moet worden verstrekt indien bij gebreke aan voldoening van het verschuldigde bedrag hechtenis is toegepast. Met de Wet herziening tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen[92] wordt artikel 554 lid 2 Sv gewijzigd

92 Stb. 2017, 82, datum inwerkingtreding ten tijde van het schrijven van dit boek nog onduidelijk.

(art. 366b lid 2 (nieuw) Sv). Deze wijziging houdt in dat de grosse van het vonnis alleen ambtshalve en kosteloos moet worden verstrekt aan de benadeelde partij indien bij gebreke aan betaling gijzeling is toegepast en de staat het resterende bedrag of een deel daarvan niet heeft uitgekeerd aan het slachtoffer dat geen rechtspersoon is. Met andere woorden, als de veroordeelde het verschuldigde bedrag niet heeft voldaan (hetzij uit hoofde van de toegewezen vordering, hetzij uit hoofde van de opgelegde schadevergoedingsmaatregel), maar aan de benadeelde een bedrag is uitgekeerd op grond van artikel 36f lid 7 Sr, geldt de ambtshalve verstrekking van een grosse niet. De benadeelde partij heeft dan immers geen belang meer bij een grosse. Mocht de benadeelde partij om wat voor reden dan ook nog een afschrift van het proces-verbaal ter terechtzitting dan wel het vonnis willen ontvangen, dan dient zij een daartoe strekkend gemotiveerd verzoek op grond van artikel 365 lid 3 Sv te doen.

Wet herziening tenuitvoerlegging

Waar artikel 554 lid 1 Sv ziet op de executie, ziet artikel 365 lid 3 Sv op de kennisneming met het oog op een eventueel hoger beroep door de benadeelde partij.

Voorts kan een ieder de voorzitter verzoeken een afschrift van het vonnis (en het proces-verbaal) te krijgen. Artikel 365 lid 4 Sv regelt dat de voorzitter dit kan weigeren wegens bescherming van de belangen van de verdachte dan wel derden die in het vonnis (of proces-verbaal) worden genoemd. Alsdan kan de voorzitter wel een geanonimiseerd afschrift of een uittreksel van het vonnis verstrekken. Deze mogelijkheid is voor slachtoffers vooral van belang als zij bijvoorbeeld precies willen weten welke bijzondere voorwaarden (straat- en/of contactverbod bijvoorbeeld) aan de verdachte zijn opgelegd en voor welke duur. Ook kan een slachtoffer er behoefte aan hebben zelf te kunnen lezen wat de motivering van een rechter is geweest om een verdachte wel of niet te veroordelen of een bepaalde straf op te leggen.

Afschrift vonnis en pv op grond van 365 lid 4 Sv

Op een politierechterzitting wordt veelal direct mondeling uitspraak gedaan. De benadeelde partij (dus niet het slachtoffer) kan echter verzoeken dat de politierechter schriftelijk vonnis wijst (artikel 379 lid 1 Sv). De politierechter kan dit alleen weigeren wanneer hiermee naar zijn oordeel geen redelijk belang is gediend. Opgemerkt zij dat de benadeelde partij meestal

genoeg zal hebben aan een zogenaamde aantekening mondeling vonnis in de vorm van een grosse wanneer zij zelfstandig tot executie wil overgaan.

Voorts kan de benadeelde partij verzoeken dat een procesverbaal wordt opgemaakt met daarin de aantekening van het mondeling vonnis. De benadeelde dient dit verzoek binnen drie maanden na de uitspraak in te dienen (artikel 378 lid 2 sub b Sv). Wanneer het belang van de benadeelde erin ligt dat zij op schrift de motivering van de politierechter wil zien, kan dit een goed alternatief zijn voor het wijzen van een schriftelijk vonnis. In geval van een schriftelijk vonnis zal de verdachte immers (meestal) twee weken moeten wachten op het vonnis.

Wanneer de rechtbank een verkort vonnis (artikel 365a Sv) heeft gewezen, kan de benadeelde binnen drie maanden verzoeken om een uitgewerkt vonnis. De rechtbank kan dit slechts weigeren wanneer hiermee geen redelijk belang is gediend (artikel 365c lid 2 Sv).

3.5 Hoger beroep

In de fase van hoger beroep gelden ten aanzien van sommige facetten die het slachtoffer betreffen afwijkende regels.

3.5.1 Spreekrecht

Voor het uitoefenen van het spreekrecht gelden grotendeels dezelfde regels als in eerste aanleg. Artikel 51e Sv is algemeen van toepassing en daarmee ook in hoger beroep. Voorts zijn de artikelen 258 lid 3, 302 en 303 Sv van overeenkomstige toepassing verklaard in hoger beroep (artikel 415 lid 1 Sv). Voor het uitoefenen van het spreekrecht in hoger beroep is niet vereist dat de spreekgerechtigde in eerste aanleg van dit recht heeft gebruik gemaakt (artikel 414 lid 3 Sv). Een spreekgerechtigde die in eerste aanleg gebruik heeft gemaakt van zijn spreekrecht dient door de advocaat-generaal schriftelijk op de hoogte te worden gesteld van de dag en het tijdstip van de terechtzitting (artikel 413 lid 3 Sv).

3.5.2 Vordering van de benadeelde partij

Een benadeelde partij mag niet eerst in hoger beroep een vordering indienen. Artikel 421 lid 1 Sv bepaalt dat wanneer een persoon zich niet in eerste aanleg heeft gevoegd als benadeelde partij, hij dit niet voor het eerst in hoger beroep kan doen. Voorts regelt artikel 421 lid 2 Sv dat de vordering van de benadeelde partij voor zover deze in eerste aanleg is toegewezen van rechtswege voortduurt in hoger beroep. Voor zover de vordering in eerste aanleg niet is toegewezen (dus afgewezen, benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaard of ten onrechte in eerste aanleg niet behandeld[93]) dient de benadeelde zich opnieuw in hoger beroep te stellen. Hij kan volstaan met een verwijzing naar de vordering en onderbouwing hiervan zoals deze in eerste aanleg is ingediend. Let wel: de mogelijkheid bestaat alleen als door de verdachte en/of het Openbaar Ministerie hoger beroep is ingesteld. De vordering mag het bedrag van de vordering in eerste aanleg niet overstijgen.[94] Er mogen ook geen nieuwe schadeposten worden opgevoerd of pro-memorie posten ingevuld (artikel 421 lid 3 Sv). Overigens geldt dit niet voor de proceskosten, deze mogen wel worden verhoogd met de kosten die in hoger beroep worden gemaakt.

Vordering van de benadeelde partij duurt voort in hoger beroep voor zover deze is toegewezen

Wanneer het Openbaar Ministerie of de verdachte geen hoger beroep heeft ingesteld tegen het in eerste aanleg gewezen vonnis, kan de benadeelde zelfstandig hoger beroep instellen wanneer zijn vordering in eerste aanleg een hoger bedrag dan € 1.750,- beliep. Het hoger beroep wordt alsdan in een civielrechtelijke procedure bij het gerechtshof behandeld. Artikel 421 lid 4 Sv bepaalt dat de regels van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) inzake het rechtsgeding in hoger beroep en cassatie van overeenkomstige toepassing zijn. De termijn waarbinnen hoger beroep dient te worden ingesteld ten aanzien van een civiel vonnis is drie maanden te rekenen vanaf de dag van de uitspraak (artikel 339 lid 1 Rv).

Zelfstandig hoger beroep voor benadeelde partij bij civiele kamer

93 Hoge Raad 10 mei 2005, ECLI:NL:HR:2005:AT1812.

94 Hoge Raad 11 januari 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA4262; Hoge Raad 7 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AP1492.

Hoger beroep ouders van minderjarige tot 14 jaar

Voor de ouders of voogd van een minderjarige verdachte onder de veertien jaar (als bedoeld in artikel 51g lid 4 Sv) die tegen een ingediende vordering verweer hebben gevoerd, bestaat de afzonderlijke mogelijkheid om tegen de vordering voor zover toegewezen in hoger beroep te gaan. Dit hoger beroep wordt ook als civiele procedure bij het gerechtshof behandeld zonder dat hiervoor griffierecht geheven wordt (artikel 421 lid 5 Sv).

3.6 Slachtoffer en de rechter-commissaris

Ook voor de rechter-commissaris in strafzaken is een aantal facetten in de regelgeving rond het slachtoffer van belang. Met name krijgt de rechter-commissaris te maken met slachtoffers die als getuige dienen te worden gehoord. Daarnaast is voor de rechter-commissaris van belang de regeling omtrent het leggen van conservatoir beslag ten behoeve van een schadevergoedingsmaatregel. Deze twee onderwerpen komen hieronder aan bod. Voor de rol van de rechter-commissaris in de kennisneming en het verkrijgen van afschriften van processtukken door het slachtoffer wordt verwezen naar paragraaf 2.5.

3.6.1 Horen van slachtoffers als getuige

Bij de beoordeling van een verzoek tot het horen van een getuige tevens zijnde slachtoffer dienen de belangen van het slachtoffer te worden meegewogen. Een en ander is reeds aan de orde geweest in paragraaf 3.3.10.

Hoewel de Modelregeling verblijfsomgeving slachtoffers geen expliciete melding maakt van de situatie dat een slachtoffer als getuige bij de rechter-commissaris dient te verschijnen, is het wel zaak ook in dat geval zorg te dragen voor een goede ontvangst van het slachtoffer. Zo zal bezien moeten worden of het slachtoffer gebruik wenst te maken van een aparte wachtruimte. Zeker wanneer meer verhoren gepland staan met bijvoorbeeld medeverdachten als getuige. Ook de confrontatie met de raadsman van verdachte kan door het slachtoffer als vervelend ervaren worden.

De rechter-commissaris zal oog moeten hebben voor verzoeken om bijvoorbeeld een vertrouwenspersoon met het slachtoffer (als getuige) te laten meekomen. Sinds 1 april 2017 bepaalt

artikel 51c lid 1 Sv dat een slachtoffer zich tijdens het voorbereidend onderzoek en op het onderzoek ter terechtzitting[95] kan laten bijstaan. In artikel 51c lid 2 Sv is geregeld dat deze bijstand kan worden verleend door een advocaat, de wettelijk vertegenwoordiger en een persoon naar keuze. Voorts kan het slachtoffer zich laten bijstaan door een tolk.

De rechter-commissaris kan op basis van artikel 51c lid 4 Sv de bijstand door de wettelijk vertegenwoordiger dan wel de persoon naar keuze weigeren wanneer dit in het belang van het onderzoek of in het belang van het slachtoffer is. Deze weigering moet worden gemotiveerd. Strijd met het belang van het onderzoek kan zich voordoen wanneer degene die bijstand verleent later zelf (mogelijk) als getuige gehoord zal worden. Strijd met het belang van het slachtoffer is denkbaar wanneer de wettelijk vertegenwoordiger bijvoorbeeld zelf de verdachte is in een zedenzaak.

Weigeren bijstand

De rechter-commissaris dient overigens voor het bijwonen van een getuigen- of deskundigenverhoor nog steeds bijzondere toegang te verlenen, zo bepaalt artikel 187c Sv. Gelet op het bepaalde in artikel 51c lid 1 en 2 Sv lijkt het aangewezen hier ruimhartig mee om te gaan. In de wetsgeschiedenis wordt niet ingegaan op hoe de artikelen 51c en 187c Sv zich tot elkaar verhouden.

Ten aanzien van het horen van kwetsbare slachtoffers zoals kinderen zij verwezen naar paragraaf 2.1 waarin enkele relevante EU-richtlijnen aan de orde komen die gevolgen kunnen hebben voor de praktijk bij de rechter-commissaris. Zo verplicht de Richtlijn bestrijding mensenhandel[96] en de Richtlijn bestrijding

Kwetsbare slachtoffers

95 Strikt genomen valt een terugverwijzing naar de rechter-commissaris niet onder het voorbereidend onderzoek noch onder het onderzoek ter terechtzitting. Gelet op de bedoeling van de wet, zal de wetgever voor ogen hebben gehad ook deze situatie onder de wet te laten vallen.

96 Richtlijn 2011/36/EU van het Europees parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 202/629/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 101/1.

kindermisbruik[97] tot het inrichten van een kindvriendelijke verhoorkamer en het audiovisueel vastleggen van een dergelijk verhoor. De meeste kabinetten rechter-commissaris zijn niet op een dergelijke wijze ingericht. Ook zal niet elke rechter-commissaris gekwalificeerd zijn als een speciaal tot het horen van kinderen opgeleide functionaris. Dit zou een reden kunnen zijn een dergelijk verhoor op te dragen aan daarvoor speciaal opgeleide politierechercheurs in een speciaal daarvoor ingerichte setting. Een dergelijke opdracht kan gegeven worden op basis van artikel 177 Sv. De rechter-commissaris evenals de verdediging en de officier van justitie kunnen doorgaans op de achtergrond, buiten het zicht van de getuige, tevens slachtoffer, aanwezig zijn en gedurende het verhoor aanwijzingen geven aan de verhorende rechercheurs.

Recht op beschermende maatregelen

Tot slot zij gewezen op het bepaalde in artikel 9 van het Besluit slachtoffers van strafbare feiten.[98]
Hierin wordt bepaald dat tijdens het voorbereidend onderzoek (en het onderzoek ter terechtzitting) de ondervraging van het slachtoffer geen onnodige vertraging oploopt. Voorts is geregeld dat het aantal ondervragingen tot een minimum wordt beperkt en alleen plaatsvindt indien strikt noodzakelijk met het oog op het strafrechtelijk onderzoek. Ook worden enkel vragen over het privéleven van het slachtoffer gesteld indien nodig en wanneer deze verband houden met het strafbare feit.
De vraag die zich opdringt is wat de status is van het Besluit. Met name wanneer het Besluit zich niet direct laat rijmen met de wet in formele zin. Zo lijkt het Besluit bijvoorbeeld een andere toets voor te schrijven voor de beoordeling van verzoeken tot het horen van het slachtoffer als getuige dan het Wetboek van Strafvordering. Blijkens de toelichting bij het Besluit plaatst de minister deze verplichtingen in de sleutel van de correcte

97 Richtlijn 2011/92/EU van het Europees parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, PbEU 2011 L 335/1.

98 Besluit slachtoffers van strafbare feiten (Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, Stb. 2016, 310, i.w.tr. op 1 april 2017).

bejegening en dienen de voorschriften te worden gezien als een concretisering van deze instructienorm.

3.6.2 Conservatoir beslag

Per 1 januari 2014[99] is het mogelijk om ten behoeve van een op te leggen schadevergoedingsmaatregel conservatoir beslag te leggen op de goederen van een verdachte (artikel 94a lid 3 Sv). Anders dan bij de reeds bestaande mogelijkheden tot het leggen van conservatoir beslag is hierbij vereist dat het gaat om een verdenking van een strafbaar feit dat bedreigd wordt met een geldboete van de vierde categorie of hoger. In de andere gevallen waarin conservatoir beslag kan worden gelegd is dit een geldboete van de vijfde categorie (behalve bij minderjarigen, bij hen is het ook de vierde categorie).

Conservatoir beslag ten behoeve van schadevergoedings-maatregel

Men moet voor ogen houden dat de mogelijkheid tot het leggen van conservatoir beslag vooral is ingevoerd met het oog op aanzienlijke schadebedragen. Vooral bij de inning van bedragen boven de € 5.000,- zakt het inningspercentage van het CJIB van ruim 80% (bij bedragen tot € 5.000,-) naar 65% voor bedragen tussen € 5.000,- en 10.000,- en naar minder dan 50% voor bedragen hoger dan € 10.000, -.

Net als bij de andere vormen van beslag is de officier van justitie de bevoegde autoriteit tot het leggen van conservatoir beslag, maar heeft hij hiervoor wel de machtiging van een rechter-commissaris nodig. In geval van een lopend strafrechtelijk financieel onderzoek (SFO) heeft de officier van justitie deze machtiging niet nodig voor het leggen van conservatoir voordeels-beslag (ten behoeve van een ontneming wederrechtelijk verkregen voordeel) (artikel 126b lid 1 Sv), maar nog steeds wel voor het leggen van conservatoir beslag ten behoeve van een eventueel op te leggen geldboete of een eventuele schade-vergoedingsmaatregel.

Machtiging rechter-commissaris

Voorts heeft de wetgever de mogelijkheid tot het geven van een mondelinge machtiging tot het leggen van conservatoir beslag in de wet opgenomen (artikel 103 lid 3 Sv), zij het dat dit niet

99 Stb. 2013, 336.

Mondelinge machtiging

mogelijk is voor voorwerpen genoemd in artikel 94b Sv (onder andere onroerende registergoederen en aandelen). De mondelinge machtiging kan alleen in geval van ontdekking op heterdaad worden gegeven en dient achteraf door de rechter-commissaris schriftelijk te worden bevestigd.

4
Beoordeling vordering benadeelde partij

4.1 Toepasselijk recht 91
4.1.1 Bewijsrecht 92
4.1.2 Verstek 94
4.2. Strafvorderlijke beoordeling van de vordering van de benadeelde partij en uitspraakvoorschriften 96
4.2.1 Algemeen 96
4.2.2 Ontvankelijkheid benadeelde partij 97
4.2.2.1 Koppeling aan beslissing in hoofdzaak 97
4.2.2.2 Rechtstreeks gevolg 98
4.2.2.3 Onevenredige belasting 107
4.2.2.4 Overige ontvankelijkheidskwesties 109
4.2.3 Uitspraak 110
4.2.4 Motiveringsverplichting 113
4.3 Inhoudelijke (civiele) beoordeling 118
4.3.1 Onrechtmatige daad 118
4.3.1.1 Onrechtmatige daad 119
4.3.1.2 Toerekening 119
4.3.1.3 Schade 122
4.3.1.4 Causaal verband 123
4.3.1.5 Relativiteitsvereiste (geschonden norm moet strekken tot bescherming tegen schade) 128
4.3.2 Schade 129
4.3.2.1 Vermogensschade (artikel 6:96 BW) 130
4.3.2.2 Ander nadeel dan vermogensschade 135
4.3.2.3 Schadevergoeding bij overlijden 139
4.3.2.4 Verplaatste schade en affectieschade 141
4.3.2.5 Shockschade 143
4.3.2.6 Begroting van schade 146
4.3.2.7 Schadevergoeding anders dan in geld 156
4.3.3 Verrekening voordeel 157
4.3.4 Eigen schuld 163
4.3.5 Schadebeperkingsverplichting 166
4.3.6 Matiging 166
4.3.7 Medeschuld en hoofdelijkheid 168
4.3.8 Wettelijke rente 170
4.3.9 Proceskosten en kosten tenuitvoerlegging 172
4.3.10 Verjaring 176
4.3.11 Verrekening van een tegenvordering en bevrijdende betaling 180

4
Beoordeling vordering benadeelde partij

In dit hoofdstuk komt de beoordeling van de vordering benadeelde partij aan bod en hoe deze vorm dient te krijgen in het vonnis. Onder 4.2 wordt aandacht besteed aan de strafvorderlijke voorschriften die daarbij gelden. Onder 4.3 zal de inhoudelijke civielrechtelijke beoordeling van de vordering benadeelde partij worden behandeld. Onder 4.1 wordt eerst kort aandacht besteed aan het recht dat op de vordering van toepassing is. Materieelrechtelijk is dit geen vraagpunt: civiel recht is van toepassing op de inhoudelijke beoordeling van de vordering. Formeelrechtelijk ligt het iets gecompliceerder. Dit komt vooral doordat het Wetboek van Strafvordering een zeer summiere regeling geeft: de wijze van indiening en onderbouwing (artikel 51g Sv), enkele voorschriften ten aanzien van de behandeling ter terechtzitting (artikelen 332 tot en met 335 Sv) en de ontvankelijkheid van de benadeelde partij (artikel 361 Sv) zijn geregeld in dit wetboek.

4.1 Toepasselijk recht

Voor die onderwerpen die niet geregeld zijn in het Wetboek van Strafvordering is in de literatuur gepleit voor de toepasselijkheid van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv)[100] dan wel de analoge toepassing hiervan.[101] Twee onderwerpen krijgen binnen dit hoofdstuk nadere aandacht. Het betreft het bewijsrecht en het verstek (van de verdachte). De opzet van dit boek leent zich niet voor een uitgebreide(re) theoretische verhandeling over dit onderwerp.

100 W.H. Vellinga, De benadeelde partij in het strafproces vanuit civielrechtelijk perspectief gezien , Verkeersrecht 2001, 4, p. 97 e.v.

101 W.J.J. Beurskens, Schadevergoeding voor slachtoffers van strafbare feiten: ongemakkelijk balanceren op het raakvlak van privaatrecht en strafrecht, Trema 2002, 9, p. 445 e.v.

4.1.1 Bewijsrecht

De Hoge Raad heeft ten aanzien van de toewijsbaarheid van de vordering van de benadeelde partij geoordeeld dat de bewijs (minimum) regels voor strafzaken niet gelden, maar dat te dien aanzien de regels van stelplicht en bewijslastverdeling in civiele zaken van toepassing zijn.[102] Deze regels komen er kort gezegd op neer dat de eisende partij (de benadeelde) voldoende feiten moet stellen, dat wil zeggen alle feiten die nodig zijn voor het door hem beoogde rechtsgevolg. Partijen zijn verplicht de feiten volledig en naar waarheid aan te voeren (artikel 21 Rv). Doen zij dat niet, dan kan de rechter die maatregelen treffen die hij geraden vindt. Hij kan en mag dergelijk gedrag dus sanctioneren.

Een feit dat door de eisende partij (de benadeelde) wordt gesteld en door de gedaagde partij (de verdachte) niet of onvoldoende gemotiveerd wordt betwist, heeft in de procedure tussen hen te gelden als een vaststaand feit (artikel 149 Rv). De gedaagde (verdachte) zal daarom, afhankelijk van de mate waarin de eisende partij (de benadeelde) zijn stelling heeft onderbouwd, niet mogen volstaan met het zonder enige motivering betwisten van een bepaald feit. Ten aanzien van feiten die gemotiveerd worden betwist, draagt de partij die zich beroept op de rechtsgevolgen van een door hem gesteld feit of recht daarvan de bewijslast (artikel 150 Rv). De regels van stelplicht en bewijslast hebben ook betekenis voor de rol van de (civiele) rechter bij de beoordeling van een vordering: hij is gebonden aan het partijdebat, mag geen feiten aanvullen (artikel 149 Rv) of zijn oordeel baseren op andere feiten dan partijen aan hun vordering of verweer ten grondslag hebben willen leggen (artikel 24 Rv). Aan toepassing van de civiele regels van stelplicht en bewijslastverdeling bij de beoordeling van de vordering van de benadeelde partij zitten echter wel haken en ogen.

Regels van stelplicht en bewijslastverdeling van toepassing

Onverkorte toepassing van deze regels kan namelijk botsen met onderwerpen die het Wetboek van Strafvordering wel regelt en met het recht van de verdachte op een eerlijk proces.[103]

102 Hoge Raad 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755.

103 Zie uitgebreider over de implicaties hiervan: J. Candido, Civiel bewijsrecht toepasselijk op vordering van de benadeelde partij? Gemotiveerde betwisting van een blote stelling, NJB 2012/824.

Ten aanzien van de stelplicht geldt dat de benadeelde partij veelal zal volstaan met het vorderen van een bepaald bedrag aan schadevergoeding en is het officier van justitie die de feiten stelt ten aanzien van de onrechtmatige daad. De verdachte, die tegelijkertijd verwikkeld is in een strafprocedure, kan tegen de vordering niet altijd ten volle verweer voeren (ofwel de vordering gemotiveerd betwisten). De situatie laat zich immers gemakkelijk indenken dat een verdachte in het kader van de strafprocedure om hem moverende redenen ervoor kiest te zwijgen en dat hij dit zwijgen niet zal doorbreken wanneer het aankomt op het voeren van verweer ten aanzien van de vordering van de benadeelde partij. Ook is de situatie denkbaar dat de verdachte niet moeilijk wil doen over de vordering en zijn verweer dus beperkt wil houden, omdat zijn houding jegens het slachtoffer een rol kan spelen in de straftoemeting. De Hoge Raad heeft bepaald dat wanneer de strafrechter zich niet verzekerd acht dat partijen in de gelegenheid zijn geweest al datgene aan te voeren wat zij ter staving van de vordering of verweer daartegen kunnen aanvoeren of zo nodig bewijs te leveren, een niet-ontvankelijk verklaring in de rede ligt zodat partijen het geschil in volle omvang bij de civiele rechter kunnen uitprocederen.[104]

Specifieke karakter van de vordering in het strafproces

Voor wat betreft de bewijslastverdeling zal ten aanzien van de vordering van de benadeelde partij doorgaans geen ruimte zijn voor het geven van een bewijsopdracht nu dit snel een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert. Ook het horen van getuigen in het kader van een dergelijke bewijsopdracht ligt moeilijk nu artikel 334 lid 1 Sv de benadeelde partij verbiedt getuigen aan te brengen en dit volgens de Hoge Raad evenzeer geldt voor de verdachte in het kader van de vordering van de benadeelde partij.[105] De Hoge Raad overwoog in 2006 dat de wet de procedure tussen de benadeelde partij en de verdachte heeft geregeld als een eenvoudige procedure, die in het kader van het strafproces plaatsvindt en waarin ingevolge artikel 334 Sv slechts in beperkte mate plaats is voor bewijslevering en dat

Bewijsopdracht en onevenredige belasting

104 Hoge Raad 15 september 2006, NJ 2007, 484.

105 HR 13 december 2011, NJ 2012, 11 en Hoge Raad 17 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1448.

deze procedure niet dezelfde processuele waarborgen biedt als de gewone civielrechtelijke procedure.[106] Nu het procesrecht onveranderd is gebleven (artikel 334 Sv geldt onverminderd ook na invoering van de Wet versterking positie slachtoffer in 2011), zal deze overweging nog steeds opgaan. Overigens mag de benadeelde partij wel vragen stellen aan de ter zitting aanwezige getuigen en deskundigen, maar dan alleen met betrekking tot zijn vordering en de aard en omvang van de schade.

Dwingende regels Strafvordering en eerlijk proces prevaleren

Als uitgangspunt heeft dus te gelden dat de civiele regels van stelplicht en bewijslastverdeling van toepassing zijn. Daar waar de civiele regels botsen met de dwingende regels van strafvordering dan wel met de beginselen van een eerlijk proces (voor zowel verdachte als benadeelde), zullen deze moeten wijken.[107]

4.1.2 Verstek

In het strafproces kan tegen de verdachte verstek worden verleend wanneer hij afwezig is, maar de dagvaarding op de voorgeschreven wijze is betekend. In dat geval zal de behandeling van de zaak gewoon plaatsvinden, zij het dat de verdachte geen verdediging kan voeren. De officier van justitie zal echter nog steeds dienen te bewijzen dat de verdachte het verweten strafbare feit heeft gepleegd.

Civiele verstekregeling

In de civiele procedure bestaat ook een verstekregeling (artikel 139 Rv). Deze wijkt wezenlijk af van de regeling in Sv. Weliswaar moet ook hier de dagvaarding op juiste wijze zijn betekend, maar artikel 139 Rv bepaalt dat de rechter in geval van verstek de vordering zal toewijzen, tenzij deze hem onrechtmatig of ongegrond voorkomt. Zoals de regeling al doet vermoeden,

106 Hoge Raad 15 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV 2654 en Hoge Raad 14 februari 2012, ECLI:NL:HR: 2012:BU8755.

107 Zie ook B.F. Keulen, A.A. van Dijk, E. Gritter, N.J.M. Kwakman en K. Lindenberg, Naar een tweefasenproces?, Over voor- en nadelen van een strafproces in twee fasen, in relatie tot de positie van slachtoffer en verdachte, WODC 2013, waarin, onder meer, onderzoek is gedaan naar de voor- en nadelen van een tweefasenproces, waarin de rechter eerst oordeelt over de bewezenverklaring om de procedure vervolgens voort te zetten, waarbij onder meer het slachtoffer meer ruimte kan krijgen om zijn standpunten naar voren te brengen.

behelst dit een marginale toets die er vaak toe leidt dat de vordering zal worden toegewezen. Het eenvoudigweg stellen dat de gedaagde een bepaalde schade dient te vergoeden aangezien hij een onrechtmatige daad heeft gepleegd zal doorgaans voldoende zijn. De rechter zal niet inhoudelijk toetsen of hetgeen gesteld is ook strookt met de daadwerkelijk voorgevallen feiten, maar enkel de buitengrenzen van onrechtmatigheid en ongegrondheid onderzoeken.

Bij de behandeling van een civiele vordering in het strafproces kan de toepassing van artikel 139 Rv ongewenste gevolgen hebben. Allereerst vanwege een omstandigheid die buiten het verschil in de beide regelingen ligt, namelijk dat de wijze van betekening van de vordering van de benadeelde partij verschilt van die in de reguliere civiele procedure. In een civiele procedure zal doorgaans de dagvaarding aan de gedaagde betekend moeten worden door de deurwaarder. Dit geldt echter niet voor de vordering van de benadeelde partij: deze wordt door de officier van justitie aan de verdachte verzonden per post. Hierdoor zal lang niet altijd duidelijkheid bestaan over de ontvangst van de vordering door de verdediging. Soms vermeldt de dagvaarding wel de hoogte van de vordering van de benadeelde partij, maar lang niet altijd en zeker niet altijd correct.[108] Voorts bestaat voor de benadeelde partij de mogelijkheid om nog ter terechtzitting een vordering in te dienen, waarvan de verdachte bij afwezigheid geen weet heeft.

Daarnaast is er een meer fundamentele reden om de verstekregeling van artikel 139 Rv niet toe te passen in het kader van de vordering van de benadeelde partij. Deze vindt zijn oorsprong in het verschil tussen het strafproces en een civiele procedure en de samenloop daarvan bij de behandeling van de vordering van de benadeelde partij. De reden voor afwezigheid van de verdachte hoeft immers niet te zijn gelegen in het feit dat hij zich niet wenst te verweren tegen de vordering, maar kan een proces-strategische zijn in de strafprocedure. De verdachte hoeft niet mee te werken aan zijn eigen veroordeling en is ook niet verplicht te verschijnen, tenzij de rechter anders bepaalt.

108 In de praktijk staat soms onder de tenlastelegging een regel met de naam van de benadeelde partij en een gevorderd bedrag.

Dit maakt dat onverkorte toepassing van artikel 139 Rv een wezenlijke invloed zou hebben op de positie van de verdachte als verdachte en de keuzes die hij maakt in de strafprocedure.

Tegen dit laatste meer principiële argument kan worden ingebracht dat wanneer een verdachte op de hoogte was van de vordering en hij er desondanks voor kiest om niet te verschijnen, hij op de koop toe moet nemen dat hij zich niet kan verweren tegen de vordering van de benadeelde partij. Zeker wanneer een raadsman is betrokken in de zaak, mag in een dergelijk geval verwacht worden dat hij namens de verdachte verweer zal voeren.

Civiel verstek alleen als verdachte bekend is met de vordering

Concluderend kan gesteld worden dat (analoge) toepassing van de verstekregeling van artikel 139 Rv alleen in de rede ligt wanneer zekerheid bestaat over de ontvangst van de vordering door de verdachte. Overigens is de toets die de strafrechter ten aanzien van de vordering zal aanleggen in zichzelf al inhoudelijker aangezien de onrechtmatige daad, zijnde het strafbare feit, door de officier van justitie voldoende moet zijn onderbouwd. De vraag of de vordering niet onrechtmatig of ongegrond voorkomt, zal daarom doorgaans uitsluitend zien op de begroting van de schade.

4.2. Strafvorderlijke beoordeling van de vordering van de benadeelde partij en uitspraakvoorschriften

4.2.1 Algemeen

Kennelijke niet-ontvankelijkheid vereist ook beslissing proceskosten

De rechter dient tegelijk met de einduitspraak ook op de vordering van de benadeelde partij te beslissen (artikel 335 Sv). Dit geldt niet wanneer de rechter de benadeelde partij zonder nadere behandeling van de vordering kennelijk niet-ontvankelijk acht en hem niet-ontvankelijk verklaart (artikel 333 Sv). Die beslissing heeft te gelden als een tussenbeslissing. Overigens dient de rechter in dat geval in de einduitspraak wel te beslissen over de proceskosten. De beslissing op de vordering

benadeelde partij mag niet achterwege blijven omdat de schadevergoedingsmaatregel wordt opgelegd.[109]

Artikel 361 lid 1 Sv geeft aan waarover de strafrechter een beslissing dient te nemen. Het betreft de ontvankelijkheid van de benadeelde partij, de gegrondheid van de vordering en de verwijzing in de kosten.[110] De rechter kan de benadeelde partij ook gedeeltelijk niet-ontvankelijk verklaren en/of de vordering geheel of gedeeltelijk toe- of afwijzen.

Tot slot bepaalt artikel 361 lid 4 Sv dat de uitspraak over de vordering van de benadeelde partij met redenen is omkleed.

4.2.2 Ontvankelijkheid benadeelde partij

Artikel 361 leden 2 en 3 Sv regelen de ontvankelijkheid van de benadeelde partij. Wil een benadeelde partij ontvankelijk zijn in haar vordering dan dient – kort gezegd – een straf of maatregel aan de verdachte te worden opgelegd dan wel toepassing te worden gegeven aan artikel 9a Sr en zal daarnaast sprake moeten zijn van rechtstreekse schade als gevolg van het bewezen verklaarde feit dan wel het ad informandum gevoegde feit. Voorts kan de benadeelde partij niet-ontvankelijk worden verklaard wanneer de behandeling van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert. Op deze voorwaarden zal hierna dieper worden ingegaan. Bovendien zullen nog enkele andere omstandigheden aan de orde komen die tot de niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij kunnen leiden.

4.2.2.1 Koppeling aan beslissing in hoofdzaak

De benadeelde partij is alleen ontvankelijk in haar vordering wanneer aan de verdachte een straf of maatregel wordt opgelegd, dan wel artikel 9a Sr wordt toegepast (wel schuldig, geen straf). Ook is de benadeelde ontvankelijk wanneer de rechter bij

109 In dat geval dient de rechter wel te bepalen dat de schadevergoedingsmaatregel en de toewijzing van de vordering alternatieve schadevergoedingsverplichtingen zijn zodat de verdachte niet tweemaal hoeft te betalen.

110 De wet gebruikt overigens de term niet-ontvankelijkheid voor zowel de benadeelde (bijv. artikel 361 lid 1 en 2 Sv) als voor de vordering zelf (artikel 361 lid 3 Sv). In dit stuk zal gesproken worden over de niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij.

de strafoplegging rekening houdt met een zogenaamd ad informandum feit en de vordering daarop betrekking heeft. Dit betekent ingeval van een vrijspraak of een ontslag van alle rechtsvervolging zonder oplegging van een maatregel, dat de benadeelde niet-ontvankelijk dient te worden verklaard. Ook wanneer een van de beslissingen genoemd in artikel 349 Sv wordt genomen, zal dit het geval zijn (nietigheid dagvaarding, niet-ontvankelijkheid OM, onbevoegdheid rechter en schorsing van de vervolging).

Benadeelde partij niet-ontvankelijk bij vrijspraak of OVAR zonder oplegging van een maatregel

Ten aanzien van ad informandum gevoegde feiten komt het wel eens voor dat de verdachte ter terechtzitting deze feiten alsnog (gedeeltelijk) ontkent. In dat geval mag de rechter deze feiten niet meenemen in de strafoplegging en zal de benadeelde partij niet-ontvankelijk in de vordering worden verklaard. Wanneer de officier van justitie vervolgens deze feiten later alsnog middels een aparte dagvaarding bij de rechter aanbrengt, kan de benadeelde partij zich opnieuw voegen.

Ad informandum feiten

4.2.2.2 Rechtstreeks gevolg

De voorwaarde dat sprake is van schade rechtstreeks toegebracht door het bewezenverklaarde feit, betekent een afbakening van de kring van gerechtigden tot schadevergoeding in de strafprocedure. Daarnaast vormt het een afbakening van de schade die voor vergoeding in aanmerking komt.

Vereiste rechtstreeksheid perkt kring van gerechtigden en te vorderen schade in

Het vereiste van rechtstreekse schade (voor wat betreft de benadeelde partij) wordt zowel in artikel 51f Sv als in artikel 361 lid 2 onder b Sv genoemd. In artikel 51f Sv wordt gesproken over rechtstreekse schade *door een strafbaar feit*, terwijl het in artikel 361 lid 2 onder b Sv gaat over rechtstreekse schade *door het bewezenverklaarde feit*. Het verschil laat zich verklaren doordat in artikel 51f Sv de bevoegdheid voor de benadeelde wordt geschapen een vordering in te dienen wanneer hij rechtstreeks schade heeft geleden door enig strafbaar feit. Dit zal doorgaans al voor het onderzoek ter terechtzitting gebeuren. De strafrechter moet zich dan nog buigen over de vraag of het strafbare feit bewezen is en of er een straf of maatregel moet volgen. Zo bezien biedt de formulering van artikel 51f Sv alleen degene die door een strafbaar feit schade heeft geleden de mogelijkheid zich te voegen in het strafproces. Wordt de verdachte vrijgesproken dan heeft de benadeelde zich weliswaar rechts-

Verschil 51f en 361 lid 2 onder b Sv

geldig gevoegd, maar zal hij uiteindelijk niet-ontvankelijk worden verklaard.[111] Het vereiste van rechtstreekse schade neergelegd in artikel 361 lid 2 onder b Sv komt, behoudens wanneer de benadeelde kennelijk niet ontvankelijk is (artikel 333 Sv), aan de orde na sluiting van het onderzoek ter terechtzitting en nadat is beslist over de vraag of en in hoeverre het tenlastegelegde feit bewezen is. Op basis van deze (mogelijk) smallere basis zal de rechter moet beoordelen of door het bewezenverklaarde feit rechtstreeks schade is veroorzaakt.[112]

Vereiste rechtstreeksheid óók bij schadevergoedingsmaatregel

Artikel 36f Sr dat de schadevergoedingsmaatregel regelt, stelt niet de eis dat sprake moet zijn van rechtstreekse schade. Deze eis wordt blijkens de jurisprudentie van de Hoge Raad echter wel gesteld aan de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel (HR 23 september 1997, NJ 1998/102 en HR 29 mei 2001, NJ 2002/123).

Het vereiste van rechtstreekse schade is ontleend aan een arrest van de Hoge Raad van 5 oktober 1965 (NJ 1966/292 m.nt. Pompe). In dit arrest oordeelde de Hoge Raad dat gelet op de bewoording van de wet, de aard van de vordering van de (destijds) benadeelde partij als accessoir van het strafgeding en de door de wetgever aan het geldend maken van een burgerrechtelijke vordering, in een strafgeding verbonden beperkingen, niet kan worden aangenomen dat iemand anders als benadeelde partij zou kunnen optreden dan degene die door het strafbaar feit, waarop de strafzaak betrekking heeft, *rechtstreeks schade* heeft geleden. De rechtbank had in de aan het arrest ten grondslag liggende zaak ten onrechte beslist dat degene die uit kracht der wet in alle rechten op schadevergoeding van het slachtoffer was getreden (i.e. de gesubrogeerde verzekeraar), zich in diens plaats ook als benadeelde partij kon voegen in het strafgeding.

De oorspronkelijke gedachte van de wetgever bij de mogelijkheid tot voeging van de benadeelde partij in het strafproces,

111 In dat geval overigens op basis van artikel 361 lid 2 onder a Sv aangezien geen straf of maatregel wordt opgelegd en ook geen sprake is van toepassing van artikel 9a Sr.

112 F.F. Langemeijer, Het slachtoffer en het strafproces, tweede druk, Deventer 2010, p. 110.

was om te voorkomen dat de verdachte en het slachtoffer voor een en hetzelfde voorval in twee procedures (straf- en civielrechtelijk) werden betrokken. Daarnaast argumenteerde de wetgever dat door een strafbaar feit inbreuk wordt gemaakt op de rechten van het slachtoffer en dat dit een goed argument vormde om dit slachtoffer toe te laten met een vordering in het strafgeding. Nu deze argumenten niet gelden voor de rechtsopvolgers van het slachtoffer, werd er met de invoering van de Wet Terwee (1995) voor gekozen hen niet toe te laten als benadeelde partij in het strafproces.[113]

Criterium rechtstreekse schade

Blijkens de parlementaire geschiedenis is van rechtstreekse schade sprake indien iemand is getroffen in een belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd. In het algemeen beschermen strafbepalingen noch het belang van rechtsopvolgers noch van derde belanghebbenden, zodat doorgaans alleen het slachtoffer zelf zich als benadeelde partij kan voegen in het strafproces.[114]

Deze uitleg van het begrip rechtstreekse schade lijkt een soort relativiteitstoets te impliceren. Het criterium rechtstreekse schade vertoont verwantschap met het relativiteitsvereiste uit artikel 6:163 BW inhoudende dat er geen verplichting tot schadevergoeding bestaat indien de geschonden norm niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden.[115]

Vuistregels bepaling rechtstreekse schade

In de rechtspraak wordt verschillend omgegaan met het vereiste van rechtstreeksheid. Als vuistregels kunnen gelden:

- dat de benadeelde door het bewezen verklaarde feit zelf is getroffen, met andere woorden dat door het feit inbreuk is gemaakt op zijn rechten en
- dat de schade die de benadeelde lijdt, het gevolg is van het bewezen verklaarde feit dan wel dat er voldoende verband of samenhang bestaat tussen het feit en de schade.

113 Kamerstukken II 1989/1990, 21 345, nr. 3, p. 9.

114 Kamerstukken II 1989/1990, 21 345, nr. 3, p. 11 (MvT).

115 ECLI:NL:PHR:2016:626 als ook F.F. Langemeijer, Het slachtoffer en het strafproces, tweede druk, Deventer 2010, p. 110.

Die rechtstreeks aan hem toegebrachte schade komt voor vergoeding in aanmerking, uiteraard binnen de grenzen van het civiele aansprakelijkheidsrecht.

Het relativiteitsvereiste, inhoudende dat sprake is van rechtstreekse schade wanneer iemand is getroffen in het belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd, moet vooral worden bezien in het licht van de vraag of iemand valt binnen de kring van personen die zich als benadeelde partij kan voegen in het strafproces en ontvankelijk is in zijn vordering. Het gaat bij de vraag naar het geschonden belang dus vooral om een afbakening van de personen die zich kunnen voegen en niet zozeer om een afbakening van het soort schade dat kan worden geclaimd. Het strafbare feit moet inbreuk maken op de rechten van de benadeelde. De notie dat strafbepalingen doorgaans niet het belang van rechtsopvolgers of derde belanghebbenden beschermen, moet in dit licht worden bezien.

In algemeenheid: geen rechtstreekse schade bij gesubrogeerde verzekeraar, rechtsopvolgers of derde belanghebbende

Aldus perkt het vereiste van rechtstreeksheid allereerst de kring van de gerechtigden in. Heel algemeen kan worden gesteld dat aan de eis van rechtstreeksheid niet is voldaan als het gaat om een gesubrogeerde verzekeraar of een derde die wel schade heeft geleden door het strafbare feit, maar tegen wie het strafbare feit niet was gericht.[116]

Daarnaast is de eis van rechtstreeksheid een inperking van de (aard en omvang van de) schadevergoeding die kan worden gevorderd.

In zijn arrest van 5 juli 2016 oordeelde de Hoge Raad dat in haar algemeenheid de opvatting onjuist is dat uitsluitend is voldaan aan het vereiste dat een betrokken benadeelde 'rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit' (artikel 51f lid 1 Sv) in die gevallen waarin deze benadeelde is getroffen in het belang dat door de overtreden strafbepaling rechtstreeks wordt beschermd.[117]

116 Ontleend aan noot van M.S. Groenhuijsen bij Hoge Raad 18 april 2006, NJ 2007, 295.

117 Hoge Raad 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1522.

Vereiste schade rechtstreeks veroorzaakt door bewezenverklaarde feit ruim uitgelegd

Immers, de concrete omstandigheden van het geval zijn bepalend voor de beantwoording van de vraag of voldoende verband bestaat tussen het bewezenverklaarde handelen en de door de benadeelde geleden schade om te kunnen aannemen dat deze door dit handelen rechtstreeks schade heeft geleden.[118] Hieruit lijkt te volgen dat het vereiste dat de schade rechtstreeks is toegebracht door het bewezenverklaarde feit niet strikt dient te worden uitgelegd.[119]

Jurisprudentie Hoge Raad

Om nadere invulling te geven aan het begrip 'rechtstreekse schade' is hierna een aantal uitspraken opgenomen waaruit volgt dat de Hoge Raad het criterium vrij ruim hanteert.

Een recent voorbeeld betreft de uitspraak van 27 januari 2015.[120] Hierin was de benadeelde partij het slachtoffer van een bewezenverklaarde mishandeling. Een van de schadeposten waarvan zij vergoeding vorderde was de schade aan haar fiets. Deze fiets had zij laten vallen toen zij de latere dader aan zag komen lopen en zij uit angst voor hem wilde vluchten. De Hoge Raad overwoog als volgt:

"In aanmerking genomen dat het Hof heeft vastgesteld dat (betrokkene) de fiets heeft laten vallen als gevolg van het feit dat verdachte op haar afkwam om haar te lijf te gaan, geeft 's Hofs oordeel dat de door (betrokkene) geleden schade aan haar fiets in zodanig nauw verband staat met de bewezenverklaarde mishandeling van haar door de verdachte, dat die schade redelijkerwijs moet worden aangemerkt als rechtstreeks aan (betrokkene) toegebracht door het bewezenverklaarde feit als bedoeld in art. 51f en art. 361, tweede lid onder b, Sv niet blijk van een onjuiste rechtsopvatting. Dit oordeel is ook niet onbegrijpelijk."

In de zaak die ten grondslag lag aan het arrest van de Hoge Raad van 12 februari 2002 had een bank zich als benadeelde partij gevoegd.[121] De schade die zij had geleden, bestond uit

118 Dit was al uitgemaakt in Hoge Raad 22 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:959 en eerder in Hoge Raad 24 april 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD0985.

119 ECLI:NL:PHR:2016:626.

120 ECLI:NL:HR:2015:134.

121 Hoge Raad 12 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD6993.

het aanvullen van het saldo op de rekening van A. Van deze rekening was met een valse betalingsopdracht geld naar de rekening van B gesluisd. B werd veroordeeld voor opzetheling. De Hoge Raad gaf in zijn arrest een ruime uitleg aan het beschermingsbereik van deze strafbepaling.[122] Het feit was immers niet direct tegen de bank begaan, maar tegen de gedupeerde rekeninghouder. Wanneer de schade die de bestolene heeft geleden in voldoende direct verband staat met het handelen van de verdachte van heling, komt deze schade (toch) voor vergoeding in aanmerking.

Diefstal en heling en rechtstreekse schade

Zie ook Hoge Raad 24 maart 1998, waarin de Hoge Raad overwoog dat de strafbaarstelling van heling mede strekt ter bescherming van het belang van de rechthebbende op het geheelde goed.[123] Onder omstandigheden kan er voldoende verband zijn tussen de helingshandeling en de door de bestolen rechthebbende geleden schade om te kunnen aannemen dat die schade een gevolg van de helingshandeling is.

Voor diefstal van een bankpas waarmee vervolgens geld is opgenomen, terwijl alleen kon worden vastgesteld dat verdachte deze pas gestolen had, maar niet dat hij degene was die geld had opgenomen, kwam de Hoge Raad tot een vergelijkbaar oordeel, gelet op het feit dat de betalingen kort na de diefstal van het pasje waren verricht.[124]

Iets soortgelijks deed zich voor in de zaak die aan de orde was in het arrest van de Hoge Raad van 29 mei 2012.[125] Verdachte werd veroordeeld voor een (poging) ramkraak, waarbij gebruik was gemaakt van een auto. Hoewel de diefstal van deze auto niet ten laste was gelegd, werd door het hof de schadevergoedingsmaatregel opgelegd voor de schade die de eigenaar van de auto had geleden (inclusief uit de auto verdwenen zaken) met

122 M.J. Borgers, Recente rechtspraak over de schadevergoedingsmaatregel en de voeging van de benadeelde partij, Delikt en Delinkwent 2003, p. 449.

123 Hoge Raad 24 maart 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD0985 en NJ 1998, 537.

124 Hoge Raad 29 januari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD7013.

125 Hoge Raad 29 mei 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR2093. Zie ook NJ 2014/398 met uitgebreide noot Cleiren.

de overweging dat tussen de diefstal van de auto en de ramkraak een dusdanig kort tijdsverloop was dat met het ontbreken van een redengevende uitleg van de verdachte, het er voor moest worden gehouden dat hij ook aansprakelijk was voor de schade aan de auto en de ontbrekende goederen.

Hennepteelt zaken

De vraag of sprake is van rechtstreekse schade doet zich ook nogal eens voor in hennepteelt zaken. Hierbij wordt doorgaans vervolgd voor overtreding van de Opiumwet en diefstal van elektriciteit. Zelden wordt vervolgd voor beschadiging van de huurwoning waar de hennepplantage was gesitueerd. Veelal heeft de verhuurder echter wel schade geleden door de aanleg van de hennepplantage of door wateroverlast.

Betoogd kan worden dat de huiseigenaar in wiens huis de hennepkwekerij is opgezet en die als gevolg daarvan schade heeft geleden, niet kan worden aangemerkt als een persoon wiens belang wordt beschermd door de overtreden strafbepaling (Opiumwet). Hieraan refereerde de advocaat-generaal[126] in zijn conclusie bij de daarop volgende uitspraak van de Hoge Raad van 7 juli 2015.[127] De advocaat-generaal concludeerde dat de benadeelde in die zaak niet-ontvankelijk diende te worden verklaard voor zover de schadevergoeding voor beschadigde meubels en de waardevermindering van het huis werd gevorderd, nu niet viel in te zien dat deze schade rechtstreeks door het bewezenverklaarde feit was veroorzaakt, mede in aanmerking genomen dat de geschonden norm van artikel 3 Opiumwet niet strekt ter bescherming tegen dergelijke schadeposten. Primair beschermt de Opiumwet het belang van de volksgezondheid en daarnaast wil het de handhaving van de openbare orde dienen en de overlast van drugshandel en -gebruik tegengaan, aldus de advocaat-generaal. De Hoge Raad kwam ook tot het oordeel dat de uitspraak van het hof moest worden vernietigd voor zover deze de toewijzing van deze schadeposten inhield maar verwees daarbij expliciet naar de feitelijke overweging van de advocaat-generaal onder punt 12 van zijn conclusie, welke luidde:

126 ECLI:NL:PHR:2014:1001.

127 Hoge Raad 7 juli 2015, ECLI:NL:HR:2015:1782.

"Het is niet onaannemelijk dat door de aanleg van de voor hennepteelt benodigde toe- en afvoer, meer in het algemeen door de daarvoor noodzakelijke (her)inrichting, schade aan de woning is toegebracht. Minder voor de hand liggend is echter dat daardoor meubels schade hebben ondervonden en/of de woning op de huizenmarkt in waarde is gedaald. Niet valt in te zien op welke concrete marktanalyse een dergelijke waardedaling van de woning is gestoeld indien, zoals in het onderhavige geval, de uit het optrekken van een hennepkwekerij voortvloeiende materiële schade inmiddels is hersteld."

Door in het bijzonder te verwijzen naar deze overweging lijkt de Hoge Raad de nadruk te leggen op de feitelijke beoordeling of een bepaalde schadepost door het bewezenverklaarde feit is toegebracht en niet zozeer op de vraag of het belang van de geschonden norm wel dient ter bescherming van de belangen van het slachtoffer. Met Bleichrodt[128] kan de conclusie worden gedeeld dat in de rechtspraak van de Hoge Raad geen aanknopingspunten kunnen worden gevonden voor de veronderstelling dat in het kader van de beoordeling of de gevorderde schade rechtstreeks door het bewezen verklaarde feit is toegebracht, het doel en de strekking van de toepasselijke strafbepaling een rol van betekenis toekomen.

Doel en strekking toepasselijke strafbepaling geen rol van betekenis

In uitspraken waar de Hoge Raad wél verwijst naar het belang dat de overtreden strafbepaling beschermt, gaat het doorgaans om de kring van voegingsgerechtigden. Een voorbeeld daarvan lijkt de uitspraak van de Hoge Raad van 10 juni 1997.[129] In deze zaak was een poging tot doodslag bewezen ten aanzien van de zoon van de benadeelde. Het feit had zich voorgedaan in de woning van de benadeelde als gevolg waarvan er schade aan de woning en inboedel was ontstaan. Het hof had de vordering van de benadeelde, de moeder van het eigenlijke slachtoffer, toegewezen. De Hoge Raad liet dit oordeel niet in stand aangezien het bewezen verklaarde feit (poging tot doodslag) enkel was gepleegd tegen de zoon en de moeder derhalve niet was getroffen in enig belang dat door de met dat feit overtreden strafbepaling werd beschermd.

Schade omgeving derde vanwege strafbare feit

128 ECLI:NL:PHR:2016:626, onder 19.

129 Hoge Raad 10 juni 1997, NJ 1998, 54.

Naast het voorbeeld van de gesubrogeerde verzekeraar kan ook een werkgever die bijvoorbeeld loon bij ziekte doorbetaalt niet als direct slachtoffer worden erkend wanneer tegen zijn werknemer een strafbaar feit (bijvoorbeeld bedreiging of mishandeling) is begaan. Iets dergelijks deed zich voor in Hoge Raad 23 december 2008, in welke zaak een verdachte werd veroordeeld voor de bedreiging van een persoon.[130] De werkgever van deze persoon vorderde het loon dat hij had doorbetaald aan het slachtoffer tijdens zijn arbeidsongeschiktheid. De Hoge Raad overwoog dat het oordeel van het gerechtshof dat de benadeelde partij als rechtstreeks gevolg van het bewezenverklaarde handelen schade heeft geleden, blijk geeft van een onjuiste rechtsopvatting omtrent het begrip rechtstreekse schade als bedoeld in artikel 51a lid 1 en artikel 361 lid 2 Sv. De werkgever was immers niet zelf getroffen in enig belang dat door de overtreden strafbepaling (bedreiging) werd beschermd.

Werkgever als benadeelde partij

De faillissementscurator kan onder omstandigheden ontvankelijk zijn in zijn vordering als benadeelde partij. Dit was het geval in de zaak waarin de curator namens de gezamenlijke schuldeisers optrad en waarbij de verdachte werd veroordeeld voor feitelijk leidinggeven aan bedrieglijke bankbreuk door de gefailleerde vennootschap.[131] De Hoge Raad overwoog dat de curator van de gefailleerde vennootschap uit hoofde van zijn bijzondere positie als vertegenwoordiger van de gezamenlijke schuldeisers bevoegd is voor de belangen van die schuldeisers in rechte op te komen en dat hij zich kan voegen ter zake van de schade die de verdachte als gevolg van het bewezen verklaarde feit rechtstreeks heeft toegebracht aan de daardoor benadeelde gezamenlijke schuldeisers van de vennootschap.

Faillissementscurator als benadeelde partij

Een bijzonder geval betreft de vraag of de politie van degene die is veroordeeld ter zake van het doen van valse aangifte ex artikel 188 Sr, op grond van een onrechtmatige daad vergoeding kan vorderen van de kosten die zij als gevolg van deze (valse) aangifte heeft moeten maken. Het gaat daarbij om kosten die de politie maakt ter uitvoering van haar publiekrechtelijke taak, te weten het opsporen van strafbare feiten. Volgens de Hoge

130 Hoge Raad 23 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BG3449.

131 Hoge Raad 15 april 2003, NJ 2003, 377.

Raad levert de onbeperkte mogelijkheid van verhaal van deze kosten op grond van het privaatrecht in beginsel een onaanvaardbare doorkruising op van publiekrechtelijke regelgeving. Dat zou anders zijn als vast staat of komt te staan dat de verdachte de valse aangifte met geen ander doel heeft gedaan dan de politie te schaden en hij wist of moest begrijpen dat het feit de politie zou bewegen tot het verrichten van nodeloze opsporingshandelingen. Het is aan de politie om daartoe voldoende feiten en omstandigheden te stellen en bij betwisting daarvan bewijs bij te brengen.[132]

Kosten politieonderzoek na valse aangifte

4.2.2.3 Onevenredige belasting

Met ingang van 1 januari 2011 is het criterium voor de ontvankelijkheid van de vordering van de benadeelde partij uit artikel 361 lid 3 Sv gewijzigd. Kort gezegd is het criterium 'niet eenvoudig van aard' vervangen door het criterium van de 'onevenredige belasting van het strafgeding'. Indien de behandeling van de vordering een onevenredige belasting van de strafprocedure oplevert, kan de rechter op verzoek van de verdachte, op vordering van de officier van justitie of ambtshalve de niet-ontvankelijkheid uitspreken. Met de wijziging is beoogd dat de strafrechter zoveel als mogelijk inhoudelijk op de vordering van de benadeelde partij beslist. Uit een uitgebreid onderzoek naar de vordering van de benadeelde partij volgde namelijk dat de rechter vrij snel greep naar de niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij.[133] In dat licht dient de verandering van het criterium vooral gezien te worden als opdracht aan de rechter om de vordering van de benadeelde partij vaker inhoudelijk af te doen.

De voorwaarde dat de vordering van de benadeelde partij geen onevenredige belasting van het strafgeding mag opleveren, lijkt verband te houden met het accessoire karakter van de vordering van de benadeelde partij.[134] Met betrekking tot het accessoire karakter heeft de Hoge Raad overwogen dat artikel 361 lid 3 Sv in het licht van het artikel 6 lid 1 EVRM aldus moet worden uitgelegd dat zij de strafrechter tot niet-ontvankelijkverklaring

132 Hoge Raad 14 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:221.

133 S.G.C. van Wingerden e.a., De praktijk van schadevergoeding van slachtoffers van misdrijven, Boom juridische uitgevers, Den Haag, 2007, p. 74 e.v.

134 Kamerstukken II, 2007/2008, 31 241, 6, p. 9 en 10.

verplicht indien hij zich niet verzekerd acht dat beide partijen in voldoende mate in de gelegenheid zijn geweest om naar voren te brengen hetgeen zij ter staving van de vordering, onderscheidenlijk tot verweer tegen de vordering kunnen aanvoeren en, voor zover nodig en mogelijk, daarvan bewijs te leveren.[135]

De wetswijziging is het gevolg van een amendement. Blijkens de toelichting bij het amendement mag het enkele feit dat een vordering wordt betwist, niet onmiddellijk met voldoende bewijsmiddelen wordt onderbouwd, er een enkele getuige of deskundige moet worden gehoord of de omvang van de schade – ook immateriële – moet worden geschat, geen reden (meer) zijn om de vordering om die reden niet-ontvankelijk te verklaren. Deze omstandigheden zijn niet erg gelukkig gekozen[136] nu de meeste van deze omstandigheden ook onder het oude criterium niet tot niet-ontvankelijkheid mochten leiden.[137] Bij de omstandigheid dat een enkele getuige of deskundige gehoord dient te worden, is onduidelijk hoe de wetgever dit heeft bedoeld. Binnen het kader van de behandeling van de vordering van de benadeelde partij is het voor de benadeelde partij immers niet mogelijk getuigen of deskundigen aan te brengen (artikel 334 Sv) en dit artikel is met de inwerkingtreding van de Wet versterking positie slachtoffer niet gewijzigd.

Vaker inhoudelijke beoordeling door meer aandacht voor de noodzakelijke onderbouwing en, zo mogelijk, vaker de schade te schatten

De rechter kan overigens een aantal dingen doen om toch te komen tot een meer inhoudelijke beoordeling van een vordering van de benadeelde partij, hetgeen duidelijk de wens van de wetgever is. Allereerst kan de rechter vaker gebruik maken van de mogelijkheid de schade te schatten. Voorts kan de rechter meer gebruik maken van de mogelijkheid om partijen een vordering beter te laten onderbouwen zonder dat dit direct tot aanhouding van de strafzaak leidt. Dit kan door tijdens een pro-forma zitting aandacht te besteden aan de vordering of in de voorbereiding van de zitting reeds extra onderbouwing van de vordering te vragen. Tot slot kan onder omstandigheden een schriftelijke ronde worden ingelast zoals omschreven in paragraaf 3.2.

135 Hoge Raad 15 september 2006, NJ 2007, 484.

136 J.C.A.M. Claassens, Het slachtoffer in het strafproces, Strafblad 2012, aflevering 4, p. 245.

137 Zie hierover uitgebreider: J. Candido, De vordering van de benadeelde partij in het strafproces en de onevenredige belasting van het strafgeding, Trema 2011, p. 354-359.

De rechtspraak laat zien dat de Hoge Raad de feitenrechter veel ruimte laat bij zijn oordeel dat de behandeling van de vordering van de benadeelde partij een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert en daarom niet-ontvankelijk moet worden verklaard. Deze feitelijke oordelen kunnen in cassatie slechts op begrijpelijkheid worden getoetst.[138]

Feitenrechter veel ruimte bij oordeel onevenredige belasting strafgeding

4.2.2.4 Overige ontvankelijkheidskwesties

Wanneer een strafbaar feit is verjaard, zal dit leiden tot niet-ontvankelijkheid van het Openbaar Ministerie en daarmee tot niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij, aangezien geen straf of maatregel wordt opgelegd. Voor wat betreft de vordering zelf geldt ook dat deze niet verjaard mag zijn, zij het dat de verdachte hierop uitdrukkelijk een beroep zal moeten doen. Verjaring staat immers niet in de weg aan de nakoming van de resterende (natuurlijke) verbintenis.

Verjaring en ontvankelijkheid

Het ontbreken van een machtiging (in geval van een minderjarige benadeelde partij of een onder curatele gestelde) of wanneer onduidelijk is of een persoon een vennootschap mag vertegenwoordigen, zal eveneens leiden tot niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij in de vordering nu niet kan worden vastgesteld of daadwerkelijk een vordering is ingesteld door de aangeduide (rechts)persoon. De Hoge Raad heeft evenwel uitgemaakt dat beginselen van een behoorlijke procesorde meebrengen dat bij een gebrek in de volmacht niet-ontvankelijkverklaring niet aan de orde is dan nadat de benadeelde eerst door het Openbaar Ministerie dan wel de rechter in de gelegenheid is gesteld het verzuim te herstellen en die gelegenheid niet is benut.[139] Om aanhouding van de behandeling van een zaak te voorkomen, is het daarom van belang bij de voorbereiding de eventuele volmacht of vertegenwoordigingsbevoegdheid te controleren. Dit voorkomt dat de benadeelde alsnog in de gelegenheid moet worden gesteld dit verzuim te herstellen en de zaak om die reden moet worden aangehouden. Wanneer de benadeelde dit nalaat, zal dit kunnen

Ontbreken van een machtiging

138 Hoge Raad 2 februari 2016, ECLI:NL:HR:2016:177, de conclusie A-G bij Hoge Raad 14 april 2015, ECLI:NL:PHR:2015:139 onder 13.6 en Hoge Raad 2 februari 2016, ECLI:NL:HR 2016:177.

139 Hoge Raad 5 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5371.

Mogelijkheid tot herstel bieden

leiden tot niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde. Wanneer een dergelijk gebrek eerst ter terechtzitting wordt opgemerkt, kan dit ertoe leiden dat enkel om die reden de behandeling van de zaak moet worden aangehouden.

Vertegenwoordigheidsbevoegdheid onderzoeken indien gemotiveerd betwist

Overigens liet de Hoge Raad het oordeel van het hof in stand in een zaak waarbij de vestigingsmanager van een vervoersbedrijf de vordering van de benadeelde partij had ingediend terwijl zijn vertegenwoordigingsbevoegdheid niet bleek uit een overgelegd uittreksel van het register van de Kamer van Koophandel dan wel een schriftelijke volmacht. Wel was duidelijk dat deze persoon vestigingsmanager was bij de rechtspersoon.[140] Namens verdachte was verweer gevoerd door te stellen dat niet was gebleken dat deze vestigingsmanager bevoegd was de rechtspersoon te vertegenwoordigen. Volgens de Hoge Raad hoefde het hof deze stelling niet als gemotiveerd verweer ten aanzien van de bevoegdheid van de vestigingsmanager op te vatten, aangezien het verweer niet met enig concreet bezwaar tegen de vertegenwoordigingsbevoegdheid van de vestigingsmanager was onderbouwd. Uit deze uitspraak valt af te leiden dat wanneer de vertegenwoordigingsbevoegdheid gemotiveerd wordt betwist, de rechter gehouden is deze bevoegdheid te onderzoeken.

Ontbreken bedrag in vordering

Ook het ontbreken van een bedrag van de vordering leidt tot niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij.

4.2.3 Uitspraak

Ten aanzien van de inhoudelijke (civiele) beoordeling van de vordering wordt verwezen naar het volgende deel van dit hoofdstuk waarin het toepasselijke civiele recht wordt behandeld.

Verschil met het civiel vonnis

Niet uitvoerbaar bij voorraad

Anders dan vaak in een civiel vonnis gebeurt, is het niet mogelijk de (gedeeltelijke) toewijzing van de vordering in het kader van het strafproces uitvoerbaar bij voorraad te verklaren. Binnen het strafproces bestaat ook niet de mogelijkheid slechts de (civielrechtelijke) aansprakelijkheid van de verdachte vast te stellen en

140 Hoge Raad 16 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR3043; zie over deze problematiek ook de conclusie van de A-G bij Hoge Raad 8 maart 2016, ECLI:NL:PHR:2015:2705.

Schadestaat procedure ook niet mogelijk

te verwijzen naar een zogenaamde schadestaat procedure (als bedoeld in artikel 612 Rv). Deze mogelijkheid heeft de wetgever niet willen creëren[141] en zou ook een onmogelijkheid met zich brengen, aangezien deze vervolgprocedure bij dezelfde rechter dient te worden gevoerd (volgens artikel 613 lid 2 Rv). Tot slot verzetten het karakter van het strafproces, de rol van de verdachte hierin en het accessoire karakter van de vordering benadeelde partij zich tegen het opdragen van het leveren van bewijs door een van de partijen.

Geen opdracht bewijslevering

Voor de benadeelde is het mogelijk zijn vordering te splitsen en slechts deels aan de strafrechter voor te leggen. Voor de strafrechter zelf is het ook mogelijk een dergelijke splitsing te maken door over een deel van de vordering inhoudelijk te beslissen en de vordering voor het overige niet-ontvankelijk te verklaren en naar de burgerlijke rechter te verwijzen.

Voor het deel van de vordering dat de strafrechter inhoudelijk beoordeelt, geeft hij een definitieve vaststelling (behoudens hoger beroep). Het is een misverstand dat de benadeelde partij een deel van de schadevergoeding als voorschot kan vorderen en dat de strafrechter een (schade)bedrag bij wijze van voorschot kan toewijzen. Slechts de voorzieningenrechter (kort gedingrechter) wijst bedragen bij wijze van voorschot toe. In zijn uitspraak van 19 maart 2002 oordeelde de Hoge Raad dat het oordeel van de rechtbank dat de vordering van de benadeelde partijen voor wat betreft het materiele en immateriële deel als voorschot wordt toegewezen, aldus moet worden verstaan dat de gevorderde bedragen strekken tot vergoeding van een gedeelte van de schade die door de benadeelde partijen rechtstreeks is geleden door het bewezen verklaarde feit en voorts dat de vorderingen ten aanzien van die bedragen eenvoudig van aard zijn, zodat zij zich lenen voor toewijzing door de strafrechter.[142]

Strafrechter kan geen voorschot toewijzen

Veroordelen tot betaling?

Bij toewijzing van de vordering of een gedeelte daarvan kan de rechter volstaan met het opnemen in het dictum dat de rechter

141 Kamerstukken I 1991/1992, 21 345, 36b, p. 2.

142 Hoge Raad 19 maart 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD8963; NJ 2002, 497.

een bepaald bedrag toewijst. Geen rechtsregel verzet zich er tegen hieraan toe te voegen dat de verdachte (tevens) wordt veroordeeld tot betaling van dit bedrag aan de benadeelde.[143] In civiele vonnissen is het gebruikelijk een toewijzing op dergelijke wijze te formuleren. Feitelijk impliceert het toewijzen evenwel dat verdachte wordt veroordeeld in de betaling aan de benadeelde. Dit expliciet maken kan echter geen kwaad.

Betaling aan benadeelde

Uitsplitsen toegewezen bedragen

Veelal bevat een vordering van de benadeelde partij verschillende schadeposten. Het is van belang dat deze posten afzonderlijk worden behandeld en dat in het vonnis met betrekking tot elke afzonderlijke post inzichtelijk wordt gemaakt welk bedrag wordt toe- en/of afgewezen dan wel met betrekking tot welke posten de benadeelde partij (deels) niet-ontvankelijk wordt verklaard.

Uitsplitsen schadeposten in vonnis van belang

Het voorgaande is niet alleen van belang voor verdachte, benadeelde partij en een eventuele hogere rechter of de civiele rechter voor zover die krijgt te oordelen over het gedeelte van de vordering waarin de benadeelde partij niet-ontvankelijk is verklaard, maar ook voor de executie van het vonnis door het CJIB in geval van een schadevergoedingsmaatregel of door de benadeelde zelf.

Afwijzen of niet-ontvankelijk

De onherroepelijke afwijzing van een vordering in het strafgeding maakt dat voor de benadeelde partij de gang naar de civiele rechter feitelijk wordt afgesneden. Wanneer de benadeelde partij een dergelijke vordering immers aan de civiele rechter voorlegt, kan de gedaagde (lees: de verdachte) zich beroepen op een in gezag van gewijsde gegaan vonnis (artikel 236 Rv).

Dit is anders wanneer de strafrechter de benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaart. In dat geval heeft hij immers geen inhoudelijk oordeel over de vordering gegeven en kan deze nog aan de civiele rechter worden voorgelegd. Wanneer de (gedeeltelijke) niet-ontvankelijkheid wordt uitgesproken vanwege het

143 Hoge Raad 2 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BN2366 en Hoge Raad 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV3442.

feit dat de behandeling van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert, dient de rechter expliciet te bepalen dat de benadeelde partij de (resterende) vordering aan de burgerlijke rechter kan voorleggen (artikel 361 lid 3 Sv). Ten aanzien van de andere gronden waarop de niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij kan worden uitgesproken, regelt de wet dit niet. Ondanks dat de rechter dit alsdan niet expliciet kan bepalen, heeft de benadeelde partij ook in die gevallen de mogelijkheid zich te wenden tot de civiele rechter.

Onevenredige belasting vereist expliciet verwijzing naar de burgerlijke rechter.

Proceskosten, kosten tenuitvoerlegging, buitengerechtelijke incassokosten

Artikel 361 lid 6 Sv verplicht de rechter apart een beslissing te nemen ten aanzien van de proceskosten, ook wanneer deze niet zijn gevorderd. De wet verplicht de rechter niet deze beslissing te motiveren. Zie voor de beoordeling van de verwijzing in de kosten paragraaf 4.3.9.

4.2.4 Motiveringsverplichting

Artikel 361 lid 4 Sv bepaalt dat de beslissing op de vordering van de benadeelde partij met redenen omkleed dient te zijn. De wet bepaalt overigens niet dat dit op straffe van nietigheid is, zoals wel het geval is bij de motiveringsvoorschriften als bedoeld in artikel 359 Sv, maar onder omstandigheden vernietigt de Hoge Raad uitspraken die onvoldoende zijn gemotiveerd.[144] Overigens heeft de Hoge Raad ook expliciet bepaald dat het bepaalde in artikel 359 lid 2 tweede volzin Sv (verplichting om te reageren op uitdrukkelijk onderbouwde standpunten) niet van toepassing is op de vordering van de benadeelde partij.[145]

Een veel gehoorde klacht van benadeelde partijen is dat de beslissing op hun vordering onvoldoende wordt gemotiveerd. Hoewel de laatste jaren op dit punt een verbetering zichtbaar is, lijken dergelijke klachten niet zonder grond, aangezien een per post gespecificeerde motivering nog geen vaste praktijk blijkt.[146]

144 Hoge Raad 17 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG7762.

145 Hoge Raad 17 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG7762.

146 Zie ook het WODC-rapport Civiel schadeverhaal via het strafproces, 2016 van R.S.B Kool e.a.

Voldoende inzicht in gedachtegang

Bij arrest van 4 juni 1993 bepaalde de Hoge Raad dat tot de grondbeginselen van een goede procesorde behoort dat een vonnis zodanig behoort te zijn gemotiveerd dat het voldoende inzicht geeft in de gedachtegang van de rechter om de beslissing voor de procespartijen en derden (waaronder de hogere rechter) controleerbaar en aanvaardbaar te maken.[147] Uiteraard geldt dit ook voor de beslissing op de vordering van de benadeelde partij.

Naast het feit dat een goede motivering de uitspraak controleerbaar en aanvaardbaar(der) maakt, zorgt de plicht tot motiveren er ook voor dat de uitspraak inhoudelijk beter wordt. Door daadwerkelijk te verwoorden waarom een bepaalde beslissing wordt genomen, dwingt de rechter zich alle feiten en omstandigheden en de door partijen ingenomen standpunten te wegen en wordt de uitspraak rationeler. Dit is ook een van de onderliggende gedachten bij het promis-project.

Daarnaast is van belang te onderkennen dat de rechtspraak van de Hoge Raad een bepaald minimum aangeeft waaraan de uitspraak dient te voldoen. De rechter mag altijd uitgebreider motiveren. Uit de rechtspraak van de Hoge Raad kunnen enkele regels worden afgeleid.

Verweer dat vordering zich niet leent voor strafgeding kan onbesproken blijven wanneer vordering wordt afgedaan

De rechter hoeft niet in te gaan op het beroep van de verdediging dat de vordering zich niet leent voor behandeling in het strafgeding wanneer hij de vordering wel inhoudelijk afdoet. In de ongepubliceerde uitspraak van 17 juni 1997 van de Hoge Raad was dit het geval.[148] De verdediging had betoogd dat de vordering niet eenvoudig van aard was. Aangezien het gerechtshof de vordering ondanks dit verweer wel gewoon behandelde, mocht hieruit afgeleid worden dat dit beroep kennelijk verworpen werd.

Ook het oordeel dat de behandeling van een bepaald deel van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding vormt, was, gelet op de overweging ten aanzien van de rol van het slachtoffer (beroep op noodweerexces door de verdachte),

147 Hoge Raad 4 juni 1993, NJ 1993, 659 (civiel arrest).

148 Hoge Raad 17 juni 1997, nr. 103.926.

zonder nadere motivering niet onbegrijpelijk. Oftewel, het gerechtshof besliste zonder motivering dat de behandeling van een vordering een onevenredige belasting vormde, maar de Hoge Raad las in de overweging ten aanzien van het door de verdachte gedane beroep op noodweerexces de reden hiervoor (terwijl dit beroep op noodweerexces uiteindelijk niet opging). Opmerking verdient dat uit het arrest niet blijkt dat de verdachte een beroep op eigen schuld aan de zijde van de benadeelde had gedaan.[149]

Reden onevenredige belasting blijkt uit verweer strafzaak

Voor het oordeel dat de behandeling van een vordering een onevenredige belasting vormt, lijken aan de motivering niet al te hoge eisen te worden gesteld wanneer het een vordering van een grote omvang betreft of met een flink aantal schadeposten. Voor wat betreft de omvang is illustratief de zaak die ten grondslag lag aan het arrest van de Hoge Raad van 3 juli 2012.[150] De zaak ging om een verdenking van mensenhandel waarbij de benadeelde als schadevergoeding had gevorderd het bedrag dat zij per gewerkte dag aan verdachte had moeten afstaan. Het gerechtshof had bewezen verklaard dat het slachtoffer gedurende 8 jaar was uitgebuit en gemiddeld € 1.000,- per dag verdiende. De vordering beliep een bedrag van ruim € 1.500.000,- en was uitgebreid onderbouwd. Het verweer van de verdachte kwam er op neer dat de tenlastegelegde feiten werden ontkend, althans de bedragen uit de lucht gegrepen waren dan wel dat de vordering niet eenvoudig van aard was. Het gerechtshof oordeelde dat een verantwoorde behandeling en beoordeling van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding vormde. De Hoge Raad achtte dit oordeel niet onbegrijpelijk (anders A-G).[151]

Geen hoge eisen motivering bij omvangrijke vordering

149 Hoge Raad 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU7349.

150 Hoge Raad 3 juli 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW3751.

151 Zie ook J.C.A.M. Claassens, Het slachtoffer in het strafproces, Strafblad 2012, aflevering 4, p. 250: Claassens concludeert uit deze twee uitspraken van de Hoge Raad, gehouden tegen de afwijkende conclusies van de AG's dat de Hoge Raad het criterium 'onevenredige belasting' niet strenger lijkt uit te leggen dan het criterium 'eenvoudig van aard' en daarmee ook geen zwaardere eisen aan de motivering van dit oordeel lijkt te stellen.

Benadeelde partij kan bewijs ontlenen aan procesdossier en behandeling ter terechtzitting

In het kader van de vordering van de benadeelde partij hoeven bewijsmiddelen niet expliciet te worden benoemd zoals bij de bewijsbeslissing van artikel 350 Sv. Ook kan acht worden geslagen op hetgeen overigens ter zitting is gebleken en uit het procesdossier blijkt ook al is dit niet expliciet door een der partijen gesteld.[152] Dit is begrijpelijk nu de benadeelde voor een groot deel van de onderbouwing van zijn vordering afhankelijk is van het dossier zoals dat door de officier van justitie wordt gepresenteerd.

Soms wordt een gebrek in de motivering van een beslissing op een vordering door de Hoge Raad ingelezen omdat uit bijvoorbeeld de overwegingen ten aanzien van het strafbare feit genoegzaam blijkt waarom een bepaalde beslissing ten aanzien van de vordering genomen is. Verwerping van een beroep op eigen schuld aan de zijde van de benadeelde partij kan afgeleid worden uit de omstandigheid dat de rechter de feitelijke onderbouwing van een door de verdachte gevoerd verweer niet aannemelijk acht. Dit was het geval bij een verdachte die zich erop beriep uit noodweer te hebben gehandeld en ten aanzien van de vordering van de benadeelde partij vervolgens een beroep op de eigen schuld van de benadeelde deed. Het hof achtte niet aannemelijk dat verdachte was aangevallen en verwierp het beroep op noodweer. Vervolgens ging het hof bij de beoordeling van de vordering van de benadeelde partij niet meer in op de stelling dat sprake was van eigen schuld aan de zijde van de benadeelde. De Hoge Raad keurde dit goed, nu het beroep op eigen schuld zijn weerlegging vond in de verwerping van het beroep op noodweer.[153]

Geen hoge eisen motivering bij niet betwisting

Wanneer de schade nauwelijks wordt betwist en uit de bewijsmiddelen en (de onderbouwing van) de vordering voldoende aannemelijk wordt dat de schade is geleden, stelt de Hoge Raad geen hoge eisen aan de motiveringsverplichting van de rechter.[154]

152 Hoge Raad 30 oktober 1938, NJ 1939, 258.

153 Hoge Raad 26 oktober 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR2108.

154 Hoge Raad 18 november 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF0173; Gelet op zijn uitspraak dat voor de behandeling van de vordering van de benadeelde partij de civiele regels van stelplicht en bewijslastverdeling gelden, is dit niet onbegrijpelijk (Hoge Raad 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755).

Zwaardere eisen motivering bij afwijkende beslissing

Wanneer de schade wel gemotiveerd wordt weersproken of wanneer de hoogte van de gevorderde schade niet strookt met wat volgt uit de bewezenverklaring en of de bewijsmiddelen, lijkt de Hoge Raad zwaarder te tillen aan de motiveringsvereisten.[155]

Beslissing per schadepost

Zoals eerder opgemerkt is van belang dat in het vonnis duidelijk wordt aangegeven welke schadeposten wel en welke niet worden toegewezen dan wel ten aanzien van welke schadeposten de benadeelde niet-ontvankelijk wordt verklaard. Een vordering opgebouwd uit meerdere schadeposten voor in totaal een bedrag van NLG 1.500,- kon niet voor NLG 1.000,- worden toegewezen zonder dat duidelijk was op welke schadeposten dit bedrag zag. De Hoge Raad casseerde in deze zaak omdat niet kon worden gezegd, met name in het licht van het gevoerde verweer, dat de beslissing van het gerechtshof de gronden inhield waarop deze berustte.[156]

Reeds vergoede schade en eigen schuld

Op een onderbouwd betoog dat de schade reeds is vergoed zal door de rechter in zijn beslissing moeten worden ingegaan.[157] Dit geldt doorgaans ook voor een beroep op eigen schuld als bedoeld in artikel 6:101 BW.[158]

Hoge Raad toetst op begrijpelijkheid in het licht van de gehele uitspraak

Uit het voorgaande lijkt te volgen dat de Hoge Raad strikt toetst op de begrijpelijkheid van een beslissing op de vordering van de benadeelde partij en daarbij kijkt naar het gehele vonnis (arrest) en de diverse onderdelen daarvan in onderlinge samenhang beziet. De Hoge Raad lijkt zaken vaak te 'redden' door bijvoorbeeld de verwerping van een verweer in te lezen in andere onderdelen van een vonnis. Bij het toekennen van een volwaardige rol aan het slachtoffer in het strafproces past echter dat ten aanzien van een door dat slachtoffer ingediende vordering serieus werk wordt gemaakt van de motivering van de beslissing daarop.

155 Hoge Raad 17 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AY7391.

156 Hoge Raad 17 november 1998, NJ 1999, 151.

157 Hoge Raad 4 februari 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF1929, Hoge Raad 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2010:BL0837 en Hoge Raad 10 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1364. Echter met een andere uitkomst (en redenering): Hoge Raad 13 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX8144.

158 Hoge Raad 16 januari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9492 en Hoge Raad 18 november 2008, ECLI:NL:HR:2008:BE9847.

Dit verhoogt de acceptatie van de beslissing door partijen en laat ook zien dat de rol van het slachtoffer wordt erkend.

4.3 Inhoudelijke (civiele) beoordeling

In het geval de benadeelde partij ontvankelijk is in de door haar in het kader van het strafproces ingediende vordering, moet deze vordering inhoudelijk worden beoordeeld. Bij die beoordeling moet de vraag worden beantwoord of de verdachte naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die de benadeelde partij door het strafbare feit is toegebracht. De vordering van de benadeelde partij is gebaseerd op dit strafbare feit, dat civielrechtelijk als onrechtmatige daad dient te worden gekwalificeerd. Of de benadeelde partij naar burgerlijk recht aanspraak op schadevergoeding heeft, is een vraag die dus wordt beantwoord aan de hand van het leerstuk van de onrechtmatige daad.

4.3.1 Onrechtmatige daad

Volgens artikel 6:162 van het Burgerlijk Wetboek (verder: BW) is degene die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt welke hem kan worden toegerekend, verplicht de schade die de ander dientengevolge lijdt, te vergoeden.
Voor aansprakelijkheid uit hoofde van een onrechtmatige daad moet aan vijf vereisten zijn voldaan.

Vijf vereisten voor onrechtmatige daad

1 Er moet sprake zijn van een onrechtmatige daad.
2 Deze onrechtmatige daad moet aan de dader (verdachte) kunnen worden toegerekend.
3 Er moet sprake zijn van (enige) geleden of nog te lijden schade.
4 Tussen de schade en de (onrechtmatige) daad moet een causaal verband bestaan.
5 Er bestaat geen verplichting tot schadevergoeding wanneer de geschonden norm niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden (relativiteitsvereiste).

Het laatste vereiste, neergelegd in artikel 6:163 BW, is negatief geformuleerd; het ontbreken ervan moet worden gezien als een omstandigheid waaronder de verplichting tot schadevergoeding niet geldt.

4.3.1.1 Onrechtmatige daad

Artikel 6:162 lid 2 BW onderscheidt drie handelingen die een onrechtmatige daad opleveren, namelijk een inbreuk op een recht, een doen of een nalaten in strijd met een wettelijke plicht en een doen of een nalaten in strijd met hetgeen volgens het ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt. Deze laatste categorie is de samenvoeging van wat voorheen werd verstaan onder handelen in strijd met 'de goede zeden' en 'de zorgvuldigheid die in het maatschappelijk verkeer betaamt'.

Strafbaar feit levert onrechtmatige daad op

In een strafzaak is het de officier van justitie die stelt en bewijst dat de verdachte een strafbaar feit heeft begaan en daarvoor strafbaar is. In het geval de strafrechter vaststelt dat de verdachte een strafbaar feit heeft begaan en daarvoor strafbaar is, volgt daaruit dat de verdachte heeft gehandeld in strijd met de wet, hetgeen een onrechtmatige daad oplevert.

De rol van rechtvaardigingsgronden

De aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond maakt dat de gedraging haar onrechtmatige karakter verliest. Het Wetboek van Strafrecht kent een viertal rechtvaardigingsgronden: overmacht in de zin van noodtoestand (artikel 40 Sr), noodweer (artikel 41 Sr), wettelijk voorschrift (artikel 42 Sr) en een bevoegd gegeven ambtelijk bevel (artikel 43 lid 1 Sr). Wordt in het kader van het strafproces een dergelijk verweer gevoerd en door de rechter aanvaard, dan leidt dit ertoe dat geen veroordeling volgt maar (doorgaans) een ontslag van alle rechtsvervolging.[159]

Rechtvaardigingsgrond leidt tot niet-ontvankelijkheid

Daarmee komt de strafrechter ook niet meer toe aan de vraag of er naar burgerlijk recht sprake is van een rechtvaardigingsgrond. De vordering van de benadeelde partij zal in dat geval niet-ontvankelijk moeten worden verklaard gelet op artikel 361 lid 2 onder a Sv. Van afwijzing van de vordering is geen sprake, aangezien het civielrechtelijk wel eens anders zou kunnen liggen.

4.3.1.2 Toerekening

Voor aansprakelijkheid uit hoofde van een onrechtmatige daad is daarnaast vereist dat de onrechtmatige gedraging aan de dader moet kunnen worden toegerekend. Dat is iets anders dan de toerekening van de schade aan een bepaalde gebeurtenis/

159 De situatie waarin een geslaagd beroep op noodweer kan leiden tot vrijspraak, zoals bijvoorbeeld bij mishandeling, wordt hier voor het gemak buiten beschouwing gelaten.

gedraging die hierna onder 4.3.1.3 aan de orde komt. Volgens artikel 6:162 lid 3 BW kan een onrechtmatige daad aan de dader worden toegerekend indien zij:
– te wijten is aan zijn schuld of
– te wijten is aan een oorzaak die krachtens de wet of de in het verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt.

Wanneer de strafrechter het aan verdachte ten laste gelegde feit bewezen verklaart, als strafbaar feit kwalificeert en verdachte daarvoor strafbaar acht, zal naar burgerlijk recht sprake zijn van toerekening wegens schuld. De gedraging (het strafbare feit) is te wijten aan de schuld van de verdachte.

De rol van schulduitsluitingsgronden

Schulduitsluitingsgronden staan aan aansprakelijkheid in de weg tenzij de gedraging de dader krachtens de wet of de verkeersopvatting kan worden toegerekend.

Schulduitsluiting leidt tot niet-ontvankelijkheid

Het door de strafrechter aannemen van een schulduitsluitingsgrond (psychische overmacht, noodweerexces, een onbevoegd gegeven ambtelijk bevel waarop mocht worden vertrouwd) leidt tot een ontslag van alle rechtsvervolging (verdachte niet strafbaar); nu er geen veroordeling volgt omdat de schuld (in de zin van verwijtbaarheid) ontbreekt, strandt op die grond reeds de in het kader van het strafproces ingediende vordering van de benadeelde partij en volgt een niet-ontvankelijk verklaring.

Bij niet of verminderd toerekeningsvatbare dader toch toerekening naar civiel recht mogelijk

Personen met een gebrek

Iets anders ligt het bij een verminderd toerekeningsvatbare – of ontoerekeningsvatbare dader. In het strafproces leidt dit ertoe dat het strafbare feit de dader niet of in verminderde mate kan worden toegerekend. In het civiele recht kan in zo'n geval toerekening toch plaatsvinden op grond van de wet. Ingevolge artikel 6:165 BW wordt immers een actieve gedraging van een persoon van 14 jaar of ouder als een onrechtmatige daad aan de dader toegerekend, ook al is zij verricht onder invloed van een geestelijke of lichamelijke tekortkoming. Dit geldt zowel voor het geval dat de daad als gevolg van de tekortkoming de dader niet kan worden verweten als voor het geval dat de tekortkoming de onrechtmatigheid van de daad zelf wegneemt (iemand raakt bewusteloos en is daardoor oorzaak van een ongeval tussen anderen). Alleen als het gaat om een als een zuiver nalaten te

kwalificeren gedraging die zich buiten schuld van de betrokkene afspeelt, bestaat in het civiele recht geen aansprakelijkheid.

Overigens is het wel zo dat toerekening op grond van artikel 6:165 BW kan leiden tot matiging van de omvang van de schadevergoedingsverplichting ex artikel 6:109 BW op grond van de aard van de aansprakelijkheid.

Kinderen jonger dan 14 jaar

Van toerekening wegens schuld kan geen sprake zijn bij gedragingen van een kind jonger dan 14 jaar. Dit volgt uit artikel 6:164 BW, welk artikel eigen aansprakelijkheid van kinderen tot 14 jaar uit hoofde van een onrechtmatige daad uitsluit. Wel rust op de ouders of de voogd uit hoofde van artikel 6:169 BW een risicoaansprakelijkheid voor de schade die het gevolg is van de actieve gedraging van hun kind. Zij kunnen dan ook verantwoordelijk worden gehouden voor de onrechtmatige gedraging van het kind en zijn uit dien hoofde schadeplichtig. Aansprakelijk is diegene die het ouderlijk gezag of de voogdij uitoefent (artikelen 1:245 en 1:280 BW), ook tijdens en na een echtscheidingsprocedure. In beginsel oefenen beide ouders gedurende het huwelijk gezamenlijk het gezag uit en behouden zij ook na echtscheiding van rechtswege het gezamenlijke ouderlijk gezag, tenzij de rechter anders bepaalt (artikel 1:251 lid 2 BW). De werking van dit artikel omvat dus ook de ouder die weliswaar de ouderlijke macht uitoefent, maar aan wie het kind bij voorlopige voorziening in de echtscheidingsprocedure niet is toevertrouwd. Voor aansprakelijkheid van de ouders is niet vereist dat het kind bij hen woont. Ook wanneer het kind gedurende geruime tijd onder toezicht staat (logeeradres, kostschool, internaat, een psychiatrische inrichting) blijven de ouders aansprakelijk, waarbij zij eventueel een regresmogelijkheid hebben ten aanzien van de toezichthouder. Ingevolge artikel 6:169 BW is voor aansprakelijkheid van de ouders voor gedragingen van kinderen tot 14 jaar wel vereist dat er sprake is van een *als een doen te beschouwen* gedraging, waaronder niet valt een zuiver nalaten van het kind dat tot schade leidt. Wil deze risicoaansprakelijkheid van de ouders intreden, dan dient bovendien beoordeeld te worden of de gedraging een toerekenbare onrechtmatige daad zou hebben opgeleverd indien deze zou zijn verricht door een volwassene. Daarbij moet volledig worden geabstraheerd van de jeugdige leeftijd van het kind dat de schade heeft toegebracht (hypothetische maatstaf).

Kinderen 12 en 13 jaar oud: ouders of voogd kunnen worden aangesproken in strafzaak

De ouders of voogd van 12- en 13-jarige verdachten kunnen door de benadeelde tot schadevergoeding worden aangesproken in een procedure bij de burgerlijke rechter of in het kader van de strafzaak bij de kinderrechter. Sinds 1 januari 2011[160] is het namelijk voor de benadeelde partij mogelijk in het kader van de strafprocedure een vordering in te dienen die betrekking heeft op een strafbare gedraging van verdachten van 12 en 13 jaar oud. De vordering van de benadeelde partij wordt in zo'n geval geacht te zijn gericht tegen degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over het kind uitoefent (51g lid 4 Sv). Deze ouder(s) of voogd kunnen zich ter terechtzitting tegen de vordering verweren. De beslissing op de vordering maakt deel uit van het strafvonnis tegen de minderjarige (335 Sv), maar geldt als een veroordeling van de ouder(s) of voogd zelf en dus niet in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van de minderjarige verdachte (artikel 361 lid 5 Sv).

14- en 15-jarigen

Kinderen 14 en 15 jaar zelf aansprakelijk. Ouders of voogd alleen in civiele zaak

Voor 14- en 15-jarigen geldt dat zij zelf aansprakelijk kunnen zijn voor een door hen gepleegde onrechtmatige daad, naast het feit dat ook de ouders of voogd aansprakelijk kunnen worden gehouden. Laatstgenoemden kunnen in zo'n geval echter alleen in een civiele procedure door het slachtoffer worden aangesproken, nu het strafrecht daartoe – anders dan bij de hiervoor genoemde gedragingen van 12- en 13-jarige verdachten – geen voorziening biedt. Ouders of voogd kunnen in een civiele procedure aansprakelijkheid ontlopen door aannemelijk te maken dat hun geen verwijt treft dat zij de gedraging van het kind niet hebben belet (zie artikel 6:169 lid 2 BW).

4.3.1.3 Schade

Voor de vestiging van aansprakelijkheid is voldoende dat enige schade is geleden. Aan de hand van de artikelen 6:95 BW en verder wordt vervolgens de omvang van de verplichting tot schadevergoeding vastgesteld. Voor sommige rechtsvorderingen die in het kader van een civiele procedure op grond van een onrechtmatige daad kunnen worden ingesteld (gebod, bevel, verbod) is de dreiging van schade voldoende. Voor de in het kader van de strafprocedure ingediende vordering geldt

160 Bij de inwerkingtreding van de Wet van 17 december 2009, Stb 2010, 1.

evenwel dat er aan de benadeelde partij (rechtstreeks) schade moet zijn toegebracht. De omvang van de schadevergoedingsverplichting zal later in dit hoofdstuk nog uitgebreid aan de orde komen, evenals de diverse soorten schade.

4.3.1.4 Causaal verband

Bij causaal verband wordt doorgaans een onderscheid gemaakt tussen de *vestiging* van de aansprakelijkheid en de *omvang* van de aansprakelijkheid (de schadevergoedingsverplichting). Voor *vestiging* van de aansprakelijkheid (uit hoofde van een onrechtmatige daad) is voldoende dat tussen de daad en de geleden schade een conditio sine qua non verband bestaat. De benadeelde moet stellen en bij betwisting bewijzen dat de schade niet ook zou zijn ontstaan als de daad/normschending niet zou hebben plaatsgevonden. De strafrechter gaat dus na of de strafbare gedraging een noodzakelijke voorwaarde is voor het ontstaan van de schade, zoals de benadeelde partij die stelt te hebben geleden. Dit duidt op een logisch verband tussen de gebeurtenis en de schade. Het is daarbij aan de benadeelde partij een voldoende onderbouwing te leveren voor de aanname dat de schade, naar aard en hoogte, het gevolg is van het bewezenverklaarde strafbare feit. Indien aannemelijk is dat de schade zonder de strafbare gedraging niet zou zijn ingetreden, bestaat er causaal verband tussen die gedraging en de schade.

Vestiging aansprakelijkheid middels conditio sine qua non verband

Als het gaat om het vaststellen van de *omvang* van de schadevergoedingsverplichting stelt artikel 6:98 BW nadere eisen aan de causaliteit. Beoordeeld moet dan worden of de schade in een zodanig verband staat met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust (het bewezen verklaarde feit) dat de schade hem, mede gezien de aard van de aansprakelijkheid en de aard van de schade, als een gevolg van deze gebeurtenis kan worden toegerekend. Deze regel wordt wel aangeduid als de leer van de redelijke toerekening en is bedoeld om de aansprakelijkheid van degene die verplicht is de door hem aan een ander toegebrachte schade te vergoeden, op een redelijke wijze te beperken. De in artikel 6:98 BW bedoelde causaliteit vertoont verwantschap met het in artikel 361 lid 2 onder b Sv neergelegde vereiste dat het moet gaan om *rechtstreeks* toegebrachte schade. De term "rechtstreekse schade" suggereert overigens niet dat aan het oorzakelijk verband met de schade hogere eisen worden gesteld dan in het burgerlijke recht.

Omvang schadevergoedingsverplichting middels leer van de redelijke toerekening

Hulpregels voor beslissing toerekening schade

Bij de beantwoording van de vraag naar het causale verband als bedoeld in artikel 6:98 BW is in de literatuur een aantal deelregels ontwikkeld die helpen om in concrete gevallen te beslissen of een bepaalde schade al dan niet moet worden toegerekend.[161]

I. Naarmate het gevolg (de schade) naar ervaringsregels waarschijnlijker is en derhalve beter voorzienbaar, is toerekening eerder gerechtvaardigd en ook omgekeerd geldt: naarmate het gevolg uitzonderlijker, abnormaler of minder waarschijnlijk is, is toerekening minder aanvaardbaar.

II. Naarmate het gevolg (de schade) minder ver verwijderd is van de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid is gebaseerd, is toerekening eerder gerechtvaardigd.

III. De aard van de aansprakelijkheid en de aard van de schade kunnen meebrengen dat de schade ruim(er) of juist beperkt(er) moet worden toegerekend.

Beschermingsnorm bepaalt beschermingsomvang

Zo bepaalt – kort gezegd – het doel van de beschermingsnorm de beschermingsomvang en daarmee of toerekening van in een concreet geval geleden schade gerechtvaardigd is. In deze benadering rechtvaardigt de schending van verkeers- en veiligheidsnormen die zijn opgesteld met het oog op het voorkomen van ongevallen en daarmee dus strekken ter bescherming van leven en gezondheid, een ruime toerekening van dood- en letselschade. Als het gaat om de aard van de aansprakelijkheid geldt verder dat naarmate de schuld aan de schadeveroorzakende gebeurtenis groter is, een ruimere toerekening gerechtvaardigd zal zijn. Ook de aard van de activiteit of de gebeurtenis waarbij de schade is toegebracht kan meebrengen dat een ruimere of een minder ruime toerekening plaatsvindt.

IV. De aard van de geleden schade kan van invloed zijn op de mate waarin deze kan worden toegerekend. Zo wordt schade door dood of letsel eerder toegerekend dan zaakschade, zaakschade eerder dan schade die bestaat in extra kosten

161 Zie uitgebreid Asser-Hartkamp/Sieburgh 6-II, 2013, nrs. 63-68.

en uitgaven en schade door vermogensverlies eerder dan schade door derving van winst.

De hiervoor weergegeven deelregels zijn niet limitatief bedoeld. De rechter dient bij de vraag naar het causale verband tussen de schade en de onrechtmatige gedraging rekening te houden met alle omstandigheden van het geval.

Groepsaansprakelijkheid

Artikel 6:166 BW bevat een aanvullende regel als het gaat om het causale verband bij een onrechtmatige daad die is gepleegd door één van tot een groep behorende personen. Indien de kans op het toebrengen van schade deze personen had behoren te weerhouden van hun gedragingen in groepsverband, zijn zij voor de (gehele) schade hoofdelijk aansprakelijk indien deze gedragingen hun kunnen worden toegerekend. Op deze manier kan een groepslid aansprakelijk worden gehouden voor schade die hij zelf niet heeft toegebracht.

Vereisten voor aansprakelijkheid als deelnemer naar burgerlijk recht

Het doel van deze bepaling is te voorkomen dat een deelnemer zich met een beroep op het ontbreken van causaal verband tussen zijn eigen gedraging en de door de benadeelde geleden schade aan mede-aansprakelijkheid zou kunnen onttrekken. Het deelnemen op zich is onrechtmatig tegenover de benadeelde.

Voor toepassing van artikel 6:166 BW moet aan een viertal eisen zijn voldaan.

1. Er is sprake van handelen in groepsverband.

2. Er is sprake van een eigen onrechtmatige daad van de deelnemer, zijn deelneming aan de gedragingen in groepsverband moet een onrechtmatige daad opleveren, die hierin bestaat dat de kans op het toebrengen van schade hem van zijn deelneming aan de gemeenschappelijke gedragingen had behoren te weerhouden. Dit criterium impliceert dat de deelnemer wist of behoorde te begrijpen dat het groepsoptreden gevaar schiep voor het ontstaan van schade zoals die in het concrete geval is geleden. De deelnemer had de kans op het toebrengen van de schade behoren te voorzien. Nodig is dat de gezamenlijkheid van het handelen de kans op schade vergroot, met name door het ontstaan van een

sfeer die het gevaar oproept of vergroot, en dat de deelnemer die kans bewust heeft aanvaard.[162]

3. De deelneming aan de gedragingen in groepsverband kan het groepslid als een onrechtmatige daad worden toegerekend. Hierbij kunnen ook de artikelen 6:164 en 6:165 BW weer van belang zijn. Een geestelijke of lichamelijke tekortkoming is geen beletsel voor aansprakelijkheid van een lid van de groep.

4. De handeling of gedraging van de persoon die de schade feitelijk heeft toegebracht, levert eveneens een onrechtmatige daad op. Voor de vraag of andere leden van de groep aansprakelijk zijn, is niet relevant of degene die de schade heeft veroorzaakt daaraan ook schuld heeft of dat de onrechtmatige gedraging hem niet kan worden toegerekend omdat hij bijvoorbeeld de leeftijd van 14 jaren nog niet heeft bereikt.

"De in artikel 6:166 lid 1 BW neergelegde aansprakelijkheid is niet beperkt tot gedragingen in *turba* (daden gepleegd tijdens wanorde, gewoel, gedrang of verwarring van een menigte mensen) en eenheid van tijd en plaats van de gedragingen is niet vereist om aansprakelijkheid op grond van deze bepaling aan te nemen. Deze individuele aansprakelijkheid vindt haar rechtvaardiging in een ieders bijdrage aan het in het leven roepen van de kans dat zodanige schade zou ontstaan. Zij vindt haar begrenzing in de eis dat de kans op het aldus toebrengen van schade hen had behoren te weerhouden van hun gedragingen in groepsverband."[163]

Het bepaalde in artikel 6:166 BW kan worden toegepast bij bijvoorbeeld een veroordeling wegens openlijke geweldpleging (artikel 141 Sr)[164] of bij deelneming aan een vechterij (artikel 306 Sr).[165]

162 Asser-Hartkamp/Sieburgh 6-IV, 2015/127.

163 Hoge Raad 2 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2914, NJ 2016, 194.

164 Hoge Raad 1 juli 1998, NJ 1998, 876.

165 Hoge Raad 16 januari 2001, NJ 2001, 379.

Bij een veroordeling wegens deelneming aan een criminele organisatie (artikel 140 Sr) moet men zich realiseren dat het begrip "deelname aan een organisatie" als bedoeld in dit artikel niet hetzelfde is als "gedragingen in groepsverband" als bedoeld in artikel 6:166 BW. Zo oordeelde de Hoge Raad (in een civiele zaak) dat "onjuist is de opvatting dat een strafrechtelijke veroordeling wegens overtreding van artikel 140 Sr, dat strafbaar stelt deelneming aan een organisatie die het plegen van misdrijven tot oogmerk heeft, voldoende is voor het aannemen van gedragingen in groepsverband. De gedragingen in groepsverband waarop artikel 6:166 lid 1 BW ziet, betreffen niet het deelnemen aan een dergelijke organisatie als zodanig, maar concrete onrechtmatige handelingen in groepsverband die schade hebben veroorzaakt."[166] Wil een verdachte (lid van de criminele organisatie) aansprakelijk kunnen worden gehouden voor de schades die het gevolg zijn van door de criminele organisatie gepleegde misdrijven, dan zal hem ten aanzien van elk afzonderlijk misdrijf het verwijt van onrechtmatig handelen ofwel enige vorm van betrokkenheid op de voet van artikel 6:166 BW moeten kunnen worden gemaakt. Niet uitgesloten is dat het in incidentele gevallen mogelijk is dat de door de criminele organisatie gepleegde misdrijven als één groepsgedraging kunnen worden beschouwd.[167]

Deelname criminele organisatie niet zelfde als gedragingen in groepsverband op grond van 6:166 BW

Het tweede lid van artikel 6:166 BW geeft een regeling voor het onderlinge regres tussen groepsleden. Het slachtoffer staat daar overigens verder buiten. Uitgangspunt daarbij is dat de aansprakelijke groepsleden in gelijke delen bijdragen aan de schadevergoeding, tenzij de billijkheid een andere verdeling vordert. Deze bepaling vormt een uitwerking van artikel 6:102 BW (medeschuld) en artikel 6:101 BW (eigen schuld). Uit eerstgenoemd artikel volgt immers dat in het geval twee of meer personen aansprakelijk zijn voor dezelfde schade, het slachtoffer ieder van hen kan aanspreken voor het geheel.

Onderling regres

In het kader van de vordering van de benadeelde partij zijn de deelnemers aan een strafbaar feit hoofdelijk aansprakelijk voor de schade die door dit feit is veroorzaakt. Het strafrecht kent

166 Hoge Raad 2 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2914, NJ 2016, 194.

167 Zo volgt uit de noot van T. Hartlief bij voornoemd arrest.

vier soorten deelnemers: zij die een delict medeplegen, doen plegen, uitlokken en zij die aan een misdrijf medeplichtig zijn. De rechter zal in die gevallen steeds aan de hand van de hiervoor genoemde regels moeten beslissen of de gestelde schade aan de verdachte kan worden toegerekend.

4.3.1.5 Relativiteitsvereiste (geschonden norm moet strekken tot bescherming tegen schade)

In het civiele recht vormt niet iedere onrechtmatige daad waardoor aan een ander schade wordt toegebracht grond voor aansprakelijkheid en een verplichting tot schadevergoeding. Geen verplichting tot schadevergoeding bestaat in het geval de geschonden norm niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden. Dit wordt wel aangeduid als het relativiteitsvereiste en is neergelegd in artikel 6:163 BW.

Bij de beoordeling van de vordering die een benadeelde partij in het kader van het strafproces heeft ingediend, komt de vraag naar het beschermingsbereik van de overtreden strafbepaling eigenlijk vooral aan de orde bij de (causaliteits)vraag of sprake is van *rechtstreekse schade als gevolg van het strafbare feit* (artikel 51f lid 1 en artikel 361 lid 2 onder b Sv). Voor toewijzing van een vordering van een benadeelde partij is immers vereist dat hem schade is toegebracht die het gevolg is van het bewezenverklaarde feit. Volgens de Hoge Raad is in zijn algemeenheid onjuist de opvatting dat aan het vereiste van "rechtstreekse schade" uitsluitend is voldaan in het geval dat de benadeelde is getroffen in een belang dat rechtstreeks door de overtreden strafbepaling wordt beschermd. De strekking van de strafbepaling is niet doorslaggevend voor het antwoord op de vraag of er voldoende samenhang bestaat tussen strafbaar feit en schade; het komt aan op de omstandigheden van het geval die kunnen blijken uit bewijsmiddelen.[168] Het lijkt er op dat het relativiteitsvereiste vooral moet worden bezien in het licht van de vraag of iemand valt binnen de kring van personen die zich als benadeelde partij kan voegen in het strafproces en ontvankelijk is in zijn vordering (zie hierover uitgebreid paragraaf 4.2.2.2).

Relativiteitsvereiste vooral ter afbakening kring van gerechtigden tot schadevergoeding

168 Hoge Raad 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1522. Zie over dit onderwerp ook de conclusie van A-G Machielse, ECLI:NL:PHR:2016:1160.

Tot slot is nog van belang dat het civiele recht de zogeheten correctie Langemeijer kent, die er op neerkomt dat ondanks strijd met een wettelijke norm die naar haar strekking geen bescherming biedt tegen de geleden schade, toch aansprakelijkheid kan bestaan omdat tegelijkertijd sprake is van schending van een zorgvuldigheidsnorm die tegen de geleden schade wel bescherming biedt. Het is niet goed voorstelbaar dat schending van ongeschreven zorgvuldigheidsnormen binnen een strafprocedure toepassing vindt, omdat de strafrechter zich bij de beoordeling van de vordering van de benadeelde partij heeft te houden aan hetgeen de verdachte is ten laste gelegd en ten aanzien van de verdachte bewezen wordt verklaard.

4.3.2 Schade

Schadevergoeding alleen als de wet daartoe de mogelijkheid opent

In ons recht is schadevergoeding slechts is verschuldigd voor zover de wet daartoe de mogelijkheid opent. De vordering van de benadeelde partij is gebaseerd op de onrechtmatige daad (artikel 6:162 BW) zoals hiervoor omschreven. De schadevergoeding die de benadeelde partij op grond daarvan vordert moet worden beoordeeld aan de hand van Boek 6, titel 1, afdeling 10 van het Burgerlijk Wetboek. Artikel 6:95 BW bepaalt dat de schade die op grond van een wettelijke verplichting tot schadevergoeding moet worden vergoed, bestaat in vermogensschade en dat ander nadeel slechts voor vergoeding in aanmerking komt voor zover de wet op vergoeding hiervan recht geeft. Wat onder vermogensschade moet worden verstaan is in artikel 6:96 BW nader uitgewerkt. De belangrijkste wettelijke grondslag voor 'ander nadeel' is te vinden in artikel 6:106 BW.

Onderscheid vermogensschade en ander nadeel

Het onderscheid tussen vermogensschade en ander nadeel (immateriële schade) is van belang voor de wijze waarop de schade wordt gewaardeerd.

Het onderscheid is daarnaast ook belangrijk als het gaat om de overgang van een vordering bij overlijden. Dit heeft te maken met een ander uitgangspunt in ons recht, namelijk dat bij letsel waarvoor een ander aansprakelijk is, in beginsel alleen de gekwetste zelf aanspraak kan maken op vergoeding van zijn materiële en immateriële schade. Derden hebben slechts recht op schadevergoeding voor zover de wet hen daarop uitdrukkelijk recht geeft. Het gaat daarbij om zogeheten *verplaatste*

schade, dat wil zeggen schade die bestaat uit kosten die derden hebben gemaakt ten behoeve van het slachtoffer en die de gekwetste zelf had kunnen vorderen, indien hij deze kosten had gemaakt. Dit is neergelegd in de artikelen 6:107, 6:107a en 6:108 BW. In het kader van de strafprocedure is alleen artikel 6:108 BW van belang, aangezien op grond van artikel 51f lid 2 Sv de personen genoemd in artikel 6:108 leden 1 en 2 BW zich (ook) als benadeelde kunnen voegen in het strafproces indien het slachtoffer *als gevolg van het strafbare feit* is overleden. Het gaat om de kosten van levensonderhoud en lijkbezorging.

Immateriële schade is persoonlijk en alleen overerfbaar als overledene aanspraak heeft gemaakt

Het recht op vergoeding van ander nadeel (immateriële schade) wordt beschouwd als hoogstpersoonlijk. Alleen de benadeelde zelf kan een dergelijke vordering instellen. Indien de benadeelde komt te overlijden gaat dit recht slechts onder algemene titel over op diens erfgenamen wanneer de benadeelde bij leven aan de aansprakelijke persoon heeft laten weten op vergoeding aanspraak te maken (artikel 6:106 lid 2 BW). Op dit moment is een wetsvoorstel[169] aanhangig dat voorziet in de vergoeding van *affectieschade* van naasten en nabestaanden van slachtoffers. Hiermee wordt een verruiming beoogd van de mogelijkheid om als derde schadevergoeding te kunnen krijgen. Zie hierover uitgebreider onder 4.3.2.4.

Uitgangspunt in het Nederlands schadevergoedingsrecht is volledige schadevergoeding. Het streven is om de benadeelde zoveel mogelijk in de toestand te brengen waarin hij verkeerd zou hebben als het schadeveroorzakende feit niet was voorgevallen.[170]

4.3.2.1 Vermogensschade (artikel 6:96 BW)

Vermogensschade omvat geleden verlies en gederfde winst

Vermogensschade omvat zowel geleden verlies als gederfde winst (artikel 6:96 lid 1 BW). Zo wordt niet alleen de daling in waarde van een object of de daling van het vermogen tot schade gerekend maar ook de winst die niet gemaakt is als

169 Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht teneinde vergoeding van affectieschade mogelijk te maken en het verhaal daarvan alsmede het verhaal van verplaatste schade door derden in het strafproces te bevorderen, Kamerstukken II 2014/2015, 34257, 1.

170 Asser-Hartkamp/Sieburgh 6-II, 2013, nr. 31.

gevolg van het schadeveroorzakende voorval. Een duidelijk geval van vermogensschade is zaakschade, zoals een beschadigde (of gestolen) auto of kapotte kleding. Onder geleden verlies wordt ook verstaan de kosten aan medische verzorging die iemand gemaakt heeft.[171] Deze kosten zijn aan te merken als vermogensschade. Gederfde winst is bijvoorbeeld het verlies aan arbeidsvermogen waardoor iemand inkomsten misloopt. Voor zover de werkgever loon heeft doorbetaald, is geen sprake van inkomstenderving.

Kosten die ook als vermogensschade in aanmerking komen

In artikel 6:96 lid 2 BW is geregeld dat de volgende kosten ook voor vergoeding in aanmerking komen als vermogensschade:

a de redelijke kosten ter voorkoming of beperking van de schade die als gevolg van de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid berust mocht worden verwacht;
b de redelijke kosten ter vaststelling van de schade en aansprakelijkheid;
c de redelijke kosten ter verkrijging van voldoening buiten rechte.

Het betreft aldus meer afgeleide vormen van schade die wel te karakteriseren zijn als vermogensschade. Zoals in Asser wordt omschreven gaat het om 'enige categorieën van kosten die mede voor vergoeding in aanmerking komen en waarover zonder wettelijke bepaling in meer of mindere mate twijfel mogelijk zou zijn'.[172]

Enkele opmerkingen ten aanzien van deze categorieën:

Ad a: De hier omschreven kosten vormen het complement van de uit artikel 6:101 BW afgeleide verplichting van de benadeelde maatregelen te nemen die schade voorkomen of beperken.

171 Hieronder vallen niet alleen de kosten van de behandeling zelf (al dan niet enkel bestaand uit het eigen risico van een zorgverzekering) maar ook bijkomende redelijke kosten van vervoer, eigen bijdragen medicijnen en extra kosten gemaakt in een ziekenhuis. Voor deze laatste categorie hanteert de Letstelschaderaad in haar Richtlijn Ziekenhuis- en Revalidatiedaggeldvergoeding een standaard dagvergoeding van € 28,- (huur televisie, telefoonkosten, lectuur, extra nachtkleding, fruit, parkeerkosten bezoek, bloemetje etc.). Voor een tijdelijk verblijf in een revalidatiecentrum geldt een vergoeding van € 14,-.

172 Asser-Hartkamp/Sieburgh 6-II, 2013, nr. 28.

Dubbele redelijkheidstoets bij schadevoorkomende en -beperkende maatregelen

De ratio van de regeling is dat het alleen redelijk is van de benadeelde te verwachten zijn schade te beperken wanneer hij ook vergoeding tegemoet kan zien van de redelijke kosten die gemoeid zijn met de beperking van de schade. Een vordering ter zake de kosten van schadevoorkomende of schadebeperkende maatregelen wordt onderworpen aan een dubbele redelijkheidstoets, die ook is terug te vinden bij de onder b en c genoemde categorieën; de beslissing tot het maken van de kosten moet redelijk zijn (geweest) en de hoogte van de kosten moet redelijk zijn. Het slachtoffer hoeft niet te bewijzen dat een genomen maatregel werkelijk heeft geleid tot beperking van de schade. Voldoende is dat ten tijde van het nemen van de maatregel naar redelijke verwachting de schade door de maatregel zou worden beperkt. Schadebeperkende maatregelen bestaan in allerlei vormen. De kosten ervan worden concreet berekend; alleen werkelijk gemaakte kosten worden vergoed. Voor zover kosten door een verzekering worden gedekt, heeft het slachtoffer geen kosten en kan van vergoeding van die kosten geen sprake zijn.

Kosten ter beperking van de schade zullen in het kader van de vordering van de benadeelde partij zelden voorkomen. In het civiele recht is een geëigend voorbeeld de inzet van een huurvrachtauto na beschadiging van een vrachtauto waardoor verdere bedrijfsschade beperkt blijft.[173] Wanneer een slachtoffer van een aanranding een judocursus gaat volgen om zijn weerbaarheid te vergroten, is voor discussie vatbaar of de kosten daarvan voor vergoeding in aanmerking komen. Indien het volgen van de cursus als een algemeen preventieve maatregel wordt beschouwd zijn de kosten niet vergoedbaar. Moet het volgen van de cursus echter worden gezien als een vorm van beperking van het aan het slachtoffer toegebrachte psychische letsel, dan komen de kosten daarvan wel voor vergoeding in aanmerking. Ook kosten ter voorkoming van de schade zullen in de praktijk bij een vordering van de benadeelde partij weinig voorkomen en zullen om die reden hier buiten beschouwing blijven.[174]

173 Idem.

174 Zie voor voorbeelden en uitvoeriger wederom Asser-Hartkamp/Sieburgh 6-II, 2013, nr. 28.

Opmerking verdient nog dat onder de in artikel 6:96 BW bedoelde kosten niet vallen kosten die het slachtoffer maakt om schade in het algemeen te voorkomen. Het komt wel eens voor dat een slachtoffer van een inbraak als benadeelde partij de kosten vordert van een alarminstallatie, hang- en sluitwerk of andere maatregelen, aangebracht/genomen naar aanleiding van het strafbare feit. Deze maatregelen zijn niet als een gevolg van de onrechtmatige daad aan de dader toe te rekenen.[175] *Wanneer een slachtoffer op voorhand maatregelen heeft getroffen om bij eventuele calamiteiten de gevolgen daarvan op te vangen, bijvoorbeeld door reservematerieel in gereedheid te houden, komen alleen de kosten van de feitelijke inzet van dit reservematerieel voor vergoeding in aanmerking.*[176]

Algemene preventiekosten niet toe te rekenen

Ad b: Hierbij valt te denken aan de kosten die gemaakt worden voor het verzamelen van bewijs, expertisekosten en het inwinnen van juridisch advies. Zo kan het bijvoorbeeld gaan om de kosten die gemoeid zijn met het doen van aangifte en het ten behoeve daarvan verzamelen van gegevens, het laten opstellen van een medisch rapport of een schade-expertise. Ook kan gedacht worden aan het inschakelen van een gespecialiseerd bureau dat een berekening maakt ten aanzien van het verlies aan verdienvermogen. Ook voor deze kosten geldt dat de (straf)rechter dient te toetsen of de kosten in redelijkheid gemaakt zijn en of de kosten in zichzelf redelijk zijn. In de zaak die ten grondslag lag aan Hoge Raad 22 april 2008[177], ging het om het inschakelen van een bedrijf dat het strafbare feit zelf aan het licht diende te brengen (oplichting door een onjuiste schademelding aan de verzekeraar). Volgens de Hoge Raad konden deze kosten als rechtstreekse schade worden beschouwd mede gelet op het bepaalde in artikel 6:96 BW.

Dubbele redelijkheidstoets

In geval van winkeldiefstal komt het vaak voor dat de winkelier (op instigatie van de brancheverenigingen, Hoofdbedrijfschap Detailhandel) met de verdachte overeenkomt dat deze laatste aansprakelijkheid erkent voor het schadebedrag in verband met

175 Parl. Gesch. Boek 6, p. 336.

176 Hoge Raad 31 maart 1950, NJ 1950, 592 en Hoge Raad 4 oktober 1957, NJ 1958, 12.

177 Hoge Raad 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7077.

de gestolen goederen en een standaardbedrag van € 181,-. Dit laatste bedrag ziet op de door de winkelier geleden 'schade door oponthoud en overlast ten gevolge van de diefstal'.[178] *De winkelier draagt vervolgens de inning van dit bedrag over aan de Stichting Afrekenen met Winkeldieven. Let wel: dit betreft aldus een overeenkomst tussen de verdachte en de winkel(ier) waarbij de vordering wordt gecedeerd aan de Stichting Afrekenen met Winkeldieven. Dit maakt dat de winkelier in het kader van het strafproces niet als benadeelde partij ditzelfde bedrag kan vorderen (laat staan nakoming van de gesloten overeenkomst).*

Winkelier kan rechten als benadeelde partij verliezen door cessie aan Stichting Afrekenen met Winkeldieven

Ad c: Kort gezegd vallen onder deze kosten de buitengerechtelijke kosten. Dit betreft de kosten die zijn gemaakt voordat het geding aanhangig is gemaakt (voor de vordering van de benadeelde partij zal dit het moment van indiening van de vordering zijn). De voorbereiding en het invullen van het voegingsformulier worden tot de gerechtelijke handelingen gerekend. De kosten die hieraan voorafgaand zijn gemaakt kunnen als buitengerechtelijk worden aangemerkt. Hierbij valt onder meer te denken aan het samenstellen van het dossier, het inwinnen van inlichtingen, het opstellen en verzenden van aanmaningen, het voeren van inhoudelijke correspondentie en het doen van schikkingsvoorstellen en het voeren van schikkingsonderhandelingen.

Buitengerechtelijke kosten

Artikel 6:96 lid 3 BW regelt dat de kosten onder b en c voor vergoeding in aanmerking komen, behoudens voor zover in het gegeven geval krachtens artikel 241 Rv de regels betreffende proceskosten van toepassing zijn. De uitzondering in dit lid verwijst naar de overlap die een proceskostenveroordeling kan hebben voor wat betreft de buitengerechtelijke kosten en de kosten gemaakt ter vaststelling van de aansprakelijkheid en de schade. Aanvankelijk zijn deze kosten weliswaar buitengerechtelijk gemaakt, maar deze kunnen van kleur verschieten en daarmee onder de proceskosten vallen wanneer daadwerkelijk een vordering in rechte is ingesteld. Strikt genomen verwijst artikel 6:96 lid 3 BW naar artikel 241 Rv en niet (ook) naar artikel 592a Sv in welk artikel de proceskostenbeslissing ten aanzien van de

Overlap proceskosten

178 Zie Schadeformulier 'Afrekenen met winkeldieven' van de Stichting Afrekenen met Winkeldieven, URL: afrekenenmetwinkeldieven.dedetailhandel.nl.

vordering van de benadeelde partij is opgenomen. In de praktijk zal een en ander evenwel niet tot problemen leiden, nu evident is dat overlap in de vergoeding ex 6:96 BW en de proceskosten-veroordeling voorkomen moet worden.

4.3.2.2 Ander nadeel dan vermogensschade

De wet regelt in artikel 6:106 BW de vergoeding van 'ander nadeel' dan vermogensschade.

Gevallen voor vergoeding smartengeld

Volgens artikel 6:106 lid 1 BW komt in de volgende gevallen (samengevat) vergoeding van ander nadeel in aanmerking:

a wanneer het oogmerk bestond zodanig nadeel toe te brengen (het oogmerk is gericht op smart);
b bij lichamelijk letsel, aantasting in de eer of goede naam of aantasting van de persoon op andere wijze;
c bij aantasting van de nagedachtenis van de overledene.

Bij lichamelijk letsel

Ten aanzien van de vordering van de benadeelde partij zijn vooral de categorieën onder b genoemd van belang.[179] Zeker wanneer sprake is van lichamelijk letsel zal de vaststelling dat sprake is van ander nadeel niet op grote moeilijkheden stuiten.[180]

Schade vaststellen naar billijkheid

De moeilijkheid zit dan vooral in het bepalen van de omvang van de schadevergoeding. De rechter heeft hierin een grote discretionaire bevoegdheid en dient de schade naar billijkheid vast te stellen (artikel 6:106 lid 1 aanhef BW). Daarbij kunnen volgens vaste rechtspraak alle omstandigheden van het geval in aanmerking worden genomen.

Wanneer de poort naar artikel 6:106 lid 1 BW is geopend, hoeft niet te worden gedifferentieerd naar de daar genoemde aparte categorieën.[181] Met andere woorden: wanneer sprake is van een blauw oog of een verwonding mogen ook de andere niet als lichamelijk letsel te kwalificeren gevolgen worden meegewogen in de vaststelling van de omvang van de schade naar billijkheid. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het feit dat de benadeelde,

179 'Oogmerk zodanig nadeel toe te brengen' zal nauwelijks voorkomen. Zie voor een voorbeeld: Hoge Raad 26 oktober 2001, NJ 2002, 216.

180 Zij het dat verwacht mag worden dat ook deze vordering onderbouwd wordt en dat soms nog geen sprake is van een medische eindtoestand.

181 Zie de annotatie van S.D. Lindenbergh bij Hoge Raad 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519 in JA 2012, 147.

onderbouwd, aanvoert dat hij als gevolg van de mishandeling slapeloze nachten heeft gehad en niet meer alleen de straat op durft. Het verweer dat deze omstandigheden geen in de psychiatrie erkend ziektebeeld opleveren, gaat in dat geval niet op.

Zonder fysiek letsel aantasting eer, goede naam of aantasting persoon op andere wijze nodig

Anders ligt het bij delicten die geen lichamelijk letsel tot gevolg hebben gehad. Denk bijvoorbeeld aan bedreiging, stalking, belediging of diefstal met geweld zonder letsel, maar ook aan zedendelicten en vrijheidsberoving zonder aanwijsbaar lichamelijk letsel. In die gevallen dient de 'poort' naar het smartengeld op een andere wijze te worden geopend. Als van fysiek letsel geen sprake is, dient te worden bezien of sprake is van aantasting in de eer of goede naam of aantasting van de persoon op andere wijze (in de zin van artikel 6:106 lid 1 onder b BW).[182]

Voor de toewijsbaarheid van een vordering gebaseerd op de aantasting van de persoon op andere wijze is volgens de Hoge Raad[183] het uitgangspunt dat de benadeelde geestelijk letsel heeft opgelopen. Een 'enkel psychisch onbehagen' of een zich gekwetst voelen is niet genoeg.[184]

Geestelijk letsel beoordelen aan de hand van objectieve maatstaven

De benadeelde zal 'voldoende concrete gegevens moeten aanvoeren waaruit kan volgen dat in verband met de omstandigheden van het geval een psychische beschadiging is ontstaan waartoe nodig is dat naar objectieve maatstaven het bestaan van geestelijk letsel is of had kunnen zijn vastgesteld'.[185]

De Hoge Raad heeft bepaald dat op dit uitgangspunt uitzonderingen kunnen worden aanvaard in verband met de bijzondere ernst van de normschending en de gevolgen daarvan voor het slachtoffer.[186] Denk bijvoorbeeld aan verkrachting waarbij niet

182 Zie hierover uitgebreid De emancipatie van psychisch letsel in privaatrecht en strafrecht, S.D. Lindenbergh en S. Riege, Trema nr. 5, 2012, p. 163.

183 Hoge Raad 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519, JA 2012, 147 m.nt. Lindenbergh.

184 Hoge Raad 13 januari 1995, NJ 1997, 366, m.nt. C.J.H. Brunner en Hoge Raad 21 februari 1997, NJ 1999, 145, m.nt. C.J.H. Brunner.

185 Hoge Raad 9 mei 2003, NJ 2005, 168, m.nt. W.D.H. Asser.

186 Hoge Raad 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519, JA 2012, 147 m.nt. S.D. Lindenbergh.

per se lichamelijk letsel ontstaat noch geestelijk letsel als hiervoor bedoeld. In dat geval is vergoeding van immateriële schade toch mogelijk in verband met de bijzondere ernst van de normschending en de gevolgen hiervan voor het slachtoffer. Het strafbare feit vormt een dusdanig ernstige inbreuk op een fundamenteel recht (i.c. het zelfbeschikkingsrecht en de lichamelijke integriteit) dat dit in zichzelf als aantasting van de persoon op andere wijze dient te worden beschouwd. Daarmee kan ook zonder dat sprake is van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld vergoeding van smartengeld aan de orde zijn.[187] In de literatuur wordt deze grond ook wel aangeduid als schending van een persoonlijkheidsrecht.[188]

Uitzondering in geval van bijzonder ernstige normschending en gevolgen hiervan voor slachtoffer

Opmerking verdient wel dat de Hoge Raad vergoeding van ander nadeel dan vermogensschade in zo'n geval uitdrukkelijk als uitzondering op de hoofdregel formuleert en dat dit ook past in het gesloten stelsel waarin vergoeding van immateriële schade aan de orde kan komen. Dat betekent dat een zekere terughoudendheid op haar plaats is en dat niet alles wat de persoon onaangenaam raakt, kan worden aangemerkt als persoonsaantasting die recht geeft op vergoeding van immateriële schade.[189]

Het voorgaande betekent dat de toewijsbaarheid van een vordering tot vergoeding van immateriële schade in gevallen zonder lichamelijk letsel sterk afhangt van wat ten aanzien van die schade is aangevoerd. Recentelijk heeft de Hoge Raad de toekenning door het hof van een immateriële schadevergoeding van € 750,- aan een agent op wie de verdachte was ingereden zonder dat daarbij sprake was van lichamelijk letsel, in stand gelaten.[190] De conclusie van de A-G in deze zaak houdt onder meer in dat onjuist is "de opvatting dat gevoelens van angst, schrik en machteloosheid niet onder het bereik van artikel 6:106

187 Hoge Raad 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, NJ 2005, 391, m.nt. J.B.M. Vranken.

188 S.D. Lindenbergh, Smartengeld, diss. Leiden 1998, p. 151 en A.J. Verheij, Vergoeding van immateriële schade wegens aantasting in de persoon, diss. VU 2002, p. 35.

189 Aldus a.w. S.D. Lindenbergh, diss. Leiden 1998, p. 130 e.v.

190 Hoge Raad 15 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:412 (art. 81 RO).

BW vallen en dat voor het bestaan van geestelijk letsel tenminste sprake moet zijn van een aan de hand van objectieve maatstaven vast te stellen psychische schade."[191] Daarbij was in deze zaak van belang dat de verdachte de gezondheid en veiligheid van het slachtoffer ernstig in gevaar heeft gebracht en het slachtoffer heeft aangegeven dat hij tijdens het voorval heeft gevreesd voor zijn leven, dat hij beseft dat hij geluk heeft gehad en dat het voorval veel impact op hem heeft gehad, waarvan hij soms nog belemmeringen in zijn werk ondervindt. Het lijkt erop dat het hier gaat om de door de Hoge Raad bedoelde uitzondering waarbij de bijzondere ernst van de normschending en de (voldoende ernstige) gevolgen daarvan voor het slachtoffer maken dat gevorderde immateriële schade toewijsbaar is zonder dat geestelijk letsel hoeft te worden aangetoond.[192]

Belediging

Belediging zal recht kunnen geven op vergoeding van immateriële schade wegens een aantasting van de eer of goede naam als genoemd in artikel 6:106 lid 1 onder b BW die op zichzelf als een aantasting in de persoon kan worden aangemerkt.[193]

Een laatste moeilijkheid die bespreking verdient, is of schade, zoals bijvoorbeeld verlies van een hobby en het daaraan gebonden plezier en ongemak als gevolg van diefstal van een boot[194] of het verlies van zeer dierbare foto's door de diefstal van een laptop voor vergoeding in aanmerking komt als ander nadeel dan vermogensschade. Voor een slachtoffer dat door de diefstal van de laptop geen beschikking meer heeft over de foto's van bijvoorbeeld de geboorte van een kind zal dit wel degelijk als een bijzonder groot verlies worden beschouwd. Evenwel zal het verlies niet snel gekwalificeerd kunnen worden als een van de gevallen genoemd in artikel 6:106 lid 1 BW, tenzij kan worden aangetoond dat de verdachte het oogmerk had zodanig nadeel toe te brengen. Dit lijkt in veel gevallen echter een onmogelijke opgave nu doorgaans het opzet gericht was op het zich toe-

191 ECLI:NL:PHR:2016:102.

192 In dezelfde lijn de conclusie van de A-G bij Hoge Raad 16 juni 2015, ECLI:NL:PHR:2015:924 onder 5.8.

193 Parl. Gesch. Boek 6, p. 380 en Hoge Raad 4 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:851.

194 ECLI:NL:PHR:2014:1499.

eigenen van de laptop en de verdachte niet zozeer de foto's wilde wegmaken om daarmee de benadeelde schade te berokkenen.

4.3.2.3 Schadevergoeding bij overlijden

Andere personen dan de gekwetste zelf (derden) kunnen onder bepaalde voorwaarden aanspraak maken op zogenoemde verplaatste schade. Zo geeft artikel 6:108 BW een regeling voor schadevergoeding die nabestaanden kunnen vorderen als gevolg van het overlijden van iemand ten gevolge van een gebeurtenis waarvoor een ander jegens hem aansprakelijk is. Het artikel geeft een limitatieve opsomming van personen die een vordering kunnen instellen en van hetgeen kan worden gevorderd. Kort samengevat kunnen naasten die door de overledene (deels) in hun levensonderhoud werden voorzien deze kosten van de aansprakelijke persoon vorderen. Voorts kan degene die de kosten voor de lijkbezorging heeft gedragen deze kosten vorderen.

Kosten levensonderhoud en lijkbezorging

Ingevolge artikel 51f lid 2 Sv kunnen de personen genoemd in artikel 6:108 leden 1 en 2 BW zich ook als benadeelde voegen in het strafproces indien het slachtoffer *als gevolg van het strafbare feit* is overleden. Het gaat dan om de genoemde kosten van levensonderhoud en lijkbezorging.

Een nabestaande kan ook als erfgenaam onder algemene titel een vordering van het slachtoffer verkrijgen. Dit betreft dan een vordering voor schade veroorzaakt bij het (inmiddels overleden) slachtoffer waarvoor een derde aansprakelijk is. Doordat deze vordering onder algemene titel overgaat op de erfgenaam treedt deze erfgenaam in de positie van de overledene en is de derde aansprakelijk voor deze schade jegens de erfgenaam. Vermogensschade gaat onder algemene titel over. Voor ander nadeel (immateriële schade) geldt als voorwaarde dat de overledene bij leven kenbaar heeft gemaakt hierop aanspraak te willen maken (artikel 6:106 lid 2 BW). In gevallen waarin het slachtoffer direct is overleden en hiertoe de kans niet heeft gehad, zou dit in theorie tot onverkwikkelijke uitkomsten kunnen leiden.

Vordering overgegaan onder algemene titel

Op grond van artikel 51f lid 2 Sv kan de erfgenaam zich voor deze onder algemene titel verkregen vordering voegen in het

strafproces wanneer het slachtoffer *als gevolg van het strafbare feit* is overleden. Wanneer het slachtoffer later, door een andere oorzaak, is overleden, kan de nabestaande zich niet voegen als benadeelde voor de door hem onder algemene titel verkregen vordering. Blijkens een arrest van de Hoge Raad[195] is in een dergelijk geval geen sprake van rechtstreekse schade in de zin van artikel 51f lid 1 Sv.

Concluderend kan gesteld worden dat nabestaanden in het strafproces deels voor zichzelf (levensonderhoud en lijkbezorging) en deels op basis van de door hen onder algemene titel verkregen rechten van het slachtoffer (doorgaans vermogensschade en in sommige gevallen immateriële schade) een vordering kunnen instellen. Voorwaarde voor deze laatste categorie is wel dat het slachtoffer als gevolg van het strafbare feit is overleden (artikel 51f lid 2 Sv). Wanneer het slachtoffer later, door een andere oorzaak, is overleden, kunnen de nabestaanden zich niet in het strafproces voegen als benadeelde partij.

Begroting kosten levensonderhoud

Bij de begroting van de kosten voor levensonderhoud heeft de wetgever onderscheid gemaakt naar gehuwde of geregistreerde partners, kinderen en andere gezinsleden. Veelal zal een berekening dienen te worden gemaakt op basis van de hypothetische situatie dat het slachtoffer niet zou zijn overleden, de huidige en toekomstige situatie waarbij diverse componenten een rol spelen zoals de behoeftigheid van kinderen en de financiële situatie toen, nu en in de toekomst. In dat verband kunnen zich vragen voordoen als wat onder kosten van huishoudelijke hulp dient te worden verstaan en wat voor vergoeding in aanmerking komt.

Toekomstige schade vaak onevenredig belastend

Veelal zal de begroting zich uitstrekken tot toekomstige schade die afhankelijk is van een groot aantal variabelen. Om die reden zal van een dergelijke vordering al snel gezegd kunnen worden dat deze onevenredig belastend is. Daarmee is overigens niet gezegd dat de strafrechter zich niet aan zo'n schadebegroting zou mogen wagen, maar hij dient daarbij wel onder ogen te zien dat in de sectie civiel dergelijke zaken vaak meervoudig door gespecialiseerde letselschadekamers worden afgedaan waarbij

195 Hoge Raad 19 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS9225.

beide partijen zich doorgaans door gespecialiseerde advocaten (hebben) laten bijstaan.[196]

Een aparte categorie in artikel 6:108 lid 2 BW vormen de kosten van de lijkbezorging. In haar algemeenheid heeft degene die deze kosten heeft gedragen een eigen vorderingsrecht jegens de aansprakelijke/de verdachte. Het moet gaan om in redelijkheid gemaakte kosten gelet op de omstandigheden waarin de overledene leefde. Aldus komen voor vergoeding in aanmerking de kosten voor een passende begrafenis of crematie en de uitvaartplechtigheid, inclusief de kosten van bloemen, rouwkaarten, ontvangst na de plechtigheid en dergelijke. Ook zouden hieronder kunnen vallen de kosten voor repatriëring van het stoffelijk overschot.

Kosten lijkbezorging

4.3.2.4 Verplaatste schade en affectieschade

Derden (nabestaanden en naasten) hebben geen aanspraak op vergoeding van schade, behalve wanneer het gaat om zogeheten verplaatste schade neergelegd in de artikelen 6:107 en 6:108 BW. In het kader van de strafprocedure speelt alleen artikel 6:108 BW een rol. Dit artikel geeft een zelfstandige regeling voor schadevergoeding voor nabestaanden. Schade buiten de in dit artikel geregelde gevallen komt niet voor vergoeding in aanmerking. Zo hebben naasten of nabestaanden naar het huidige recht geen recht op smartengeld wegens het verdriet dat het overlijden van een naaste of het door die naaste oplopen van ernstig blijvend letsel, bij henzelf heeft veroorzaakt (zogeheten affectieschade). Op dit moment is aanhangig een (nieuw) wetsvoorstel teneinde vergoeding van affectieschade mogelijk te maken.[197] Een eerder wetsvoorstel dat voorzag in de vergoeding van affectieschade is na een wetgevingstraject van ruim zeven jaar in maart 2010 door de Eerste Kamer afgewezen. Het huidige wetsvoorstel voorziet enerzijds in een civielrechtelijke grondslag voor vergoeding van deze schade. Anderzijds wordt de kring van voegingsgerechtigden uitgebreid tot naasten

In strafprocedure geen vergoeding affectieschade of verplaatste schade met uitzondering van schade 6:108 BW

Wetsvoorstel affectieschade

196 Zie voor rechterlijke ervaringen uit het civiele: R.A. Dozy en J.M. Willink, Lessen uit 'letsels' – een kijkje in de keuken van de rechter, TVP 2007, nummer 4, p. 125 e.v. en voor een overzicht van enkele arresten over de materie: R.P. Wijne, Rubriek 'rechtspraak', Overlijdensschade, TVP 2008, nummer 4, p. 140 e.v.

197 Kamerstukken II 2014/2015, 34257, 2.

en nabestaanden die affectieschade als benadeelde partij in de strafprocedure willen vorderen. In het wetsvoorstel wordt uitgegaan van vergoeding van affectieschade door middel van forfaitaire bedragen die bij algemene maatregel van bestuur zullen worden vastgesteld. Reden hiervoor is dat de wetgever langdurige en pijnlijke discussies over de intensiteit van het leed wil vermijden en de kosten voor naasten en nabestaanden als het gaat om de vaststelling en omvang van de aansprakelijkheid zo veel mogelijk wil beperken. Uit de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel kan worden afgeleid dat de Minister denkt aan forfaitaire bedragen die liggen tussen € 12.500 en € 20.000.[198]

Naast een wettelijke basis voor vergoeding van affectieschade regelt het wetsvoorstel verder:
- dat aan de veroordeelde van een strafbaar feit een schadevergoedingsmaatregel kan worden opgelegd ten behoeve van het verhaal van affectie- en verplaatste schade;
- dat de aanspraak op smartengeld (waaronder affectieschade) niet vatbaar is voor beslag; en
- dat een overgang van een aanspraak op smartengeld onder bijzondere titel zonder enige beperking plaatsvindt.

Als uiteengezet in de vorige paragraaf is het op dit moment wel mogelijk dat nabestaanden zich voegen voor onder algemene titel verkregen vorderingen van het overleden slachtoffer. Voorwaarde voor zo'n overgang onder algemene titel van een smartengeldvordering (van het slachtoffer zelf) is wel dat het slachtoffer bij leven aan de verdachte heeft medegedeeld aanspraak te maken op de vergoeding hiervan (artikel 6:106 lid 2 BW).[199]

Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat het Schadefonds Geweldsmisdrijven sinds 1 januari 2012 op grond van artikel 4 lid 1 van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven (Wsg) aan nabestaanden van slachtoffers van geweldsmisdrijven wel een uitkering voor affectieschade kan verstrekken. Deze uitkering

198 Kamerstukken II 2014/2015, 34257, 3, p. 5 en 19.

199 Terecht merkt Van der Helm op dat dit moeilijk is voor te stellen in een geval van moord of doodslag (J.J. van der Helm, De immaterieel benadeelde partij in het strafproces, Trema 2006, nr. 7, p. 300).

bestaat inmiddels uit een vast bedrag van € 5.000,- voor het leed van de nabestaande (affectieschade) en eventuele financiële schade, zoals therapiekosten of vermindering van eigen inkomsten.[200] Op grond van het nu geldende burgerlijk recht is vergoeding van affectie- en dit soort financiële schade aan nabestaanden (nog) niet mogelijk. Er zal daarom ook geen sprake kunnen zijn van verrekening van een eventueel door de rechter aan nabestaanden toe te kennen schadevergoeding met een uitkering door het Schadefonds.

Uitkering Schadefonds Geweldsmisdrijven affectieschade: geen verrekening

4.3.2.5 Shockschade[201]

Waar affectieschade op dit moment (nog) niet voor vergoeding in aanmerking komt, ligt dat anders als het gaat om zogeheten shockschade. Bij shockschade gaat het om geestelijk letsel dat men oploopt door a) een schokkende gebeurtenis, waarbij b) de shock dermate ernstig is dat deze leidt tot een aantasting van de gezondheid, hetgeen in het algemeen slechts het geval zal zijn indien sprake is van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld. Dit geestelijk letsel kan vermogensschade en ander nadeel veroorzaken. Sinds het Taxibus-arrest[202] komt deze zogenoemde shockschade onder bepaalde voorwaarden voor vergoeding in aanmerking. Voor zover het gaat om ander nadeel (immateriële schade) is die vergoeding gebaseerd op het bepaalde in artikel 6:106 lid 1, aanhef en onder b, BW (aantasting van de persoon op andere wijze).

Taxibusarrest

Het gaat dus om schade bij anderen dan het 'directe' slachtoffer. Dit betekent dat er sprake moet zijn van een *zelfstandige* jegens het shockschadeslachtoffer gepleegde onrechtmatige daad. Shockschade verwijst niet naar een bepaald soort schade (materieel of immaterieel) maar naar de ontstaansbron van de schade. De kring van personen die shockschade kunnen vorderen is niet beperkt tot naasten van het slachtoffer of personen die een

200 Beleidsbundel Schadefonds Geweldsmisdrijven.

201 Zie uitgebreid over dit onderwerp: A.H. Sas, Strafrecht voor civilisten deel II: over de gewijzigde Wet schadefonds geweldsmisdrijven en nog enkele opmerkingen over schadeverhaal via het strafproces, Tijdschrift voor Personenschade, 2012, afl. 2, p. 53; S.D. Lindenbergh, Smartengeld, tien jaar later, Deventer: Kluwer 2008, p. 44 e.v.

202 Hoge Raad 22 februari 2002, ECLI:NL:HR:202:AD5356, NJ 2002, 240, m.nt. J.B.M. Vranken.

affectieve relatie met slachtoffer hebben. In de praktijk zal de kring van personen die shockschade kunnen vorderen echter niet veel ruimer zijn, aangezien shockschade bij een derde die geen enkele band met het slachtoffer heeft, minder voorzienbaar is.

Shockschade strafprocedure

Bij een op shockschade gebaseerde vordering die in het kader van de strafprocedure door een benadeelde partij kan worden ingediend, kan heel algemeen worden gesteld dat sprake moet zijn van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld voortvloeiend uit een hevige emotionele schok door het waarnemen van het misdrijf of door de directe confrontatie met de ernstige gevolgen ervan.

Het is de vraag of een vordering tot vergoeding van shockschade zich leent voor behandeling in het strafproces. Het gaat immers veelal om een zowel juridisch als feitelijk gecompliceerde schadevergoedingskwestie. De Hoge Raad heeft reeds diverse keren in cassatie de benadeelde partij in een vordering tot vergoeding tot shockschade niet-ontvankelijk verklaard op de grond dat een dergelijke vordering niet eenvoudig van aard is dat zij zich leent voor behandeling in het strafgeding dan wel een onevenredige belasting van het strafproces oplevert.[203] Het is echter de vraag of dit betekent dat in het strafproces in het geheel geen ruimte is voor toewijzing van een vordering ter zake van shockschade. In de zaak die leidde tot een veroordeling voor onder meer het medeplegen van doodslag van een grensrechter heeft het Hof Arnhem-Leeuwarden aan de zoon van het overleden slachtoffer die getuige was geweest van het jegens zijn vader uitgeoefende geweld en daardoor psychisch letsel had opgelopen, een schadevergoeding van € 25.000,00 ter zake immateriële schade toegekend.[204] De Hoge Raad deed die zaak af op grond van artikel 81 lid 1 RO.[205]

203 Hoge Raad 20 december 2005, ECLI:NL:HR:2005:AU5435; Hoge Raad 10 april 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ5670, NJ 2007, 223; Hoge Raad 3 juli 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA5624, NJ 2007, 413; Hoge Raad 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:528.

204 Hof Arnhem-Leeuwarden 19 december 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:9740.

205 Hoge Raad 14 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:933.

In zijn conclusie bij het arrest van de Hoge Raad van 27 september 2016 meent ook de A-G dat uit de jurisprudentie van de Hoge Raad niet kan worden afgeleid dat er in het strafproces in het geheel geen ruimte is voor toewijzing van een vordering ter zake van shockschade.[206] De Hoge Raad laat in deze zaak een door het hof toegekende immateriële schadevergoeding gebaseerd op shockschade van € 10.000 in stand. De benadeelde betrof de zoon van verdachte die vlak na het delict is geconfronteerd met het stoffelijk overschot van zijn – door verdachte van het leven beroofde – moeder, hetgeen bij hem heeft geleid tot een post-traumatisch stress syndroom.[207]

De jurisprudentie laat zien dat een toegewezen vordering tot vergoeding van shockschade in cassatie vaak strandt omdat de toekenning een deugdelijke onderbouwing mist. Het zal in de regel zo zijn dat een vordering moet worden afgewezen als zij niet is onderbouwd met een schriftelijke verklaring van een psychiater of psycholoog. Hiermee is overigens niet gezegd dat zo'n verklaring voorwaarde is voor toekenning van shockschade. Waar het om gaat is dat in rechte moet worden vastgesteld dat sprake is van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld.

Ook in zijn arrest van 4 oktober 2016 laat de Hoge Raad het oordeel van het hof in stand dat de door de benadeelde geleden immateriële shockschade toewijsbaar is.[208] In deze zaak is de benadeelde partij (stiefzoon) gedeeltelijk getuige geweest van het misdrijf waarbij zijn moeder door zijn stiefvader met messteken om het leven is gebracht. Het waarnemen hiervan heeft ook hier bij de benadeelde geleid tot een posttraumatisch stress syndroom. De Hoge Raad casseert in deze zaak uitsluitend wat betreft de hoogte van het toegewezen bedrag (€ 25.000) in verband met een motiveringsgebrek. Zo was het hof niet ingegaan op hetgeen namens de verdachte was aangevoerd over de hoogte van toegewezen bedragen in vergelijkbare gevallen en had het hof niets vastgesteld over de duur en de intensiteit van het letsel alsmede de verwachtingen ten aanzien van het herstel.

206 ECLI:NL:PHR:2016:684.

207 Hoge Raad 27 september 2016, ECLI:NL:HR:2016:2201, NJ 2017, 88 m.nt. S.D. Lindenbergh.

208 Hoge Raad 4 oktober 2016, ECLI:NL:HR:2016:2241, NJ 2017, 89 m.nt. S.D. Lindenbergh.

Zie op dit punt de andersluidende conclusie van de A-G, die meent dat de vaststelling van de hoogte/omvang van de shockschade in dit geval een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert.[209] Overigens heeft het Hof Arnhem-Leeuwarden in deze zaak na terugwijzing de shockschade naar billijkheid vastgesteld op een bedrag van € 20.000.[210]

Maatstaf beoordeling shockschade

Uit de jurisprudentie kan worden afgeleid dat bij de beoordeling van een vordering tot vergoeding van shockschade van belang is dat de rechter de juiste maatstaf hanteert, te weten dat sprake is van geestelijk letsel in de vorm van een psychiatrisch erkend ziektebeeld én dat hij, mede gelet op hetgeen namens de verdachte ter betwisting van de vordering is aangevoerd, motiveert op grond waarvan hij van oordeel is dat de benadeelde partij een psychiatrisch erkend ziektebeeld heeft.

Strenge eisen

Afsluitend kan worden opgemerkt dat toewijzing van een vordering ter zake van schade door confrontatie met een schokkende gebeurtenis in het kader van de strafprocedure zeker mogelijk is, maar dat daarbij strenge eisen gelden voor zowel de ontvankelijkheid als de toewijzing van een dergelijke vordering. Deze vorderingen kunnen immers tot complexe vraagstukken leiden over onrechtmatigheid, causaal verband tussen daad en schade, relativiteit en (omvang van) de schade, waardoor de behandeling daarvan in het strafgeding een onevenredige belasting oplevert. Een en ander hangt uiteraard ook af van (de omvang van) de betwisting door/namens de verdachte.

4.3.2.6 Begroting van schade

Algemene uitgangspunten begroting van schade

Uitgangspunt in het schadevergoedingsrecht is dat de volledige schade wordt vergoed. Hierop bestaan vele uitzonderingen, waarvan de belangrijkste (voordeelsverrekening, eigen schuld en matiging) hierna nog aan de orde zullen komen. Juridisch gezien dient de rechter eerst de schade te begroten om vervolgens toe te komen aan de vraag welk bedrag met inachtneming van genoemde leerstukken in het concrete geval moet worden toegewezen. De eisende partij dient feiten te stellen waaruit kan worden afgeleid dat het gaat om een geval waarin krachtens de wet recht op vergoeding van die schade bestaat.

209 ECLI:NL:PHR:2016:947.

210 Hof Arnhem-Leeuwarden 24 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:1562.

Ten aanzien van het bestaan en de omvang van de schade gelden in beginsel de gewone civiele bewijsregels, waarbij de rechter ingevolge artikel 6:97 BW bevoegd is de schade te begroten op de wijze die met de aard van deze schade in overeenstemming is, of de schade te schatten indien deze niet nauwkeurig kan worden vastgesteld.[211] Voor smartengeld geeft artikel 6:106 BW aan dat de begroting van de schade naar billijkheid wordt vastgesteld.

Voor de praktijk van de vordering van de benadeelde partij zijn deze bepalingen van groot belang. Veelal zal doordat het strafbare feit in de strafprocedure bewezen wordt geacht, voldoende zijn komen vast te staan dat voldaan is aan de voorwaarden voor het bestaan van schade. De Hoge Raad[212] verwoordt het als volgt: *"Het is voldoende voor toewijzing van een vordering tot schadevergoeding dat feiten worden gesteld en komen vast te staan waaruit in het algemeen het geleden zijn van schade kan worden afgeleid. Alsdan staat het de rechter vrij om, mede in aanmerking genomen de aard van de schade, zonder nader bewijs aannemelijk te achten dat schade is geleden en de omvang hiervan vervolgens te schatten."*

De strafrechter moet zich dus realiseren dat de omvang van de door de benadeelde partij geleden schade niet bewezen hoeft te worden. Voldoende is dat de schade aannemelijk is of redelijkerwijs valt te verwachten (toekomstige schade).[213] Verder geldt dat in het geval de omvang van de schade niet nauwkeurig is vast te stellen, de rechter veel vrijheid toekomt bij de vaststelling daarvan. Wanneer het volledig te betalen bedrag wordt geschat, zal het meer gevorderde dienen te worden afgewezen.

4.3.2.6.1 Begroting zaakschade

In gevallen van zaaksbeschadiging is uitgangspunt dat de eigenaar door die beschadiging een nadeel in zijn vermogen lijdt dat gelijk is aan de waardevermindering die de zaak heeft ondergaan. Volgens vaste rechtspraak zal het geldbedrag waarin deze waardevermindering kan worden uitgedrukt in het

211 Hoge Raad 27 november 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH2162, rov. 4.11.3.

212 Hoge Raad 28 juni 1991, NJ 1991, 746.

213 Hoge Raad 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3466.

algemeen gelijk zijn aan de – naar objectieve maatstaven berekende – kosten die met het herstel zijn gemoeid. De aard van zodanige schade rechtvaardigt dat de rechter bij het begroten daarvan in beginsel abstraheert van omstandigheden die de bijzondere situatie van de benadeelde eigenaar betreffen.

Zaakschade middels abstracte begroting

De reden voor deze wijze van benadering is de efficiënte en snelle afwikkeling van veelvoorkomende schades.[214] Deze "abstracte" begroting heeft als voordeel voor het slachtoffer dat hij niet hoeft aan te tonen dat hij de zaak heeft laten repareren. Bij dergelijke zaken behoeft dus geen bewijs te worden overgelegd dat daadwerkelijk tot reparatie is overgegaan; wel moet de omvang van de (redelijke) reparatiekosten aannemelijk worden gemaakt. Een offerte kan volstaan. Sterker: een bon is in het geheel niet nodig[215], zij het dat voor de onderbouwing, zeker van hogere bedragen, een offerte of bon zeer handzaam kan zijn. Dit geldt te meer wanneer de hoogte van de schadepost wordt betwist. Wanneer een bon ontbreekt, kan de rechter de schade schatten (artikel 6:97 BW).

Onderbouwing met bonnen niet noodzakelijk

Wanneer daadwerkelijk tot herstel van de zaak is overgegaan, dient te worden bezien of de zaak van de benadeelde hierdoor niet in waarde is toegenomen ten opzichte van het moment vlak voor het schadeveroorzakende geval. Daarmee kan, indien redelijk, eventueel rekening worden gehouden bij de hoogte van de aan de benadeelde toe te wijzen schadevergoeding. Andersom kan ook na herstel een waardeverlies blijven bestaan: een herstelde auto is minder waard dan een vergelijkbare auto die geen schade heeft geleden. Dit verschil komt ook voor vergoeding in aanmerking.

Wanneer de herstelkosten de dagwaarde van het object overschrijden is deze economisch total loss. In dat geval zal de dagwaarde (marktwaarde) als schade gelden. Ditzelfde geldt wanneer een zaak zich niet goed laat repareren (een kapot kledingstuk bijvoorbeeld).

214 Denk aan de blikschade aan auto's waarbij verzekeraars een geheel geautomatiseerd systeem hebben om tot de vaststelling van de herstelkosten te komen (Audatex).

215 Hoge Raad 3 januari 1995, NJ 1995, 274 waarin is bepaald dat wet niet vereist dat de rechter de schade slechts zou kunnen vaststellen aan de hand van schriftelijk bewijs.

Wanneer informatie ontbreekt over de prijs van een vergelijkbare zaak op de markt, kan worden gekeken naar de vervangingswaarde. Vaak zal dan de nieuwprijs van een vergelijkbare zaak worden genomen om daar vervolgens een percentage van af te trekken (nieuw voor oud). De redenering hierachter is dat de benadeelde bij het verkrijgen van een nieuwe zaak er op vooruit gaat en dit voordeel niet voor vergoeding in aanmerking komt.

Ook ten aanzien van de vervangingswaarde is het zo dat de benadeelde niet daadwerkelijk tot vervanging van de zaak hoeft te zijn overgegaan, wil hij schadevergoeding kunnen krijgen. Sommige zaken worden niet minder waard door het enkele verloop van tijd. Denk bijvoorbeeld aan antiek, zeldzame munten en schilderijen. In die gevallen zal de rechter de waarde moeten schatten, waarbij een taxatierapport of aankoopbon zeer handzaam zal zijn.

Kosten gemis en afhandelen schade concreet begroot

Verder komen voor vergoeding in aanmerking de kosten die het gemis van een zaak met zich brengt. Te denken valt aan kosten van een vervangend voertuig, telefoonkosten, verlies van inkomsten, maar ook aan het doorlopen van een abonnement waarvan geen gebruik meer kan worden gemaakt (bijvoorbeeld bij een gestolen telefoon). Deze kosten worden concreet begroot en komen alleen voor vergoeding in aanmerking wanneer de kosten in redelijkheid zijn gemaakt en de kosten zelf redelijk zijn. Tijd die wordt besteed aan het afhandelen van schade, het doen van aangifte en dergelijke komt in beginsel niet voor vergoeding in aanmerking tenzij daardoor daadwerkelijk inkomsten zijn gederfd, hetgeen voldoende aannemelijk moet worden gemaakt.

BTW

Wanneer een benadeelde partij een ondernemer is, betekent dit doorgaans dat over de omzet omzetbelasting dient te worden betaald. Deze BTW rekent de ondernemer door aan degenen die zijn goederen of diensten afnemen. Anderzijds kan de ondernemer de betaalde BTW over ingekochte diensten en goederen terugvragen bij de belastingdienst. De schade die een ondernemer lijdt bestaat aldus uit het schadebedrag exclusief de omzetbelasting aangezien hij deze omzetbelasting terugkrijgt van de belastingdienst. Wanneer de gevorderde schadevergoeding feitelijk nakoming van een overkomst betreft, zoals bij

oplichting de betaling van een geleverde dienst, zal de fiscus over deze schadevergoeding omzetbelasting heffen. In een dergelijk geval zal het schadebedrag mede omvatten de afgedragen of af te dragen BTW.

Voor alle andere benadeelden, die geen BTW bij de belastingdienst kunnen terugvragen, geldt dat de toegewezen schadebedragen inclusief omzetbelasting zijn.

4.3.2.6.2 Begroting nog niet ingetreden schade

De benadeelde is gerechtigd een vergoeding te vragen van schade die hij bij het instellen van de vordering in de toekomst nog zal lijden. Ingevolge artikel 6:105 BW kan de begroting van nog niet ingetreden schade bij voorbaat geschieden. Het gaat daarbij om die de benadeelde in de toekomst nog zal lijden als gevolg van de reeds gepleegde onrechtmatige daad. Denk bijvoorbeeld aan iemand die door de gedraging van een ander zodanig wordt verwond dat hij zijn gehele leven arbeidsongeschikt zal blijven; deze persoon lijdt een vele jaren voortdurende schade bestaande uit toekomstige dokters- en verplegingskosten en ten gevolge van de te verwachten langdurige arbeidsongeschiktheid nog te derven loon. Dergelijke (in de toekomst) doorlopende schade moet worden vastgesteld naar redelijke verwachting en na afweging van de goede en de kwade kansen.

Toekomstige (doorlopende) schade naar redelijke verwachting en afweging van kansen

Toekomstige schade kan worden vastgesteld op een gekapitaliseerd bedrag ineens, maar de rechter kan ook veroordelen tot periodiek uit te keren bedragen.

De vaststelling van dit type schade is meestal niet zo eenvoudig en vergt vaak bijstand van deskundigen (medisch specialist, arbeidsdeskundige, rekenkundige), zodat bij een dergelijke vordering al snel de vraag rijst of deze zich leent voor de behandeling in het kader van het strafproces. Niettemin kan de strafrechter ermee te maken krijgen, met name wanneer de benadeelde partij de schade splitst en vergoeding van een deel van de schade vordert in het kader van het strafproces. Overigens staat het de strafrechter vrij schadevergoeding toe te wijzen tot een bedrag dat hij in elk geval aannemelijk acht. In de literatuur is de suggestie gedaan dat de rechter zich bij het begroten van de schade in complexe(re) gevallen, zoals

letselschadezaken, zou kunnen oriënteren op bestaande vormen van normering of categorisering als die van de Letselschade Raad.[216]

4.3.2.6.3 Begroting immateriële schade

Wanneer de rechter op grond van de vastgestelde feiten van oordeel is dat sprake is van immateriële schade als bedoeld in artikel 6:106 BW, dient hij deze te begroten. De hoogte van het toe te wijzen smartengeld vinden veel strafrechters in het kader van de vordering van de benadeelde partij een lastig te beantwoorden vraag. Smart laat zich immers moeilijk in geld uitdrukken en geen enkel geval is hetzelfde. In veel gevallen zal de benadeelde partij een concreet bedrag hebben gevorderd. Dit is tevens het maximaal toe te wijzen bedrag, zoals dat geldt voor elke civiele vordering die op geld is gewaardeerd.

Immateriële schade begroten naar billijkheid

De rechter dient de schade te begroten op de wijze die het meest met de aard ervan in overeenstemming is, aldus artikel 6:97 BW. Immateriële schade dient daarbij, zo volgt uit artikel 6:106 BW, naar billijkheid te worden begroot. De rechter kan deze schade schatten. Bij de begroting heeft de rechter dus een grote vrijheid en mag hij rekening houden met alle omstandigheden van het geval. Deze discretionaire bevoegdheid gaat zelfs zo ver dat de rechter tot het oordeel kan komen om geen schadevergoeding toe te kennen.[217] De Hoge Raad heeft in meerdere arresten een kader ontwikkeld waarbinnen de begroting van het smartengeld dient te geschieden.

Kader Hoge Raad

Allereerst moet de rechter bij de begroting letten op de bedragen die door Nederlandse rechters in vergelijkbare gevallen zijn toegekend, daaronder begrepen de maximaal toegekende bedragen, met inachtneming van de geldontwaarding.[218] Daarnaast mag de rechter acht slaan op ontwikkelingen in

216 A.J.J.G. Schijns, De letselschadevordering van het slachtoffer in het strafproces: een zwakte in de strafrechtelijke slachtofferbescherming, Tijdschrift Praktijkwijzer Strafrecht 2015, 8 en S.D. Lindenbergh, De letselschadevordering in het strafproces, NJB 2014,1959.

217 Hoge Raad 27 april 2001, NJ 2002/91, m.nt. C.J.H. Brunner; TVP 2001, p. 109-110, m.nt. G.J.M. Verburg; NTBR 2001/7, p. 388-389, m.nt. T. Starren.

218 Hoge Raad 27 april 2001, NJ 2002/91.

het buitenland[219] maar deze ontwikkelingen zijn niet beslissend voor het in Nederland toe te kennen bedrag.[220]

In 2011 kende de rechtbank Den Bosch aan een echtpaar dat als gevolg van opzettelijke brandstichting twee kinderen had verloren en ook zelf ernstig letsel had opgelopen een immateriële schadevergoeding van in totaal € 220.000,- toe[221]; in 2012 heeft de rechtbank Den Haag in het kader van de strafprocedure een schadevergoeding van € 150.000,- aan immateriële schade toegekend aan het slachtoffer dat door de verdachte met zwavelzuur was overgoten en daarmee op gruwelijke wijze voor het leven is verminkt.[222] In 2015 heeft de rechtbank Gelderland in een strafzaak aan twee slachtoffers die zeer ernstige brandwonden hadden opgelopen door een molotovcocktail, immateriële schadevergoedingen van € 200.000,- respectievelijk € 150.000,- toegekend. De drie verdachten werden in die zaak veroordeeld wegens het (uitlokken van het) medeplegen van poging tot moord en brandstichting met levensgevaar.[223] Dit zijn tot op heden uitschieters als het gaat om de hoogte van toe te kennen immateriële schadevergoeding.[224]

Gevalsvergelijking ook voor strafrechter uitgangspunt

Hoewel de hoogte van het gevorderde bedrag niet noodzakelijkerwijs iets zegt over de ingewikkeldheid van de vordering, laat de praktijk zien dat de strafrechter in het kader van de vordering van de benadeelde partij niet snel tot het toewijzen van zulke hoge bedragen overgaat. Van een dergelijke vordering wordt vaak geoordeeld dat het een onevenredige belasting van het strafgeding vormt. Het is de vraag of dat oordeel wel altijd terecht is. Gevalsvergelijking is ook voor de strafrechter van belang.

219 Zowel in Engeland als in Duitsland zijn zeer uitgebreide naslagwerken beschikbaar die zeer gedetailleerd omschrijven binnen welke bandbreedte bepaald letsel op geld gewaardeerd moet worden.

220 Hoge Raad 8 juli 1992, NJ 1992, 714 en Hoge Raad 17 november 2000, NJ 2001, 215.

221 Rechtbank 's-Hertogenbosch 3 augustus 2011, ECLI:NL:RBOBR:2011:BR4888.

222 Rechtsbank 's-Gravenhage 8 mei 2012, ECLI:NL:RBDHA:2012:BW5092.

223 Rechtbank Gelderland 11 november 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:6968, 6969, 6970.

224 Voor uitgebreidere beschouwingen over de toekenning van smartengeld zie de bijdragen in de Verkeersrecht-special "De waarde van smartengeld" (2013 afl. 7/8).

Daarom is het zo belangrijk dat de strafrechter de toekenning van een bepaald bedrag aan smartengeld motiveert.

In dit boek is bewust afgezien van het opstellen van een eigen lijstje of systeem ten aanzien van de hoogte van het smartengeld. Elk lijstje geeft aanleiding voor discussie en de vaak gecompliceerde werkelijkheid laat zich nu eenmaal moeilijk in een (beperkt) aantal categorieën dwingen. Voor de rechter blijft gevalsvergelijking het uitgangspunt bij de begroting van immateriële schade, en dit laat zich het best doen door te bezien wat rechters in vergelijkbare gevallen aan schadevergoeding hebben toegewezen. De hierna genoemde lijsten en overzichten kunnen de strafrechter aanknopingspunten bieden om de door de benadeelde partij verzochte bedragen in onderling verband te wegen en vast te stellen.

Aanknopingspunten begroting immateriële schade

Smartengeldboek

Zo kan allereerst worden gedacht aan het Smartengeldboek, dat (inmiddels) jaarlijks wordt uitgegeven door de ANWB en waarin de belangrijkste rechterlijke uitspraken in concrete vergelijkbare gevallen worden gebundeld.[225]

De uitspraken in het Smartengeldboek zijn onderverdeeld in vijf hoofdgroepen: smartengeld bij niet-letsel, smartengeld na medische fout, smartengeld na ongeval, smartengeld na mishandeling en smartengeld na voeging. Binnen deze hoofdgroepen is een onderverdeling gemaakt in zeven categorieën naar de aard van het letsel: gering letsel, licht letsel, matig letsel, ernstig letsel, zwaar letsel, zeer zwaar letsel en uitzonderlijk zwaar letsel. Elke uitspraak omvat een (summiere) beschrijving met daarbij het toegekende bedrag alsmede het geïndexeerde bedrag. De moeilijkheid bij het gebruik van het Smartengeldboek is dat vaak onduidelijk blijft welk bedrag is gevorderd voor welke schadepost en wat de onderbouwing was. Vervolgens blijkt lang niet altijd welke de overwegingen van de rechter waren om te komen tot toewijzing van een bepaald bedrag. In die zin is het Smartengeldboek een grofmazig instrument en lastig te gebruiken als het gaat om gevalsvergelijking, terwijl gevalsvergelijking wel

225 In 2017 verscheen de 22ste druk van het Smartengeldboek.

de maatstaf is die de rechter dient te hanteren bij de begroting van immateriële schade.

Letsellijst

Daarnaast is er de Letsellijst van het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Deze lijst is opgesteld voor de toekenning en hoogte van de uitkeringen door het Schadefonds.[226] Het Schadefonds Geweldsmisdrijven kan aan slachtoffers van ernstige geweldsmisdrijven of hun nabestaanden een uitkering verstrekken. Deze uitkering is een tegemoetkoming in de schade (zowel materieel als immaterieel) die zij door het letsel als gevolg van het misdrijf of het overlijden hebben geleden.

Tot 15 oktober 2014 verstrekte het Schadefonds aan slachtoffers en nabestaanden uitkeringen voor immateriële schade. Deze uitkeringen konden worden aangevuld met uitkeringen voor financiële schade zoals verlies van arbeidsvermogen en kosten voor medische hulp. De hoogte van de uitkering voor immateriële schade was afhankelijk van de ernst van het opgelopen letsel. Voor financiële schade had het Schadefonds voor 26 schadeposten apart beleid opgesteld. Als een slachtoffer financiële schade had opgegeven, dan werd op basis van dit beleid bepaald of hiervoor een extra uitkering werd verstrekt. Met ingang van 15 oktober 2014 heeft het Schadefonds haar werkwijze ingrijpend veranderd. Slachtoffers krijgen afhankelijk van de omstandigheden van het geval een vast bedrag bedoeld als tegemoetkoming voor zowel materiële als immateriële schade, een zogenoemde all-in vergoeding. Door het verstrekken van vaste bedragen hoeven slachtoffers hun financiële schade niet meer te onderbouwen met bewijsstukken. De hoogte van het all-in bedrag wordt bepaald aan de hand van de ernst van het letsel dat het slachtoffer heeft opgelopen. Ook de omstandigheden waaronder het geweldsmisdrijf is gepleegd kunnen hierbij een rol spelen.

Het Schadefonds gebruikt zes letselcategorieën, waaraan zes vaste bedragen zijn gekoppeld, oplopend van € 1.000,- tot € 35.000,-. De ernst van het opgelopen letsel en de omstandigheden waaronder het geweldsmisdrijf is gepleegd bepalen welke letselcategorie van toepassing is. Het vaste bedrag dat

226 De meest recente Letsellijst is te raadplegen via www.schadefonds.nl.

bij die letselcategorie hoort is dan de uitkering die het Schadefonds aan het slachtoffer verstrekt. Hierbij geldt: hoe ernstiger het letsel, hoe hoger de letselcategorie en de bijbehorende uitkering. De Letsellijst bestaat uit twee delen: (1) fysiek letsel en (2) psychisch letsel. Om te bepalen welke letselcategorie bij het letsel past, worden deze twee delen doorlopen. In *deel 1A* staan richtlijnen voor de indeling van fysiek letsel in letselcategorieën. In *deel 1B* staat een lijst met fysieke letsels en de bijbehorende letselcategorieën. Als bij het geweldsmisdrijf geen fysiek letsel is opgelopen, wordt deel 1 van de Letsellijst overgeslagen. In *deel 2A* is aangegeven in welke gevallen ernstig psychisch letsel wordt voorondersteld. In *deel 2B* is aangegeven hoe het Schadefonds psychisch letsel beoordeelt en wanneer psychisch letsel als ernstig wordt beschouwd. De Letsellijst geeft een handvat om de zwaarte van een bepaald letsel te wegen, maar niet zozeer om de hoogte van een schadebedrag aan te relateren. Het Schadefonds verstrekt immers tegemoetkomingen en geen schadevergoedingen, gebaseerd op het civielrechtelijke uitgangspunt van volledige vergoeding. Daarbij komt dat het verband tussen de werkelijke schade en de uitkering van het Schadefonds met de invoering van het nieuwe beleid van all-in vergoedingen voor zowel materiële als immateriële schade nog losser is geworden dan daarvoor.[227]

BOS-schade

Het Openbaar Ministerie heeft een normenstelsel ontwikkeld voor schadevorderingen in het strafproces (BOS-schade). Dit normenstelsel is vormgegeven in een computerprogramma dat op basis van een aantal in te voeren variabelen bepaalt voor welk bedrag het Openbaar Ministerie een vordering van de benadeelde partij ondersteunt. Dit alles om de voorspelbaarheid en de betrouwbaarheid van het proces te waarborgen. BOS-schade is met name bedoeld voor de vaststelling van schadebedragen bij *veel voorkomende strafbare feiten*. Op dit moment werkt het Openbaar Ministerie aan BOS-Schade 2.0. Het gaat om een update van het huidige normenstelsel dat dateert uit 2011. Daarnaast beoogt BOS-Schade 2.0 het programma gebruiksvriendelijker te maken. Bij de ontwikkeling van nieuwe

227 Voor 15 februari 2014 bestond een uitkering van het Schadefonds uit aparte vergoedingen voor immateriële schade en vermogensschade.

schadenormen zijn ook instanties als Slachtofferhulp Nederland en de Letselschaderaad betrokken.

Overige oriëntatiepunten

Tot slot zou de rechter zich bij het begroten van de immateriële schade in complexe(re) gevallen nog kunnen oriënteren op andere vormen van normering of categorisering, zoals die van de Letselschade Raad en de Compensatieregelingen van de Rooms Katholieke Kerk in zaken betreffende seksueel misbruik voor minderjarigen en meerderjarigen[228] alsmede het Statuut voor de buitengerechtelijke afhandeling van civiele vorderingen tot schadevergoeding in verband met seksueel misbruik in jeugdzorginstellingen en pleeggezinnen en de Tijdelijke regeling tegemoetkoming seksueel misbruik.[229]

4.3.2.7 Schadevergoeding anders dan in geld

Hoewel schadevergoeding in geld de hoofdregel is, is het in theorie mogelijk schadevergoeding anders dan in geld toe te wijzen. Volgens artikel 6:103 BW kan de rechter op vordering van de benadeelde schadevergoeding toekennen in een andere vorm, ook wel schadevergoeding in natura genoemd. Te denken valt niet alleen aan feitelijke handelingen (zoals herstel of reparatie van een beschadigd voorwerp), maar ook aan het verrichten van een of meer rechtshandelingen (denk aan afstand doen van een beperkt recht of de overdracht van een goed). Ook combinaties van feitelijke en rechtshandelingen zijn mogelijk, evenals de combinatie waarbij een gedeelte van de schade in geld en een ander deel in natura wordt vergoed.

Schadevergoeding in natura

Ervan uitgaande dat de benadeelde partij in het kader van het strafproces van de verdachte al datgene mag vorderen, wat zij bevoegd was geweest voor de burgerlijke rechter te vorderen[230], kan de benadeelde partij van de verdachte schadevergoeding in natura vorderen en kan de strafrechter deze ook toewijzen.

228 De Letselschade richtlijnen zijn te vinden via www.deletselschaderaad.nl en de Compensatieregeling R.-K. Kerk Nederland via www.meldpuntmisbruikrkk.nl.

229 Zowel het Statuut als de Tijdelijke regeling zijn te vinden via www.rijksoverheid.nl.

230 Zo bepaalde de Hoge Raad al in zijn arrest van 27 november 1922, NJ 1923, 186.

Bij eventuele toewijzing van schadevergoeding in natura, dient de strafrechter zich bewust te zijn van mogelijke executieproblemen. De strafrechter zal een termijn moeten bepalen waarbinnen de vergoeding in natura moet hebben plaatsgevonden; bij gebreke daarvan geldt een redelijke termijn. Wanneer de verdachte niet binnen de gestelde of redelijke termijn aan de hem opgelegde verplichting heeft voldaan, kan de benadeelde alsnog vergoeding in geld verlangen (artikel 6:103 BW). Daarvoor kan hij echter niet meer bij diezelfde strafrechter terecht maar moet een civiele procedure worden begonnen, tenzij de benadeelde partij subsidiair schadevergoeding in geld heeft gevorderd en toegewezen gekregen voor het geval aan de primaire vordering niet zou worden voldaan.

Mogelijke executieproblemen

Het jeugdstrafrecht kent de mogelijkheid een minderjarige als straf op te leggen een taakstraf, bestaande uit een werkstraf, zijnde het verrichten van arbeid tot herstel van de door het strafbare feit aangerichte schade (artikel 77h lid 2 onder a Sr). Deze sanctiemodaliteit komt alleen in aanmerking als het slachtoffer heeft aangegeven prijs te stellen op herstel van de schade door de jeugdige dader zelf en kent een maximum van 200 uren (zie artikel 77m lid 2 Sr).

Voor het opleggen van bijzondere voorwaarden bestaande uit betaling of herstel van schade in het kader van een voorwaardelijk op te leggen straf wordt verwezen naar hoofdstuk 6.

4.3.3 Verrekening voordeel

Er is een aantal redenen waarom de rechter het bedrag aan schadevergoeding, berekend op grond van de hiervoor besproken regels (artikelen 6:95-99, 6:104-106 BW) kan verminderen. In de eerste plaats worden in mindering gebracht *voordelen* die de schuldeiser als gevolg van de schadeveroorzakende gebeurtenis verkrijgt. Zo bepaalt artikel 6:100 BW dat *wanneer een zelfde gebeurtenis voor de benadeelde naast schade tevens voordeel heeft opgeleverd, dan moet, voor zover dit redelijk is, dit voordeel bij de vaststelling van de te vergoeden schade in rekening worden gebracht.*

De belangrijkste omstandigheid waarmee rekening moet worden gehouden is de uitkering uit een schadeverzekering. Deze wordt

aangemerkt als voordeel.[231] Een bedrag dat is uitgekeerd door een ziektekostenverzekering zal verrekend dienen te worden met de gevorderde schadevergoeding. Vaak blijven in dat geval het verplichte eigen risico en eventuele eigen bijdragen die door de benadeelde zijn betaald over. De verzekeringsmaatschappij zal in de rechten treden van de benadeelde waarmee deze een zelfstandig recht verkrijgt de aan de benadeelde uitgekeerde schade te vorderen bij de verdachte (subrogatie). Overigens is het slachtoffer niet verplicht schadevergoeding te vorderen bij zijn verzekering. Hij kan hiervan afzien wegens bijvoorbeeld het verlies van no-claimkorting.

Geen verplichting schade te vorderen bij de verzekeringsmaatschappij

Ter terechtzitting ontstaat nog wel eens een discussie over het eigen risico en in hoeverre dit vergoed zou moeten worden door de verdachte. Strikt genomen betreft dit echter de vraag in hoeverre de gemaakte ziektekosten betaald dienen te worden door de verdachte en welk deel de benadeelde hiervan vergoed heeft gekregen door zijn verzekeraar (het zogenaamde voordeel). Het vorderen van het bedrag van het eigen risico moet dan ook worden uitgelegd als het vorderen van de totale ziektekosten minus het voordeel, bestaande uit de uitkering door de verzekeraar. Dit maakt dat de discussie omtrent een eventueel hoger eigen risico van een benadeelde (waardoor deze lagere premie heeft betaald) ook niet relevant is. In dat geval is het schadebedrag hetzelfde maar het voordeel (de uitkering door de verzekering) lager.

Eigen risico

Samenloop uitkering Schadefonds Geweldsmisdrijven en vordering van de benadeelde partij

Het Schadefonds Geweldsmisdrijven (Schadefonds) kan onder bepaalde voorwaarden aan slachtoffers van ernstige geweldsmisdrijven of hun nabestaanden een uitkering doen. Deze uitkering is een tegemoetkoming in de schade die zij door het letsel als gevolg van het misdrijf of het overlijden hebben geleden. Waar het Schadefonds Geweldsmisdrijven tot voor kort afzonderlijke en gemaximeerde vergoedingen voor immateriële schade en vermogensschade kende, is het beleid per 15 oktober 2014 gewijzigd. Slachtoffers ontvangen, afhankelijk van de ernst

231 Bij de sommenverzekering ligt een en ander complexer, hetgeen hier verder buiten beschouwing blijft.

van het fysieke of psychische letsel en de omstandigheden waaronder het geweldsmisdrijf is gepleegd, een vastgesteld bedrag. Bij het bepalen van de hoogte van de uitkering worden zes letselcategorieën gehanteerd, waarbij aan elke categorie steeds een vast bedrag is gekoppeld, oplopend van € 1.000,- tot € 35.000,-. Het gaat om een tegemoetkoming, een zogeheten all-in bedrag voor zowel door het slachtoffer geleden leed (immateriële schade) als zijn eventuele financiële schade (materiële schade) (zie uitgebreider 4.3.2.6.3 onder Letsellijst).

Het Schadefonds houdt bij het doen van een uitkering rekening met de mogelijkheid dat een slachtoffer in het kader van een civiele procedure van de dader of op andere wijze (bijvoorbeeld van een werkgever als het geweldsmisdrijf tijdens de uitoefening van het werk plaatsvond, of via een WA-verzekering) een vergoeding voor zijn schade kan krijgen of reeds heeft gekregen. In dat geval verbindt het Schadefonds aan de uitkering de voorwaarde dat het de later door het slachtoffer ontvangen vergoeding (bijvoorbeeld een toewijzing van de vordering van de benadeelde partij) alsnog in mindering kan brengen op het bedrag van de uitkering. Deze voorwaarde werd voor de wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven (Wsg) (per 1 januari 2012) al zo gehanteerd door het Schadefonds, maar vindt thans zijn basis in artikel 6 lid 2 Wsg. Het Schadefonds noemt dit verrekenen. Wanneer de schade na een door het Schadefonds verstrekte uitkering ook door de dader wordt vergoed, kan het Schadefonds ook achteraf bepalen dat deze schadevergoeding met de uitkering wordt verrekend (artikel 6 lid 3 Wsg). Het verrekenen gaat in de praktijk als volgt. Als een dader door de strafrechter is veroordeeld tot betaling van een schadevergoeding aan een slachtoffer en daarvoor de schadevergoedingsmaatregel is opgelegd, zal het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB) deze schadevergoeding bij de dader incasseren. Het CJIB meldt periodiek aan het Schadefonds welke schadevergoedingen het in verband met geweldmisdrijven incasseert. Het Schadefonds onderzoekt dan of het CJIB schadevergoedingen zal incasseren voor slachtoffers die ook al een uitkering van het Schadefonds hebben ontvangen. Als een schadevergoeding en uitkering betrekking hebben op dezelfde schade van een slachtoffer, dan meldt het Schadefonds dit bij het CJIB.

Het overlappende deel van de te incasseren schadevergoeding wordt dan door het CJIB aan het Schadefonds overgemaakt in plaats van aan het slachtoffer, nu deze voor de betreffende schade al een uitkering heeft ontvangen. Het slachtoffer ontvangt daarvan een mededeling van het Schadefonds.

Bij de beoordeling van de vordering van een benadeelde partij in het strafgeding kan de rechter te maken krijgen met de vraag of en zo ja, op welke wijze hij rekening moet houden met een door het Schadefonds reeds gedane uitkering aan het slachtoffer. Hierbij doet zich het probleem voor dat artikel 6 lid 4 Wsg bepaalt dat de Staat voor het uitgekeerde bedrag in de rechten van het slachtoffer treedt die deze ten aanzien van de door hem geleden schade tegenover derden heeft. De vraag is dus hoe de benadeelde na uitkering door het Schadefonds zijn rechten nog geldend kan maken tegenover derden, wanneer de Staat in deze rechten is getreden. Er bestaat discussie over de vraag of artikel 6 lid 4 Wsg ertoe leidt dat het slachtoffer (als gevolg van subrogatie) zijn vorderingsrecht verliest en dit vorderingsrecht is overgegaan op de Staat.

Discussie of slachtoffer als gevolg van subrogatie zijn vorderingsrecht verliest bij uitkering Schadefonds

In de (lagere) rechtspraak wordt verschillend omgegaan met deze vraag. Er zijn zowel uitspraken te vinden waarin de vordering van een benadeelde wordt toegewezen, ondanks een eerdere uitkering door het Schadefonds, als uitspraken waarin de vordering wordt afgewezen dan wel de benadeelde niet-ontvankelijk wordt verklaard. De Hoge Raad heeft bij arrest van 20 april 2004[232] ten aanzien van de door het Schadefonds gehanteerde voorwaarde (welke thans een wettelijke basis heeft, red) bepaald dat deze zo moet worden begrepen dat het Schadefonds aan het slachtoffer weliswaar een bedrag beschikbaar stelt om voorshands te voorzien in de door het slachtoffer geleden schade, maar dat daaraan een einde komt zodra en voor zover de schade wordt vergoed door de verdachte en dus de schade niet is vergoed door het Schadefonds. Op basis van dit arrest wordt wel gepleit voor het toewijzen van de vordering van de benadeelde partij ondanks een eerder gedane uitkering door het Schadefonds. De redenering is dan dat deze uitkering als

232 Hoge Raad 20 april 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO3452.

Uitkering Schadefonds voorwaardelijk

voorwaardelijk moet worden beschouwd en deze er niet aan in de weg staat om ditzelfde bedrag alsnog van de verdachte te vorderen.[233] Het gerechtshof Den Bosch oordeelde in 2015 in dezelfde lijn: de door het Schadefonds aan de benadeelde partij uitgekeerde bedragen werden niet in mindering gebracht op hetgeen de benadeelde partij als schade had gevorderd, nu – kort samengevat – uit de mededeling van het Schadefonds blijkt dat de uitkeringen een voorlopig karakter hebben en van (definitieve) subrogatie geen sprake is.[234]

Wat voor deze redenering pleit is dat uit de wetsgeschiedenis met betrekking tot de formulering van het huidige artikel 6 Wsg volgt dat het de bedoeling van de wetgever is geweest te bewerkstelligen dat het slachtoffer zijn vorderingsrecht op de verdachte behoudt, wanneer aan hem hiervoor al een uitkering is verstrekt door het Schadefonds.[235] Zo werd in het aanvankelijke voorstel expliciet bepaald dat de benadeelde zijn vorderingsrecht zou behouden ten opzichte van derden onder de verplichting de uitkering die hij reeds ontvangen had van het Schadefonds terug te betalen bij ontvangst van een vergoeding door derden. Uiteindelijk is deze toevoeging geschrapt in het voorstel zoals dat naar de Tweede Kamer is verstuurd. De subrogatie zoals deze reeds bestond is gehandhaafd, zij het dat de rechten niet meer overgaan naar het Schadefonds maar naar de Staat (artikel 6 lid 4 Wsg).

Schadefonds verhaalt uitkering niet op dader

De praktijk is echter dat het Schadefonds het uitgekeerde bedrag niet op de dader verhaalt. Afwijzing van een vordering van de benadeelde partij heeft daarmee als onwenselijk resultaat dat de schadeveroorzaker (de dader) niet wordt veroordeeld tot het betalen van de volledige schadevergoeding, waardoor (een deel van) de schade feitelijk voor rekening van de Staat

233 Zie echter anders de conclusie bij het arrest van de Hoge Raad van 22 mei 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA0872.

234 Gerechtshof 's-Hertogenbosch 26 januari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:156; zie ook Gerechtshof 's-Gravenhage 25 februari 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:432 dat een soortgelijke overweging van de rechtbank overnam.

235 Kamerstukken II, 2009/2010, 32363, nr. 3, p. 4. Zie over deze problematiek ook A.H. Sas, 'Het Schadefonds Geweldsmisdrijven: een nieuwe werkwijze ingevoerd en wijziging van de wet op komst', VR 2015/50, p. 13-14.

blijft. Bij de wijziging van de Wsg per 1 juli 2016[236] is door het Schadefonds opnieuw aandacht gevraagd voor de problematiek rond artikel 6 lid 4 Wsg, maar er is in het wetgevingsproces verder geen aandacht meer aan besteed.

De redenering dat een uitkering van het Schadefonds voorwaardelijk is waardoor van (definitieve) subrogatie geen sprake is, blijft echter lastig te rijmen met het bepaalde in artikel 6 lid 4 Wsg. Het is weliswaar juist dat de benadeelde onder de gestelde voorwaarden een eventueel later te ontvangen bedrag terug dient te betalen aan het Schadefonds; hem ontbreekt echter door de subrogatie de mogelijkheid deze betaling in rechte af te dwingen. Door de subrogatie heeft de benadeelde immers geen vordering meer op de verdachte: deze is overgegaan naar de Staat. De Staat kan aldus de verdachte aanspreken tot betaling van de door de benadeelde geleden schade, niet de benadeelde zelf. Dat zou betekenen dat de benadeelde niet-ontvankelijk moet worden verklaard of dat uitsluitend toewijsbaar is de schade voor zover die het bedrag dat aan de benadeelde door het Schadefonds is uitgekeerd, overstijgt. De Staat treedt immers in de rechten van de benadeelde *voor het bedrag* dat het Schadefonds aan de benadeelde (de aanvrager) heeft uitgekeerd.

Subrogatie aan de Staat: benadeelde heeft geen vordering meer

Dit betekent ook dat de rechter ten aanzien van deze schade geen schadevergoedingsmaatregel kan opleggen nu artikel 36f lid 2 Sr bepaalt dat deze maatregel alleen kan worden opgelegd *indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht.*

Met subrogatie verdwijnt ook grond voor schadevergoedingsmaatregel

De Minister van Veiligheid en Justitie wenst aan de hiervoor beschreven problematiek een einde te maken. Hij heeft aangekondigd in 2017 met een wetsvoorstel te zullen komen waarbij artikel 6 Wsg zo wordt aangepast dat uitkeringen van het

Minister kondigt wijziging artikel 6 Wsg aan

236 Wet van 14 april 2016 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden, Stb 2016, 160.

Schadefonds niet meer in mindering worden gebracht op de door het slachtoffer binnen het strafproces ingediende vordering.[237]

4.3.4 Eigen schuld

Een tweede omstandigheid waardoor de schadevergoedingsverplichting van de dader/verdachte kan worden verminderd is gelegen in de eigen schuld van de schuldenaar in de zin van artikel 6:101 BW: *Wanneer de schade mede het gevolg is van een omstandigheid die de benadeelde kan worden toegerekend, wordt de vergoedingsplicht van de dader verminderd door de schade over de benadeelde en de vergoedingsplichtige te verdelen in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, met dien verstande dat een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, indien de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden van het geval eist.* De veel gebruikte term 'eigen schuld' is in dit verband eigenlijk niet juist. Voor toerekening van een bepaalde omstandigheid aan de benadeelde is immers niet vereist dat hij daaraan schuld, in de zin van verwijtbaarheid, heeft. Ook omstandigheden waarvoor het slachtoffer wettelijk aansprakelijk is, zoals een fout van zijn ondergeschikte (artikel 6:170 BW) of van een dier in zijn bezit (artikel 6:179 BW) kunnen toerekening van (een deel van) de schade aan de benadeelde partij rechtvaardigen. In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen drie situaties waarin toepassing van de regel van de eigen schuld van de benadeelde aan de orde kan komen[238]:

Drie situaties met betrekking tot eigen schuld

- het intreden van de schade is zowel het gevolg van de door de dader (verdachte) gepleegde onrechtmatige daad (of wanprestatie) als van zekere gedragingen van de benadeelde;
- de omvang van de schade is vergroot doordat de benadeelde voorafgaand aan de schadeveroorzakende gebeurtenis

237 Brief van de Minister van Veiligheid en Justitie van 28 november 2016, Kamerstukken II, 33552, nr. 25.

238 Asser/Hartkamp en Sieburgh 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, nr. 125.

bepaalde handelingen heeft verricht of nagelaten; *(Denk bijvoorbeeld aan een bromfietser die met hogere snelheid rijdt dan toegestaan of geen helm draagt of de automobilist die verzuimt zijn autogordel om te doen, waardoor de gevolgen van een door een ander veroorzaakt ongeval groter of ernstiger zijn dan anders het geval zou zijn geweest.)*[239]

– de omvang van de schade is vergroot doordat de benadeelde nadat de schadeveroorzakende gebeurtenis heeft plaatsgevonden maatregelen ter beperking of voorkoming van de schade achterwege heeft gelaten; *(Denk bijvoorbeeld aan een gewond slachtoffer dat zijn verwonding(en) verwaarloost of nalaat zich tijdig onder geneeskundige behandeling te stellen.)*

Geen ambtshalve vermindering vanwege eigen schuld

De burgerlijke rechter mag een wettelijke verplichting tot schadevergoeding niet ambtshalve verminderen op grond van zijn oordeel dat sprake is van eigen schuld van de benadeelde, hetgeen niet betekent dat de rechter de eigen schuldvraag niet ambtshalve aan de orde zou mogen stellen. Indien hij dat doet, dient hij partijen wel in de gelegenheid te stellen het processuele debat daaromtrent aan te gaan en dient hij zich van een beslissing omtrent eigen schuld te onthouden indien blijkt dat partijen dat debat niet wensen te voeren.[240] Indien de verdachte een beroep doet op eigen schuld van de benadeelde partij, zal de strafrechter op dat verweer dienen te beslissen.[241]

Motiveringsplicht

Bij de beantwoording van de vraag of en in hoeverre eigen schuld van het slachtoffer in de zin van artikel 6:101 lid 1 BW leidt tot vermindering van de schadevergoedingsplicht, is het van belang voor ogen te houden dat eerst een causaliteitsafweging plaats vindt (primaire maatstaf) inhoudende dat moet worden beoordeeld in welke mate de gedragingen van het slachtoffer en die van de dader (verdachte) aan het ontstaan van de schade hebben bijgedragen. Bij die afweging speelt de

239 Hoge Raad 7 december 1979, NJ 1980, 19, Hoge Raad 28 november 1986, NJ 1987, 507 en Hoge Raad 1 juni 1990, NJ 1990, 578.

240 Hoge Raad 26 september 2003, NJ 2004, 460 Regiopolitie Gelderland Zuid/Hovax BV; in die zaak oordeelde de Hoge Raad dat de rechter de eigen schuldvraag aan de orde mocht stellen.

241 Hoge Raad 14 april 1998, NJ 1998, 675 en Hoge Raad 26 oktober 2004, NJ 2004, 689.

mate van verwijtbaarheid geen rol. Beoordeling van de mate van verwijtbaarheid aan de zijde van het slachtoffer (en die van de dader/verdachte) komt pas aan de orde in het geval toepassing wordt gegeven aan de billijkheidscorrectie. Zie hierover uitgebreid het arrest van de Hoge Raad van 16 januari 2001 (NJ 2001, 379) in een zaak over een geruchtmakende veldslag tussen voetbalsupporters van Ajax en Feijenoord bij Beverwijk waarbij een van de slachtoffers het leven liet en waarbij de verdachte zich tegen de vordering van de benadeelde partij verweerde met de stelling dat het slachtoffer de schade aan zich zelf te wijten had omdat hij zich in een vechtpartij begeven had.

In het geval er sprake is van eigen schuld aan de zijde van de benadeelde in de hiervoor bedoelde zin, is uitgangspunt dat de schade over de benadeelde en de aansprakelijke persoon (verdachte) wordt verdeeld in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden aan de schade hebben bijgedragen. In die verdeling kan de hiervoor genoemde billijkheidscorrectie vervolgens verandering brengen. Met betrekking tot het toepassen van de billijkheidscorrectie zijn nog enkele opmerkingen te maken. Zo kan de omstandigheid dat het schadeveroorzakende feit opzettelijk is begaan voor de rechter reden zijn om de op de dader rustende vergoedingsplicht geheel in stand te laten ondanks eigen schuld aan de zijde van de benadeelde. Ook kan de eigen schuld van de benadeelde zo gering zijn dat deze bij het vaststellen van de schadevergoedingsverplichting mag worden verwaarloosd. Voorts mag de rechter bij toepassing van de billijkheidscorrectie de ernst van het letsel als argument gebruiken om tot een andere verdeling te komen.[242]

Toepassen billijkheidscorrectie

Of een vordering vanwege een door de verdachte gedaan beroep op eigen schuld aan de zijde van de benadeelde partij niet-ontvankelijk dient te worden verklaard omdat de behandeling van die vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert, zal niet alleen afhangen van de (complexiteit van de) concrete feiten en omstandigheden van het betreffende geval, maar ook van de mate van onderbouwing van de vordering door de benadeelde en betwisting daarvan door de

242 Hoge Raad 22 april 2005, NJ 2006, 20.

verdachte waardoor de rechter zich al dan niet voldoende geïnformeerd acht om de vordering inhoudelijk te kunnen beoordelen.[243]

4.3.5 Schadebeperkingsverplichting

Zoals hiervoor al aan de orde kwam, kan de eigen schuld van een benadeelde onder meer zijn gelegen in het feit dat hij heeft nagelaten maatregelen ter voorkoming of beperking van zijn schade te treffen. De benadeelde is daartoe immers gehouden, voor zover dit mogelijk is en redelijkerwijs van hem kan worden verlangd. Overigens ligt de lat daarvoor wel hoog. Schade, ontstaan door het niet nemen van gepaste maatregelen door de benadeelde, behoeft de schuldenaar niet te vergoeden. Zoals hiervoor al bij de bespreking van artikel 6:96 BW aan de orde was, is de keerzijde van deze regel dat redelijke kosten ter voorkoming of beperking van schade die als gevolg van de onrechtmatige daad mochten worden verwacht, voor vergoeding in aanmerking komen en dat deze kosten dus ook deel uit kunnen maken van de vordering van de benadeelde partij in het strafproces of van de schadevergoedingsmaatregel.

Verplichting tot beperking schade voor zover redelijkerwijs kan worden verlangd

4.3.6 Matiging

Een derde reden om af te wijken van het uitgangspunt dat de door de benadeelde geleden schade integraal dient te worden vergoed, is gelegen in de bevoegdheid van de rechter de schadevergoedingsverplichting te matigen *'indien toekenning van volledige schadevergoeding in de gegeven omstandigheden waaronder de aard van de aansprakelijkheid, de tussen partijen bestaande rechtsverhouding en hun beider draagkracht, tot kennelijk onaanvaardbare gevolgen zou leiden'*, zo bepaalt artikel 6:109 BW.

De in dit artikel neergelegde maatstaf is zo geformuleerd dat de rechter terughoudend moet zijn bij het hanteren van de

243 Zie in dit verband Hoge Raad 20 maart 2012, NJ 2012, 520 met noot B.F. Keulen en de conclusie A-G bij Hoge Raad 26 mei 2015, ECLI:NL:PHR:2015:668; zie verder voor gevallen waarin een beroep op eigen schuld aan de zijde van de benadeelde partij is verworpen: Hoge Raad 18 november 2008, NS 2009, 3 en Gerechtshof Arnhem 3 augustus 2012, NJFS 2012, 225.

matigingsbevoegdheid.[244] Het gaat daarnaast om een discretionaire bevoegdheid ('de rechter kan'), waarbij de rechter moet letten op alle omstandigheden van het geval aan de zijde van beide partijen. Het eerste lid van artikel 6:109 BW geeft een niet limitatief bedoelde opsomming van relevante omstandigheden: de aard van de aansprakelijkheid, de tussen partijen bestaande rechtsverhouding en de draagkracht van partijen. Bij 'de aard van de aansprakelijkheid' heeft de wetgever onder meer het oog gehad op de wettelijke risicoaansprakelijkheden en bij 'de tussen partijen bestaande rechtsverhouding' dacht de wetgever aan gevallen van belangeloze dienstverlening. Voorbeelden van mogelijke andere omstandigheden zijn: de mate van schuld van de aansprakelijke persoon (denk ook aan verminderde toerekeningsvatbaarheid), de omstandigheid dat deze zelf ook aanzienlijke schade heeft geleden en de aard van de schade.[245]

Terughoudendheid bij hanteren matigingsbevoegheid

Toepassing van de bevoegdheid tot matiging komt pas aan de orde als de volledige omvang van de wettelijke verplichting tot schadevergoeding is bepaald.

Daarnaast geldt dat matiging nimmer mag geschieden tot een lager bedrag dan dat, waarvoor de schuldenaar zijn aansprakelijkheid door verzekering heeft gedekt of verplicht was te dekken (artikel 6:109 lid 2 BW).

In beginsel kan ook de strafrechter gebruik maken van de bevoegdheid de aan de benadeelde partij toe te kennen schadevergoeding te matigen. In het kader van het strafproces, waar de rechtsverhouding tussen verdachte en de benadeelde partij doorgaans wordt bepaald door een onrechtmatige daad die uit een doleus misdrijf bestaat, zal matiging echter niet snel aan de orde zijn.[246] Daarbij komt dat de draagkracht in beginsel[247]

244 Hoge Raad 28 mei 1999, NJ 1999, 510.

245 Asser/Hartkamp en Sieburgh 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, nrs. 183 en 184.

246 Zo ook de gedachte van de wetgever bij de totstandkoming van de Wet Terwee, MvA Kamerstukken I 1992/1993, 21345, nr. 36, p. 2; Handelingen I 1992/93, 11, p. 452.

247 Bij het vaststellen van de omvang van de immateriële schade kan – anders dan bij de materiële schade – wel rekening worden gehouden met de wederzijdse (financiële) omstandigheden.

Draagkracht in beginsel geen maatstaf

Matiging alleen als volledige toewijzing onbegrijpelijk is

geen maatstaf is bij de bepaling van de hoogte van de schadevergoeding; een beperkte of ontoereikende draagkracht van de verdachte zal op zich zelf dus geen reden zijn de schadevergoeding te matigen, er moet meer bij komen.[248] Langemeijer stelt dat voor matiging door de strafrechter van de door benadeelde partij gevorderde schade op grond van artikel 6:109 lid 2 BW slechts reden is indien toewijzing van een volledige schadevergoeding maatschappelijk niet meer begrepen zou worden.[249]

Overigens kan het ontbreken van draagkracht (nu en in de nabije toekomst) wel aanleiding zijn om geen schadevergoedingsmaatregel als bedoeld in artikel 36f Sr op te leggen. Ook hier laat jurisprudentie zien dat daarvoor slechts in uitzonderlijke gevallen aanleiding zal zijn.[250] Dit heeft te maken met het feit dat het voor de strafrechter veelal lastig zal zijn vast te stellen dat het opleggen van de maatregel tot het volledige bedrag van de aan de verdachte toe te rekenen schade tot kennelijk onaanvaardbare gevolgen zal leiden in verband met diens draagkracht. Het Openbaar Ministerie heeft immers de mogelijkheid om uitstel van betaling of betaling in termijnen toe te staan en ook kan het CJIB betalingsregelingen treffen[251], zodat de rechter veelal niet met zekerheid kan vaststellen dat de financiële omstandigheden van de verdachte (nu en in de nabije toekomst) voldoening van de schadevergoedingsmaatregel volledig illusoir zullen maken.

4.3.7 Medeschuld en hoofdelijkheid

Als er twee of meer personen aansprakelijk zijn voor dezelfde schade, is er sprake van medeschuld. Het slachtoffer kan in dat geval ieder van hen aanspreken voor de gehele schade, met dien verstande dat wanneer een van hen betaalt, de anderen jegens het slachtoffer/de benadeelde zijn bevrijd (artikel 6:102 lid 1 BW en artikel 6:7 BW).

248 Gerechtshof Arnhem 9 maart 1982, NJ 1983, 109 en Rechtbank Utrecht 5 februari 1992, NJ 1992, 634, waarbij moet worden opgemerkt dat deze zaken onder het oud BW zijn gewezen.

249 F.F. Langemeijer, Het slachtoffer en het strafproces, studiepockets strafrecht, Kluwer 2010, p.142.

250 Zie in dit verband Hoge Raad 20 juni 2000, NJ 2000, 634, Hoge Raad 19 juni 2007, NJ 2007, 359 en Hoge Raad 16 juni 2009, NJ 2009, 293.

251 Op grond van artikel 561, derde lid Sv.

Die situatie doet zich bijvoorbeeld voor bij het medeplegen van een strafbaar feit, bijvoorbeeld een mishandeling. De schade is ontstaan door onrechtmatige gedragingen van twee of meer personen, terwijl voor elk van die gedragingen geldt dat de schade zonder die gedraging niet zou zijn ingetreden. Elk van de daders is dus hoofdelijk aansprakelijk voor het geheel.[252] De dader kan zich tegenover de benadeelde niet verweren met de stelling dat hij niet in dezelfde mate als zijn mededader aan het strafbare feit (en dus het ontstaan van de schade), heeft bijgedragen.

Hiervoor onder 4.3.1.4 kwam hoofdelijkheid ook al aan de orde bij een bijzondere vorm van aansprakelijkheid, namelijk de groepsaansprakelijkheid ex artikel 6:166 BW; indien een onrechtmatige daad wordt gepleegd door een van de tot een groep behorende personen en de kans op het toebrengen van schade deze personen had behoren te weerhouden van hun gedragingen in groepsverband, zijn zij hoofdelijk aansprakelijk voor de gehele schade indien deze gedragingen hun kunnen worden toegerekend. De rechter zal steeds moeten beslissen of de gestelde schade aan de verdachte in kwestie kan worden toegerekend. Artikel 6:166 BW kan bijvoorbeeld aan de orde komen bij een veroordeling wegens openlijke geweldpleging.[253] In zijn arrest van 2 oktober 2015[254] oordeelde de Hoge Raad dat een strafrechtelijke veroordeling op de voet van artikel 140 Sr niet voldoende is voor civielrechtelijke aansprakelijkheid op grond van artikel 6:166 BW voor *alle* vanuit de criminele organisatie gepleegde delicten en de daaruit geresulteerde schade. Een strafrechtelijke veroordeling wegens overtreding van artikel 140 Sr, dat deelneming aan een organisatie die het plegen van misdrijven tot oogmerk heeft strafbaar stelt, is namelijk niet voldoende voor het aannemen van gedragingen in groepsverband.

Veroordeling 140 Sr niet zonder meer voldoende voor civielrechtelijke aansprakelijkheid 6:166 BW

Het slachtoffer kan bij een hoofdelijke veroordeling zelf bepalen wie van de mededaders hij aanspreekt tot betaling van zijn schade. Degene die door de benadeelde is aangesproken tot betaling van de gehele schade heeft regres op de anderen voor

252 Hoge Raad 24 december 1999, NJ 2000, 351.

253 Zie Hoge Raad 1 juli 1998, NJ 1998, 876.

254 Hoge Raad 2 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2914, NJ 2016, 194.

dat gedeelte dat zijn draagplicht te boven gaat (artikelen 6:10 en 6:12 BW). Het slachtoffer staat daar verder buiten. De onderlinge draagplicht tussen de mededaders ten aanzien van de schade wordt vastgesteld *'in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, met dien verstande dat een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, indien de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden van het geval eist'* (zie artikel 6:102, lid 1 BW dat artikel 6:101 BW van overeenkomstige toepassing verklaart). Artikel 6:166, lid 2 BW geeft een soortgelijke regel inhoudende dat de leden van een groep onderling voor gelijke delen in de vergoeding bijdragen tenzij de billijkheid een andere verdeling eist.

4.3.8 Wettelijke rente

Ingevolge artikel 6:119 BW bestaat de schadevergoeding die is verschuldigd wegens vertraging in de voldoening van een geldsom, uit de wettelijke rente over de tijd dat de schuldenaar met de voldoening daarvan in verzuim is geweest. Wettelijke rente wordt niet ongevraagd toegewezen, maar moet uitdrukkelijk worden gevorderd. Indien de benadeelde partij aanspraak maakt op wettelijke rente (op het voegingsformulier, bij aparte brief of mondeling ter zitting), heeft zij recht op vergoeding daarvan. Niet nodig is dat de benadeelde partij de hoogte van de wettelijke rente vermeldt; deze wordt vastgesteld bij Algemene maatregel van bestuur en periodiek herzien. Ook in het strafvonnis hoeft geen rentepercentage te worden vermeld. Wel moet bij toewijzing van een vordering met wettelijke rente, in het vonnis worden vermeld vanaf welke datum de verdachte wettelijke rente verschuldigd is.

Wettelijke rente niet ongevraagd toewijzen

Met betrekking tot de ingangsdatum van de gevorderde wettelijke rente is het volgende van belang. Wettelijke rente is verschuldigd vanaf de dag waarop de schuldenaar in verzuim is. Verzuim bestaat gedurende de tijd dat de prestatie uitblijft nadat zij opeisbaar is geworden (art. 6:81 BW). Indien geen termijn is bepaald voor de nakoming van een verbintenis – zoals uit zijn aard het geval is bij een verbintenis tot schadevergoeding uit onrechtmatige daad – kan terstond nakoming worden gevorderd (artikel 6:38 BW). Verzuim treedt zonder ingebreke-

stelling in wanneer de verbintenis tot schadevergoeding voortvloeit uit onrechtmatige daad (art. 6:83 BW). Dit zal vrijwel steeds het geval zijn indien de schadeveroorzakende gebeurtenis een strafbaar feit is, gepleegd tegen de schuldeiser.

Dit alles brengt mee dat schadevergoeding uit een strafbaar feit meteen en zonder ingebrekestelling opeisbaar is vanaf het ontstaan van de schade en dat vanaf dat moment de wettelijke rente over de hoofdsom van de schade gaat lopen.[255]

Immateriële schade en abstract berekende schade

Bij *immateriële schade* is het moment waarop het strafbare feit is gepleegd, doorgaans het moment waarop de wettelijke rente gaat lopen. Ook bij *abstract berekende schade* (zaakschade en zaaksverlies) is dit het geval, aangezien op dat moment immers de vermindering in het vermogen van de benadeelde partij plaatsvindt. Als het strafbare feit zich over een langere periode heeft uitgestrekt of meermalen is gepleegd in een langere periode (bijvoorbeeld seksueel misbruik gedurende enkele jaren) zal het veelal ondoenlijk zijn een ingangsdatum ergens binnen deze periode te kiezen. In die gevallen wordt er wel eens voor gekozen de ingangsdatum van de wettelijke rente te stellen op de laatste dag van de bewezen verklaarde periode.

Ingangsdatum wettelijke rente bij langere pleegperiode

Concreet berekende schade

Bij *concreet berekende schade* ontstaat de schade daadwerkelijk op het moment dat de benadeelde zelf iets verschuldigd wordt aan een derde of inkomsten derft. Denk aan ziekenhuiskosten, vervoerskosten, gederfde arbeidsinkomsten, kosten van vervangend vervoer, gevolgschades en kosten ter schadebeperking. Vanaf dat moment gaat de wettelijke rente lopen.

Het kan dus zijn dat de ingangsdatum van de wettelijke rente per schadepost verschilt. Indien de ingangsdatum moeilijk is vast te stellen, kan deze worden gesteld op de dag van indiening van de civiele vordering (vergelijkbaar met de dag van de dagvaarding in een procedure voor de burgerlijke rechter).

Ingangsdatum wettelijke rente kan verschillen per schadepost

255 Zie Hoge Raad 3 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AW3559 rov 4.5.3 en ook Hoge Raad 21 januari 2014, ECLI:NL:HR:2014:123.

In dictum vonnis ingangsdatum wettelijke rente concreet vermelden

In het dictum moet de ingangsdatum van de wettelijke rente (en soms de verschillende ingangsdata) concreet worden genoemd. Er kan niet worden volstaan met een verwijzing naar "datum delict". Het is voorts van belang dat het dictum van de veroordeling duidelijk en concreet is. In het bijzonder is dit van belang bij de schadevergoedingsmaatregel die door het CJIB ten uitvoer wordt gelegd. Het CJIB kan niet in het dossier nagaan vanaf wanneer de wettelijke rente loopt.

Vordering wettelijke rente bij schadevergoedingsmaatregel niet nodig

Wettelijke rente naar burgerlijk recht maakt deel uit van de schade. De door de benadeelde partij *gevorderde* wettelijke rente maakt dus ook deel uit van de in het kader van de schadevergoedingsmaatregel aan de verdachte op te leggen betalingsverplichting. Wettelijke rente die niet is gevorderd kan evenwel in het kader van de schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd.[256] Bij de oplegging van een schadevergoedingsmaatregel, wordt het aantal dagen vervangende hechtenis slechts gerelateerd aan de hoofdsom van de toegewezen schadevergoeding en niet tevens aan de daarover verschuldigde wettelijke rente.[257]

Vervangende hechtenis relateren aan hoofdsom zonder wettelijke rente

Om te voorkomen dat de vervangende hechtenis die aan de schadevergoedingsmaatregel moet worden verbonden (en die in een concreet aantal dagen met een maximum van een jaar moet worden uitgedrukt) zich ook uitstrekt over de wettelijke rente, waarvan de omvang niet bekend is bij het wijzen van het vonnis, kan het dictum het beste als volgt luiden: *'legt aan de verdachte de verplichting op tot betaling aan de staat van een bedrag van EUR … ten behoeve van het slachtoffer …, bepaalt dat bij gebreke van betaling en verhaal van dit bedrag hechtenis wordt toegepast voor de duur van … dagen en bepaalt dat het te betalen bedrag wordt vermeerderd met de wettelijke rente vanaf ….'*

4.3.9 Proceskosten en kosten tenuitvoerlegging

De kosten voor rechtsbijstand die door een benadeelde partij worden gemaakt, kunnen niet worden aangemerkt als schade

256 Hoge Raad 9 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2652 en Hoge Raad 4 februari 2015, ECLI:NL:HR:2015:211.

257 Zie daarover de op 18 september 2009 gemaakt LOVS-afspraak in Oriëntatiepunten voor straftoemeting en LOVS-afspraken.

Geen rechtstreekse schade

die rechtstreeks geleden is als gevolg van het strafbare feit. De benadeelde partij die deze kosten wel als onderdeel van zijn schade vordert, moet daarin niet-ontvankelijk worden verklaard.[258] Ook kunnen dergelijke kosten niet in aanmerking worden genomen bij de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel.[259] Op basis van artikel 592a Sv dient de rechter evenwel een beslissing te nemen over de gemaakte en ten behoeve van de tenuitvoerlegging nog te maken kosten door de benadeelde en de verdachte (of diens ouders/voogd wanneer de verdachte onder de 14 jaar was ten tijde plegen strafbaar feit). Daaronder vallen kosten van rechtsbijstand (in een geval een advocaat is toegevoegd: de te betalen eigen bijdrage), maar ook: kosten voor afschriften van processtukken, portokosten, kosten van een meegebrachte tolk en reis- en verletkosten om de zitting bij te kunnen wonen. Op grond van artikel 361 lid 6 Sv moet de beslissing omtrent de proceskosten in het vonnis worden opgenomen.

Beslissing proceskosten in vonnis

Een redelijke uitleg van artikel 592a Sv brengt mee dat de kosten voor rechtsbijstand (salaris advocaat) die de benadeelde partij heeft moeten maken, op dezelfde wijze worden begroot als dat gebeurt in civiele zaken[260] wat doorgaans neerkomt op het hanteren van het liquidatietarief. Er is een Liquidatietarief rechtbanken en gerechtshoven en een Liquidatietarief kanton (zie voor het Liquidatietarief rechtbanken en gerechtshoven www.rechtspraak.nl/Hoe werkt het recht/reglementen procedures/formulieren en voor het Liquidatietarief kanton de Wiki Juridica).

Hanteren liquidatietarieven

Bij dit uitgangspunt heeft de Hoge Raad wel enkele kanttekeningen geplaatst. Zo is het liquidatietarief, dat in civiele procedures wordt gebruikt bij de begroting van de proceskosten die de in het ongelijk gestelde partij moet vergoeden, geen recht in de zin van artikel 79 RO maar een de rechter niet bindende richtlijn. Een dergelijke richtlijn leent zich volgens de Hoge Raad niet steeds voor directe toepassing op de werkzaamheden die een raadsman verricht ten behoeve van een benadeelde partij die

258 Hoge Raad 21 september 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZD1533, NJ 1999, 801.

259 Hoge Raad 18 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:ZD1786, NJ 2000, 413.

260 Hoge Raad 29 mei 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB1819, NJ 2002, 123 en Hoge Raad 31 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:805.

zich het strafproces heeft gevoegd. Er kan dus van worden afgeweken.[261] Van belang kan bijvoorbeeld zijn dat de werkzaamheden in een voegingsprocedure doorgaans minder verstrekkend en intensief zullen zijn dan die in een dagvaardingsprocedure. In het geval de rechter de werkelijke kosten vergoed wenst te zien, moet hij deze afwijking motiveren.[262] Verder ligt het bij de toepassing van het liquidatietarief voor de hand aansluiting te zoeken bij de competentieregels voor vorderingen in een civielrechtelijke procedure (artikelen 93 en 94 Rv). Dit betekent dat voor vorderingen tot en met € 25.000 het Liquidatietarief Kanton wordt gehanteerd en voor vorderingen boven € 25.000 het Liquidatietarief Rechtbanken en Gerechtshoven. Volgens vaste rechtspraak behoeft de begroting van de proceskosten geen motivering.[263] Naast het tarief voor het salaris van de gemachtigde, komen voorts voor vergoeding in aanmerking reis- en verletkosten, portokosten en kosten voor het verkrijgen van een afschrift van het dossier (zie voor die tarieven: Besluit Tarieven in Strafzaken 2003).

Afwijking liquidatietarief

Begroting proceskosten behoeft geen motivering

Ook de kosten voor tenuitvoerlegging vallen onder de proceskosten. Deze kunnen bestaan uit de kosten voor het inschakelen van een deurwaarder om het (toewijzende) vonnis te executeren. Buitengerechtelijke kosten zullen doorgaans niet meer belopen dan het invullen van een voegingsformulier en het overleggen met een raadsman. Deze kosten zullen zijn verdisconteerd in de proceskosten. Mocht zich echter de situatie voordoen dat meer voorafgaande kosten zijn gemaakt (uitgebreide schikkingsonderhandelingen en of kosten van deskundigen bijvoorbeeld), dan vallen deze kosten onder artikel 6:96 lid 2 onder b of c BW en komen deze als rechtstreekse schade voor vergoeding in aanmerking. Per 1 juli 2012 zijn de Wet normering van de vergoeding voor kosten ter verkrijging van voldoening buiten

261 Hoge Raad 26 april 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD 8866 en Hoge Raad 16 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2668 (zaak Robert M. waarin het Hof de daadwerkelijk gemaakte kosten van rechtsbijstand heeft toegewezen aangezien het liquidatietarief onvoldoende recht doet aan de uitzonderlijke aard en omvang van de zaak) en Hoge Raad 11 april 2017, ECLI:NL:HR:2017:653.

262 Hoge Raad 20 maart 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG7995, NJ 2009, 234.

263 Laatstelijk in Hoge Raad 11 april 2017, ECLI:NL:HR:2017:663, zie ook de andersluidende conclusie van de A-G in deze zaak, ECLI:NL:PHR:2016:962.

Buitengerechtelijke kosten

rechte (de Wet normering buitengerechtelijke kosten) en het bijbehorende Besluit vergoeding voor buitengerechtelijke incassokosten (het Besluit) in werking getreden. Op grond van deze wettelijke regeling worden de buitengerechtelijke incassokosten vanaf 1 juli 2012 berekend volgens een staffel en zijn ze aan een maximum gebonden. Het doel is om vooral consumenten en eenmanszaken tegen onredelijk hoge incassokosten te beschermen. Op 1 november 2013 is het Rapport BGK-integraal in werking getreden. In dit Rapport heeft een landelijke werkgroep bestaande uit medewerkers van de Rechtspraak integrale aanbevelingen gedaan over de wijze van beoordeling van vorderingen tot vergoeding van buitengerechtelijke kosten. Ook zijn daarin aanbevelingen gedaan voor de toepassing van de nieuwe wettelijke regeling.[264]

Proceskosten niet, BGK wél mee in schadevergoedingsmaatregel

Nu de proceskosten niet worden gerekend tot schade die rechtstreeks is geleden als gevolg van het strafbare feit, komen deze niet in aanmerking voor oplegging van een schadevergoedingsmaatregel.[265] Buitengerechtelijke incassokosten worden wel als rechtstreekse schade beschouwd en kunnen aldus worden meegenomen in de schadevergoedingsmaatregel.

Niet-ontvankelijkheid en verwijzing in kosten

In civiele zaken wordt doorgaans de partij die (het meest) in het ongelijk is gesteld, veroordeeld in de proceskosten van de andere partij (artikel 237 Rv). Een familieband of bij (gewezen) echtgenoten kan (er) reden zijn de kosten te compenseren in die zin dat ieder de eigen kosten draagt. Ook kan een gedeeltelijke toewijzing van de vordering reden zijn de kosten tussen partijen te compenseren.

Ten aanzien van de vordering van de benadeelde partij doet zich de moeilijkheid voor dat ook om andere redenen niet tot toe- of afwijzing van de vordering wordt gekomen. Denk aan de gevallen als genoemd in artikel 361, lid 2 Sv (niet-ontvankelijkheid wegens geen straf of maatregel, geen rechtstreekse schade dan wel een onevenredige belasting van het strafgeding). Ook in die

264 De Wet normering buitengerechtelijke kosten, het Besluit en het Rapport BGK-integraal zijn te raadplegen via www.rechtspraak.nl.

265 Hoge Raad 18 april 2000, NJ 2000, 413.

Proceskostenveroordeling bij niet-ontvankelijkheid afhankelijk van reden niet-ontvankelijkheid

gevallen zal de rechter zich over de proceskosten dienen uit te laten. Een algemene regel voor deze gevallen is lastig te geven gelet op de uiteenlopende mogelijkheden die kunnen leiden tot de niet-ontvankelijk verklaring van de vordering van de benadeelde partij. Wanneer om inhoudelijke redenen een vordering niet-ontvankelijk wordt verklaard, ligt het voor de hand de benadeelde in de kosten te veroordelen. Dit is het geval wanneer bijvoorbeeld een vrijspraak volgt of wanneer er geen sprake is van rechtstreekse schade. Wanneer evenwel om proceseconomische redenen een niet-ontvankelijkheid volgt, bijvoorbeeld bij de vaststelling dat de behandeling een onevenredige belasting vormt, zal dat vaker aanleiding zijn om de kosten te compenseren. De Advocaat-Generaal bij Hoge Raad 23 november 2010,[266] doet een poging de diverse gevallen te onderscheiden en tot een werkbare oplossing te komen. Overigens zullen doorgaans door de verdachte geen proceskosten zijn opgevoerd en zal de bijstand van zijn advocaat zich grotendeels op de strafzaak zelf hebben geconcentreerd. Aldus bestaat bijna altijd aanleiding de kosten van de verdachte op nihil te begroten.

Kosten verdachte vrijwel altijd nihil

In zijn uitspraak van 23 november 2010 oordeelde de Hoge Raad dat wanneer de rechter de vordering als niet eenvoudig oordeelt en daarmee niet-ontvankelijk verklaart, hij niet zonder nadere motivering de verdachte in de proceskosten kan veroordelen aan de zijde van de benadeelde gemaakt. Hiermee geeft de Hoge Raad niet zozeer een inhoudelijk oordeel maar meer een aanwijzing dat een op het eerste gezicht onbegrijpelijke proceskostenveroordeling dient te worden uitgelegd. Wel lijkt de Hoge Raad in deze uitspraak afstand te nemen van de daarvoor gehuldigde opvatting dat niet-ontvankelijkverklaring of onbevoegdverklaring gelijk moet worden gesteld met ontzegging van de vordering.[267]

4.3.10 Verjaring

Een van de mogelijk door een verdachte te voeren verweren tegen een vordering tot schadevergoeding kan inhouden dat de vordering (naar burgerlijk recht) is verjaard. Het strafrecht en

266 Hoge Raad 23 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM9405, NJ 2011, 223.

267 Hoge Raad 28 april 1964, VR 1964, 97.

het burgerlijk recht kennen eigen regels met betrekking tot de verjaring van het recht tot strafvervolging (artikelen 70 Sr e.v.) respectievelijk het recht op schadevergoeding (artikel 3:310 lid 1 BW). De strafrechter moet de regels van verjaring ambtshalve toepassen. Dit is in het civiele recht anders; daar is het de rechter verboden ambtshalve verjaring toe te passen en dient de aangesproken partij daar uitdrukkelijk een beroep op te doen. Voor de strafrechter zijn van belang de artikelen 70 tot en met 73 Sr waarin de vervolgingsverjaring (verjaringstermijnen, aanvang, stuiting en schorsing van de verjaringstermijn) is geregeld.

Geen ambsthalve verjaring binnen het civiele recht

Wanneer het recht tot strafvervolging is verjaard, zal de beslissing van de strafrechter inhouden dat het Openbaar Ministerie niet-ontvankelijk is in de vervolging van de verdachte. In dat geval zal ook de benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaard dienen te worden in zijn vordering, aangezien er aan de verdachte geen straf of maatregel kan worden opgelegd.

Benadeelde partij niet-ontvankelijk bij verjaring recht vervolging

Met ingang van 1 april 2013 is in werking getreden de Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring[268], waarmee de wetgever tegemoet heeft willen komen aan de maatschappelijke behoefte om daders van zware delicten ook na lange(re) tijd nog te kunnen vervolgen.[269]

Voor de inwerkingtreding van deze wet waren alleen de misdrijven waarop een levenslange gevangenisstraf was gesteld niet aan verjaring onderhevig (artikel 70 lid 2 Sr oud) en verjaarden alle andere strafbare feiten, afhankelijk van de hoogte van de strafbedreiging, na verloop van drie, zes, twaalf of twintig jaren (artikel 70 lid 1 sub 1 tot en met sub 4 Sr oud). De wijzigingen die de nieuwe wet met betrekking tot de verjaringsregels heeft ingevoerd, houden in dat:

– verjaring wordt afgeschaft voor alle misdrijven die met een gevangenisstraf van 12 jaren of meer worden bedreigd;

268 Wet van 15 november 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met de aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring, Stb 2012, 572 en Besluit van inwerkingtreding, Stb 2012, 665.

269 Zie voor een wat uitvoeriger bespreking van deze wet: S.S. Arendse, "Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring" in Ars Aequi maart 2013, pag. 230-234.

- verjaring wordt afgeschaft voor enkele specifieke zedenmisdrijven gepleegd tegen kinderen, te weten:
  - het stelselmatig in bezit hebben van kinderpornografie (artikel 240b, tweede lid, Sr);
  - gemeenschap met een wilsonbekwame (artikel 243 Sr);
  - gemeenschap met een persoon tussen de twaalf en de zestien jaar (artikel 245 Sr);
  - feitelijke aanranding van de eerbaarheid (artikel 246 Sr).
- misdrijven die worden bedreigd met een gevangenisstraf van acht jaren of meer na twintig jaren verjaren.

Artikel 77d Sr voorziet in een bijzonder regime voor de vervolgingsverjaring voor door jeugdige personen gepleegde misdrijven, waarbij de verjaringstermijnen zijn ingekort tot de helft van de in artikel 70 Sr genoemde verjaringstermijnen. Waar voor 1 april 2013 alleen ten aanzien van misdrijven waarop een levenslange gevangenisstraf is gesteld het recht tot strafvervolging ten aanzien van personen tot 18 jaren verjaart in twintig jaren, geldt die verjaringstermijn (van 20 jaren) sinds 1 april 2013 ook voor misdrijven die worden bedreigd met een maximum gevangenisstraf van twaalf jaren of meer alsmede voor de misdrijven genoemd in de artikelen 240b lid 2, 243, 245 en 246 Sr.

De hiervoor genoemde wet waarin de regels van de vervolgingsverjaring zijn aangepast, heeft tevens geleid tot een aanpassing van het vierde lid van artikel 3:310 BW[270] dat met ingang van 1 april 2013 als volgt luidt:

Indien de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt, een strafbaar feit oplevert waarop de Nederlandse strafwet toepasselijk is, verjaart de rechtsvordering tot vergoeding van schade tegen de persoon die het strafbaar feit heeft begaan niet zolang het recht tot strafvordering niet door verjaring of door de dood van de aansprakelijke persoon is vervallen.

Daarmee is uitgangspunt geworden dat een vordering tot vergoeding van schade die het gevolg is van een strafbaar feit

270 Wet van 27 september 2012 tot wijziging van de bevrijdende verjaring in het Burgerlijk Wetboek in geval van schade veroorzaakt door strafbare feiten, Stb. 2012, 454.

niet eerder verjaart dan het recht tot strafvordering voor het desbetreffende delict. Dit leidt ertoe dat voor de zware en (zeer) ernstige delicten, waarvoor thans geen verjaringstermijn meer geldt, tot in lengte van dagen, althans tot aan de dood van de dader vorderingen tot schadevergoeding kunnen worden ingesteld.

Vordering vergoeding schade verjaart niet eerder dan recht tot strafvordering

De wet tot aanpassing van de vervolgingsverjaring heeft in beginsel onmiddellijke werking, zo volgt uit de overgangsbepaling, artikel II van deze wet. Dit betekent dat de nieuwe verjaringstermijnen ook gelden voor strafbare feiten die zijn gepleegd voor 1 april 2013, tenzij de feiten op dat moment zijn verjaard. Deze bepaling sluit aan bij bestaande rechtspraak van de Hoge Raad.[271]

Wel van belang is op te merken dat de onmiddellijke werking van de verjaringsregeling niet inhoudt dat een civiele vordering tot schadevergoeding die is gebaseerd op strafbare feiten gepleegd voor de inwerkingtreding van genoemde wet en die volgens de op dat tijdstip geldende regels reeds was verjaard, zou herleven. In geval een vordering volgens het tot dan toe geldende recht reeds voor 1 april 2013 zou zijn verjaard, kan geen beroep worden gedaan op artikel 3:310, vierde lid BW.[272]

Overigens hoeft de civielrechtelijke verjaring van een vordering van de benadeelde partij, waardoor deze niet-ontvankelijk moet worden verklaard, er niet aan in de weg te staan dat aan de verdachte de schadevergoedingsmaatregel als bedoeld in artikel 36f Sr wordt opgelegd en de benadeelde partij langs die weg (een deel van) de schade vergoed krijgt. Volgens de Hoge Raad[273] is de in artikel 36f Sr bedoelde schadevergoedingsmaatregel een strafrechtelijke sanctie die los staat van de beslissing in de voegingsprocedure en kan worden opgelegd indien en voor zover de verdachte jegens een slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit

271 ECLI:NL:HR: 2010:BK1998, NJ 2010, 231 en ECLI:NL:HR:2010:BK6357, NJ 2010, 232.

272 Zie Hoge Raad 8 september 2000, NJ 2001, 2.

273 Hoge Raad 13 juli 2010, NJ 2010, 459.

Civielrechtelijke verjaring maakt schadevergoedingsmaatregel niet onmogelijk

is toegebracht. De schadevergoedingsmaatregel kan bijvoorbeeld ook worden opgelegd als er zich in de strafprocedure geen benadeelde partij heeft gevoegd. Oplegging van deze maatregel vereist wel dat de aard en de omvang van de maximaal te vergoeden schade volgens de criteria van burgerlijk recht zijn vastgesteld. Verjaring van de vordering heeft tot gevolg dat deze niet meer in rechte opeisbaar is[274], maar doet aan de aansprakelijkheid van de verdachte niet af.

4.3.11 Verrekening van een tegenvordering en bevrijdende betaling

Strafprocedure biedt geen ruimte voor tegenvordering

In het kader van de strafprocedure is – anders dan in een procedure bij de burgerlijke rechter – voor het indienen van een tegenvordering (een vordering in reconventie) door de verdachte geen plaats.[275] Wel zou de verdachte kunnen aanvoeren dat hij de gevorderde schade wil verrekenen met een tegenvordering die hij op de benadeelde partij stelt te hebben. De mogelijkheden voor een verrekening lijken echter gering, gelet op het bepaalde in de artikelen 6:135 en 6:136 BW.

Eerstgenoemd artikel sluit een beroep op verrekening uit indien de verplichting strekt tot vergoeding van schade welke de dader opzettelijk heeft toegebracht. Dit zal bij de schade als gevolg van een door de verdachte gepleegd strafbaar feit veelal het geval zijn. Daarnaast kan de rechter op grond van het bepaalde in artikel 6:136 BW een vordering van een benadeelde partij ondanks een beroep op verrekening toewijzen indien de gegrondheid van dit verweer niet op eenvoudige wijze is vast te stellen en de vordering overigens voor toewijzing vatbaar is.

Indien ter zitting blijkt dat de verdachte de gevorderde schadevergoeding al heeft betaald, leidt dit ertoe dat de grondslag aan de vordering is komen te ontvallen. Dit dient te leiden tot een afwijzing van de vordering.[276]

274 Dit wordt wel de zwakke werking van de verjaring genoemd: door verjaring gaat de mogelijkheid om in rechte een voor tenuitvoerlegging vatbare titel te krijgen verloren, maar de aanspraak zelf blijft bestaan waardoor een nadien gedane betaling door de schuldenaar ook niet onverschuldigd is.

275 Hoge Raad 3 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AW3559.

276 Hoge Raad 9 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL0837.

5 Schadevergoedingsmaatregel

Inhoudsopgave

5.1	Algemeen	183
5.2	Voorwaarden voor oplegging	186
5.3	Vervangende hechtenis	189
5.4	Draagkracht verdachte	190
5.5	Hoofdelijkheid	192
5.6	Termijnbetaling	193
5.7	Voorschotregeling	194
5.8	Proceskosten	195
5.9	Wettelijke rente	195
5.10	Conservatoir beslag	197
5.11	Samenloop ontnemingsmaatregel en speciale preferentie	198
5.12	Komend recht	199

5 Schadevergoedingsmaatregel

5.1 Algemeen

De schadevergoedingsmaatregel (artikel 36f Sr) heeft als doel het herstellen van de rechtmatige toestand. De maatregel kan worden opgelegd ten behoeve van het slachtoffer dan wel diens nabestaanden als genoemd in artikel 51f lid 2 Sv indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht.[277] De wet heeft het over het strafbare feit, wat betekent dat het zowel om een misdrijf als om een overtreding kan gaan.

Zelfstandige strafrechtelijke sanctie die ambtshalve kan worden opgelegd

De schadevergoedingsmaatregel is een zelfstandige strafrechtelijke maatregel die naast andere straffen en maatregelen kan worden opgelegd (artikel 36f lid 3 Sr). Voorts kan de schadevergoedingsmaatregel naast een (gedeeltelijk) toegewezen vordering tot schadevergoeding worden opgelegd, hetgeen doorgaans ook gebeurt.

De rechter kan de schadevergoedingsmaatregel ambtshalve opleggen, dat wil zeggen zonder dat door de benadeelde partij een vordering is ingediend of zonder dat de officier van justitie een vordering strekkende tot oplegging van de schadevergoedingsmaatregel heeft gedaan. Doorgaans zal de officier van justitie overigens de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel vorderen voor zover hij de vordering van de benadeelde partij toewijsbaar acht.

277 Ingevolge artikel 51a Sv zoals dat geldt per 1 april 2017 wordt onder de definitie van slachtoffer ook de nabestaande van het slachtoffer dat als gevolg van het strafbare feit is overleden verstaan. Nabestaanden hebben hiermee gelijke (slachtoffer)rechten als het slachtoffer verkregen. Artikelen 36f Sr en 51f Sv zijn bij deze wetswijziging echter niet gewijzigd, zodat de kring van gerechtigden tot schadevergoeding ongewijzigd is gebleven.

Terughoudend met maatregel zonder vordering van de benadeelde partij

Met eerstgenoemde mogelijkheid, het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel zonder vordering van de benadeelde partij, moet – ook blijkens de wetsgeschiedenis – terughoudend worden omgegaan, aangezien informatie over de schade van het slachtoffer zelf ontbreekt; het slachtoffer kan geen prijs stellen op schadevergoeding of zijn schade op een andere wijze al vergoed hebben gekregen. Daarnaast zal het lastig zijn zonder informatie van het slachtoffer tot een juiste vaststelling van de schade te komen.

Veel ruimte bij oplegging schadevergoedingsmaatregel

De rechter heeft veel ruimte bij het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel. Zo is de rechter niet gehouden het bedrag van de schadevergoedingsmaatregel op hetzelfde bedrag te stellen als het bedrag waarvoor hij de daarmee verband houdende vordering van de benadeelde partij heeft toegewezen, zolang de schadevergoedingsmaatregel de grenzen van aansprakelijkheid op grond van het civiele recht maar niet overschrijdt.[278] De rechter mag een vordering van de benadeelde partij niet afwijzen met de overweging dat hij al de schadevergoedingsmaatregel oplegt. De rechter kan ook niet bepalen dat de schadevergoedingsmaatregel een hoger bedrag beloopt dan volgt uit de bewezenverklaring.[279] Indien voor dezelfde schade zowel de vordering van de benadeelde partij als de schadevergoedingsmaatregel wordt toegewezen respectievelijk opgelegd, dient de rechter in het vonnis tevens te bepalen dat wanneer de verdachte aan de ene verplichting heeft voldaan hij gekweten is van de andere verplichting.[280]

De officier van justitie kan de schadevergoedingsmaatregel ook bij het uitvaardigen van een strafbeschikking aan de verdachte opleggen (artikel 36f lid 1 Sr). Deze wettelijke mogelijkheid bestond al sinds de inwerkingtreding van de Wet OM-afdoening in 2008 maar wordt in de praktijk pas per 1 april 2015 door een wijziging van de Aanwijzing OM-strafbeschikking (2015A004) toegepast.

278 Hoge Raad 22 januari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC1355.

279 Zie Hoge Raad 23 september 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZD0803, NJ 1998, 102, waarin de diefstal van goederen voor een bedrag van NLG 1.075,- bewezen werd verklaard en de schadevergoedingsmaatregel een bedrag van NLG 2.590,- beliep.

280 Hoge Raad 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV2855.

De schadevergoedingsmaatregel mag niet worden opgelegd aan verdachten die ten tijde van het plegen van het strafbare feit de leeftijd van 14 jaar nog niet hadden bereikt.[281] Ook kan geen schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd ten aanzien van de ouders van de verdachte die ten tijde van het plegen van het strafbare feit de leeftijd van 14 jaar nog niet had bereikt en tegen wie de vordering van de benadeelde partij is gericht. De wet biedt (terecht) deze mogelijkheid niet.

Geen schadevergoedingsmaatregel voor verdachten jonger dan 14 jaar

De schadevergoedingsmaatregel kan wel worden opgelegd ten behoeve van de erfgenamen als bedoeld in artikel 51f lid 2 Sv indien het slachtoffer als gevolg van het strafbare feit is overleden. Dit geldt ook indien het slachtoffer tijdens de strafprocedure anders dan ten gevolge van het strafbare feit is overleden. De rechter hoeft de erfgenamen niet met zoveel woorden te benoemen. Volstaan kan worden met oplegging 'ten behoeve van het slachtoffer'.[282]

Het opleggen van de maatregel naast de (gedeeltelijke) toewijzing van de vordering van de benadeelde partij bewerkstelligt dat de benadeelde partij niet zelf tot actie hoeft over te gaan om zijn toegewezen vordering bij de verdachte te innen als deze de vordering niet of niet volledig voldoet. De Staat, in dit geval het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB), int het bedrag ten behoeve van het slachtoffer of diens nabestaanden. Zodra het CJIB het bedrag van de veroordeelde heeft ontvangen, dient deze het bedrag onverwijld aan het slachtoffer uit te keren.

CJIB verantwoordelijk voor innen schadevergoedingsmaatregelen

Dit betekent dat in geval van termijnbetalingen, het slachtoffer telkens het door de veroordeelde betaalde deel gestort krijgt en het CJIB deelbetalingen niet opspaart tot de veroordeelde het gehele bedrag heeft betaald. Het CJIB is zeer succesvol gebleken in het innen van opgelegde schadevergoedingsmaatregelen. Blijkens de jaarverslagen wordt meer dan 80% van de opgelegde maatregelen volledig geïnd. Aantekening verdient dat dit percentage voornamelijk wordt behaald bij schadevergoedingsmaatregelen tot € 2.000,-. Boven dit bedrag neemt dit percentage snel af. Boven de € 10.000,- wordt minder dan

281 Hoge Raad 14 juni 2005, NJ 2006, 84, ECLI:NL:HR:2005:AT5801.

282 Hoge Raad 13 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL9105.

de helft succesvol geïnd. Bij één op de vijf zaken wordt vervangende hechtenis toegepast.[283] Tot slot is de schadevergoedingsmaatregel van belang voor het slachtoffer aangezien hij daarmee ook in aanmerking kan komen voor een voorschot (zie nader in dit hoofdstuk).

Vernietiging strafoplegging HR treft ook schadevergoedingsmaatregel

Indien de Hoge Raad een zaak vernietigt 'uitsluitend wat betreft de strafoplegging' zijn daaronder niet begrepen de beslissingen omtrent een vordering van de benadeelde partij, maar wel de beslissingen omtrent het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel. De beslissing omtrent het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel zal na verwijzing dan wel terugwijzing van de zaak in hoger beroep derhalve opnieuw aan de orde moeten komen.[284]

Herstelbeslissing

Een onmiddellijk kenbare fout, verschrijving of verrekening in de uitspraak met betrekking tot de schadevergoedingsmaatregel mag de rechter zelf herstellen in een zogenaamde herstelbeslissing. Deze wijze van herstel verdient volgens de Hoge Raad ook de voorkeur omdat daardoor ondubbelzinnig en op korte termijn duidelijkheid komt te bestaan over de voor tenuitvoerlegging vatbare beslissing. Een herstelbeslissing dient te worden gewezen door de rechter(s) die op de zaak heeft/hebben gezeten.[285]

5.2 Voorwaarden voor oplegging

Ook schadevergoedingsmaatregel bij artikel 9a Sr en ontslag van alle rechtsvervolging

De schadevergoedingsmaatregel kan worden opgelegd wanneer de verdachte wordt veroordeeld voor een strafbaar feit of wanneer in de strafoplegging rekening wordt gehouden met een ad informandum gevoegd feit dan wel wanneer een strafbeschikking wordt opgelegd. Hoewel nergens in de wet expliciet bepaald, kan de schadevergoedingsmaatregel ook worden opgelegd in het geval toepassing wordt gegeven aan artikel 9a Sr (schuldigverklaring zonder straf of maatregel). Gelet op de bedoeling van de maatregel, te weten geen leedtoevoeging,

283 In 2015 zijn ongeveer 13.500 schadevergoedingsmaatregelen opgelegd. Het gemiddelde vorderingsbedrag was €2.700,- (Criminaliteit en rechtshandhaving 2015).

284 Hoge Raad 16 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3622.

285 Hoge Raad 8 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:251.

maar herstel van de rechtmatige toestand, is dit niet zo vreemd. Per 1 januari 2014 is artikel 36f lid 1 Sr in die zin gewijzigd dat niet alleen een veroordeling *tot een straf* maar ook de oplegging van een maatregel of een last als bedoeld in artikel 37 Sr oplegging van een schadevergoedingsmaatregel mogelijk maakt.[286] Met andere woorden: ook bij ontslag van alle rechtsvervolging en plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis of oplegging van TBS kan voortaan een schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd. In zijn arrest van 3 november 2015 heeft de Hoge Raad uitgemaakt dat moet worden aangenomen dat de wetgever met deze wetswijziging niet de bedoeling heeft gehad het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel bij toepassing van artikel 9a Sr (schuldigverklaring *zonder straf*) niet meer mogelijk te maken. Gelet op de wetsgeschiedenis moet artikel 36f lid 1 Sr zo worden gelezen alsof de woorden 'tot een straf' (na het woord 'veroordeeld') daarin niet voorkomen.[287]

Maatregel tot en voor zover de burgerlijke aansprakelijkheid

Daarnaast geldt voor de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel dat dit kan *indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht* (artikel 36f lid 2 Sr). Die aansprakelijkheid dient te worden beoordeeld naar de regels van het civiele recht. Wanneer de vordering van de benadeelde partij wordt afgewezen kan geen schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd. In het geval de vordering niet-ontvankelijk wordt verklaard, ligt dit genuanceerder. In het geval de civiele aansprakelijkheid niet is komen vast te staan en de vordering om die reden niet-ontvankelijk moet worden verklaard, kan geen schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd. Er zijn ook situaties denkbaar waarin de benadeelde partij niet-ontvankelijk wordt verklaard, maar waarbij desondanks wel kan worden vastgesteld dat de verdachte naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de door de benadeelde partij geleden schade zodat

286 Wet van 26 juni 2013 tot aanpassing van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof in verband met de introductie van de mogelijkheid conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte ten behoeve van het slachtoffer (Stb. 2013, 278) (33 295). Inwerkingtreding 1 januari 2014 (Stb. 2013, 336). Zie met betrekking tot het overgangsrecht Hoge Raad 1 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3437, NJ 2016, 21.

287 Hoge Raad 3 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3203.

de schadevergoedingsmaatregel kan worden opgelegd. Die situatie doet zich bijvoorbeeld voor wanneer de vordering naar civiel recht is verjaard. De vordering is dan weliswaar niet meer opeisbaar, maar de verdachte blijft wel degelijk aansprakelijk.[288] In een ander geval vormde de vaststelling van de schade in verband met de vraag welk deel van de vorderingen in het faillissement waren meegenomen en welk deel niet, een oneven-redige belasting van het strafgeding, waardoor de vorderingen niet-ontvankelijk werden verklaard, maar legde het hof wel de schadevergoedingsmaatregel op. De Hoge Raad heeft dit oordeel in stand gelaten.[289]

Schadevergoedings-maatregel bij stranden vordering op formele gronden

Het is ook denkbaar dat de vordering van de benadeelde partij strandt vanwege een gebrek dat daaraan kleeft (ontbrekende machtiging of geen vertegenwoordiging van een minderjarige benadeelde); ook in zo'n geval verbiedt de wet niet dat de schadevergoedingsmaatregel wordt opgelegd. Een laatste situatie waaraan in dit verband kan worden gedacht is een onherroepelijke beslissing van de burgerlijke rechter waaruit blijkt dat verdachte de door hem veroorzaakte schade moet terugbetalen of vergoeden aan de benadeelde partij. Die civielrechtelijke veroordeling staat niet in de weg aan het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel ter zake van de door het strafbare feit veroorzaakte schade, zij het dat bepaald zal moeten worden dat betaling aan de benadeelde verdachte kwijt van betaling aan de Staat en omgekeerd.

Artikel 36f Sr en rechtstreekse schade

Hoewel in artikel 36f Sr niet is opgenomen dat de schade rechtstreeks dient voort te vloeien uit het strafbare feit, heeft de Hoge Raad bepaald dat het begrip schade in dit artikel wel op die manier moet worden beoordeeld. Dat betekent onder meer dat de schadevergoedingsmaatregel niet kan worden opgelegd ten aanzien van de proceskosten nu deze kosten niet kunnen worden aangemerkt als schade die rechtstreeks voortvloeit uit het bewezen verklaarde strafbare feit[290] (zie paragraaf 4.2.2.2).

288 Hoge Raad 13 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010: BM0912.

289 Hoge Raad 11 oktober 2016, ECLI:NL:HR:2016:2304, NJ 2017,90.

290 Hoge Raad 29 mei 2001, NJ 2002, 123, Hoge Raad 7 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:175 en de conclusie bij Hoge Raad 22 november 2016, ECLI:NL:PHR:2016:1160.

5.3 Vervangende hechtenis

De rechter *moet* in het kader van het bij de schadevergoedingsmaatregel opgelegde geldbedrag – met uitzondering van minderjarige verdachten en bij rechtspersonen – op grond van artikel 36f lid 8 Sr j° artikel 24c Sr bevelen dat bij niet-betaling vervangende hechtenis zal worden toegepast teneinde de veroordeelde er toe te bewegen de schade te voldoen aan de Staat. Als de veroordeelde het geldbedrag niet betaalt, wordt de vervangende hechtenis ten uitvoer gelegd. Deze tenuitvoerlegging heft evenwel de betalingsverplichting ten behoeve van het slachtoffer niet op (artikel 36f lid 8 Sr). De term vervangende hechtenis is in die zin misleidend.

Vervangende hechtenis heft betalingsverplichting niet op

Volgens een LOVS-afspraak vindt de berekening van het aantal dagen vervangende hechtenis plaats aan de hand van een tabel die voor de oplegging van een geldboete en de schadevergoedingsmaatregel is vastgesteld. Het minimum bedraagt een dag hechtenis bij bedragen van minimaal € 3,- tot en met € 50,-. Het maximum bedraagt 365 dagen bij bedragen van € 74.000,- of hoger. Bij bedragen van € 50,- en hoger worden rekenformules gehanteerd. Deze tabel is met de overige LOVS-afspraken en LOVS-oriëntatiepunten te raadplegen op rechtspraak.nl. De LOVS-afspraken zijn onder andere bedoeld om de rechtseenheid te bevorderen. De wet zelf schrijft voor dat maximaal een dag per € 25,- wordt opgelegd met een maximum van één jaar.

Afspraken LOVS ten aanzien van vervangende hechtenis, maar niet bindend

De rechter dient over het gehele bedrag dat hij als schadevergoedingsmaatregel heeft toegewezen de vervangende hechtenis te berekenen en kan dit niet slechts voor een deel van het toegewezen bedrag doen.[291] De rechter moet de vervangende hechtenis koppelen aan het totale bedrag dat wordt opgelegd, maar kan het aantal dagen wel verminderen voor zover hem dit billijk voorkomt. De wet geeft immers slechts een maximum aantal dagen, maar hiervan kan ten gunste van de verdachte worden afgeweken. In feite doen de LOVS-afspraken dit ook.

Vervangende hechtenis over gehele bedrag maatregel

De maximumduur van de vervangende hechtenis van één jaar geldt ook bij meerdaadse samenloop als bedoeld in artikel 57

291 Hoge Raad 3 december 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE9053.

Maximumduur vervangende hechtenis één jaar ook bij meerdaadse samenloop

en 58 Sr (artikel 60a jo artikel 24c lid 3 Sr). Dit betekent dat bij bedoelde samenloop de vervangende hechtenissen gezamenlijk het maximum van één jaar niet mogen overschrijden, waarbij dit maximum verhoudingsgewijs over de verschillende op te leggen schadevergoedingsmaatregelen moeten worden verdeeld.[292]

Geen verplichting tot vervangende jeugddetentie

Ten aanzien van jeugdige verdachten is de rechter niet verplicht vervangende jeugddetentie op te leggen. In artikel 77a Sr is artikel 24c Sr immers niet van overeenkomstige toepassing verklaard. Wanneer de rechter overgaat tot het opleggen van vervangende jeugddetentie is hij per schadevergoedingsmaatregel gebonden aan een minimum van een dag en een maximum van drie maanden. Daar waar bij volwassenen het maximum van 365 dagen voor alle aan een verdachte op te leggen schadevergoedingsmaatregelen tezamen geldt (artikel 60a Sr), geldt dit niet voor jeugdigen nu artikel 60a Sr in artikel 77a Sr ook niet van overeenkomstige toepassing is verklaard.

5.4 Draagkracht verdachte

Draagkracht speelt in beginsel geen rol bij oplegging schadevergoedingsmaatregel

Bij het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel speelt de draagkracht van de verdachte in beginsel geen rol. Artikel 24 Sr is niet van overeenkomstige toepassing verklaard. Daarbij komt dat, nu het gaat om de aansprakelijkheid naar burgerlijk recht, de rechter zich bij de vaststelling van de omvang van de schadevergoedingsverplichting niet zal mogen laten leiden door de draagkracht van de verdachte.[293]

Zoals hiervoor reeds opgemerkt moet de rechter bij de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel – met uitzondering van minderjarige verdachten en bij rechtspersonen – bevelen dat bij niet-betaling een door hem te bepalen aantal dagen vervangende hechtenis zal worden toegepast. Tijdens de parlementaire behandeling is onderkend dat bij een verdachte die geen dan wel een zeer beperkte draagkracht heeft, oplegging van de schadevergoedingsmaatregel er feitelijk toe zal leiden dat reeds

292 Hoge Raad 21 december 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR6362 en Hoge Raad 28 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1334.

293 Bij de vaststelling van de omvang van de schadevergoedingsverplichting kan artikel 6:109 BW wel van invloed zijn.

op voorhand vaststaat dat vervangende hechtenis zal worden toegepast, waarbij de vraag rijst of dit niet in strijd is met het niet-punitieve karakter van de maatregel. De minister heeft in dit verband opgemerkt dat er zeer uitzonderlijke omstandigheden kunnen zijn die maken dat de rechter afziet van het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel.

Zeer uitzonderlijke omstandigheden kunnen leiden tot afzien van schadevergoedingsmaatregel

Volgens de Hoge Raad kan van zo'n omstandigheid sprake zijn wanneer op voorhand vaststaat dat het opleggen van de maatregel slechts zal leiden tot het in de toekomst toepassen van vervangende hechtenis.[294]

Sinds 2011 is artikel 561 lid 4 Sv (oud) geschrapt waarin werd bepaald dat de betaling moest zijn voldaan binnen twee jaar en drie maanden nadat het vonnis voor tenuitvoerlegging vatbaar was geworden. Hierdoor zou ten onrechte het idee kunnen ontstaan dat de situatie als hiervoor geschetst zich niet meer voor zal doen. De Aanwijzing executie[295] schrijft het CJIB echter voor dat in beginsel geen betalingsregelingen worden getroffen. Slechts onder bijzondere omstandigheden kan het CJIB hiertoe overgaan, waarbij het uitgangspunt is dat betaling binnen 12 maanden dient plaats te vinden. Deze termijn kan, wederom onder bijzondere omstandigheden, worden verlengd tot 36 maanden en in (nog) uitzonderlijke gevallen langer zijn.[296] Het CJIB stelt zich op het standpunt dat volledige betaling, ondanks afschaffing van de termijn van twee jaar en drie maanden, binnen niet al te lange tijd dient te geschieden.[297] Desondanks kan het Openbaar Ministerie betaling in termijnen toestaan (artikel 561 lid 3 Sv). De veroordeelde kan met een kort geding trachten tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis te voorkomen. Uit de jurisprudentie op dit punt volgt evenwel dat de voorzieningenrechter hierbij weinig ruimte heeft en slechts in een enkel geval een voorziening treft.[298]

294 Hoge Raad 16 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI1812.

295 Aanwijzing executie (2014A013, Stcrt. 2014, 37617).

296 Zie over deze materie uitgebreid Maatregel of dubbele bestraffing?, An Klaasse en Sjoerd van Berge Henegouwen, Proces 2012 (91) 5, p. 340 e.v.

297 Rechtbank 's-Gravenhage 15 juli 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BR4869.

298 Zie bijvoorbeeld Rechtbank Den Haag 7 mei 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:5277 en 13 juni 2016, ECLI:NL:RBDHA:6738.

Draagkracht en matiging vervangende hechtenis

In de praktijk komt het wel voor dat de strafrechter in reactie op een daartoe door de verdediging gevoerd verweer, de vervangende hechtenis matigt of zelfs beperkt tot één dag. Hoewel de rechter binnen de grenzen van artikel 24c Sr een grote vrijheid toekomt bij het opleggen van de vervangende hechtenis, lijkt zo'n beslissing niet zonder meer in overeenstemming met de bedoeling van de wetgever zoals hiervoor weergegeven. Hier kan men tegen inbrengen dat aldus meer recht wordt gedaan aan de intentie van de wetgever het slachtoffer tegemoet te komen gelet op de voordelen die aan het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel door de rechter zijn verbonden, zoals de voorschotregeling en de tenuitvoerlegging van de maatregel door het CJIB.

Alleen motiveringsverplichting bij voldoende onderbouwing uitzonderlijk karakter van het geval

Nu de draagkracht van de verdachte geen rol behoort te spelen bij het bepalen van de hoogte van een schadevergoedingsmaatregel, is de rechter niet gehouden afzonderlijk te beslissen op een verweer waarin om matiging van het te betalen bedrag is verzocht. De rechter hoeft pas te reageren op een dergelijk verweer als de verdediging voldoende onderbouwd het uitzonderlijk karakter van het geval duidelijk maakt.[299]

5.5 Hoofdelijkheid

Wanneer sprake is van meerdere verdachten kan de schadevergoedingsmaatregel – net als de toewijzing van de vordering van de benadeelde partij – hoofdelijk worden opgelegd.

Schadevergoedingsmaatregel en vervangende hechtenis bij hoofdelijkheid voor het gehele bedrag

Door de schadevergoedingsmaatregel hoofdelijk op te leggen, wordt de vergoeding van de schade aan het slachtoffer bespoedigd. Bij hoofdelijke oplegging van de schadevergoedingsmaatregel zal het uitgangspunt zijn dat elke verdachte wordt veroordeeld tot betaling van de gehele schade (en dus niet van het pro rata aandeel van een verdachte). Het gaat bij deze maatregel immers om de aansprakelijkheid naar burgerlijk recht van de verdachte jegens het slachtoffer. De rechter dient hierbij over het gehele bedrag dat hij als schadevergoedingsmaatregel heeft toegewezen de vervangende hechtenis te berekenen. Hij kan dit

299 Hoge Raad 20 juni 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA6246, Hoge Raad 22 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3694.

niet slechts voor een deel van het toegewezen bedrag doen.[300] Het staat de rechter evenwel vrij minder dagen dan doorgaans op grond van de LOVS-afspraken of het wettelijk maximum voor het totaal bedrag wordt berekend, op te leggen (paragraaf 5.3).

Billijkheid kan reden geven tot vermindering

Ook voor de hoofdelijk opgelegde schadevergoedingsmaatregel geldt dat als een van de verdachten het totale bedrag of een deel daarvan heeft betaald, de andere verdachten in zoverre van hun betalingsverplichting zijn bevrijd. De betalende verdachte heeft vanaf dat moment een regresrecht op de andere verdachten. De rechter dient in zijn dictum op te nemen dat de verdachte van zijn betalingsverplichting is bevrijd voor zover een andere aansprakelijke persoon de schade heeft vergoed.

In dictum bevrijding van betalingsverplichting vermelden voor zover ander daarin voorziet

Wanneer meerdere verdachten van het medeplegen van hetzelfde strafbare feit worden verdacht maar daarvoor op verschillende momenten worden veroordeeld, is het zaak dat de schadevergoedingsmaatregel aan elk van die verdachten hoofdelijk wordt opgelegd. Het kan zelfs zo zijn dat op het moment van de veroordeling van een verdachte de medeverdachte nog niet in beeld is. In de executie komt het namelijk voor dat wanneer een van de veroordeelden niet hoofdelijk is veroordeeld, maar de schade wel reeds door een andere mededader is voldaan, hij geen beroep kan doen op de door laatstgenoemde gedane betaling. Wanneer dus duidelijk is dat in een bepaalde zaak ook medeverdachten betrokken zijn of medeverdachten op een later tijdstip voor de rechter dienen te verschijnen, doet de rechter er goed aan de hoofdelijkheidsclausule te gebruiken.

Bij veroordeling tot medeplegen uitgaan van hoofdelijkheid ook (nog) zonder medeverdachten

5.6 Termijnbetaling

Voor de rechter bestaat de mogelijkheid de schadevergoedingsmaatregel in termijnen op te leggen vanaf een bedrag van € 225,-. De regeling zoals deze geldt voor geldboetes is van overeenkomstige toepassing verklaard (artikel 24a Sr). Het minimale bedrag per termijn bedraagt € 45,-, waarbij een termijn minimaal één en maximaal drie maanden beloopt. De termijnen dienen zo te worden vastgesteld dat zij gezamenlijk niet langer

300 Hoge Raad 3 december 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE9053.

Termijnbetaling binnen 2 jaar in bij voorkeur gelijke termijnen

duren dan 2 jaar. Om uitvoeringsproblemen bij het CJIB te voorkomen is het aan te raden de termijnen gelijk te laten zijn.

Indien de rechter bij de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel heeft bepaald dat deze in termijnen mag worden voldaan, dan bepaalt het Openbaar Ministerie ingevolge artikel 561 lid 2 Sv de dagen waarop de termijnbetalingen uiterlijk moeten zijn gedaan. Daarbij ziet het Openbaar Ministerie er op toe dat de veroordeelde daarover tijdig wordt ingelicht (artikel 561 lid 2, tweede volzin, Sv). Het Openbaar Ministerie kan betaling in termijnen ook ambtshalve toestaan (artikel 561 lid 3 Sv).

5.7 Voorschotregeling

Met de inwerkingtreding van de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces is de voorschotregeling geïntroduceerd. In het zevende lid van artikel 36f Sr is bepaald dat de Staat het bedrag van de schadevergoedingsmaatregel als voorschot uitkeert aan het slachtoffer dat geen rechtspersoon is, indien de veroordeelde binnen acht maanden nadat het vonnis of arrest onherroepelijk is geworden niet of niet volledig aan zijn betalingsverplichting heeft voldaan. In die bepaling is ook geregeld dat deze voorschotregeling bij AMvB kan worden beperkt tot slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven. Op 30 augustus 2011 is het Uitvoeringsbesluit voorschotregeling schadevergoedingsmaatregel[301] in werking getreden. Daarin was voorzien dat de uitkeringen uit het voorschotfonds de eerste vijf jaar na inwerkingtreding beperkt bleven tot schadevergoedingsmaatregelen ter zake van veroordelingen voor de strafbare feiten genoemd in de artikelen 141, 239 tot en met 253, 273f, 287 tot en met 291, 300 tot en met 303, 312 en 317 Sr. Met ingang van 1 januari 2016 geldt de voorschotregeling ook voor overige strafbare feiten, maar de uitkering van het voorschot is voor die feiten gemaximeerd tot een bedrag van € 5000,-. Aan de voorschotten van slachtoffers van genoemde gewelds- en zedenmisdrijven is geen maximum verbonden. De minister van Veiligheid en Justitie verwacht dat door de uitbreiding van de voorschotregeling slachtoffers in ruim 85% van de gevallen financieel volledig gecompenseerd zullen worden. Met de

301 Stb. 2011, 311.

uitkering van het voorschot vervalt de betalingsverplichting van de veroordeelde niet. Het CJIB is met de uitkering van de voorschotten belast. Uitgangspunt bij de beoordeling of een bewezenverklaard feit onder de voorschotregeling valt, is het gronddelict. Of sprake is van poging, voorbereiding of deelnemingsvormen is voor de toekenning van een voorschot niet relevant. Dat betekent dat ook een schadevergoedingsmaatregel die is opgelegd ter zake van poging tot zware mishandeling onder de voorschotregeling valt. Voor de uitvoering van de voorschotregeling is het voor het CJIB van belang na te kunnen gaan ten aanzien van welke delicten de schadevergoedingsmaatregel is opgelegd.

Gronddelict is bepalend voor de voorschotregeling

5.8 Proceskosten

De schadevergoedingsmaatregel kan uitsluitend ter zake van rechtstreekse materiële en immateriële schade worden opgelegd. Proceskosten kunnen niet worden aangemerkt als rechtstreekse schade veroorzaakt door het bewezenverklaarde strafbare feit in de zin van artikel 51a Sv en de vergoeding daarvan kan daarom niet bij schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd.[302]

Geen schadevergoedingsmaatregel voor proceskosten

5.9 Wettelijke rente

De wettelijke rente is de vergoeding van vertragingsschade en wordt berekend over de hoofdsom van de toegewezen vordering tot schadevergoeding, vanaf het moment dat die vordering opeisbaar is geworden en de verdachte met voldoening van de hoofdsom in verzuim is geweest, tot de dag waarop de vordering is voldaan (zie ook paragraaf 4.3.8).

Deze schade kan worden aangemerkt als rechtstreekse schade en de verdachte kan daarom ook in het kader van de schadevergoedingsmaatregel tot de voldoening van de wettelijke rente worden veroordeeld. Het is daarbij niet nodig dat de wettelijke rente is gevorderd in het kader van de vordering tot schade-

302 Hoge Raad 19 maart 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD8963, NJ 2002, 497 en Hoge Raad 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1426.

Schadevergoedings-maatregel voor wettelijke rente ook zonder vordering

vergoeding. Anders dan bij toewijzing van de vordering van de benadeelde partij, staat het de strafrechter bij de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel dus vrij ook zonder een daartoe strekkende vordering de wettelijke rente mee te nemen in de vaststelling van de hoogte van het schadebedrag.[303]

Volgens een LOVS-afspraak wordt het aantal dagen vervangende hechtenis slechts gerelateerd aan de hoofdsom van de toegewezen schadevergoeding en niet tevens aan de daarover verschuldigde wettelijke rente. Achterliggende reden is dat de hoogte van de wettelijke rente niet vaststaat, aangezien deze rente doorloopt tot het moment dat de aansprakelijke de schade heeft vergoed.

Goede praktijk is wanneer in het vonnis wordt opgenomen vanaf welk moment de wettelijke rente is gaan lopen. De wettelijke rente gaat in op het moment dat de schade is ingetreden, veelal het moment waarop het strafbare feit is gepleegd.[304] Wanneer dit voor schadeposten verschilt, dient de ingangsdatum van de wettelijke rente per schadepost te worden vastgesteld. Dit om te voorkomen dat daarover in de executiefase discussie ontstaat. Overigens hoeft de ingangsdatum van de wettelijke rente over het bedrag van de toegewezen vordering van de benadeelde partij niet gelijk te zijn aan die van de schadevergoedingsmaatregel, al zal dat wel vaak het geval zijn.[305]

303 Hoge Raad 3 februari 2015, ECLI:NL:HR:2015:211 en Hoge Raad 24 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3362.

304 Als ingangsdatum heeft niet te gelden de datum van het vonnis (Hoge Raad 21 januari 2014, ECLI:NL:HR:2014:123) of de datum van indienen van de vordering in de strafzaak (Hoge Raad 20 mei 2014, ECLI:NL:HR:2014:1180).

305 Hoge Raad 20 mei 2014, ECLI:NL:HR:2014:1180.

5.10 Conservatoir beslag

Per 1 januari 2014 is de Wet conservatoir beslag slachtoffers in werking getreden.[306] Deze wet maakt het mogelijk dat er bij verdenking van een misdrijf waarvoor een geldboete van de vierde categorie of hoger kan worden opgelegd (artikel 94a lid 3 Sv) beslag kan worden gelegd tot bewaring van het recht op verhaal voor een ter zake van dat misdrijf op te leggen schadevergoedingsmaatregel. Dergelijk beslag kan ook worden gelegd op het vermogen van een minderjarige (artikel 488a Sv).

Machtiging rechter-commissaris

Conservatoir beslag kan op grond van artikel 103 Sv worden gelegd nadat de rechter-commissaris op vordering van de officier van justitie daarvoor een schriftelijke machtiging heeft verleend.[307] Die machtiging moet door de officier van justitie of door de gerechtsdeurwaarder aan de verdachte worden betekend. Ten tijde van inbeslagname zal wel een redelijke verwachting moeten bestaan dat een veroordeling zal volgen en een schadevergoedingsmaatregel zal worden opgelegd. Door tijdens het opsporingsonderzoek conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte kan worden voorkomen dat deze zijn vermogen vervreemdt of bezwaart voordat hij daadwerkelijk definitief wordt veroordeeld tot een schadevergoedingsmaatregel. Het staat er niet aan in de weg dat het voorwerp waarop beslag is gelegd later door de rechter wordt verbeurd verklaard.[308] Ook het conservatoir beslag beoogt herstel in de rechtmatige toestand (zie ook paragraaf 3.6.2).

306 Wet van 26 juni 2013 tot aanpassing van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof in verband met de introductie van de mogelijkheid conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte ten behoeve van het slachtoffer (Stb. 2013, 278). Het Openbaar Ministerie heeft de bevoegdheid conservatoir beslag te leggen nader uitgewerkt in de Aanwijzing afpakken (Stcrt. 2013, nr. 35782).

307 In geval van ontdekking op heterdaad kan overigens ook mondeling een machtiging worden verleend, zie artikel 103 lid 3 Sv.

308 Hoge Raad 31 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:116.

5.11 Samenloop ontnemingsmaatregel en speciale preferentie

Per 1 januari 2014 is artikel 36e lid 8 Sr (thans artikel 36e lid 9 Sr) zo gewijzigd dat bij de bepaling van de omvang waarop het wederrechtelijk verkregen voordeel wordt geschat, niet alleen in mindering worden gebracht aan benadeelde derden in rechte toegekende vorderingen, maar ook de schadevergoedingsmaatregel ten behoeve van het slachtoffer, voor zover die zijn voldaan. Uit dit laatste volgt dat zolang de veroordeelde niet aan zijn betalingsverplichting heeft voldaan, de bevoegdheden tot ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel onverkort kunnen worden ingezet. Tevens is bij genoemde wetswijziging geregeld dat betalingen door de veroordeelde aan de Staat eerst strekken tot voldoening van de schadevergoedingsmaatregel en vervolgens tot voldoening van een opgelegde boete (artikel 36f lid 4 Sr). Aldus komt het recht van het slachtoffer op schadevergoeding, in de vorm van de schadevergoedingsmaatregel, speciale preferentie toe ten opzichte van een eventuele geldboete en een ontnemingsmaatregel.

Speciale preferentie voor schadevergoedingsmaatregel

Bij het herstel van de rechtmatige toestand moet dus eerst het slachtoffer worden gecompenseerd. De speciale preferentie is evenwel alleen van toepassing in het strafrechtelijke kader en kan niet worden ingeroepen tegenover schuldeisers die een civielrechtelijke vordering op de verdachte hebben. [309]

De wijziging van het huidige artikel 36e lid 9 Sr en de daarmee door de wetgever beoogde bescherming van de belangen van het slachtoffer brengt volgens de Hoge Raad overigens niet mee dat in geval van een hoofdelijke veroordeling tot schadevergoeding ten behoeve van het slachtoffer, het volledige bedrag van deze verplichtingen tot schadevergoeding van het te schatten wederrechtelijk verkregen voordeel moet worden afgetrokken.[310] De rechter heeft in die gevallen de mogelijkheid een (evenredig) deel van de in de hoofdzaak toegekende vorderingen en schadevergoedingsmaatregelen in mindering te brengen op het geschatte wederrechtelijk verkregen voordeel.

Aftrek (deel) hoofdelijke schadevergoeding op te schatten voordeel

309 Kamerstukken II, 2011/2012, 33 295, nr. 3, p. 2.

310 Hoge Raad 3 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:8.

5.12 Komend recht

Een tweetal wetsvoorstellen zal bij ongewijzigde inwerkingtreding van invloed zijn op de regeling van de schadevergoedingsmaatregel.

Ingevolge de Wet herziening tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen[311] die inmiddels in het Staatsblad is gepubliceerd wordt artikel 36f Sr (6:4:20 nieuw) in die zin gewijzigd dat de rechter bij het toewijzen van een schadevergoedingsmaatregel niet langer voorlopige hechtenis oplegt, maar de duur van de gijzeling bepaalt die kan worden toegepast als volledig verhaal niet mogelijk blijkt. Net als bij de vervangende hechtenis, zal het Openbaar Ministerie zelfstandig tot tenuitvoerlegging van de gijzeling kunnen overgaan indien niet (volledig) aan de maatregel wordt voldaan. Anders dan thans het geval is, kan de gijzeling ook in gedeelten worden toegepast. Daarnaast zal gijzeling niet worden toegepast indien bij de veroordeelde sprake is van betalingsonmacht.

Het wetsvoorstel affectieschade[312] voorziet in een verruiming van de kring van voegingsgerechtigden in die zin dat het voor naasten en nabestaanden van slachtoffers mogelijk wordt een vergoeding van affectieschade te vorderen. Verder regelt het wetsvoorstel dat derden zich in het strafproces kunnen voegen ter zake van de kosten die zij ten behoeve van het slachtoffer hebben gemaakt, de zogenaamde verplaatste schade. Ten behoeve van het verhaal van zowel affectie- als verplaatste schade kan aan de veroordeelde van een strafbaar feit een schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd. Als gevolg

311 Wet van 22 februari 2017, houdende wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in verband met een herziening van de wettelijke regeling van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen (Wet herziening tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen), Stb. 2017, 82 (Kamerstukken 34086).

312 Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht teneinde vergoeding van affectieschade mogelijk te maken en het verhaal daarvan alsmede het verhaal van verplaatste schade door derden in het strafproces te bevorderen, Kamerstukken II 2014/2015, 34257, 2.

daarvan zal het slachtoffer voor deze schade ook een uitkering ontvangen op basis van de voorschotregeling (zie verder ook paragraaf 4.3.2.4).

6
Bijzondere voorwaarden en beschermende maatregelen

Inhoudsopgave

6.1	Algemeen	203
6.2	Bijzondere voorwaarden ten aanzien van de schade	204
6.3	Bijzondere voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde	207
6.4	Vrijheidsbeperkende maatregel	210
6.5	Het Europees beschermingsbevel	211

6
Bijzondere voorwaarden en beschermende maatregelen

6.1 Algemeen

Aan de oplegging van voorwaardelijke straffen kan de rechter bijzondere voorwaarden verbinden. Voor het slachtoffer is een aantal van deze op te leggen bijzondere voorwaarden relevant. Dit betreft de voorwaarden die zien op enige vorm van schadevergoeding. Voorts zijn er voorwaarden mogelijk die zien op het gedrag van de veroordeelde (bijvoorbeeld een contactverbod). De rechter kan de verdachte ter bescherming van het slachtoffer ook een vrijheidsbeperkende maatregel opleggen. Deze maatregel kan eveneens bestaan uit een contact- of een locatieverbod.

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk de voorwaarden aan bod die zien op schadevergoeding dan wel herstel en de overige voorwaarden en maatregelen gericht op het gedrag van de verdachte.

Deze bijzondere voorwaarden en maatregelen gelden ook ten aanzien van minderjarige verdachten. Met de inwerkingtreding van de Wet adolescentenstrafrecht per 1 april 2014 zijn de bijzondere voorwaarden die de rechter aan een voorwaardelijke sanctie kan verbinden in het jeugdstrafrecht (nagenoeg) gelijk getrokken aan die in het volwassenenstrafrecht (artikel 77z Sr). De rechter kan de minderjarige daarnaast ook een vrijheidsbeperkende maatregel opleggen (artikel 77we lid 2 Sr en artikel 77 wf Sr).

Alle genoemde bijzondere voorwaarden kunnen op grond van artikel 14e lid 1 Sr en artikel 77za Sr dadelijk uitvoerbaar worden verklaard. Dit geldt ook voor de vrijheidsbeperkende maatregel.[313] Hierbij dient opgemerkt te worden dat de beslissing tot dadelijke uitvoerbaarheid moet worden gemotiveerd. De Hoge

313 Artikel 38v lid 4 Sr en artikel 77we lid 2 Sr.

Raad heeft bepaald dat de rechter in de motivering van dit bevel ervan blijk dient te geven zich er van te hebben vergewist, dat aan de in artikel 14e Sr gestelde voorwaarde dat de bewezenverklaarde feiten zijn gericht tegen of gevaar veroorzaken voor de onaantastbaarheid van het lichaam van een of meer personen, is voldaan. Meer in het bijzonder zal hij tot uiting moeten brengen dat en waarom er ernstig rekening mee moet worden gehouden dat de verdachte wederom een dergelijk feit zal begaan.[314]

De proeftijd die aan de voorwaarden kan worden gekoppeld is maximaal drie jaren, maar kan ook maximaal tien jaren bedragen in gevallen waarin er ernstig rekening mee moet worden gehouden dat de veroordeelde wederom een misdrijf zal begaan dat gericht is tegen of gevaar veroorzaakt voor de onaantastbaarheid van het lichaam. De rechter dient per opgelegde bijzondere voorwaarde te bepalen hoe lang de duur van de proeftijd is en deze duur kan per voorwaarde verschillen.

6.2 Bijzondere voorwaarden ten aanzien van de schade

Schadevergoeding als bijzondere voorwaarde (artikel 14c lid 2 onder 1 Sr)

Schadevergoeding als bijzondere voorwaarde vereist geen vordering van de benadeelde partij

De rechter kan deze voorwaarde op vordering van de officier van justitie of ambtshalve opleggen. Hij stelt daarbij een termijn vast waarbinnen de veroordeelde de schade aan het slachtoffer moet hebben vergoed. Deze termijn is ten hoogste gelijk aan de duur van de proeftijd. Ten aanzien van de hoogte van het bedrag bestaat geen beperking, aangezien herstel in de oude staat voorop staat. Niet vereist voor het opleggen van de voorwaarde is dat een vordering van de benadeelde partij is ingesteld.[315] Wel dient er een causaal verband te bestaan tussen het strafbare feit en de schade. Volgens de Hoge Raad is de vraag of de veroordeelde door een bijzondere voorwaarde verplicht kan worden tot betaling van schadevergoeding een andere dan de vraag of de veroordeelde civielrechtelijk gehouden is om de

314 Zie bijvoorbeeld Hoge Raad 10 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:537, NJ 2015, 236 en Hoge Raad 21 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1239.

315 HR 25 juni 1991, NJ 1992, 216.

schade te betalen.[316] De verjaring van een vordering naar civiel recht is geen beletsel om schadevergoeding als bijzondere voorwaarde op te leggen.[317]

Verjaring naar civiel recht geen beletsel voor schadevergoeding bijzondere voorwaarde

In theorie kan de rechter de voorwaarde tot betaling van schadevergoeding opleggen zonder zich uit te laten over de precieze omvang van de schade. Dit is echter niet wenselijk aangezien de rechter dan onduidelijkheid laat bestaan over de omvang van de bijzondere voorwaarde en wanneer aan de voorwaarde voldaan is.

De rechter kan ook termijnbetalingen toestaan en voorts opdragen dat de veroordeelde betalingsbewijzen overlegt. Belast met de naleving van de voorwaarde is het Openbaar Ministerie.

De wet verbiedt niet dat de vergoeding van de schade als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf wordt opgelegd in combinatie met de schadevergoedingsmaatregel.

Combinatie met schadevergoedingsmaatregel mogelijk

Schadeherstel als bijzondere voorwaarde (artikel 14c lid 2 onder 2 Sr)

De rechter kan ook als bijzondere voorwaarde stellen het herstel door de veroordeelde van de door het strafbare feit veroorzaakte schade. Ook bij deze voorwaarde dient de rechter voor de nakoming daarvan een termijn te bepalen, die niet langer mag zijn dan de duur van de proeftijd. Herstel van schade is vooral geëigend wanneer de veroordeelde niet in staat is de schade binnen redelijke termijn te vergoeden, maar wel in staat en bereid is de schade te herstellen om te komen tot de situatie zoals die voorafgaand aan het strafbare feit bestond.

Deze voorwaarde veronderstelt doorgaans wel contact tussen dader en slachtoffer, een contact waartoe niet ieder slachtoffer bereid zal zijn. De officier van justitie dient daarmee rekening te houden bij zijn eis op de terechtzitting.[318]

316 HR 22 mei 1990, NJ 1991, 27.

317 HR 25 juni 1991, NJ 1992, 216.

318 Zie paragraaf 2.3. van de Aanwijzing voorwaardelijke vrijheidsstraffen en schorsing voorlopige hechtenis onder voorwaarden (A2013004) (Stct. 2013, 5108).

Schadeherstel wordt in de praktijk dan ook zelden opgelegd. Denkbaar is deze voorwaarde te stellen bij bijvoorbeeld vernieling middels het bekladden van muren met graffiti. Onder toezicht zou de schoonmaak van bijvoorbeeld die muren als bijzondere voorwaarde kunnen worden gesteld bij een voorwaardelijke straf. Ook is denkbaar dat teruggave van gestolen goederen onder deze voorwaarde geschaard kan worden.

Storting geldbedrag in slachtofferfondsen (artikel 14c lid 2 onder 4 Sr)

De wetgever heeft bij de invoering van de bijzondere voorwaarde tot storting van een geldbedrag in het Schadefonds Geweldsmisdrijven of in andere slachtofferfondsen het oog gehad op slachtoffers die geen prijs stellen op schadeloosstelling en op strafzaken waarbij een individualiseerbaar slachtoffer ontbreekt. De wetgever gaat er voorts van uit dat er bij de oplegging van deze voorwaarde een relatie zal worden gelegd tussen de instelling en het delict.[319] Op een in de Staatscourant (1993, 133) gepubliceerde lijst staat een niet-limitatieve opsomming van mogelijke instellingen die voor begunstiging op de voet van artikel 14c lid 2 onder 4 Sr in aanmerking komen.

Begrenzing door maximale geldboete

Voor de bijzondere voorwaarde tot storting van een geldbedrag in een slachtofferfonds geldt dat het op te leggen geldbedrag de maximum geldboete die op het betreffende misdrijf staat, niet mag overtreffen. Artikel 14c lid 4 Sr bepaalt dat de artikelen 23 lid 1 en 2 Sr en artikel 24 Sr van overeenkomstige toepassing zijn bij de oplegging van de bijzondere voorwaarde tot storting in een fonds. Dit betekent dat het Openbaar Ministerie de termijn stelt waarbinnen de betaling van het bedrag geschiedt en dat voorts rekening dient te worden gehouden met de draagkracht van verdachte.

Bij de strafzaken[320] die volgden op de rellen in Haren is van de mogelijkheid gebruik gemaakt door het opleggen van een bijzondere voorwaarde tot storting van een geldbedrag in het

319 Kamerstukken II 1989/1990, 21345, 3, p. 21 MvT.

320 Zie onder meer Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 25 juli 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:5476.

Schadefonds Openlijk Geweld.[321] Een van de redenen was dat van veel daders onvoldoende kon worden vastgesteld voor welke schade zij specifiek aansprakelijk konden worden gehouden. Een geheel andere overweging om bij wijze van bijzondere voorwaarde storting van een geldbedrag in het Schadefonds Geweldsmisdrijven te doen, is de situatie waarin de benadeelde reeds een uitkering van het Schadefonds Geweldsmisdrijven heeft ontvangen en dit zelfde bedrag vordert van de verdachte in de strafzaak. In een dergelijk geval zal de vordering van de benadeelde zijn overgegaan, gesubrogeerd, op de Staat (artikel 6 lid 4 Wsg) en zal de benadeelde partij niet-ontvankelijk dienen te worden verklaard aangezien de benadeelde geen vorderingsrecht meer heeft op de verdachte. Zie voor deze problematiek uitgebreid paragraaf 4.3.3. Alsdan kan er voor gekozen worden om als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf te bepalen dat ditzelfde bedrag zal worden gestort in het Schadefonds Geweldsmisdrijven.

Uitkering Schadefonds Geweldsmisdrijven

Opmerking verdient dat ook bij jeugdigen het te storten bedrag in het Schadefonds Geweldsmisdrijven dan wel een ander slachtofferfonds niet hoger mag zijn dan de maximale geldboete. Voor jeugdigen is de maximale geldboete, een boete van de tweede categorie (per 1 januari 2016 € 4.100,-).

6.3 Bijzondere voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde

De wet geeft een aantal mogelijkheden tot het opleggen van bijzondere voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde die met name voor een slachtoffer van belang kunnen zijn. Het gaat dan om het opleggen van een contactverbod en een locatieverbod. De moeilijkheid voor de rechter is dat hij vaak niet goed op de hoogte is van de actuele wensen van het slachtoffer hieromtrent. Het is immers niet altijd gezegd dat

321 Overigens was dit fonds in het leven geroepen tussen eerste en tweede aanleg naar aanleiding van de rellen en daarop volgende strafzaken, maar het heeft een bredere doelstelling. Zie de Regeling van de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie van 21 februari 2013, nr. 350608, inzake tegemoetkoming voor schade geleden bij openlijk geweld (Regeling tegemoetkoming schade openlijk geweld), Stcrt. 2013, 5426.

een slachtoffer per definitie geen contact meer wil met een verdachte en dat na verloop van tijd de verhoudingen zijn veranderd. In een dergelijk geval kan een contactverbod ook voor een slachtoffer bezwarend zijn. Inmiddels heeft het slachtoffer met de invoering van het onbeperkte spreekrecht op 1 juli 2016 zelf de mogelijkheid zijn wensen direct kenbaar te maken aan de rechter. Daarnaast kan de officier van justitie voorafgaand aan de zitting, bijvoorbeeld in een slachtoffergesprek, dit punt met het slachtoffer bespreken en de rechter daarover tijdens de terechtzitting informeren.

Actuele wensen van het slachtoffer van belang

Contactverbod (artikel 14c lid 2 onder 5 Sr)

Een contactverbod kan omvatten elke vorm van contact (fysiek, telefonisch, per brief of email, sms of andere berichtenservice, social media) zowel direct als indirect. Aan een dergelijk verbod kan ook elektronisch toezicht worden gekoppeld (artikel 14c lid 3 Sr). Een heldere afbakening van het verboden gedrag is hierbij van groot belang. Door een onvolledige of onduidelijke omschrijving van het contactverbod kunnen er misverstanden over de reikwijdte van het verbod ontstaan. Hierbij valt te denken aan het enkel verbieden van het *opnemen* van contact in plaats van het *opnemen en hebben* van contact of het geven van een niet-uitputtende opsomming van verboden vormen van contact.[322]

Heldere afbakening van groot belang

Locatieverbod (artikel 14c lid 2 onder 6 Sr)

Een locatieverbod kan omvatten het verbod om in een bepaalde straal van een bepaald punt te komen. Bijvoorbeeld het verbod om zich binnen een straal van 100 meter van de woning van het slachtoffer te begeven. Ook hier geldt dat het gebruik van vage formuleringen zo veel mogelijk vermeden dient te worden. Niet alleen omdat voor de veroordeelde voldoende duidelijk moet zijn wat er van hem verwacht wordt, maar ook omdat voor

322 Zie ten aanzien van het contact- en locatieverbod Van der Aa, S., Groenhuijsen, M.S., & Pemberton, A. (2013). Strafrechtelijke beschermingsbevelen en mediation binnen het strafproces: Over privaatrechtelijke ondertonen in het strafrecht. Ars Aequi, 2013/7, 546-557. In dit artikel wordt ten aanzien van het contactverbod gepleit voor het werken met standaardformuleringen (bijvoorbeeld ECLI:NL:RBOBR:2017:522) en tegelijk voor een betere afweging van belangen.

diegenen die toezicht moeten houden op de naleving van de voorwaarde voldoende duidelijk moet zijn om welk gebied het gaat. Het heeft dan ook de voorkeur het adres of de straat waarvoor het verbod geldt (inclusief afbakening van de omgeving) op te nemen in de uitspraak en/of het gebied te arceren op een bijgevoegd kaartje. Ook aan deze voorwaarde kan elektronisch toezicht worden gekoppeld.

Andere voorwaarden

Tot slot kan de rechter ook voorwaarden opleggen die bijvoorbeeld inhouden dat een veroordeelde een bepaalde training of behandeling gaat volgen of dat de veroordeelde geen alcohol of verdovende middelen gebruikt. Ook deze voorwaarden kunnen voor een slachtoffer van groot belang zijn.

Naast alle in de wet benoemde voorwaarden kan de rechter overigens zelf nog andere voorwaarden stellen het gedrag van de veroordeelde betreffende (artikel 14c lid 2 onder 14 Sr). De Hoge Raad legt dit volgens vaste jurisprudentie zo uit dat een dergelijke voorwaarde moet strekken ter bevordering van een goed levensgedrag van de veroordeelde of een gedraging moet betreffen waartoe hij uit een oogpunt van maatschappelijke betamelijkheid gehouden moet worden geacht.[323] Een aan de verdachte opgelegde bijzondere voorwaarde dat hij zich gedurende de proeftijd op geen enkele wijze over zijn expartner en kinderen zou uitlaten, kon gelet op deze maatstaf niet door de beugel.[324] Datzelfde geldt voor de voorwaarde dat gedurende de proeftijd geen minderjarige meisjes (behoudens familieleden) aanwezig mochten zijn in de manege van de veroordeelde, nu dit niet onder alle omstandigheden afhankelijk is van het gedrag van de veroordeelde.[325]

323 Hoge Raad 26 november 1968, ECLI:NL:HR:1968:AB6079, NJ 1970, 123.

324 Hoge Raad 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1400.

325 Hoge Raad 6 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2981. Zie ook de Conclusie A-G bij Hoge Raad 20 december 2016, ECLI:NL:PHR:2016:1013, waarin ook vormen van schadevergoeding onder omstandigheden onder deze categorie bijzondere voorwaarden worden geschaard, mits deze ertoe strekken het maatschappelijk betamelijk gedrag van de veroordeelde te bevorderen.

6.4 Vrijheidsbeperkende maatregel

De rechter kan de verdachte bij een veroordeling voor een strafbaar feit of bij toepassing van artikel 9a Sr op grond van artikel 38v Sr ook een vrijheidsbeperkende maatregel opleggen. De maatregel kan bestaan uit één of een combinatie van de volgende limitatief opgesomde beperkingen van de bewegingsvrijheid van de veroordeelde: een gebiedsverbod, een contactverbod, een gebiedsgebod (sinds 1 juli 2015) of een meldplicht. De maatregel kan ook naast een straf of andere maatregel worden opgelegd (artikel 38v lid 6 Sr). Ter bescherming van het slachtoffer zijn vooral het gebieds- en contactverbod relevant. Het kan bijvoorbeeld gaan om zaken waarin een verdachte ernstig belastend gedrag jegens een slachtoffer vertoont, zoals stalking (belaging), bedreiging of intimidatie van het slachtoffer. Het wordt aan het oordeel van de rechter overgelaten in welke concrete gevallen een vrijheidsbeperkende maategel een passende sanctie is. Voorwaarde voor opleggen van de maatregel is wel dat deze strekt tot beveiliging van de maatschappij of voorkoming van strafbare feiten (artikel 38v lid 1 Sr). Dit betekent dat de rechter de maatregel alleen kan opleggen indien hij oordeelt dat er rekening mee moet worden gehouden dat de verdachte opnieuw een strafbaar feit zal plegen dan wel zich belastend naar personen toe zal gedragen.[326] Oplegging van deze maatregel dient dan ook door de rechter te worden gemotiveerd.[327]

Motiveringsplicht

Evenals bij het opleggen van de bijzondere voorwaarden verdient het aanbeveling het rechterlijk gebieds- en contactverbod te verwoorden op een manier die zo weinig mogelijk ruimte laat voor discussie of verschillende interpretatie. Aldus bestaat er helderheid over wat er van de veroordeelde wordt verwacht en worden handhavingsproblemen voorkomen. Gelet op artikel 38w Sr dient de rechter verder in het vonnis te bepalen dat vervangende hechtenis wordt toegepast in het geval de maatregel niet wordt nageleefd. Die bedraagt tenminste 3 dagen voor iedere keer dat de maatregel niet wordt nageleefd met een totale duur van ten hoogste 6 maanden (artikel 38w lid 2 en

326 Kamerstukken II 2010/2011, 32551, nr. 3, p. 6 en 7.

327 Hoge Raad 6 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015: 2916, NJ 2015, 432 en Hoge Raad 3 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:4.

3 Sr). De rechter kan hierbij bepalen dat de vervangende hechtenis oploopt bij herhaalde overtreding van de opgelegde maatregel.[328]

De regeling van de tenuitvoerlegging van de vervangende hechtenis is opgenomen in artikel 38x Sr.

Geen wettelijke mogelijkheid tot wijzigen of opheffen van de maatregel

De veroordeelde kan tegen een beslissing van de rechter-commissaris beroep instellen bij de rechter die de maatregel heeft opgelegd. De wet voorziet niet in de mogelijkheid voor de rechter de maatregel ambtshalve of op vordering van het Openbaar Ministerie te wijzigen of op te heffen.[329]

De maximale duur van de maatregel is per 1 juli 2015 verruimd van 2 naar 5 jaar.[330]

Tot slot is het van belang te realiseren dat de controle op de naleving van de vrijheidsbeperkende maatregel hoofdzakelijk bij de politie is belegd. De reclassering is daarbij – anders dan bij de naleving van de voorwaarden die verbonden zijn aan een voorwaardelijke veroordeling – niet betrokken. Ook het inzetten van elektronische middelen, zoals enkelbanden is niet mogelijk.

6.5 Het Europees beschermingsbevel

Het Europees beschermingsbevel (EB) is geregeld in boek 5, titel 4 van het Wetboek van Strafvordering. Doel van de EU-richtlijn 2011/99/EU[331], waarop deze wetgeving is gebaseerd,

328 Kamerstukken II 2010/2011, 32551, nr. 3, p. 24.

329 Zie ook Kamerstukken II 2010/2011, 32551n nr. 3, p. 4 en 17 en rechtbank Gelderland 23 februari 2017, ECLI:NL:RBGEL:2017:986.

330 Wet ter aanscherping van de maatregelen ter bestrijding van voetbal-vandalisme en ernstige overlast, Stb. 2015, 255.

331 Richtlijn 2011/99/EU, PbEU 2011 L 338.

is de bescherming van slachtoffers door beschermingsmaatregelen[332] die zijn opgelegd in de ene EU-lidstaat ook in een andere EU-lidstaat te laten gelden. Is een dergelijke beschermingsmaatregel door de rechter of de officier van justitie opgelegd en reist of verhuist een slachtoffer naar een andere EU-lidstaat, dan kan het slachtoffer bij de bevoegde autoriteit een verzoek indienen voor het uitvaardigen van een Europees beschermingsbevel. In Nederland is deze autoriteit de officier van justitie. Erkent het andere EU-land het beschermingsbevel, dan kan dit land naar eigen recht een maatregel treffen en de bescherming van het slachtoffer overnemen.

Beperkt tot aantal specifieke beschermingsbevelen

De rol van de strafrechter is hierbij beperkt tot het opleggen van de beschermingsmaatregel. De richtlijn ziet op drie typen verboden of beperkingen die samengevat kunnen worden aangeduid als een locatieverbod, een contactverbod en een benaderingsverbod. Andere maatregelen kunnen niet worden overgedragen op basis van deze richtlijn. In Nederland zijn veertien maatregelen onderkend die de basis kunnen vormen voor een Europees beschermingsbevel, mits aan genoemde voorwaarden is voldaan. Uit onderzoek is gebleken dat beschermingsbevelen echter voornamelijk worden opgelegd in het kader van de schorsing van de voorlopige hechtenis, de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling.[333]

Het slachtoffer zal zelf een verzoek tot een Europees beschermingsbevel bij de officier van justitie moeten indienen. Als een Europees beschermingsbevel wordt toegekend dan wordt die

332 Een beschermingsmaatregel is: een volgens het nationale recht in de uitvaardigende lidstaat genomen beslissing in strafzaken die strekt tot bescherming van de persoon, bedoeld onder c, tegen een strafbare handeling die zijn leven, fysieke of psychologische integriteit, waardigheid, persoonlijke vrijheid of seksuele integriteit in gevaar kan brengen en waarbij een of meer van de in artikel 5:4:3, onder a, bedoelde verboden of beperkingen worden opgelegd aan de persoon bedoeld onder d (artikel 5:4:1 onder b Sv).

333 Zie ook S. van der Aa, K. Lens, K. Klerx, F. Bosma, A. Bosch en M. van den Bosch,, Aard, omvang en handhaving van beschermingsbevelen in Nederland, deel I en II, WODC 2012, waarin, onder meer, onderzoek is gedaan naar de geldende regelgeving met betrekking tot civiel-, bestuurs- en strafrechtelijk beschermingsbevelen in Nederland en de theorie en praktijk van de bijbehorende handhaving.

via het IRC Haarlem naar de lidstaat gestuurd die het bevel moet erkennen en tenuitvoerleggen. De maximumduur van de ter uitvoering van een Europees beschermingsbevel genomen maatregelen wordt bepaald door het nationale recht van de uitvoerende staat. In Nederland is dat één jaar.

Het Europees beschermingsbevel is per 1 maart 2015 in werking getreden, maar vindt alleen toepassing als de andere EU-lidstaat de richtlijn eveneens heeft geïmplementeerd. Hoewel het merendeel van de landen van de Europese Unie de richtlijn inmiddels heeft geïmplementeerd, blijkt uit cijfers van het Openbaar Ministerie dat er in de praktijk nog geen gebruik van wordt gemaakt.

Bijlagen

Inhoudsopgave

1	Spelregels voor het omgaan met slachtoffers	215
2	Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers	217
3	Overzicht richtlijnen, wetten en aanwijzingen	229
4	Literatuurlijst	232

Bijlage 1

Spelregels voor het omgaan met slachtoffers

In 2012 heeft de Nationale ombudsman op verzoek van het Platform Slachtofferorganisaties spelregels opgesteld voor het omgaan met slachtoffers door overheidsorganisaties. Doorslaggevend voor de formulering van de spelregels is geweest hetgeen slachtoffers en hun nabestaanden vanuit het perspectief van behoorlijkheid mogen verwachten van de overheidsinstanties. De spelregels zijn bedoeld om veranderingen in de uitvoeringspraktijk verder te helpen, waarvoor de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces voldoende ruimte biedt.

De spelregels zijn in een rapport gebundeld voorzien van een toelichting. Daarin zijn ook knelpunten opgenomen die de Nationale ombudsman heeft verzameld vanuit de klachtbehandeling en zijn de ervaringen van slachtoffers beschreven eveneens vanuit de klachtbehandeling. Hieronder is de verkorte versie van de spelregels ofwel de spelregels in creditcardformaat opgenomen. De volledige versie van de spelregels kan worden gedownload via de website van de Nationale ombudsman.

Spelregels in creditcardformaat

overheidsorganisaties

Hoe gaat de overheid behoorlijk om met slachtoffers in het strafproces?

- Laat zien dat u hart heeft voor de zaak waar het slachtoffer bij betrokken is. Zorg ervoor dat het slachtoffer gebruik kan maken van zijn rechten.
- Besef dat elk slachtoffer uniek is. Vraag het slachtoffer waar het hem om gaat en wat hij nodig heeft.
- Neem persoonlijk contact op met het slachtoffer en toon begrip bij emoties.
- Behandel verzoeken en vragen van het slachtoffer serieus en geef hem duidelijke informatie.
- Beperk de administratieve lasten tot een minimum.
- Informeer het slachtoffer op eigen initiatief over zijn rechten, de beperkingen daarvan en over relevante ontwikkelingen.
- Stuur het slachtoffer dat bij u aanklopt niet van het kastje naar de muur. Werk daartoe nauw samen met andere overheidsinstanties in het strafproces.

slachtoffers

Wat mag het slachtoffer verwachten van de overheid?

- De overheid laat zien dat zij hart voor uw zaak heeft. Zij zorgt ervoor dat u gebruik kunt maken van uw rechten.
- De overheid vraagt waar het u om gaat en wat u nodig heeft.
- De overheid neemt persoonlijk contact met u op en toont begrip voor uw emoties.
- De overheid behandelt uw verzoeken en vragen serieus en geeft u duidelijke informatie.
- De overheid beperkt de administratieve lasten tot een minimum.
- De overheid informeert u op eigen initiatief over uw rechten, de beperkingen daarvan en over relevante ontwikkelingen.
- Als u aanklopt bij de overheid, stuurt zij u niet van het kastje naar de muur. De overheidsinstanties in het strafproces werken immers nauw samen.

Bijlage 2

Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers

Doelstelling modelregeling

Procedurele erkenning als slachtoffer, begrip voor de situatie van het slachtoffer en een correcte bejegening met respect voor de persoonlijke waardigheid dragen bij aan de verwerking van vaak een ingrijpende gebeurtenis. Verwerking komt mede tot stand door het slachtoffer de gelegenheid tot spreken te geven, naar het slachtoffer te luisteren, voldoende te informeren en met empathie te behandelen. Het slachtoffer kan door het strafrechtelijk onderzoek ook nog eens extra belast worden. Dit kan weer leiden tot secundaire victimisatie.

In de praktijk kan een goede bejegening worden ingevuld door onder andere het slachtoffer bij de naam te noemen. De zaak heeft immers al de naam van de verdachte. Ook door het slachtoffer te informeren over de keuze aan mogelijke plaatsen op de publieke tribune en door het aanbieden van een aparte wachtruimte.

Bijzondere zorgvuldigheid is geboden bij met name de slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven, mensen met een verstandelijke beperking en kinderen die het slachtoffer zijn geworden.

De afgelopen jaren is de aandacht voor de positie van het slachtoffer in het strafproces toegenomen. Met de Wet versterking positie van het slachtoffer (per 1 januari 2011) zijn de rechten van het slachtoffer gebundeld en verder uitgebreid. Met deze wet wordt aan het slachtoffer een duidelijker omschreven positie toegekend dan voorheen in het wetboek is voorzien.

De Wet bevat twee elementen. In de eerste plaats wordt een aantal juridisch inhoudelijke wijzigingen en aanvullingen aangebracht.

In de tweede plaats wordt ketenbreed aandacht gevraagd voor een zorgvuldige en respectvolle bejegening van het slachtoffer.

Deze modelregeling levert een belangrijke bijdrage aan het tweede element van voornoemde Wet, doordat het voorschrijft op welke wijze de bodes bij de gerechten en hoven dienen te handelen om de slachtoffers een professioneel, kwalitatief goede en doelmatige opvang kunnen bieden. De regeling zorgt tevens voor een landelijk geüniformeerde werkwijze van opvang van slachtoffers bij alle gerechten en hoven.

Waar in de modelregeling gesproken wordt over portier of bode wordt daaronder tevens eventuele andere gangbare benamingen binnen de gerechten c.q. hoven voor dergelijke functies verstaan. Waar wordt gesproken over zitting worden tevens zittingen verstaan in het kader van het uitspreken van schriftelijke uitspraken. Overal in de tekst waar de mannelijke vorm wordt gebruikt, wordt tevens de vrouwelijke vorm bedoeld.

1 Het eerste contact met het slachtoffer

Doel

Het doel van dit eerste contact is om het slachtoffer meteen goed door te verwijzen naar de juiste locatie en / of persoon ten behoeve van de opvang voorafgaand aan de zitting.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

Aanmelding en begeleiding

De meeste slachtoffers worden vooraf aangemeld door het Openbaar Ministerie (hierna OM)[334], Slachtofferhulp Nederland (hierna SHN)[335] [336] of de eigen advocaat. Een slachtoffer kan ook onaangekondigd verschijnen. Het slachtoffer wordt meestal geadviseerd om niet alleen naar de zitting te gaan en zich te laten vergezellen. Bij ernstige misdrijven en verkeersongevallen met grote gevolgen zal mogelijk een vrijwilliger van SHN of een advocaat het slachtoffer vergezellen.

Het slachtofferloket

In alle arrondissementen kunnen slachtoffers terecht bij een slachtofferloket. Indien een slachtoffer dit wenst neemt dit loket bij zwaardere zaken de verantwoordelijkheid op zich om de slachtoffers voor, tijdens en na de zitting op te vangen en te begeleiden. Dit heeft consequenties voor de wijze van doorverwijzing door de portier en de rol van de bodes bij de zittingszalen.

Familie en sympathisanten van de verdachte

Naast confrontatie met de familie en overige sympathisanten van de verdachte, kan ook confrontatie verdachte onwenselijk zijn. Zelfs als deze personen niet weten wie het slachtoffer is.

334 Het OM heeft in elke regio een zaakscoördinator aangesteld met een speciaal dienstverleningspakket voor slachtoffers van ernstige delicten en delicten waarbij grote groepen slachtoffers vallen.

335 Bij SHN geeft de casemanager duurzame hulp voor slachtoffers en nabestaanden van zware geweldsmisdrijven.

336 Daarnaast is er nog de familierechercheur. Dit is een medewerker van de politie die bij ernstige misdrijven zorgt voor de contacten tussen de nabestaanden/slachtoffer, de rechercheteam en het OM (waaronder de zaakscoördinator).

Er dient in een werkproces te zijn vastgelegd op welke wijze er afstemming plaatsvindt tussen de medewerkers van het slachtofferloket of de advocaat van het slachtoffer en de bodedienst op het gebied van de opvang van het slachtoffer. Het werkproces is schriftelijk vastgelegd en algemeen raadpleegbaar.

Het werkproces bevat tenminste:
- afspraken over het laten opnemen van contact door betrokkenen van de rechtspraak met het slachtoffer danwel de contactpersoon van het slachtoffer inzake de aanwezigheid van het slachtoffer en diens wensen hierbij. Dit zal in de meeste gevallen het slachtofferloket of de zaakscoördinator van het OM zijn. Maar het kan ook diens advocaat betreffen.
- afspraken over de wijze waarop per zaak wordt afgestemd wie welk (deel) van de opvang en begeleiding zal verzorgen;
- afspraken over de communicatie hiervan aan diverse betrokkenen waaronder in ieder geval de portier en behandelende bode;
- afspraken over het bewerkstelligen van een tijdige afstemming.

Uitvoering

Het slachtoffer betreedt de rechtbank via de publieke ingang op dezelfde wijze als het overige publiek.[337] De portier heeft daardoor het eerste contact met het slachtoffer. Een slachtoffer kan in verschillende hoedanigheden ter terechtzitting verschijnen. Hij kan verschijnen als belangstellende, benadeelde partij of ter uitoefening van het spreekrecht. Ook de nabestaande wordt als slachtoffer gezien.

In het eerste contact wordt tenminste besproken:
- welke zaak c.q. zitting de bezoeker wenst bij te wonen;
- in welke hoedanigheid de bezoeker de zaak en zitting wenst bij te wonen;
- Indien de bezoeker een slachtoffer betreft:
  - of het slachtoffer beschikt over een oproep / uitnodiging
  - of het slachtoffer op het gebied van de opvang heeft gesproken met een specifiek persoon.

337 Gerechten kunnen met het slachtoffer afspreken, al dan niet via het OM, SHN of de advocaat, dat deze een andere ingang gebruiken indien ongewenste confrontatie (in de rij) bij de publieksingang wordt verwacht.

Zo ja, met wie?;
– geven van een bevestiging dat het slachtoffer door iemand zal worden opgehaald danwel verstrekken van informatie over de locatie en/of de persoon alwaar het slachtoffer kan plaatsnemen en/of melden voor opvang voorafgaand aan de zitting.

Resultaten

Het eerste contact leidt tot:
– vaststellen van de aanwezigheid van het slachtoffer
– doorverwijzing van het slachtoffer naar de juiste locatie en/of persoon voor de opvang voorafgaand aan de zitting.

2 Vaststellen van de aanwezigheid van het slachtoffer door bode

Doel

Het doel van het vaststellen van de aanwezigheid door de bode is om het slachtoffer te kunnen onderscheiden van het overige publiek, zodat de specifieke procedure voor opvang en begeleiding van de slachtoffers in gang wordt gezet.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

De bodes dienen te beschikking over voldoende (persoons) gegevens van de slachtoffers die op de dag van de zitting kunnen verschijnen. Deze informatie wordt op verschillende wijzen verkregen:

a) zittingsrol

Voorafgaand aan de zitting beschikt de bode over de meest recente zittingsrol met daarop ten minste vermeld de navolgende gegevens ten behoeve van het vaststellen van aanwezigheid van het slachtoffer[338]:

338 De genoemde informatie over slachtoffers bevindt zich in verschillende primaire processystemen van betrokken organisaties. In de bijlage is het aangepaste begeleidingsformulier slachtoffers van de rechtbank Roermond opgenomen, welke kan fungeren als hulpmiddel bij het maken van afspraken over het verkrijgen van de desbetreffende gegevens.

- zittingsdatum;
- forum zitting;
- volgnummer zitting;
- gepland tijdstip van behandeling;
- volledige personalia verdachte;
- parketnummer verdachte;
- volledige personalia van alle slachtoffers in desbetreffende zaak;
- vermelding per slachtoffer of deze heeft aangegeven bij de zitting aanwezig te zullen zijn;
- vermelding of er naast het desbetreffende slachtoffer nog andere personen aanwezig zullen zijn. Zo ja, dan bevat de zittingsrol ook voor deze personen de volledige personalia.

b) voorbespreking personalia slachtoffers tussen rechter(s)/griffier – OM – bode

Tot op de dag van de zitting kan een slachtoffer aangeven bij de zitting aanwezig te willen zijn. Om te zorgen dat alle betrokkenen beschikken over de personalia van alle slachtoffers die worden verwacht voor de zitting wordt voor het begin van elke zitting alle wijzigingen ten opzichte van de zittingsrol aan de bode doorgegeven door rechter(s)/griffier – officier van justitie. Indien nodig worden bij dit overleg tevens eventuele veiligheidsfunctionarissen betrokken. In deze voorbespreking wordt ten minste besproken:

- personalia van alle slachtoffers die worden verwacht om de zitting bij te wonen;
- wijzigingen ten opzichte van de informatie op de zittingsrol;
- eventuele specifieke verwachtingen ten aanzien van de rol van de bode.

Uitvoering

De bodes bij de zittingszalen en de balies fungeren als aanspreekpunt voor bezoekers die door de portier zijn doorverwezen.

Op het moment dat een bezoeker zich meldt bij de bodedienst wordt ten minste besproken:

- wat de naam is van de bezoeker;
- of de bezoeker in het bezit is van een oproep;
- in welke hoedanigheid de bezoeker de zitting wenst bij te wonen.

Op basis van deze verstrekte gegevens gaat de bode – aan de hand van de informatie op de rol – na of de bezoeker staat aangegeven als slachtoffer in een bepaalde zaak. Indien het slachtoffer staat vermeld wordt door de bode op de zittingsrol genoteerd welk slachtoffer is verschenen in de desbetreffende zaak. Indien het slachtoffer heeft aangegeven dat hij de zaaksnaam (naam van de verdachte) liever niet wenst te horen, zal de hier zo veel mogelijk rekening mee gehouden worden.

Resultaten

Het contact leidt tot:

- Vaststellen aanwezigheid van het slachtoffer door de bode;
- Borging dat de informatie beschikbaar blijft bij eventuele overdracht;
- Inwerking treden van de procedure rond opvang van het slachtoffer. P

3 Opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode voorafgaand aan de zitting

Doel

Het doel van de opvang voorafgaand aan de zitting is om de communicatie met en bejegening van het slachtoffer te optimaliseren en ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

Teneinde ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden beschikken over een aparte kamer waar slachtoffers kunnen worden opgevangen. Deze ruimte is afgeschermd van de publieke wachtruimte en is altijd beschikbaar voor de opvang van slachtoffers.

De ruimte bevat ten minste:

- de mogelijkheid om te worden afgesloten door een deur;
- leesmateriaal;
- eenvoudige toegang tot een koffie / theevoorziening

Daarnaast dienen er voldoende exemplaren beschikbaar te zijn de folder “slachtoffers en justitie” (publicatiedatum oktober 2010, Ministerie van Veiligheid en Justitie) waarnaar verwezen kan worden door de bodes in het geval slachtoffers vragen hebben van procedurele aard.

Uitvoering

Na het vaststellen van de aanwezigheid van het slachtoffer door de bodedienst wordt door de bode ten minste het navolgende besproken:

- De bode vraag of het slachtoffer gebruik wenst te maken van de aparte slachtofferkamer. Indien dit het geval is, zorgt de bode voor de begeleiding van het slachtoffer naar deze ruimte. Indien het slachtoffer geen gebruik wenst te maken van deze aparte ruimte dan wordt dit door de bode op de zittingsrol genoteerd, teneinde eventuele latere klachten te voorkomen. Vervolgens wordt door de bode aangegeven waar het slachtoffer in afwachting van de zitting plaats kan nemen. Hierbij houdt de bode er rekening mee dat confrontatie tussen slachtoffer en verdachte wordt vermeden;
- De bode informeert het slachtoffer tevens over de verwachtingen ten aanzien van de wachttijd. Indien er wijzigingen plaatsvinden ten aanzien van de wachttijd informeert de bode het slachtoffer opnieuw;
- Op het moment dat het slachtoffer aan de bode vragen stelt van inhoudelijke c.q. procedurele aard verwijst de bode het slachtoffer altijd naar medewerkers van het Openbaar Ministerie en het slachtofferloket. De bode zal het slachtoffer tevens expliciet wijzen op de folder ‘slachtoffers en justitie’ (publicatiedatum oktober 2010, Ministerie van Veiligheid en Justitie).

Resultaten

De opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode voorafgaand aan de zitting leidt tot:

- Vermijding van directe confrontatie tussen het slachtoffer en de verdachte;
- Aanbieding van passende faciliteiten aan het slachtoffer;
- Kennisneming van de verwachtingen ten aanzien van de wachttijd door het slachtoffer;
- Bekendheid bij de bode of het slachtoffer het woord wenst te voeren op de zitting;
- Bekendheid bij de bode indien het slachtoffer anoniem en niet opgemerkt wenst te worden/anoniem aanwezig wenst te zijn;
- Bekendheid bij het slachtoffer waar antwoord op inhoudelijk danwel procedurele vragen kan worden verkregen;
- Bekendheid bij de bode van de plaats waar het slachtoffer zich bevindt in afwachting van de zitting.

4 Uitroepen van de zaak

Doel

Het doel is om voor het uitroepen van de zaak rechter(s)/griffier, de officier van justitie en eventuele veiligheidsfunctionarissen in kennis te stellen van de personen die zijn verschenen voor het bijwonen van de zaak, waaronder dus ook eventuele slachtoffers. Met het uitroepen van de zaak worden de slachtoffers in de gelegenheid gesteld om de zittingszaal te betreden.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

Binnen elke zittingszaal is een vooraf (vaste) vastgestelde plek gecreëerd waar slachtoffers kunnen plaatsnemen.[339] Deze plek is zodanig gepositioneerd dat ongewenste confrontatie tussen het slachtoffer en de verdachte wordt vermeden. Zowel bodes, rechter(s)/ griffier als de officier van justitie zijn op de hoogte van deze vaste plek voor het slachtoffer. Het slachtoffer zal ook gewezen worden op de mogelijkheid een andere plaats te kiezen.

Uitvoering

Voor het uitroepen van de zaak informeert de bode aan de hand van de genoteerde gegevens op de zittingsrol de rechter(s)/ griffier en de officier van justitie over de slachtoffers die zijn verschenen voor het bijwonen van de zaak. Tevens geeft de bode aan of het slachtoffer het woord wenst te voeren.

Op verzoek van de voorzitter van de rechtbank roept de bode de zaak in het openbaar uit. Na het uitroepen controleert de bode aan de hand van de rol of alle personen die zich hebben

339 De meeste slachtoffers geven er de voorkeur aan om achter de verdachte te gaan zitten. Hierdoor kan oogcontact zo veel mogelijk vermeden worden. Er zijn slachtoffers die vooraf aangeven geen oogcontact te wensen. Indien de rechtszaal toch geen faciliteiten mocht bieden om het slachtoffer hiertegen te beschermen, kan de voorzitter de verdachte opdragen om oogcontact te vermijden. Indien de betreffende zaal beschikt over een extra (met glas) afgeschermde publieke tribune geniet het de voorkeur om het slachtoffer en (sympathisanten van de) verdachte te scheiden. In overleg met het slachtoffer kan gekozen worden wie er in de zaal en wie er op de afgeschermde tribune zal plaatsnemen. Indien bij het slachtoffer de dringende wens bestaat om afgeschermd van de verdachte de zitting bij te wonen en de beschikbare zittingszaal hier niet in voorziet, kan er voor gekozen worden het slachtoffer af te schermen middels een scherm.

gemeld voor het bijwonen van de zaak ook daadwerkelijk hebben vernomen dat de behandeling van de zaak zal aanvangen.

De bode draagt ervoor zorg dat het slachtoffer de zittingszaal kan betreden waarbij direct contact met de verdachte wordt vermeden. De bode begeleidt deze naar de vooraf afgesproken (vaste) plek in de zittingszaal. Vervolgens kan het overige publiek de zittingszaal betreden.

Resultaten

Het uitroepen van de zaak leidt tot:

- Bekendheid bij rechter(s)/griffier en de officier van justitie van de personalia van het slachtoffer dat is verschenen in een specifieke zaak;
- Bekendheid bij rechter(s)/griffier en officier van justitie van de slachtoffers die het woord wensen te voeren, of die hun vordering willen toelichten;
- Toestemming aan de bode om de zaak uit te roepen;
- Bekendheid bij alle belangstellenden die zich hebben gemeld bij de bode over het feit dat de zaak zal gaan aanvangen;
- Opvang en begeleiding van het slachtoffer is opgevangen door de bode waardoor het slachtoffer kan plaatsnemen op een vooraf (vaste) vastgestelde plek in de zittingszaal, waardoor ongewenste confrontatie tussen slachtoffer en verdachte is voorkomen;
- Verzekering van een correcte plaats in de zittingszaal voor slachtoffers;
- De mogelijkheid voor rechter(s)/griffier en officier van justitie om onderscheid te maken tussen slachtoffers en overig publiek.

5 Opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode bij schorsing – of na afloop van de zitting

Doel

Het doel van opvang door de bode bij schorsing van de zitting of na afloop van de zitting is om de communicatie met en bejegening van het slachtoffer te optimaliseren en ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering
Teneinde ongewenste confrontatie met de verdachte te vermijden dient het gerecht c.q. hof te allen tijde te beschikken over een aparte kamer waar slachtoffers kunnen worden opgevangen. Deze ruimte is afgeschermd van de publieke wachtruimte en is altijd beschikbaar voor de opvang van slachtoffers.

De ruimte bevat ten minste:
- de mogelijkheid om te worden afgesloten door een deur;
- leesmateriaal;
- eenvoudige toegang tot een koffie / theevoorziening.

Daarnaast dienen er voldoende exemplaren beschikbaar te zijn van de folder "slachtoffers en justitie" (publicatiedatum oktober 2010, Ministerie van Veiligheid en Justitie) waarnaar verwezen kan worden door de bodes in het geval slachtoffers vragen hebben van procedurele aard.

Uitvoering
De bode draagt ervoor zorg dat het slachtoffer het laatste de zittingszaal kan verlaten, zodat direct contact met de verdachte wordt vermeden.

Na het verlaten van de zittingszaal wordt door de bode aan het slachtoffer gevraagd of deze gebruik wenst te maken van de aparte slachtofferkamer. Indien dit het geval is zorgt de bode de begeleiding van het slachtoffer naar deze ruimte.

Op het moment dat het slachtoffer aan de bode vragen stelt van inhoudelijke c.q. procedurele aard dan verwijst de bode het slachtoffer door naar medewerkers van het Openbaar Ministerie. De bode zal het slachtoffer tevens expliciet wijzen op de folder "slachtoffers en justitie" (publicatiedatum oktober 2010, Ministerie van Veiligheid en Justitie).

Resultaten
De opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode na de zitting leidt tot:
- Vermijding van directe confrontatie tussen het slachtoffer en de verdachte;
- Aanbieding van passende faciliteiten aan het slachtoffer;

– Bekendheid bij het slachtoffer waar antwoord op inhoudelijk danwel procedurele vragen kan worden verkregen.

6 Periodieke evaluatie

Doel

Het doel van de periodieke evaluatie is om te beoordelen of het proces van bejegening en opvang van slachtoffers optimaal wordt uitgevoerd danwel dat er aanpassingen nodig zijn in de huidige werkwijze teneinde tot een optimale opvang te kunnen komen.

Belangrijke randvoorwaarde voor uitvoering

Er bestaat een overleg tussen de diverse betrokken partijen in het Dit overleg vindt elk kwartaal plaats. Aan het overleg nemen tenminste bodes en vertegenwoordigers van de sector strafrecht deel. Naar behoefte worden ook de externe partners geconsulteerd.

Uitvoering

Elk kwartaal wordt er overleg gevoerd tussen de betrokken partijen in het proces van slachtofferopvang. In dit overleg wordt het proces van slachtofferopvang van de afgelopen periode geëvalueerd.

Ten minste wordt besproken:
– Welke ervaringen betrokkenen hebben met het proces van slachtofferopvang in voornoemde periode;
– Of het proces is uitgevoerd conform de modelregeling;
– Welke successen en knelpunten er zijn gesignaleerd in het proces van slachtofferopvang;
– Of de gehanteerde werkwijze van slachtofferopvang dient te worden aangepast.

Resultaten

De periodieke evaluatie leidt tot:
– Afstemming tussen de diverse betrokkenen in het proces van slachtofferopvang;
– Kennis over de werking van het proces van slachtofferopvang;
– Mogelijkheden om – indien nodig – het proces bij te stellen om een optimale opvang van slachtoffers te kunnen bieden.

Bijlage 3

Overzicht richtlijnen, wetten en aanwijzingen

Richtlijnen Europese Unie

- Richtlijn 2011/36/EU van het Europees parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, PB L 101 van 13.4.2011.
- Richtlijn 2011/92/EU van het Europees parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, PB L 335 van 17.12.2011.
- Richtlijn 2011/99/EU van het Europees parlement en de Raad van 13 december 2011 betreffende het Europees beschermingsbevel, PB L 338 van 21.12.2011.
- Richtlijn 2012/29/EU van het Europees parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ, PB L 315 van 14.11.2012.
- Richtlijn 2017/541/EU van het Europees parlement en de Raad van 15 maart 2017 inzake terrorismebestrijding en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/475/JBZ van de Raad en tot wijziging van Besluit 2005/671/JBZ van de Raad, PB L 88/6 van 31.03.2017.

Wetgeving in verband met het slachtoffer in het strafproces

- Wet van 23 december 1992 tot Aanvulling van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Wet voorlopige regeling schadefonds geweldsmisdrijven en andere wetten met voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van strafbare feiten (Wet Terwee), Stb. 1993, 29 (Kamerstukken 21 345).
- Wet van 12 november 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering inzake de regeling van onderzoek naar de mogelijkheid van overbrenging van een ernstige besmet-

telijke ziekte bij gelegenheid van een strafbaar feit (Wet verplichte medewerking aan een bloedtest in strafzaken), Stb. 2009, 475 (Kamerstukken 31 241).
- Wet van 17 december 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces (Wet ter versterking van de positie slachtoffer in het strafproces), Stb. 2010, 1 (Kamerstukken 30 143).
- Wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces, Stb. 2012, 345 (Kamerstukken 33 176).
- Wet van 19 juni 2013 tot wijziging van de Opiumwet en de Wet wapens en munitie in verband met de verruiming van de kring van ambtenaren, belast met de opsporing van de in deze wetten strafbaar gestelde strafbare feiten, alsmede van enkele andere wettelijke voorschriften van strafvorderlijke aard, Stb. 2013, 225 (Kamerstukken 33 012).
- Wet van 26 juni 2013 tot aanpassing van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof in verband met de introductie van de mogelijkheid conservatoir beslag te leggen op het vermogen van de verdachte ten behoeve van het slachtoffer (Wet conservatoir beslag slachtoffer), Stb. 2013, 278 (Kamerstukken 33 295).
- Wet van 28 januari 2015, houdende implementatie van Richtlijn 2011/99/EU van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 13 december 2011 betreffende het Europees beschermingsbevel (PbEU L 338), Stb. 2015, 40 (Kamerstukken 33954).
- Wet van 14 april 2016 tot Wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden, Stb. 2016, 160 (Kamerstukken 34082).
- Wet van 17 februari 2016 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de economische delicten in verband met het gebruik van elektronische processtukken (digitale processtukken strafvordering), Stb. 2016, 90 (Kamerstukken 34090).

– Wet van 8 maart 2017, houdende implementatie van Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ (PbEU 2012, L 315), Stb. 2017, 90 (Kamerstukken 34236). Op deze wet is gebaseerd het Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten (Besluit slachtoffers van strafbare feiten), Stb. 2016, 310 en een tweetal ministeriele regelingen van 29 maart 2017, nr. 2045955, Stcrt. 2017, nr. 18999 en nr. 2045950, Stcrt. 2017, nr 18591.

Regelgeving Openbaar Ministerie

– Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten (2010A018gp), Stcrt. 2010, nr. 26900.
– Aanwijzing executie (2013A003), Stcrt. 2013, 5107.
– Aanwijzing voorwaardelijke vrijheidsstraffen en schorsing van voorlopige hechtenis onder voorwaarden (2013A004), Stcrt. 2013, 5108.
– Aanwijzing mensenhandel (2013A012), Stcrt. 2013, 16816.
– Aanwijzing Wet justitiele en strafvorderlijke gegevens (2013A014), Stcrt. 2013, 24126.
– Aanwijzing zeden (2016A004), Stcrt. 2016, nr. 19414.
– Aanwijzing slachtofferzorg (2017A001), Stcrt. 2017, 23473.

Bijlage 4

Literatuurlijst

Alfabetisch gerangschikt op auteur(s)

A

- S. van der Aa, M.S. Groenhuijsen en A. Pemberton, 'Strafrechtelijke beschermingsbevelen en mediation binnen het strafproces.Over privaatrechtelijke ondertonen in het strafrecht' Ars Aequi, 2013/7, p. 546-557.
- S.S. Arendse, 'Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring', Ars Aequi, maart 2013, p. 230-234.

B

- W.J. J. Beurskens, 'Schadevergoeding voor slachtoffers van strafbare feiten: ongemakkelijk balanceren op het raakvlak van privaatrecht en strafrecht', Trema 2002, nr. 9, p. 445 e.v.
- M.J. Borgers, 'Recente rechtspraak over de schadevergoedingsmaatregel en de voeging van de benadeelde partij', Delikt en Delinkwent 2003, afl. 4, p. 441-454.

C

- J. Candido, 'Civiel bewijsrecht toepasselijk op de vordering van de benadeelde partij? Gemotiveerde betwisting van een blote stelling', Nederlands Juristenblad 2012, afl. 14, p. 938 e.v.
- J. Candido, 'De vordering van de benadeelde partij in het strafproces en de onevenredige belasting van het strafgeding', Trema 2011, nr. 10, p. 354-359.
- J.C.A.M. Claassens, 'Het slachtoffer in het strafproces', Strafblad 2012, afl. 4, p. 241-262.
- J.C.A.M. Claassens en M.A. Wabeke, Schadevergoeding voor slachtoffers in het strafproces, Zutphen, Studiecentrum Rechtspleging 2005.
- J. Claesen en G. Zeles, 'Herstel in strafzaken in Maastricht', Nederlands Juristenblad 2013, afl. 27, p. 1766-1772.
- C.P.M. Cleiren en M.J.M. Verpalen (red.), 'Tekst en Commentaar Strafrecht', Kluwer, Deventer, 2016 (11e druk).
- C.P.M. Cleiren en M.J.M. Verpalen (red.), 'Tekst en Commentaar Strafvordering', Kluwer, Deventer, 2015 (11e druk).

D

– R.A. Dozy en J.M. Willink, 'Lessen uit 'letsels' – een kijkje in de keuken van de rechter', Tijdschrift voor Personenschade 2007, nr. 4, p. 125 e.v.
– M.J.A. Duker, 'De toetsingsruimte van het hof in beklagzaken ex artikel 12 Sv', Delikt en Delinkwent 2009, afl. 5, p. 428-453.

F

– N. Frenk en C. van Dam, 'Stagnerende smartengeldbedragen', Nederlands Juristenblad 2012, afl. 40, p. 2819 e.v.

G

– S.J.A.M. van Gend en G.J. Visser (red.), 'Artikel 12 Sv', Prinsengrachtreeks 2004/2, Nijmegen, Ars Aequi Libri 2004.

H

– T. Hartlief, 'Smartengeld in Nederland anno 2012: tijd voor een steen in stilstaand water?', voorwoord bij Smartengeldgids 2012, uitgave ANWB.
– A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht.6. Verbintenissenrecht:
– 6-II De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte, Deventer, Kluwer 2013, nrs. 28, 31, 63-68, 125, 183 en 184.
– 6-IV De verbintenis uit de wet, Deventer, Kluwer 2015, nr. 127.
– J.J. van der Helm, 'De immaterieel benadeelde partij in het strafproces', Trema 2006, nr. 7, p. 300 e.v.

K

– M. Kaandorp en M. Baak, 'Kinderhandel in Nederland.' - De aanpak van kinderhandel en de bescherming van slachtoffers in Nederland, Unicef/Defence for children/ECPAT, mei 2013.
B.F. Keulen, A.A. van Dijk, E. Gritter, N.J.M. Kwakman en K. Lindenberg, 'Naar een tweefasenproces? Over voor- en nadelen van een strafproces in twee fasen in relatie tot de positie van slachtoffer en verdachte', WODC 2013.
– A. Klaasse en S. van Berge Henegouwen, 'Maatregel of dubbele bestraffing?', Proces 2012 (91), afl. 5, p. 340 e.v.

– G. Kistemaker, 'De belangen van getuigen in het strafproces, Trema 2007, nr. 5, p. 163-169.
– R.S.B. Kool, P. Backers, J.M. Emaus, F.G.H. Kristen, O.S. Pluimer, D.P. van Uhm, E.M. van Gelder, 'Civiel schadeverhaal via het strafproces. Een verkenning van de rechtspraktijk en regelgeving betreffende de voeging benadeelde partij', Ucall in opdracht van het WODC, 2016.
– N.J.M. Kwakman, 'Europa en slachtoffers van delicten', Strafblad 2012, afl. 4, p. 265 e.v.

L

– F.F. Langemeijer, 'Het slachtoffer en het strafproces', studiepockets strafrecht, Kluwer, 2010.
– S.D. Lindenbergh, 'Smartengeld', dissertatie, Universiteit Leiden, 1998.
– S.D. Lindenbergh, 'Smartengeld, tien jaar later', Kluwer, Deventer, 2008.
– S.D. Lindenbergh en S. Riege, 'De emancipatie van psychisch letsel in privaatrecht en strafrecht', Trema 2012, nr. 5, p. 163 e.v.
– S.D. Lindenbergh,'De letselschadevordering in het strafproces', Nederlands Juristenblad 2014, afl. 38, p. 2700-2701.

M

– M. Malsch, N. Dijkman en A. Akkermans, 'Het zichtbare slachtoffer, Privacy van slachtoffers binnen het strafproces', Boom criminologie, Den Haag 2015.
– M. Malsch, N. Dijkman, B. van der Leij en A. Akkersmans, 'De rechter en de privacy van het slachtoffer. Ervaringen van slachtoffers met de strafzitting', Trema 2016, nr. 6.

S

– A.H. Sas, 'Strafrecht voor civilisten deel II: over de gewijzigde Wet schadefonds geweldsmisdrijven en nog enkele opmerkingen over schadeverhaal via het strafproces', Tijdschrift voor Personenschade 2012, nr. 2, p. 53 e.v.
– A.H. Sas, 'Het Schadefonds Geweldsmisdrijven: een nieuwe werkwijze ingevoerd en wijziging van de wet op komst', Verkeersrecht 2015, afl. 50, p. 13-14.
– A.J.J.G. Schijns, De letselschadevordering van het slachtoffer in het strafproces: een zwakte in de strafrechtelijke slachtofferbescherming, Tijdschrift Praktijkwijzer Strafrecht 2015, p. 8.

T

– M. Timmermans, J. van den Tillaart en G. Homburg, 'Eerste meting slachtoffermonitor: ervaringen van slachtoffers met justitiele slachtofferondersteuning', Deel 2: Openbaar Ministerie, Rechtspraak & Slachtofferhulp Nederland, Regioplan Beleidsonderzoek, Ipsos Synovate, Amsterdam, eindrapport, WODC 2013.

V

– W.H. Vellinga, 'De benadeelde partij in het strafproces vanuit civielrechtelijk perspectief gezien', Verkeersrecht 2001, afl. 4, p. 97 e.v.
– S. Verberk, 'Mediation naast strafrecht in het arrondissement Amsterdam: een beschrijving van het proces en een verkenning van de effecten', evaluatierapport betreffende de bij de rechtbank Amsterdam eind oktober 2010 gestarte pilot 'Mediation naast strafrecht', uitgave Rechtbank Amsterdam, oktober 2011.
– G.J.M. Verburg, 'Vaststelling van smartengeld', proefschrift, Universiteit Leiden, Deventer, Kluwer, 2009.
– A.J. Verheij, 'Vergoeding van immateriele schade wegens aantasting in de persoon', dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam, 2002.

W

– B. de Wilde, 'Stille getuigen. Het recht belastende getuigen in strafzaken te ondervragen (artikel 6 lid 3 sub d EVRM)' dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam, 2015.
– R.P. Wijne, 'Overlijdensschade', Tijdschrift voor Personenschade 2008, nr. 4, p. 40 e.v.
– S. van Wingerden e.a., 'De praktijk van schadevergoeding van slachtoffers van misdrijven', Boom juridische uitgevers, Den Haag, 2007, p. 74 e.v.

Trefwoordenregister

A

Aangifte onder nummer 44
Aanhoudingsverzoek 56, 57
Aanwijzing executie 191
Aanwijzing slachtofferzorg 24, 26, 28, 37
Accessoire karakter vordering 107, 111
Ad informandum feiten 38, 97, 98
Affectieschade 130, 141, 199
Afwezigheid
– slachtoffer 62, 67
– verdachte 59
Afwijzing vordering schadevergoeding 119, 161, 175, 180
Anoniem slachtoffer 44
Artikel 12 Sv 17, 24
Audiovisuele opnamen 14, 76

B

Begroting schade
– immateriële schade 151
– kosten levensonderhoud 140
– toekomstige schade 140, 147, 150
– zaakschade 147
Belediging en immateriële schade 136, 138
Bemiddeling 46
Benadeelde partij
– definitie 42
– vordering 96
– ontvankelijkheid 97
– hoger beroep 83
– aanbrengen getuigen/deskundigen 68, 93, 108
– vragen stellen door 68
Bereddingskosten 131
Beschermingsmaatregelen 14, 86, 207, 208, 209, 210, 211, 212
Beslag, conservatoir 87, 197
Bescherming persoonlijke levenssfeer verdachte 30, 31
Besluit orde van dienst gerechten 31, 32
Bevrijdende betaling 180
Bewijslastverdeling 92

Bewijs
– levering 93, 111
– opdracht 93
– recht 92
Bezwaar dagvaarding 58
Bijstand 14, 35, 64, 85
Bijzondere voorwaarden
– dadelijke uitvoerbaarverklaring 203
– schade 204
– betreffende gedrag veroordeelde 207
Billijkheidscorrectie 165
Bode 51, 52, 55, 58
BOS-schade 155
BTW 149
Buitengerechtelijke kosten 134, 175

C

Causaal verband 118, 123, 125, 146, 204
CJIB 159, 168, 172, 185, 191, 195
Conditio-sine-qua-non 123
Conservatoir beslag 87, 197
Contactverbod 207, 208, 210, 212
Correcte bejegening 20, 51, 75, 76
Correctie Langemeijer 129

D

Deelneming 125, 169
Diefstal 103
Digitaal verstrekken stukken 32
Draagkracht 168, 190, 206

E

Echtgenoot 18, 39, 40, 71
Eigen risico 131,158
Eigen schuld 115, 116, 117, 163, 166
EU-richtlijnen 13, 15, 85
Europees beschermingsbevel 16, 211

F

Faillissementscurator 106

G

Geregistreerd partner 18, 39, 40, 71
Gevalsvergelijking 152, 153
Groepsaansprakelijkheid 125, 169
Grosse 80, 81, 82

H

Heling 103
Hennepteelt zaken 104
Herstel als bijzondere voorwaarde 205
Herstelbeslissing 186
Herstelrechtvoorzieningen 46
Hoger beroep 25, 30, 35, 82, 83, 186
Hoofdelijke aansprakelijkheid 125, 127, 169
Hoofdelijke oplegging schadevergoedingsmaatregel 192
Hoofdelijkheid 168, 192

I

Identiteit slachtoffer 45, 63
Informatieverstrekking slachtoffer 22, 23, 24, 25
Immateriële schade 129, 130, 135, 151, 171
Immateriële schade zonder fysiek letsel 136
Ingangsdatum wettelijke rente 171, 172, 196
Intrekken vordering benadeelde partij 69

J

Journalisten 60

K

Kennelijk niet-ontvankelijk 66, 96
Kennisneming processtukken 28
Kennisneming processtukken - weigeren 29
Kinderen jonger dan 14 jaar 46, 69, 84, 121, 173, 185
Kindermisbruik, Richtlijn bestrijding 15, 85
Kindslachtoffers 14
Kindvriendelijke omgeving 86
Klachtprocedure 17
Kosteloze rechtsbijstand 36, 173

Kosten tenuitvoerlegging 113, 173
Kwetsbare slachtoffers 74, 85

L

Landelijk aanhoudingenprotocol LOVS 57
Leeftijdpresumptie 15
Letsellijst 154, 155
Liquidatietarieven 173, 174
Locatieverbod 208, 212

M

Machtiging rechter-commissaris 30, 33, 87
Matiging 121, 166, 192
Medeschuld 168
Mediation 46
Mensenhandel, Richtlijn bestrijding 15, 85
Minderjarige 14, 40, 46, 60, 61, 71, 75,122, 157, 178, 190, 197, 203
Modelregeling passende verblijfsomgeving slachtoffers 21, 51, 59, 84
Mondelinge opgave vordering 45, 65
Motiveringsverplichting 113, 192

N

Nabestaanden 18, 39, 70, 139, 140, 141, 142, 143, 154, 199
Nationale ombudsman 21, 53, 58
Niet-ontvankelijkheid 98, 107, 109, 110, 112, 119, 120, 175, 176, 177
Noodweerexces 114, 120

O

Omzetbelasting 149
Onevenredige belasting strafgeding 56, 93, 107, 113, 115, 144, 165, 175
Onmachtige spreekgerechtigde 40, 71
Onrechtmatige daad 118
Onrechtmatige daad
– schade 122
– toerekening 119
– causaal verband 123
– relativiteitsvereiste 128

Ontbreken bedrag vordering 110
Ontbreken machtiging 109
Ontnemingsmaatregel 198
Ontvankelijkheid benadeelde partij 97, 109
Openbaarheid 60, 79
Ouders en voogd 46, 69, 84, 121, 122,
Overleden slachtoffer 19, 43, 130, 139, 185

P

Parketpolitie 52, 55
Personen die van het slachtoffer afhankelijk zijn 18, 39
Persrichtlijn 60
PIJ-maatregel 62
Procedurele rechtvaardigheid 53
Proceskosten 66, 83, 96, 113, 173, 195
Proceskostenveroordeling 66, 176
Processtukken
– kennisneming 28
– toevoeging 33
– verstrekking 31
Proces-verbaal terechtzitting 45, 73, 80, 81, 82
Pro-forma zitting 57, 108

R

Recht op bijstand en vertegenwoordiging 35
Recht op informatie 22
Rechter-commissaris 26, 30, 33, 34, 36, 84, 85, 87, 197
Rechtstreekse schade 42, 98
– gevolg 98
– toegebrachte schade 98, 123
Rechtvaardigingsgronden 119
Reikwijdte spreekrecht 40, 69
Relativiteitsvereiste 100, 118, 128
Repliek 56, 60, 67
Requisitoir 45, 60, 66, 69, 72
Richtlijn
– bestrijding terrorisme 15
– bestrijding kindermisbruik 15, 85
– bestrijding mensenhandel 15, 85
– betreffende het Europees beschermingsbevel 16, 211

– tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten 13, 74, 76
Risicoaansprakelijkheid 121

S

Schade
– abstract berekende schade 148, 171
– ander nadeel 129, 135, 139,
– concreet berekende schade 132, 149, 171
– immateriële schade 129, 135, 139, 151
– nabestaanden 139
– shockschade 143
Schadebeperkingsverplichting 166
Schadefonds 206
Schadefonds Geweldsmisdrijven 33, 142, 154, 158, 206
Schadeopgaveformulier Misdrijven 44, 66
Schadestaatprocedure 111
Schadevergoeding 129, 130
Schadevergoeding
– bij overlijden 139
– in natura 156
Schadevergoedingsmaatregel 80, 87, 97, 99, 142, 162, 166, 168, 172, 175, 179, 183, 205
Schadevergoedingsmaatregel
– draagkracht 190
– hoofdelijkheid 192
– termijnbetaling 193
– vervangende hechtenis 189
– vervangende jeugddetentie 190
– voorschotregeling 194
– voorwaarden 186
– wettelijke rente 195
Schorsing onderzoek ter terechtzitting 29, 78
Schriftelijke machtiging 30, 33, 55, 197
Schriftelijke slachtofferverklaring 41, 54, 73
Schriftelijke voeging ter terechtzitting 65
Schriftelijke volmacht 36, 67, 110
Schriftelijke ronde 56, 108
Schulduitsluitingsgronden 120

Secundaire victimisatie 20, 21, 78
Sepotbeslissing 28
Shockschade 143
Slachtoffer
– definitie 17
– als getuige 41, 55, 63, 71, 72, 74, 84
Slachtoffer Informatie Portaal 27, 28
Slachtofferfondsen 206
Slachtoffergesprek 28, 35, 41, 208
Slachtofferhulp Nederland 22, 41, 61, 156
Slachtofferkamer 51, 52, 84
Slachtofferloket 27, 40, 45, 52, 56, 57, 62
Slachtofferpresumptie 21
Slachtofferverklaring als bewijsmiddel 73
Smartengeld 136, 141, 142, 147, 151, 153
Smartengeldboek 153
Spelregels omgaan slachtoffers 21, 53, 58
Spreekrecht 37, 58, 69, 82
Spreekrecht
– als bewijsmiddel 72, 73
– gevallen 38
– minderjarige 40, 71
– nabestaanden 39
– reikwijdte 40
– via videoverbinding 74
SSV 51, 54, 73
Stelplicht 92
Stichting Afrekenen met Winkeldieven 134
Storting in slachtofferfondsen 206
Stukken ter onderbouwing 67
Subrogatie Schadefonds Geweldsmisdrijven 160

T

Taxibus-arrest 143
TBS 25, 187
Tegenvordering 180
Tenuitvoerlegging
– kosten 113, 173
Termijnbetaling 185, 193, 205
Toekomstige schade 140, 147, 150
Toerekening (civiel) 119
Toestemming kennisneming processtukken 29, 32

Toevoeging processtukken weigeren 33
Tolk 26, 34, 35, 37, 64, 78, 85, 173
Total loss 148

U

Uitroepen zaak 58
Uitsplitsing schadeposten 112
Uitspraak 79, 110
Uittreksel Kamer van Koophandel 55, 110
Uitvoeringsbesluit voorschotregeling schadevergoedingsmaatregel 194

V

Valse aangifte en kosten politieonderzoek 107
Verhinderdata slachtoffer 54
Verificatie identiteit 45, 63
Verificatie vertegenwoordiger rechtspersoon 55
Verjaring 109, 177
Verjaring
– (straf-)vervolging 177
– civiel 177, 188, 204
Verklaring van rechten 23
Verlenging TBS 25
Vermeend slachtoffer 54
Vermeerdering eis, zie Wijziging vordering van de benadeelde partij
Vermogensschade 130, 131,
Verplaatste schade 129, 130, 139, 141, 199
Verrekening 157
Verstek 59, 94
Verstekregeling civiel 94
Verstrekking afschriften processtukken 30, 31, 173
Verstrekking stukken aan anderen 32
Verstrekken stukken na de uitspraak 32
Vertaling schriftelijke stukken 26, 34
Vertegenwoordiging tijdens de terechtzitting 36
Vertrouwenspersoon 59, 84
Vervangende hechtenis 80, 172, 189, 190, 191, 192, 196, 210
Vervangende jeugddetentie 190
Vervangingswaarde 149
Vervolgingsverjaring 177
Verzekeraar 101, 133, 158
Verzekering 132, 157

Videohoren 74, 77
Voegen ter terechtzitting 45, 65
Voegingformulier, zie schadeopgaveformulier
Voegingsgerechtigd 42, 105
Vonnis, zie: Uitspraak
Voorschot 111
Voorschotregeling 192, 194, 200
Voorwaardelijke veroordeling, zie bijzondere voorwaarden
Vordering benadeelde partij 65, 83, 91
Vordering van de benadeelde partij
– ontbreken bedrag 110
– ontbreken machtiging 109
– ontvankelijkheid 97
– toelichten 66
– wijziging 69
Vrijheidsbeperkende maatregel 203, 210

W

Weigering bijstand 36, 65, 85
Weigering processtukken officier van justitie 29, 31, 33
Weigering verzoek tot vertaling 26, 34
Werkgever 42, 106, 131, 159
Wet conservatoir beslag slachtoffers 197
Wet Justitiële en Strafvorderlijke Gegevens 33
Wet op de rechtsbijstand 36
Wet tot aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring 177, 179
Wet versterking positie slachtoffer 37, 94, 108
Wet herziening tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen 80, 199
Wettelijke rente 170, 195
Wijziging vordering benadeelde partij 69
Wraking 78
Wet schadefonds geweldsmisdrijven 33, 36, 142, 159

Z

Zaakschade 124, 131, 147, 171
Zaaksinformatie 24, 26

Sinds het verschijnen van de eerste druk van Slachtoffer en de rechtspraak in december 2013 hebben de ontwikkelingen rondom de positie van het slachtoffer in het strafproces niet stilgestaan. Naast diverse wetswijzigingen waarmee verdere verbetering van de rechten van het slachtoffer is beoogd, is er volop aandacht voor het onderwerp in de literatuur en verscheen er nieuwe jurisprudentie.

Dit heeft geleid tot een tweede druk van de handleiding met best practices, aangevuld met verwijzingen naar jurisprudentie en literatuur. De opzet van het boek is hetzelfde gebleven. Naast de uitgebreide beschrijving van de rechten van slachtoffers, is aandacht besteed aan de toepassing van het civiele recht in het strafproces in het geval het slachtoffer zich voegt als benadeelde partij in de strafzaak. Ook de schadevergoedingsmaatregel en de bijzondere voorwaarden die raken aan de belangen van het slachtoffer, komen wederom aan bod.

De handleiding bevat geen expliciete conclusies of aanbevelingen. Het is bedoeld als hulpmiddel en naslagwerk voor medewerkers binnen de rechtspraak die in hun werk de rechten van slachtoffers vorm en inhoud moeten geven.

De handleiding is geschreven in opdracht van het Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht en de Raad voor de rechtspraak. De inhoud valt echter onder verantwoordelijkheid van de auteurs.